

27785

19.2

Rola katalogu centralnego
NUKAT
w kształtowaniu
społeczeństwa wiedzy
w Polsce

Rola katalogu centralnego NUKAT
w kształtowaniu społeczeństwa
wiedzy w Polsce

NUKAT Center of the University of Warsaw Library
SCIENCE – DIDACTICS – PRACTICE

Work, edited by Maria Burchard,
Kamila Grzędzińska and Agnieszka Kasprzyk

**The role of NUKAT union catalog
in shaping the society of knowledge
in Poland**

Warsaw 2010

Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie
NAUKA – DYDAKTYKA – PRAKTYKA

Praca zbiorowa pod redakcją Marii Burchard,
Kamili Grzędzińskiej i Agnieszki Kasprzyk

Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce

Warszawa 2010

«NAUKA – DYDAKTYKA – PRAKTYKA»

Marcin DRZEWIECKI (przewodniczący), Stanisław CZAJKA, Artur JAZDON,
Barbara SOSIŃSKA-KALATA, Danuta KONIECZNA, Dariusz KUŹMINA,
Krzysztof MIGOŃ, Mieczysław MURASZKIEWICZ, Janusz NOWICKI (sekretarz)
Joanna PAPUZIŃSKA-BEKSIĄK, Wanda PINDŁOWA, Maria PRÓCHNICKA,
Jadwiga SADOWSKA, Barbara STEFANIAK, Elżbieta STEFANCZYK,
Hanna TADEUSIEWICZ

**Książka wydana staraniem Centrum NUKAT
Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie**

Redaktorzy Tomu

Maria BURCHARD, Kamila GRZĘDZIŃSKA, Agnieszka KASPRZYK (red. tekstów w jęz. ang.)

Projekt okładki

Dariusz Kozłowski

Redakcja techniczna i korekta

Marta LACH

© Copyright by Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

ISBN 978-83-61464-68-6

CIP - Biblioteka Narodowa

Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu
społeczeństwa wiedzy w Polsce : praca zbiorowa /
pod red. Marii Burchard, Kamili Grzędzińskiej i
Agnieszki Kasprzyk ; Centrum NUKAT Biblioteki
Uniwersyteckiej w Warszawie. - Warszawa :
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich,
2010. - (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 122)

Spis treści

Contents

Wprowadzenie	9
Introduction	
Richard E. Quandt - Introductory Remarks	11
Richard E. Quandt - Uwagi wstępne	
NUKAT i katalogi centralne w innych krajach	13
NUKAT and union catalogs in other countries	
Henryk Hollender	
<i>Krajowy zasób zapisów bibliograficznych i NUKAT</i>	<i>15</i>
<i>NUKAT and Polish bibliographic data resources</i>	
Maria Burchard	
<i>Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej?</i>	<i>25</i>
<i>NUKAT union catalog – five years of shared cataloging – what next?</i>	
Janifer Gatenby	
<i>Emerging New Roles of Union Catalogues</i>	<i>36</i>
<i>Nowe funkcje katalogów centralnych</i>	
Marylène Micheloud	
<i>RERO: from a union catalogue to a collaborative network</i>	<i>50</i>
<i>RERO: od katalogu centralnego do sieci współpracy</i>	
Sigrún Hauksdóttir	
<i>The Icelandic Union Catalog – Gegnir</i>	<i>57</i>
<i>Gegnir – islandzki katalog centralny</i>	

Rola standardów w budowaniu informacji 65
The role of standards in creating information resources

Andrzej Padziński

Znaczenie dorobku Anny Paluszkiewicz w dziedzinie bibliotekarstwa 67
Importance of Anna Paluszkiewicz's achievements in the field of librarianship

Maria Nasiłowska

Opis przedmiotowy w katalogu NUKAT – rola i miejsce jhp KABA 73
Subject indexing in NUKAT union catalog – the role and place of KABA Subject Heading

Vivien Cook

Aligning NUKAT and WorldCat 81
NUKAT I WorldCat – zacieśnianie współpracy

Krystyna Sanetra, Małgorzata Wielek-Konopka

Bibliotekarz i wydawca. Współtwórcy informacji o książce w trosce o szybki dostęp do publikacji 85
Librarians and publishers – co-authors of information on books – towards quick access to publications

NUKAT w sieci 117
NUKAT on the Net

Marek Nahotko

Obiekty elektroniczne w katalogach bibliotecznych 119
Digital objects in library OPACs

Marcin Werla

Problem spójności metadanych w sieci rozproszonych bibliotek cyfrowych przyłączonych do FBC 129
The issue of metadata consistency in the network of distributed digital libraryies available through FBC search tool

Ewa Dobrzyńska-Lankosz, Bogusława Macheta

Odzwierciedlenie zasobów bibliotek cyfrowych w narodowym katalogu centralnym NUKAT na przykładzie Akademickiej Biblioteki Cyfrowej 140
Reflecting digital library holdings in NUAKT union catalog on the example of Akademicka Biblioteka Cyfrowa (Academic Digital Library)

Tomasz Wolniewicz

Katalogi rozproszone na przykładzie polskiej wyszukiwarki KaRo 153
Virtual catalogs on the example of KaRo (Polish distributed search tool)

Katalog centralny dla bibliotek, katalog centralny dla wszystkich 163
The union catalog for libraries, the union catalog for everyone

Dorota Tkaczyk

Naukowe biblioteki lubelskie a NUKAT 165
NUKAT and research libraries in Lublin

Mariola Augustyniak

*Znaczenie NUKAT-u dla bibliotekarzy z perspektywy pięcioletnich
doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego 177*
*NUKAT importance for librarians – five years of Łódź University
Library experience*

Anna Laszuk

Zasady i standardy budowania systemu informacji o zasobie archiwalnym 188
Principles and standards of developing an information system on archival resources

Udostępnianie i wykorzystanie danych z NUKAT-u 195
NUKAT data distribution and use

Andrzej Koziara, Anna Śpiechowicz

*Rola Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w udostępnianiu zasobów
CKHW NUKAT bibliotekom użytkującym system biblioteczny Prolib 197*
*The role of Silesia University Library in making NUKAT resources available
to libraries using Prolib integrated system*

Agnieszka Kasprzyk

NUKAT – drzemiące możliwości 203
NUKAT – dormant potential

Wprowadzenie

Materiał prezentowany w książce jest plonem międzynarodowej konferencji *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*, zorganizowanej z okazji pięciolecia istnienia katalogu centralnego NUKAT, w dniach 23-25 stycznia 2008 r. przez Centrum NUKAT w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.

Uruchomienie katalogu centralnego NUKAT w lipcu 2002 r. było wydarzeniem niecierpliwie wyczekiwany przez środowisko bibliotekarskie, ale jego otwarcie wywołało raczej rozczarowanie. W trosce o spójność danych nie przeniesiono do bazy NUKAT-u zawartości katalogu lokalnego żadnej z bibliotek przystępujących do współkatalogowania. Zatem na starcie NUKAT oferował 720 tys. opisów haseł wzorcowych i pustą bazę opisów bibliograficznych, nie liczył się więc dla użytkowników jako źródło informacji. Przez lata postrzegano katalog centralny jako narzędzie ułatwiające katalogowanie bibliotekarzom, jednakże mało przydatne dla czytelników. Szybko okazało się, że praktyka współtworzenia Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych, od dziewięciu lat koordynowana przez BUW i przeniesiona na współkatalogowanie w bazie NUKAT spowodowała dynamiczny przyrost opisów w katalogu NUKAT i bardzo aktywne wykorzystanie ich kopii do budowania katalogów lokalnych. Mało kto zwraca uwagę na prezentowany w statystykach NUKAT-u wskaźnik kopiowania rekordów. Obrazuje on nie tylko liczbę skopiowanych opisów, ale przede wszystkim poziom oferowanej przez NUKAT centralnej informacji o miejscu przechowywania dokumentów, wyrażającej się w liczbie linków do właściwych katalogów lokalnych. Podczas trwania konferencji do katalogu centralnego wpłynął milionowy rekord, a liczba linków do opisów w katalogach lokalnych zbliżyła się do trzech milionów. Tyle też opisów skopiowanych z NUKAT-u znalazło się w katalogach lokalnych bibliotek uczestniczących we współpracy.

Zaakcentowanie pięciu lat istnienia NUKAT-u miało służyć upowszechnieniu, ciągle skromnej, wiedzy o nim wśród potencjalnych użytkowników. Organizatorom konferencji zależało na pokazaniu roli oferowanych przez NUKAT zasobów jako podstawy w rozwoju społeczeństwa wiedzy oraz zwróceniu uwagi na szerokie, ciągle niewykorzystane możliwości ich zastosowania w budowaniu krajowego systemu informacji o różnego rodzaju krajowych zbiorach, np. cyfrowych, czy archiwalnych. Poruszono zagadnienie upowszechniania i wdrażania do praktyki bibliotecznej międzynarodowych standardów, ze zwróceniem szczególnej uwagi na rolę jaką odegrała

w tym zakresie Anna Paluszkiewicz. Przedstawiono inne europejskie katalogi centralne oraz, prowadzony przez OCLC, największy katalog centralny świata – WorldCat. Za pośrednictwem NUKAT-u trafiają do niego opisy dotyczące polskiej produkcji wydawniczej. Poprzez udział NUKAT-u w katalogu WorldCat oraz bezpośrednio uczestniczenie w inicjatywie Google Scholar uczyniono krok w kierunku integracji OPAC-u i wyszukiwarki internetowej. Ważne miejsce na konferencji zajęła dyskusja na temat problemów w katalogowaniu, wynikających ze swobodnego stosowania przez wydawców normy na kompozycję książki. Wspólny panel dyskusyjny traktowano jako pierwszy krok do zacieśnienia współpracy i zbliżenia inicjatyw realizowanych przez bibliotekarzy i wydawców. Być może doprowadzi to w przyszłości do współuczestniczenia obu tych grup w tworzeniu informacji o polskiej produkcji wydawniczej oraz powiązania katalogów bibliotecznych z zasobami księgarń internetowych. Była to też okazja do opisanego jak uczestniczenie we współkatalogowaniu wpłynęło na rozwój katalogów lokalnych i modernizację organizacji pracy w bibliotekach. Na przykładzie bibliotek użytkujących system ProLib ukazano, jak zasoby NUKAT-u są udostępniane bibliotekom nieuczestniczącym we współkatalogowaniu.

Zachowano oryginalną wersję językową poszczególnych artykułów, stąd dwujęzyczny – polsko-angielski charakter publikacji. Do artykułów w języku polskim dodano abstrakty w języku angielskim, a do artykułów w języku angielskim, abstrakty w języku polskim. Niestety nie znalazły się w książce, dostarczone wyłącznie w formie prezentacji Power Point, dwa interesujące wykłady: dr Vinoda Chachry *Pozyskiwanie informacji i jego znaczenie dla obsługiwanego przez nas społeczeństwa* i Wojciecha Burkota *Google Scholar – jak łatwiej dotrzeć do literatury naukowej*.

Honorowy patronat nad konferencją zgodzili się przyjmując JM Rektor Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. Katarzyna Chałasińska-Macukow oraz prof. dr hab. Wojciech Maciejewski, były rektor UW, uczestnik dyskusji o kształcie katalogu centralnego i świadek jego otwarcia. Wśród patronów honorowych znaleźli się także dr Henryk Hollender, dr inż. Jan Andrzej Nikisch i Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska – reprezentanci grup bibliotecznych, które uczestniczyły w projektowaniu i uruchamianiu katalogu centralnego – sygnatariusze projektu, Maria Lenartowicz, wybitna specjalistka w zakresie standardów i przepisów katalogowania, która wspierała swoją wiedzą i doświadczeniem prace nad koncepcją budowania katalogu centralnego i wreszcie, gość honorowy konferencji, prof. Richard Quand z Princeton University, doradca Fundacji A.W. Mellona, który aktywnie mobilizował polskich bibliotekarzy do współpracy w zakresie przygotowania projektu katalogu centralnego, mediował w sporach o koncepcję katalogu i wydatnie przyczynił się do jego uruchomienia.

Wszystkim dostojnym gościom dziękuję za wsparcie idei konferencji. Specjalne podziękowania składam pracownikom Centrum NUKAT, którzy przygotowali projekt konferencji, a następnie z zaangażowaniem i pasją włączyli się w jej organizację i obsługę.

Maria Burchard
Kierownik Centrum NUKAT BUW
Warszawa 2010

Introductory remarks

It is a great pleasure to be here in Warsaw on this distinguished occasion and I feel greatly honored to have been asked to be an honorary patron of this conference. Many thanks also to Ewa Kobierska-Maciuszko for inviting me and providing such a superb venue for this conference. It has been some seven years since I was last here and I greatly missed participating in the evolution of Polish libraries in this period, particularly because from 1990-2001 I visited Poland at least once a year. I have also missed seeing my good friends over the entire landscape of Poland whom I was able to see regularly on those visits that would take me on a more or less clock-wise tour of Poland, from Warsaw to Lublin to Kraków to Wrocław to Poznań to Łódź to Gdańsk to Toruń and back to Warsaw and I am delighted that quite a few of them are there. This also gives me the opportunity of remembering and honoring a dear friend who is no longer with us and who has done so much for libraries: Anna Paluszkiewicz.

This is a fitting time for such a conference, because it was almost exactly 10 years ago that the Mellon Foundation organized a conference in Warsaw on the subject of library automation. Five years and a few months ago, the Foundation organized a conference on union catalogues in Tallinn; a conference that dealt mostly with the technology of union catalogues. That year also saw the beginning of NUKAT, and it is fitting that today we are not only starting a reprise of the conference 10 years ago, but celebrate the fifth anniversary of NUKAT itself by devoting time to the role of NUKAT in the knowledge society. It is fitting from my point of view that this conference was organized by the Warsaw University Library, because that library was the focus of the first and also the last major library project of the Mellon Foundation in Poland. These conferences denote a clear progression, starting with library automation, followed by the technology of union catalogues, and ending with the social impact of these catalogues. In the early days we were concerned with technical problems such as cataloguing, authority control, retroconversion, subject headings, search problems and management issues. In the middle of this period, we were preoccupied with detailed implementation questions for union catalogues in the Czech and Slovak Republics, Poland, Hungary, the Baltic countries and South Africa. Today, we deal with an even broader set of questions, prophetically forseen by Henryk Hollender, and I quote from his 2002 paper²:

When we design union catalogs, we want to address as broad an audience as possible. We agree that they will be as immune to learning bibliography as poets and arts students were once considered immune

¹ Senior Research Economist, Princeton University. Senior Advisor, The Andrew W. Mellon Foundation.

² H. Hollender, *Union Catalogs for Poets*, in *Union Catalogs at the Crossroad*, ed. by Andrew Lass and Richard E. Quandt, Hamburg University Press, 2004, p. 246.

to learning physics, but at the same time we do want them to have an impact on the country's cultural policy, and we think that they have to derive knowledge and joy from catalog searches. We want to reach school students and people of divergent lifestyles. We want to provide a common foundation for multidisciplinary studies. For some of our users, the union catalog will be the summa of the nation's culture, while the others, not necessarily able to write creatively, will read it as a text and not as a finding tool. The national union catalog in particular, once well introduced into schools, libraries, and homes, will evoke a number of disputes, and will be analyzed from religious, political, and scientific points of view. The quality of the union catalogue has to be unique, as there is much more at stake in designing it as there is with the catalog of any single library.

Well put; I could not have said it better myself.

A final note. Retrospective analyses are important because they are the paths of learning from our experience. One must never be content with just doing things: the academic in me demands that we subject our experience to searching analyses in order to better distill the essence of what we have accomplished. Let me attach to this general exhortation a plea for systematic economic analysis of what we do. You would not allow a business to run projects without examining the economic alternatives and you should not be content with library projects without a sound economic analysis of the alternative. Alas, all too often the economic analysis is at best implicit. But it does not have to be: library projects and union catalogs are processes that have inputs and produce outputs, and as such, they are capable of being subjected to an economic analysis of their efficiency. An interesting example of an explicit analysis is the cost comparison of original cataloging versus copy cataloging for South African libraries, which is contained in a paper by Pierre Malan³. Finally, I would recommend to all of you a report entitled "On the Record", released just two weeks ago by the Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control⁴.

On that note, I wish everybody a fruitful and intellectually stimulating three days here.

³ P. Malan, *A National Union Catalog for Shared Cataloging and Resource Sharing for Southern African Libraries*, in *Union Catalogs at the Crossroad*, ed. by Andrew Lass and Richard E. Quandt, Hamburg University Press, 2004.

⁴ <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lcwg-ontherecord-jan08-final.pdf>

NUKAT I KATALOGI CENTRALNE
W INNYCH KRAJACH

Krajowy zasób zapisów bibliograficznych i NUKAT

Aby docenić wartość katalogów bibliotecznych, musimy umieć je czytać. Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny miał być matką katalogów, co oznacza, że musiał być precyzyjny od początku, a wielki dopiero później. Teraz, po pięciu latach, jest już duży, a precyzyjny jak w chwili narodzin. Po wprowadzeniu do niego wszystkich danych wytworzonych od początku komputeryzacji bibliotek polskich, czyli od 1992-1993 roku, stanie się jeszcze większy. Ale nie tylko w tym jego siła. Katalog jest bazą danych, ale jest i narracją. Wyszukiwarka internetowa dąży do obfitości, on do pełni. Dzięki swojej konstrukcji raczej niż stopniowi napełnienia wypowiada komentarz, który ma samoistną wartość.

Zacznijmy zatem od przykładu, w którym głos NUKAT-u nie musi być donośny, żeby być znaczącym. Czy słyszeliście może Państwo o najżywszych sporach, które dzielą polską opinię publiczną? Oto kiedy do giganta, będącego również naszym partnerem – Katalogu Światowego OCLC wprowadzimy hasło przedmiotowe *Poland–History–Occupation, 1939-1945*, to otrzymamy ponad 2500 pozycji, z czego prawie 700 po angielsku. Wynik wyszukiwania jest uszeregowany według liczby bibliotek posiadających dany tekst. Niezłą 62 pozycję osiąga książka niejakiej Anity Prażmowskiej o zdumiewającym tytule *Civil War in Poland, 1942-1948* (New York: Palgrave Macmillan, 2004). Kupiły ją 252 biblioteki – głównie w Stanach Zjednoczonych, następnie w Kanadzie, oraz pojedynczo w Wielkiej Brytanii, Holandii, Hong Kongu i Japonii. *Civil War in Poland* jest dostępna także w Niemczech, co wykazuje np. Karlsruher Virtueller Katalog. W wersji cyfrowej mogą ją czytać prenumeratorzy NetLibrary. Prażmowska, wykładająca na renomowanej uczelni, ma jeszcze w swym dorobku kilkanaście prac. NUKAT wylicza 6 bibliotek naukowych w Polsce, w których można je znaleźć. *Civil War in Poland* oferują dwie z nich, plus Biblioteka Narodowa. Wszystkie te książki mają jedną osobliwość. Są po angielsku. Pani Prażmowska została zatem jako autorka „wycięta” przez polskie środowisko historyczne – nie wiemy, może zasadnie. W niczym nie widać tego w sposób tak konkretny i obiektywny jak w katalogu. Katalog OCLC opowiada nam tu całą historię, a NUKAT dopowiada swoją, krótką lecz wyrazistą. I nie jest to historia uczestnika sporu, lecz raczej jego bardzo pokornego świadka.

¹ W: 2008 r. Biblioteka Politechniki Lubelskiej, obecnie Biblioteka Uczelni Łazarskiego.

NUKAT ma nam do opowiedzenia więcej takich historii, w tym wiele dłuższych i jaśniejszych. Jest mandatariuszem dużej części zobowiązań, które poczynili dawni bibliografowie. Wzorce kompletności i służebności narzędzi informacyjnych okazały się trwałe, choć inne były początkowo cele rejestracji bibliograficznej. Kiedy Karol Estreicher usiłował w jednym wielkim dziele podsumowywać dorobek polskiego piśmiennictwa, to mimo wielu niesprzyjających okoliczności historycznych, kulturowy kontekst sprzyjał temu przedsięwzięciu i przyczynił się do powszechnego utrwalenia go jako dzieła i jako symbolu. Najlepsze biblioteki świata włączyły Estreichera do swojego warsztatu. Posiadanie takiej bibliografii było powszechnie dostrzegane jako zjawisko godne dojrzałego narodu. Polskie piśmiennictwo to był Estreicher.

Nowe narzędzia i systemy powstawały już jednak w inny sposób. Między innymi nastąpił zmierzch bibliografii ogólnej i częściowe zastępowanie jej katalogami centralnymi. Katalogi takie w mniejszym stopniu opisywały rzeczywistość piśmienniczą, w większym zaś stopniu dostarczały swoistego interfejsu, bez którego coraz bardziej nieprzebrane zasoby dokumentów bibliotecznych stawałyby się nieczytelne i bezużyteczne.

Projektując swój narodowy katalog centralny w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, bibliotekarze mieli zatem na uwadze zbiory bibliotek, a nie mniej lub bardziej abstrakcyjne i ulegające fluktuacjom pojęcie kultury narodowej. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku kulturę tę postrzegaliśmy zresztą nie tylko i nie tyle przez pryzmat twórczości w danym języku czy na danym terytorium państwowym, ale poprzez pryzmat zbiorów importowanych, wprowadzanych tu wreszcie do normalnego obiegu za normalne, wymienialne pieniądze. Te zbiory były niekiedy nie polskie, ale były tu potrzebne, a ich pełne wykorzystanie określało poziom cywilizacyjny kraju. Dyskusję o polskim ruchu wydawniczym czy polskim piśmiennictwie jako pewnej kategorii kultury można było prowadzić na podstawie bieżącej bibliografii narodowej. Koncepcja narodowego katalogu centralnego powstawała natomiast z innego rodzaju naciskiem na narodowość. Chodziło mianowicie o odzwierciedlenie zasobów bibliotek w Polsce, a celem tego odzwierciedlenia miało być zarówno zgromadzenie w jednym miejscu funkcjonalnej informacji dla użytkowników bibliotek, jak i wsparcie współkatalogowania, tak by rosnące zasoby piśmiennictwa były szybciej, skuteczniej i ekonomiczniej wprowadzane do obiegu publicznego, a konkretnie – żeby ta sama książka nie była katalogowana w skali kraju wiele razy.

Do rosnących zasobów szybko włączono logicznie kolekcje od dawna istniejące i nie rozrastające się już raczej w bibliotekach, lecz objęte nieczytelnymi dla komputera postaciami katalogów, w tym – cenne zbiory historyczne. Dostrzeżenie związku pomiędzy tzw. opracowaniem wpływu bieżącego a przekatalogowaniem całych zasobów stanowi istotne osiągnięcie tego okresu. W dużym stopniu czeka ono jeszcze zresztą na swoje wykorzystanie.

Oczywiście katalog tyleż narodowy co uniwersalny, rejestrując fakty biblioteczne, a niejako po drodze – fakty bibliograficzne, może teoretycznie zawrzeć w sobie całą narodową bibliografię; wraz z postępującym napełnieniem, zbiory te zmierzają do jakiejś trudnej do osiągnięcia, ale wyobraźalnej jedności. Bieżąca bibliografia narodowa przyrasta online, a cały materiał poczynając od 1976 r. stanowi jedną wspólną bazę. Liczy ona ponad 432 tys. jednostek. Prowadzi do niej niezbyt czytelny interfejs,

w którym nazwa bazy zmienia się z ekranu na ekran, a tradycyjny tytuł *Przewodnik Bibliograficzny* jest użyty tylko w załączniku z wyjaśnieniami. Mimo że zapisy bibliograficzne zawierają pełne symbole UKD, baza ta nie daje żadnej możliwości systematycznego ułożenia materiału, cedując to na swój drukowany odpowiednik – *Przewodnik Bibliograficzny* i pozostawiając bez odpowiedzi pytanie o cechy rzeczowe i gatunkowe narodowego piśmiennictwa.

Katalog NUKAT obejmuje zbiór zapisów bibliograficznych dla 951 823 książek i 44 965 wydawnictw ciągłych (18 stycznia 2007 r.). Materiały te znajdują się w 79 bibliotekach, przy czym aktualnie 64 biblioteki zasilają NUKAT zapisami (i tą drogą tworzą własne bazy), zaś 15 bibliotek tylko je pobiera. Są to biblioteki naukowe, w większości dużych uczelni państwowych, ale także – samorządowe biblioteki regionalne, biblioteki uczelni prywatnych, instytutów naukowych i muzeów. Można powiedzieć, że NUKAT jest przedsięwzięciem przyciągającym biblioteki, że spektrum bibliotek uczestniczących jest rozległe, i że na tym tle jest naszym kronikarskim obowiązkiem odnotować nieobecność księżnic tak wyrazistych jak wielka Biblioteka Śląska czy średnie Książnice – Podlaska i Cieszyńska oraz słabą reprezentację bibliotek naukowych Wielkopolski, nie mówiąc już o Zielonej Górze, Koszalinie czy Radomiu. Rozwijając ten temat, doszlibyśmy zapewne do wniosku, że o uczestniczeniu lub nieuczestniczeniu w NUKAT przesądza posiadane oprogramowanie biblioteczne, ale także – czynniki historyczne i środowiskowe, o nie do końca merytorycznym charakterze.

Wśród bibliotek uczestniczących jest jedna biblioteka narodowa (bo taki jest ustawowy status Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie) i 11 innych bibliotek uprawnionych do otrzymywania obowiązkowych egzemplarzy bibliotecznych od wydawców. W NUKAT znajdują się zatem wszystkie działy wiedzy i piśmiennictwa. Przesądza o tym szeroki udział uczelni technicznych, rolniczych i medycznych (wraz z bibliotekami tzw. centralnymi – rolniczą i lekarską); odnotujmy też powstawanie niezwykłych w warunkach polskich uniwersytetów multidyscyplinarnych, z których do NUKAT należy jeden – Warmińsko-Mazurski. Materiałów NUKAT nie możemy jednak grupować dziedzinowo, gdyż nie oferuje on żadnej postaci układu systematycznego. Biblioteki należące do NUKAT stosują różne układy tego typu, najczęściej – nie ujednoczone, pragmatyczne wersje Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej. Trzy duże biblioteki uniwersyteckie nadają swoim książkom – w sposób, jak się zdaje, spójny – symbole Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, nie przydaje się to jednak użytkownikom Katalogu, bowiem dane te są w nim pomijane – jako lokalne. Są to zresztą tradycyjne uniwersytety obejmujące jedynie nauki społeczne i matematyczno-przyrodnicze. NUKAT nie unaocznia zatem struktury zbiorów w Polskich bibliotekach i umożliwia nam raczej szczegółowe analizy dotyczące konkretnych postaci, zagadnień, wątków, tytułów itp., np. takich jak ta, z której wzięła się anegdota o książce Anity Prazmowskiej. No i dodajmy jeszcze na marginesie, że nie tylko NUKAT nie obejmuje wszystkich bibliotek, ale i że zbiory części bibliotek pozostają poza wszelką kontrolą bibliograficzną – no bo nie są skomputeryzowane i nie widać ich w Internecie. Jest tak np. z bogatymi zbiorami Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk.

Podkreślić trzeba, że narodowy (ogólnopństwowy, krajowy) charakter NUKAT wyraża się nie tylko tym, że gromadzi on całą bieżącą produkcję wydawniczą – poza

materiałami nie objętymi egzemplarzem obowiązkowym lub nie wyegzekwowanymi przez biblioteki, a także należącymi do trudnej do oszacowania strefy publikacji drukowanych nieprofesjonalnych, niszowych, subkulturowych. Strefa ta zresztą zanika, bo przenosi się do Internetu, a rejestrując dokumenty internetowe, choćby na małą skalę, NUKAT i tak wychodzi poza bieżące ustawodawstwo.

NUKAT gromadzi także w wielkich ilościach piśmiennictwo zagraniczne, zmierzając jednak prawdopodobnie ku utracie swojej pozycji na tym polu, dzisiejsze bowiem piśmiennictwo zagraniczne to przede wszystkim czasopisma naukowe, te zaś gromadzone są przez biblioteki raczej w postaci elektronicznej. Jest ich wiele, a ze względu na to, że przedmiotem prenumeraty są całe bazy, a nie pojedyncze tytuły, biblioteki ich nie katalogują, poprzestając na uzupełnieniu swoich stron WWW o listy tytułów takich czasopism lub zgoła odsyłając czytelnika do wewnętrznych wyszukiwarek poszczególnych baz.

Trzecim wreszcie narodowym zasobem w NUKAT jest zawartość Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych, obejmująca nazewnictwo autorów osobowych i instytucji autorskich oraz słownictwo charakterystyk rzeczowych książek w postaci języka haseł przedmiotowych. Zasób ten jest wielki, a jego utrzymanie pochłania pokaźne zasoby ludzkie, bez niego jednak katalog nie pełniłby swoich funkcji właściwych bazom danych – kontrolnych, regulacyjnych i agregacyjnych wobec masy gromadzonego w bibliotekach piśmiennictwa.

Gdybyśmy jednak chcieli w tym zasobie szukać poloniców – powracając do intencji i odtwarzając metodę Karola Estreichera, albo przynajmniej książek polskich, to musielibyśmy je wyfiltrować z katalogu środkami informatycznymi lub dostępnymi dla użytkownika. Sięgając po tę drugą technikę, otrzymujemy 538 662 jednostki wydane w Polsce oraz 536 140 jednostek w języku polskim. Te kategorie zapewne nakładają się na siebie niemal zupełnie, można więc przyjąć, że NUKAT nie rejestruje więcej niż 550-600 tys. książek spełniających jedno z tych dwóch kryteriów. To wciąż jeszcze nie jest ten wkład, który możemy wnieść do światowego zasobu informacji, skoro Katalog Światowy OCLC wykazuje 910 187 opublikowanych prac z Polski, zaś w języku polskim – 845 878. Ani OCLC ani NUKAT nie określają zasięgu chronologicznego katalogu, nie można więc odnieść tej zawartości do wskaźników przyrostu katalogu w konkretnych latach. Można tylko przypomnieć, że roczna produkcja wydawnicza Polski to ok. 25 tys. jednostek (bibliografia narodowa rejestrowała w latach 1976-2007 średnio niespełna 14 tys. jednostek – okres ten obejmuje jednak także chude lata 70. i 80.). Gdyby NUKAT składał się wyłącznie z opisów książek polskich katalogowanych na bieżąco w latach 2002-2007, to jego napełnienie nastąpiłoby wraz z osiągnięciem liczby ok. 125 tys. jednostek. Widać tu ogrom wykonanej pracy, obejmującej zarówno katalogowanie materiałów importowanych, jak i włączanie do katalogu zbiorów sprzed 2002 r., mających wcześniej swoje standardowe zapisy marcowskie lub nawet jeszcze ich nie mających. Aż prosi się, aby zilustrować ten wysiłek wykresem chronologicznym dat wydania publikacji, który podsunie czytelnikowi możliwość zorientowania się, jak duże ma szanse na znalezienie w NUKAT czegoś sprzed 2002 r.

Zasób NUKAT jest daleki od zróżnicowania, jakie niosą zasoby światowe, tak jak je odzwierciedla OCLC. Musimy jednak pamiętać, że OCLC prowadzi największy ka-

talog centralny, a jego początki nastąpiły wcześniej niż jakiegokolwiek innego. Porównania nasuwają się ze względu na nawiązaną współpracę, ale powinniśmy raczej porównywać NUKAT z mniejszymi narodowymi katalogami powstającymi w podobnym okresie. Bez rozleglejszych badań można powiedzieć, że NUKAT, tak jak całe katalogowanie w Polsce, zdominowany jest przez typowe materiały drukowane. Filtry wyszukiwania obejmują wydawnictwa ciągłe i wydawnictwa zwarte, druki muzyczne, mapy, nagrania dźwiękowe oraz programy komputerowe/multimedia. Terminem multimedia określa się dokumenty nazywane zazwyczaj (np. w OCLC) – *Internet Resource*. Nie wiemy, jak nazwane zostaną nagrania audiowizualne na nośnikach takich jak taśma VHS lub płyta DVD, kiedy przyjdzie ich czas na katalogowanie, ale na razie termin ten odnosi się do plików w różnych formatach, dostępnych w Internecie jako dokumenty elektroniczne zdalnego dostępu; ze względu na brak odpowiedniej ikonki nie przypominają one użytkownikowi o swojej naturze. Być może brak ten jest uzasadniony szeroko rozpowszechnionym przekonaniem, że prawdziwym przedmiotem wyszukiwania jest dokument źródłowy, nie ma więc sensu podkreślać odrębności dokumentu elektronicznego. Można podać przykłady, iż jako „programy komputerowe/multimedia” nie wyszukują się materiały na CD ROM, z których część (np. znane tarnowskie wydanie *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego*) prezentuje się wizualnie w katalogu nie inaczej niż zwykła książka. Wspominam o tym m. in. ze względu na to, że NUKAT jako produkt ekranowy jest funkcjonalny i estetyczny, wyprzedzając znacznie większość prezentowanych w Polsce katalogów.

Wywoławszy *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pozwólmy sobie na dygresję, stanowiącą przyczynek do dyskusji nad katalogowaniem dokumentów elektronicznych. Istotność tych dokumentów jest wysoka – zarówno dla społeczeństwa wiedzy, jak i dla społeczeństwa ignorancji (oba upatrzyły sobie Internet jako swoje środowisko). Otóż jedną z rzeczy, których nie sposób wyszukać w NUKAT, jest imponująca elektroniczna edycja tego słownika, dokonana wzorowo w obrębie DIR – Domeny Internetowych Repozytoriów Wiedzy, przedsięwzięcia Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego. Nikt nie kwestionuje, że *Słownik* jest wyjątkowym materiałem o nieprzemijających wartościach źródłowych i użytkowych, jednym z największych pomników kultury polskiej XIX w. Rygorystyczne przepisy przyjęte przez Centrum NUKAT – jak rozumiemy, dla ochrony i Katalogu i Centrum przed zalewem rozmaitej wartości materiałów z Internetu – uniemożliwiają bibliotekom udostępnienie tego „uwolnionego” dzieła swoim użytkownikom poprzez skatalogowanie dokumentu elektronicznego, ICM nie jest bowiem ani biblioteką, ani jej nie prowadzi. W ten sposób internetowa edycja *Słownika* traci najszerszy i najdogodniejszy kanał obiegu, przez jaki mogłaby wejść do kultury światowej. Ale i tak do niej wchodzi. Biblioteki polskie oddają to pole firmie Google, która oferuje cały szereg sposobów na dotarcie do pełnego tekstu, w tym amatorski informator, odsyłający do dwóch jeszcze innych edycji:

- na serwerze Wydziału Matematyki, Mechaniki i Informatyki Uniwersytetu Warszawskiego (eksperymentalnej, trudno czytelnej, przeprowadzonej dla celów badawczych, ale bez wskazania na instytucję finansującą badania),
- Małopolskiej Biblioteki Cyfrowej.

Edycja MBC jest oparta na „starych” krążkach ZETO Tarnów i nie daje się przeszukiwać pełnotekstowo. Jednym z partnerów MBC jest Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie, która ma reprint *Słownika geograficznego* i wprowadziła go do swojego prolibowskiego katalogu. Czy gdyby należała do NUKAT-u, Biblioteka ta mogłaby skatalogować *Słownik geograficzny* w wersji cyfrowej? Myślę, że tak. Jak widać po jej katalogu, nie widzi jednak takiej potrzeby. A przecież jeśli katalogi przetrwają, to przyjdzie taka chwila, kiedy dokumenty elektroniczne będą stanowiły w nich większość dokumentów. Upominam się zatem o katalogowanie dokumentów elektronicznych, wyświetlając fantastyczny obraz, przypominający, jak przyjaźnie i wyraziście nasz partner Katalog Światowy pokazałby elektroniczną wersję *Słownika geograficznego*, gdyby była powszechnie udostępniona przez którąś z bibliotek.

Ta chwila może zresztą nastąpić niebawem. Google nie śpi – z mikrofilmu Uniwersytetu Harvarda powstała wersja cyfrowa, która na razie jest dostępna tylko dla bezpośrednich użytkowników wielkiego systemu biblioteczno-informacyjnego tej uczelni. Pokonanie jakichś barier organizacyjnych czy prawnych może spowodować, że za chwilę zobaczymy *Full view*. Trzeba coś zrobić, żeby to nasz *full view* był wcześniej w katalogach. *Słownik geograficzny* jest naprawdę wart NUKAT-u, a NUKAT – *Słownika*.

NUKAT-u są również warte zasoby starodruczne, tak obficie reprezentowane przez OCLC. Z radością znajdujemy pierwsze – testowe? – zapisy z różnych bibliotek, powstałe zapewne w ramach wdrożenia nowo przyjętej instrukcji katalogowania starych druków w formacie MARC 21. Można mieć nadzieję, że znajdzie się technika, aby z czasem do zasobu tego weszła zapoczątkowana przed założeniem NUKAT-u cyfrowa wersja *Katalogu starych druków XVI w. w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, obecna już przecież w Hand Press Book Database Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych, no i w samym Katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej. Tę pracę, zapoczątkowaną niespełna 10 lat temu, także zawdzięczamy w dużej mierze specjalnej dotacji z Fundacji Mellona.

Jedną z zasadniczych cech NUKAT-u jest kopiowanie gotowego zapisu bibliograficznego dla włączanej pozycji. W kopiowaniu widzieliśmy od początku źródło oszczędności, ponieważ rozpoznanie w bazie NUKAT istniejącego zapisu dla posiadanej pozycji i skopiowanie go do swojej bazy powinno zajmować mniej czasu niż wytworzenie nowej pozycji. Uwolnione moce – kwalifikacje i czas – można skierować na katalogowanie z oryginału dzieł nieznanych dotychczas bazie. W ten sposób, paradoksalnie, katalogowanie większej liczby pozycji przysparza tych mocy miast je pochłaniać. Im więcej *copy cataloging*, tym więcej czasu można skierować na *original cataloging*. A dalej, im więcej zapisów w bazie, tym bardziej wspiera ona *copy cataloging* i tym mniej pozycji wymaga „pierwokatalogowania”. Krzywa przyrostu zapisów w takiej bazie powinna przybierać postać wykładniczą; wewnętrzny mechanizm zamiany *copy cataloging* na *original cataloging* zmusza ją do tego, by stawała ona dęba.

Tymczasem – gdyby ją nakreślić – krzywa przyrostu zapisów w NUKAT byłaby dość stabilna i przewidywalna – prosta niemal jak drut². Nie o to chodzi, że jej przebieg

² Analiza zawartości bazy NUKAT na podstawie stanu na 18.01.2008 r. według statystyk prezentowanych na stronie: www.nukat.edu.pl

nie byłby „ostry”. Zapisy przyrastają szybko, toteż wynik przedsięwzięcia imponuje i budzi podziw dla ogromu wykonanej pracy. Jest to jednak przebieg równomierny, pozbawiony „wygięcia”, które byłoby dowodem, że średnio przetworzenie jednej pozycji pochłania coraz mniej czasu. I że na ten wynik składa się zarówno coraz szybsze przetwarzanie pozycji już raz skatalogowanych i tylko ładowanych do baz lokalnych, jak i sięganie po ograniczoną, ale wzrastającą liczbę pozycji nowych, trudniejszych, bardziej czasochłonnych, zwłaszcza z zakresu zbiorów specjalnych.

Bez wątpienia, ekonomista pożywiłby się intelektualnie na katalogu NUKAT. Nie rysujmy jednak tych krzywych, bowiem w ekranowym uproszczeniu niewiele one pokażą. Zamiast tego wyświetlmy tabelę podsumowującą – także oczywiście w wielkim skrócie – dorobek NUKAT, tak jak rysuje się on poprzez publikowane przez Centrum NUKAT statystyki. Widzimy zatem (wrzucając do jednego worka zapisy bibliograficzne dla książek i dla wydawnictw ciągłych), że od 2004 r. roczny przyrost zapisów bibliograficznych zwiększa się, choć nieznacznie (przyrost w 2003 r. jest nietypowy, ponieważ to dopiero pierwszy rok „produkcji” normalnej, całorocznej). Dalej widzimy, jak wzrasta liczba kopiowań. Od niespełna pół miliona skopiowanych zapisów rocznie (2003) przeszliśmy do ponad 2,7 mln. Należy przypuszczać, że na wynik ten złożyła się nie tylko coraz większa liczba zapisów pozostających do skopiowania, ale także poprawa organizacji pracy w bibliotekach oraz przyłączanie się bibliotek wyłącznie kopiujących zbiory. Przyrost liczby kopiowań jest wyraźny, bardziej dynamiczny niż ogólny przyrost zapisów, mimo pewnego załamania w 2006 r. (różnica pomiędzy 2006 i 2005 r. jest mniejsza niż różnica pomiędzy 2005 i 2004 r.). Interesujące byłoby wyjaśnienie tego krótkotrwałego regresu (regresu w znaczeniu przyrostu mniejszego niż poprzednio). Być może tu właśnie dało o sobie znać intensywniejsze niż poprzednio przekatalogowywanie zbiorów dawniejszych? A może do NUKAT wprowadzono więcej zapisów MARC z katalogów bibliotek komputeryzujących się od 1992 r.?

Na podstawie liczby zapisów wytworzonych i liczby kopiowań możemy obliczyć średnią częstotliwość kopiowania. Widzimy, że zdecydowanie wzrastała, choć tylko pogłębione badanie rozstrzygnęłoby, czy był to przyrost ekstensywny, wynikający z większego w miarę przyrostu bazy prawdopodobieństwa trafienia na „gotowy” zapis, czy też może przyrost intensywny, wynikający z coraz skuteczniejszego doboru materiału do przekatalogowania w poszczególnych bibliotekach.

Na pewno możliwości kopiowania zapisów z NUKAT nie zostały jeszcze wyczerpane. Pamiętajmy, że co roku do bibliotek nukatowskich wpływa co najmniej 20 tys. pozycji stanowiących obowiązkowe egzemplarze biblioteczne. Jeśli każda byłaby skopiowana tylko do 10 bibliotek, to kopiowań w sumie byłoby 200 tys. Ale tych bibliotek jest od pewnego już czasu więcej niż pół setki. Niektóre z nich wprowadzają do zbiorów publikacje unikatowe w skali kraju, czyli nie potrzebujące wielokrotnego kopiowania zapisów. Wszystkie jednak gromadzą piśmiennictwo polskie, na które w coraz większym stopniu składają się pozycje nie wymagające pierwokatalogowania. Niemniej jednak badając pełny opis niejednej książki wydanej w Polsce, zdumiewamy się nieraz, jak niewiele bibliotek dołączyło swoje nazwy. Nukatowskie zestawienie „Liczba kopiowań rekordów bibliograficznych” ukazuje niestety, że od początku istnienia bazy najwięcej narosło zapisów dla książek kopiowanych tylko raz (ponad 547 tys. dla książek, czyli 58% zapisów i ponad 20 tys. dla czasopism, czyli ok. 50% zapisów).

· Książki kopiowane 11-35 razy to zaledwie 5,54% wszystkich. Ta sprawa na pewno prosi się o pogłębioną dyskusję.

Ale wynikiem tym nie dziwimy się, widząc zróżnicowane strategie postępowania z NUKAT-w różnych bibliotekach. Ponad jedną trzecią zapisów dla książek wytworzyły dwie biblioteki – Uniwersytecka w Warszawie (prawie 173 tys. zapisów dla książek, ale tylko 3820 dla czasopism) i Jagiellońska (odpowiednio ponad 132 tys. i 9176 – żadna inna biblioteka nie skatalogowała tytułu czasopism). Dwie trzecie osiągamy wraz z bibliotekami zajmującymi pozycje 3-8 (ósma skatalogowała niespełna 31 tys. książek i 925 czasopism, co stanowi wynik przekraczany, i to znacząco, w „niższych” partiach listy). W tej drugiej grupie znajdujemy 5 uniwersytetów i jedną bibliotekę uczelni teologicznej, w tym dwie biblioteki dysponujące niezależnym oprogramowaniem, mianowicie Horizonem. Widać, że niektóre biblioteki, takie jak np. Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (miejsce 16), wybrały czasopisma jako swoją nukatowską specjalizację. Biblioteka ta jest najsilniejsza w katalogowaniu spośród wszystkich bibliotek technicznych. Wśród samorządowych najwyżej (bliskie sobie miejsca 10 i 11) zajmuje Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego oraz Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie.

Choć aktywność w zakresie pierwokatalogowania wszędzie na świecie uchodzi za prestiżową, względ na ekonomikę NUKAT-u wymaga także, abyśmy docenili biblioteki kopiujące. Im później przyłącza się biblioteka, tym większą oczywistością jest budowanie współpracy z NUKAT-em przede wszystkim na kopiowaniu zapisów. Jest jednak niezwykle interesujące, że nacisk na kopiowanie kładą też niekiedy przodownicy listy. Wśród bibliotek z pozycji 1-8 w bibliotekach nr 5, 6 i 7 liczba skopiowanych zapisów jest większa niż liczba wprowadzonych; taką też strategię dostrzegamy nieco tylko niżej w obu wymienionych przed chwilą bibliotekach wojewódzkich. Jestem pewien, że o pożytkach i trybie kopiowania opowie nam koleżanka z Uniwersytetu Łódzkiego (Horizon). Ogólnopolskim liderem kopiowania jest (również horizonowska) Biblioteka Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, nr 3 na liście. Skopiowała ona ponad 156 tys. zapisów wobec ponad 79 tys. wprowadzonych.

Centrum NUKAT publikuje szczegółowe statystyki dla wszystkich uczestników, zasługujące na wyczerpującą analizę. Byłyby one cennym źródłem badań bibliotekoznawczych. Dla przykładu można wskazać na widoczne w nich zmiany w stosunku do współkatalogowania. Oto np. Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego biblioteka współpracowała z NUKAT-em od początku, ale w sposób śladowy. Jednak od 1 stycznia 2005 r. rekordy zaczynają równomiernie przyrastać, zwłaszcza w miesiącach jesiennych i wiosennych (z wyraźnym, jak we wszystkich bibliotekach, obniżeniem wskaźników w miesiącach ze świętami). W listopadzie i grudniu (!) 2006 r. a także, jednorazowo, w listopadzie 2003 r. (zapewne test) dochodzi tam też do skopiowania bardzo dużej liczby zapisów bibliograficznych. Dziś Biblioteka Uniwersytetu Adama Mickiewicza zajmuje wysoką 12 pozycję, ze znaczną przewagą zapisów skopiowanych nad oryginalnymi. Podobna jest charakterystyka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (poz. 14). Poziom uczestnictwa tej uczelni (od grudnia 2002 r.) podniósł się znacznie od stycznia 2006 r. i wtedy miesięczny przyrost zapisów był największy; z kolei intensywność kopiowania wzrosła znacznie od września 2006 r.

Niektóre biblioteki współpracują jakby nieregularnie – np. Biblioteka Politechniki Lubelskiej, druga po AGH biblioteka techniczna (poz. 20), która wprowadza niewiele, zwłaszcza literatury zagranicznej, choć miała dawniej znakomite miesiące. O wiele dynamiczniej przyrasta ostatnio (od jesieni 2006 r.) urobek Politechniki Poznańskiej, która może zająć w przyszłości o wiele wyższą pozycję niż obecna 31. Byłoby interesujące poznanie kontekstu tych zmian. Widać natomiast wyraźnie, że Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych NUKAT jest już znacznie napełniona i tylko dlatego przyrasta coraz wolniej.

Tak więc katalog NUKAT stanowi odzwierciedlenie praktyk opracowania zbiorów w poszczególnych bibliotekach. Należy myśleć z niepokojem o wszystkich tych, które pozostając poza jego zasięgiem, dublują robotę wykonaną już przez większość dużych księżnic – bo te do NUKAT-u należą. Dublując, powodują też odchodzenie od przyjętych zasad charakterystyki rzeczowej i formalnej dokumentów, co powoduje psucie nie najwyższej przecież kultury bibliograficznej i ogólnych umiejętności heurystycznych.

NUKAT jest wykorzystywany rozlegle, ale w sposób cichy. Żadna placówka działająca na niwie książki polskiej nie próbuje go pokazać jako swoistej mapy kultury. Żaden skromny magistrant nie zechciał go opisać jako instytucji wiedzy i pamięci. Katalogi biblioteczne, nawet centralne, są zbyt konkretnym tematem i zbyt bibliotecznym, by interesowały się nimi, instytuty bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, choć zainteresowały się ostatnio cyfrowymi bibliotekami. Z potocznych obserwacji wynika, że NUKAT jest rzadko narzędziem pracy studentów i pracowników naukowych. NUKAT nie jest tak widoczny w rękach użytkowników jak było wczesne OCLC – może dlatego, że OCLC bardzo szybko zaczęło wspierać wypożyczenia międzybiblioteczne, a może dlatego, że studiowanie w Polsce nadal polega w większym stopniu na odtwarzaniu niż na poszukiwaniu. Nie ulega wątpliwości, że funkcje praktyczne katalogu trzeba wzmocnić, zarówno przez dokładniejsze określenie, czego w NUKAT nie znajdziemy, jak i poprzez podanie realnej perspektywy czasowej, w której NUKAT mógłby stać się katalogiem ogólnopolskiej wypożyczalni międzybibliotecznej. Choć oczywiście Centrum NUKAT takiej wypożyczalni zakładać nie powinno i musi tu nastąpić jakaś inna inicjatywa.

Misja międzynarodowa NUKAT-u uległa wzmocnieniu poprzez jego umowę z OCLC. Na pewno dobrze byłoby w związku z tym ponownie zbadać możliwości wprowadzania symboli klasyfikacji i haseł przedmiotowych w języku angielskim. W strefie marzeń zapewne pozostaje przekazywanie do OCLC zapisów na bieżąco, tak by do katalogu światowego WorldCat nie trafiały wydane w Polsce książki skatalogowane przez inne biblioteki. Na razie wiele opublikowanych w Polsce książek otrzymuje w rubryce Libraries Worldwide wpis: 1. Tą jedyną biblioteką jest z reguły NUKAT. Jest to faktycznie zespół bibliotek, ale tylko w Polsce. Kiedy zobaczymy, że po tym wpisie pojawiają się inne, idąc w dziesiątki i setki, to będziemy wiedzieli, że to także zastęga NUKAT-u.

NUKAT and Polish bibliographic data resources

NUKAT is one of a few interlibrary undertakings in Poland, and probably the largest one. It is an outstanding and rare example of successful shared cataloguing project implementations in the world. The implementation of NUKAT has substantially altered the flow of work in cataloguing of books and serials, which was the major, although not the only, purpose of the project, and it has added a new dimension to the global presence of books published in Poland, which was not at all predicted at the time of planning. Still, the very existence of NUKAT is unacknowledged by culture creators, and people inside the information industry do not debate on possible improvements to its current use.

Studying patterns of library contribution to NUKAT, the database statistics and the database content, we are informed on the picture of library policy in Poland. NUKAT could certainly have exerted a stronger impact on the activities and quality of libraries. The NUKAT-OCLC Pica agreement has brought an opportunity to implement a new, so to say, information deal, and at the same time it has improved information available abroad on Polish publications. However, the comparison of NUKAT and WorldCat content shows deficiencies of cataloguing in Poland against the practices of the most advanced countries. The most dramatic example is hardly traceable presence of information on special collections and remotely accessible electronic documents. However, the presence of NUKAT and its solid, well-conceived foundations provide a prospect for future improvements and development.

Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej?

Wprowadzenie

Projekt katalogu centralnego powstał oddolnie w 1998 r., z inicjatywy bibliotek akademickich i naukowych, skupionych w grupach wokół stosowanych w nich systemów bibliecznych VTLS-Virtua i Horizon oraz Biblioteki Narodowej (BN). Liderzy tych grup, odpowiednio – dr Henryk Hollender i dr Jan Andrzej Nikisch oraz Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, wtedy zastępca dyrektora BN, byli sygnatariuszami wszystkich dokumentów i wystąpień, w tym koncepcji katalogu, przygotowywanych przez utworzony wówczas międzybiblieczny Zespół ds. katalogu centralnego. Nie można tu pominąć zaangażowania Fundacji A.W. Mellona, reprezentowanej przez Prof. Richarda Quandta, która ewentualne finansowanie przedsięwzięcia uwarunkowała uczestnictwem w projekcie Biblioteki Narodowej².

W koncepcji katalogu założono budowanie źródła gotowych opisów dokumentów metodą współkatalogowania oraz kontynuowanie współpracy w zakresie budowania Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) – wspólnej bazy ujednoczonych haseł stosowanych w opisach dokumentów jako indeksowane punkty dostępu do danych. Polska baza CKHW utworzona w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie w 1993 r. konsekwentnie budowana przez biblioteki akademickie jako podstawa systemu kontroli danych oraz gwarancja ich spójności, została jeszcze przed uruchomieniem współkatalogowania, w czerwcu 2002 r. przeniesiona do pustej bazy katalogu centralnego.

Prowadzenie katalogu centralnego powierzono Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, która jako jedyna dysponowała wówczas zespołem merytorycznie przygotowanym do realizacji projektu, a także, z racji przejścia do nowoczesnego gmachu, miała dostęp do dobrej, nowoczesnej infrastruktury sieciowej. Przekształcony w 2001 r. z Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych, rozbudowany stopniowo do 40 osób zespół Centrum NUKAT zajął się realizacją i wdrożeniem projektu,

¹ Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

² M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT po dwóch latach pracy*. „Przegląd Biblioteczny” 2004 nr 3/4 s. 122.

a następnie prowadzeniem katalogu centralnego NUKAT i koordynacją współkatalogowania.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że największy wkład merytoryczny w budowanie fundamentów katalogu centralnego wniosła współautorka jego koncepcji, informatyczka z wykształcenia – Anna Paluszkiwicz. Zatrudniona w BUW od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku wprowadziła do świadomości polskich bibliotekarzy pojęcie kartotek haseł wzorcowych (khw), zaprojektowała i zainicjowała budowanie w BUW wspomnianej już wspólnej khw bibliotek stosujących system VTLS, a następnie konsekwentnie walczyła o jej istotną pozycję w katalogu centralnym NUKAT. Toczyła także zaciepły bój o taką organizację współkatalogowania, która zagwarantuje odpowiednią jakość danych, a w konsekwencji precyzyjną informację w katalogu. Kategorycznie sprzeciwiała się pomysłom mechanicznego scalenia w NUKAT danych z istniejących katalogów lokalnych. W pewnym stopniu sprzeciw ten zaowocował powstaniem wyszukiwarki KaRo, która zapewniając możliwość przeglądania dostępnych w Internecie katalogów komputerowych, uwolniła bazę katalogu centralnego od kłopotliwego bagażu niespójnych danych³.

Uruchomienie współkatalogowania w katalogu centralnym NUKAT nastąpiło 5 lipca 2002 r. i poprzedzone zostało ponad roczną współpracą z firmą VTLS w zakresie dostosowania systemu oraz cyklem szkoleń przygotowujących biblioteki do współkatalogowania – 23 biblioteki rozpoczęły wprowadzanie opisów bibliograficznych do bazy NUKAT.

Efekty współkatalogowania⁴

Rezultaty współkatalogowania – te najbardziej bezpośrednie, wyrażają się w liczbach i prezentowane są na stronie domowej NUKAT-u w postaci wykresów i tabel⁵. Można na ich podstawie wyliczyć, że baza rekordów bibliograficznych rośnie systematycznie w średnim tempie prawie 15 tys. rekordów miesięcznie, że tempo przyrostu bazy powiększyło się tylko o 1/3, chociaż liczba bibliotek uczestniczących we współpracy została w okresie pięciolecia potrojona⁶. Znaczące współkatalogowanie ciągle koncentruje się w największych bibliotekach akademickich, w pięciu z nich opracowane zostało ponad 51% zawartości katalogu NUKAT⁷.

³ E. Dobrzyńska-Lankosz: *Jak do tego doszło? Geneza katalogu NUKAT*. „Przegląd Biblioteczny” 2004, nr 3/4, s. 116-117; M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny...* op. cit. s. 125; T. Wolniewicz: *Rola katalogu KaRo i NUKAT jako źródeł informacji*. „Przegląd Biblioteczny” 2004 nr 3/4 s. 149-153.

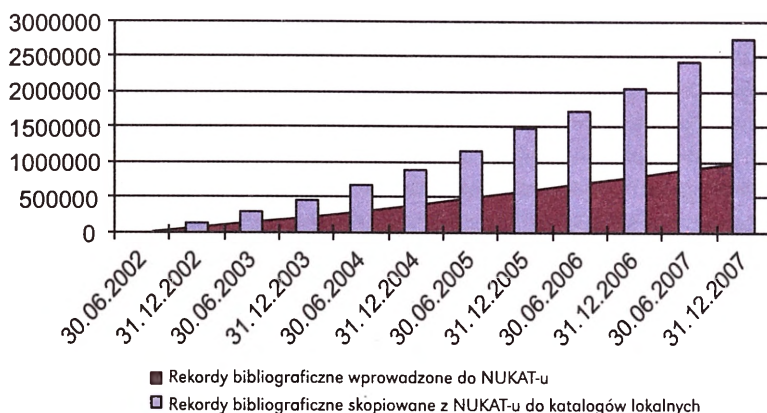
⁴ Wszystkie dane liczbowe na podstawie stanu bazy NUKAT z 31.12.2007 r.

⁵ www.nukat.edu.pl

⁶ W lipcu 2002 r. przystąpiły do współkatalogowania 23 biblioteki, obecnie we współpracy uczestniczy 78 w tym 13 zadeklarowało na początek wyłącznie chęć pobierania gotowych danych.

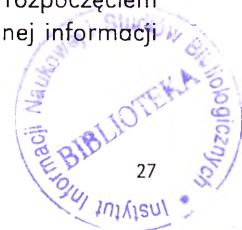
⁷ Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie – 17%, Jagiellońska z Collegium Medicum – 13%, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Uniwersytetu Gdańskiego i Uniwersytetu Wrocławskiego – łącznie 21%, 11 dalszych bibliotek – łącznie 34%, kolejne 28 bibliotek – łącznie 13%, pozostałych 13 bibliotek łącznie poniżej 1%.

Rekordy bibliograficzne i centralna informacja w katalogu NUKAT

W koncepcji katalogu NUKAT przyjęto, że katalogi lokalne bibliotek naukowych uczestniczących we współpracy powstają poprzez kopiowanie odpowiednich danych z katalogu centralnego. Bezpośrednim tego efektem jest budowanie w katalogu NUKAT centralnej informacji o miejscu przechowywania dokumentów. Z punktu widzenia użytkownika jest to najbardziej atrakcyjna właściwość katalogu centralnego, będąca w istocie niejako produktem ubocznym aktywności bibliotek zainteresowanych głównie budowaniem katalogów lokalnych z wykorzystaniem gotowych rekordów z NUKAT-u. Średnio od czasu uruchomienia NUKAT-u każdego miesiąca w katalogach lokalnych przybywa prawie 41 tys. rekordów bibliograficznych z odpowiednim kompletem rekordów khw. W 2007 r. wskaźnik średniego kopiowania wyniósł prawie 59 tys. miesięcznie. Obserwujemy tu największą dynamikę wzrostu. Imponująca liczba prawie 3 mln. skopiowanych opisów bibliograficznych, przekłada się na symbole lokalizacji i linki w rekordach katalogu NUKAT do skopiowanych rekordów w katalogach lokalnych. Wynik ten przeczy obawom wyrażanym na etapie projektowania katalogu NUKAT, że budowany pod kontrolą jako źródło gotowych rekordów, z powodu niskiej wartości informacyjnej będzie służył przede wszystkim bibliotekarzom, a nie użytkownikom poszukującym informacji⁸. Warto przy tym zauważyć, że kopiowaniu podlega zaledwie nieco powyżej 43% zawartości katalogu centralnego. Ponad 560 tys. rekordów bibliograficznych trafiło dotychczas tylko do jednej biblioteki – tej, która je wytworzyła. Zapewne powstały w wyniku rekatalogowania dokumentów wcześniej wydanych i nie znalazły się dotąd w polu zainteresowania bibliotek skupionych na katalogowaniu bieżącego wpływu nabytków. Stanowią jednak duży potencjał dla jeszcze bardziej dynamicznego rozwoju centralnej informacji w bazie NUKAT, a dla bibliotek mogą być dobrą podstawą różnych form retrokonwersji własnych katalogów, niekoniecznie pojmowanej wyłącznie jako przenoszenie do NUKAT-u danych z katalogów kartkowych. Jest to przede wszystkim dobra baza do uzgadniania z NUKAT-em własnych katalogów komputerowych wytworzonych przed rozpoczęciem współkatalogowania, a jednocześnie wspólna praca na rzecz centralnej informacji w katalogu NUKAT.

⁸ M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog...* op. cit. s. 122.

Poprawienie informacji o polskiej książce za granicą było podstawowym celem podjętej z powodzeniem w 2005 r. współpracy Centrum NUKAT z OCLC Pica. Opisy dokumentów bibliotecznych wytworzonych w Polsce znalazły się w katalogu World Cat wzbogacając jego zawartość o ponad 423 tys. oryginalnych opisów z lokalizacją NUKAT, dodatkowo w przypadku blisko 100 tys. rekordów do już istniejących opisów dodano lokalizację kierującą użytkownika poprzez NUKAT do polskich bibliotek. W ramach projektu OpenWorldCat informacja o tych dokumentach i ich lokalizacji jest dodatkowo dostępna, np. poprzez internetową przeglądarkę Google. Polskie rekordy w OCLC zostały szybko zauważone i do września 2007 r. 22,5 tys. zostało przynajmniej raz skopiowanych do jednej z bibliotek współpracujących z OCLC. Drugą inicjatywą o podobnym charakterze było nawiązanie współpracy z przedstawicielem Google nadzorującym projekt Google Scholar i od ponad roku pełne dane z katalogu NUKAT, zapisane w formacie XML są dostępne dla wyszukiwarki Google Scholar Beta. Przy pozytywnym wyniku wyszukiwania użytkownik kierowany jest bezpośrednio do danego opisu w bazie NUKAT, skąd już łatwo dostaje się do katalogu biblioteki przechowującej poszukiwany dokument. W miarę pojawiania się w katalogu nowych opisów, Centrum NUKAT systematycznie uzupełnia dane w obu bazach. Jednakże informacja ta, z punktu widzenia zasobów polskich bibliotek jest ciągle bardzo skromna. Nie mieszczą się w niej opisy występujące wyłącznie w lokalnych katalogach komputerowych, praktycznie nie istnieją także zbiory specjalne, których katalogowanie do NUKAT-u ma szansę na szerszą skalę ruszyć dopiero w 2008 r.

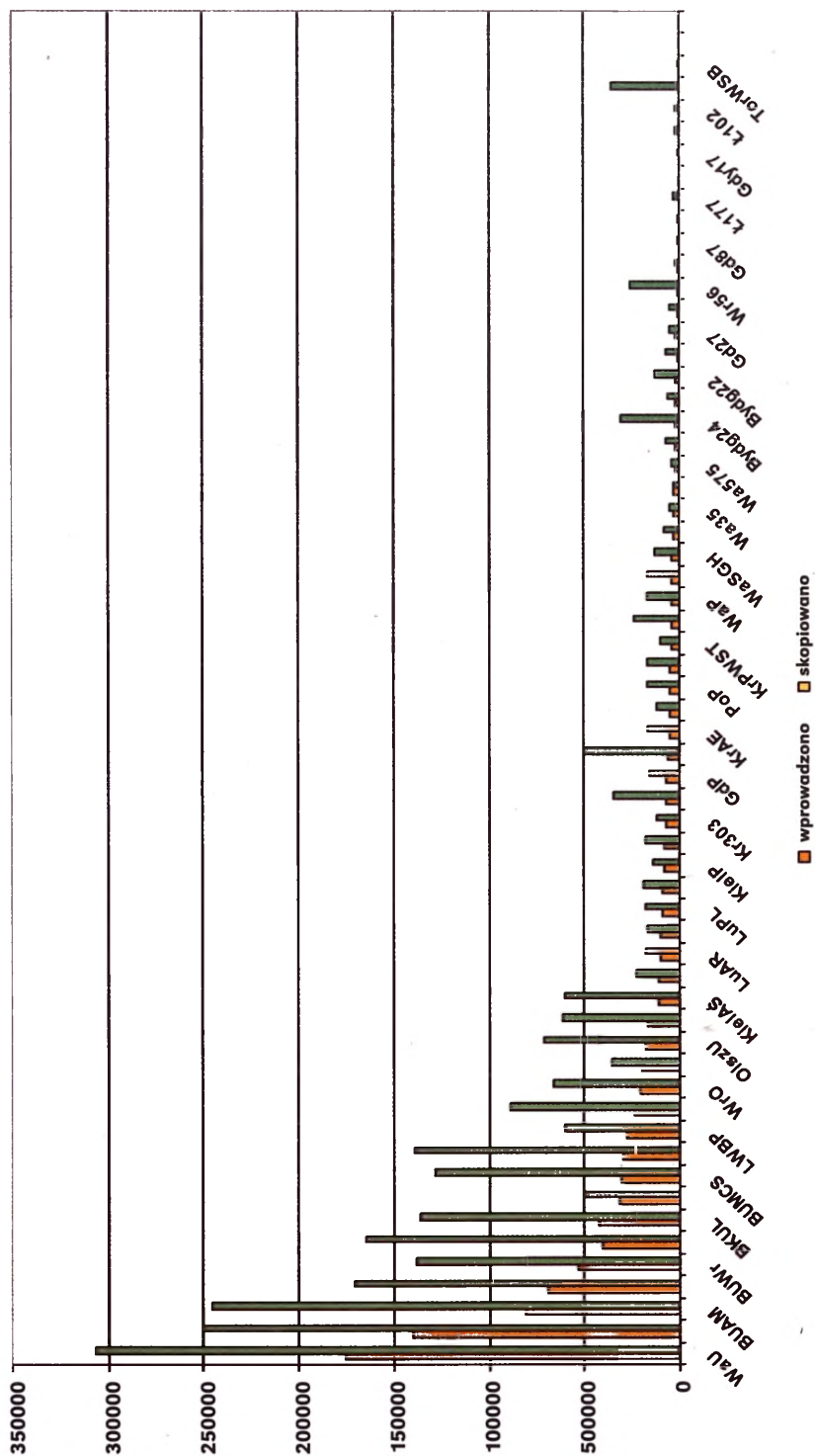
Wdrożony w katalogu NUKAT mechanizm wprowadzania i pobierania danych oraz budowania centralnej informacji jest dobrym narzędziem do racjonalnego, oszczędnego katalogowania bez dublowania pracy. Jak wynika z danych liczbowych, dla wielu bibliotek możliwość skopiowania gotowych opisów stała się okazją do redukcji katalogowania. W 2007 r. 32 biblioteki katalogowały na poziomie poniżej 1000 rekordów rocznie, a wiele ograniczyło się wyłącznie do kopiowania danych przestając na rejestrowaniu w katalogu bieżącego wpływu. Biblioteki skorzystały z możliwości łatwego budowania katalogu lokalnego z minimalnym zaangażowaniem własnym i redukują zespoły katalogujące, kierując pracowników do innych zadań. Generalnie biblioteki rzadko angażują się w zadania o wymiarze ponadlokalnym, np. większy entuzjazm i zainteresowanie budzi kosztowne, choć praktycznie bez przyszłości, skanowanie katalogów kartkowych i udostępnianie ich w Internecie w postaci obrazków do przeglądania, niż systematyczne prowadzenie „biernej retrokonwersji” katalogów z wykorzystaniem danych z katalogu centralnego. Tyle, że w tym drugim przypadku praca wykonana lokalnie ma wymiar ponadlokalny. Poprawia nie tylko centralną informację, ale wpływa na obniżenie średnich kosztów katalogowania, ale liczonych łącznie w grupie bibliotek współpracujących z NUKAT-em.

Znaczenie NUKAT-u dla polskiego bibliotekarstwa

Uruchomienie w Polsce katalogu centralnego NUKAT wywarło szeroki wpływ na pracę bibliotek, zmieniając w pierwszej kolejności organizację przy katalogowaniu dokumentów. Biblioteki, które umiały się do tych zmian dostosować należą do na-

jaktywniej katalogujących w bazie NUKAT, a także dynamicznie rozbudowują katalogi lokalne. Wpływ ten przejawia się także poprzez upowszechnienie uzgodnionych, ujednoliconych reguł katalogowania obowiązujących w NUKAT, upowszechnienie stosowania w katalogach rekordów khw oraz stosowanie języka haseł przedmiotowych KABA. Obowiązek stosowania międzynarodowych standardów w katalogu NUKAT wymusił stosowanie ich w komputerowych katalogach lokalnych wpływając na wyrównanie jakości tych katalogów. W konsekwencji użytkownik otrzymał bardziej precyzyjną i wiarygodną, łatwiej dostępną informację o poszukiwanym dokumencie, także za pomocą wyszukiwarek internetowych, np. KaRo. Nowym zjawiskiem było pojawienie się w katalogach lokalnych bibliotek rekordów bibliograficznych przygotowanych przez bibliotekarzy z innych bibliotek pozyskanych w wyniku kopiowania danych z NUKAT-u. Obecnie jest ich w każdym katalogu średnio 64%, tylko pozostałe 36%, to rekordy własne. Nieoczekiwanie nowa sytuacja, w której wszyscy pracują dla wszystkich wzbudziła emocje i przez niektórych bibliotekarzy była z trudem akceptowana. Dziś ten problem nie występuje już tak ostro, zwłaszcza że w razie potrzeby zawsze możliwe jest zmodyfikowanie rekordu i wręcz obowiązkowe aktualizowanie rekordów khw. Rutynowo stosowane odpowiednie narzędzia NUKAT-u powodują automatyczne aktualizowanie zmodyfikowanych rekordów we wszystkich katalogach lokalnych ujętych w systemie NUKAT. Generalnie uruchomienie budowanego metodą współkatalogowania źródła gotowych rekordów przełamało izolację bibliotek. Przynosząc określone wymierne korzyści wyzwoliło wśród współkatalogujących bibliotekarzy ambicje do pracy na najwyższym poziomie ze ścisłym respektowaniem ustalonych reguł i procedur. Dzięki temu mamy w katalogu NUKAT i w związanych katalogach lokalnych spójny system, automatycznie i na bieżąco aktualizowanych danych, a katalogi lokalne rosną w nienotowanym dotąd tempie. Skorzystali na tym przede wszystkim użytkownicy poszukujący informacji. Potencjalna perspektywa obsługi współpracy z NUKAT-em zmobilizowała także polskich producentów oprogramowania bibliotecznego do modernizacji oferowanych systemów, szczególnie w zakresie obsługi stosowanych w NUKAT standardów takich jak: format MARC 21 rekordu bibliograficznego, format wymienny zgodny z ISO 2709, protokół Z39.50 lub system kodowania znaków Unicode (UTF 8). Jedną z bardziej istotnych nowości było wprowadzenie w niektórych systemach obsługi rekordów khw. Czynnikiem jeszcze bardziej mobilizującym polskich producentów do unowocześniania swoich systemów była zapowiedź w 2006 r., a następnie otwarcie w 2007 r. powszechnego dostępu do kopiowania z NUKAT-u pełnych danych (bibliograficznych i khw rekordów MARC 21) za pomocą narzędzi internetowych.

Udział bibliotek w budowaniu katalogu NUKAT oraz centralnej informacji

Umożliwiło to dostęp do danych bibliotekom publicznym i szkolnym, a dołączenie do oprogramowania narzędzia do prostego ładowania do bazy lokalnej rekordu w formacie wymiennym podnosiło jego atrakcyjność na rynku. Można zaryzykować też przypuszczenie, że otwarcie powszechnego dostępu do danych z NUKAT-u podziałało mobilizująco na Bibliotekę Narodową, która również udostępniła kopiowanie swoich danych w Internecie, niestety bez możliwości skopiowania rekordów khw.

Spektakularnym niepowodzeniem Centrum NUKAT było jednostronne wypowiedzenie od sierpnia 2007 r. umowy o współpracy przez Bibliotekę Narodową (BN). W niespełna dwuletnim okresie realizacji współkatalogowania wprowadziła ona do NUKAT-u 7704 rekordy bibliograficzne, a skopiowała 18 374, oceniła jednak uczestniczenie we współkatalogowaniu jako nieopłacalne. Decyzja ta sprawiła ogromny zawód zwłaszcza bibliotekom akademickim, które aktywnie uczestnicząc we współkatalogowaniu liczyły na znaczący udział BN w tej pracy, szczególnie w zakresie opracowania polskiej bieżącej produkcji wydawniczej. Formułowane przez Centrum NUKAT oraz różne środowiska bibliotekarskie propozycje utrzymania współpracy przynajmniej w zakresie budowania i wykorzystywania CKHW NUKAT spotkały się z negatywną odpowiedzią. Podtrzymując decyzję o budowaniu i stosowaniu własnej khw BN rozpoczęła budowanie systemu informacji odwołującego się do innego wzorca niż CKHW NUKAT. Pomimo oparcia go na tych samych podstawach merytorycznych – zasady tworzenia khw są w obu zbiorach takie same – będzie on technicznie obcy wobec już istniejącego, na dziś prawie trzymilionowego, zbioru danych w katalogach zbudowanych jako pochodna NUKAT-u. Uniemożliwi to m.in. automatyczne czerpanie danych z BN do NUKAT-u, a więc wykorzystanie ich dla dobra wspólnego. Powstała sytuacja jest nieracjonalna merytorycznie i ekonomicznie, a odwrócenie jej skutków będzie w miarę upływu czasu coraz bardziej skomplikowane.

Osobnym zagadnieniem ściśle związanym ze współpracą z BN jest udostępnianie w katalogu NUKAT słownictwa JHP BN. W projekcie katalogu centralnego ustalono, że język haseł przedmiotowych BN będzie jednym z języków charakterystyki przedmiotowej stosowanych w katalogu NUKAT. Poprawność obsługi wielu języków była jednym z warunków akceptacji oprogramowania do obsługi katalogu NUKAT, a od 2005 r. znalazła w nim praktyczne zastosowanie. W katalogu NUKAT zaczęto, zgodnie z zapotrzebowaniem współkatalogujących bibliotek, stosować udostępniane w CKHW NUKAT w słownictwo JHP BN oraz słownictwo MeSH, obok języka KABA. W nowej zaistniałej sytuacji Centrum NUKAT wystąpiło do BN i uzyskało zgodę na utrzymywanie w katalogu NUKAT kopii bazy słownictwa JHP BN oraz udostępnianie danych z tej kopii zainteresowanym bibliotekom. Jest to równoznaczne ze zobowiązaniem BN do utrzymania zgodności kopii z bazą macierzystą rekordów słownictwa. Dla Centrum NUKAT ważne jest, by biblioteki, wykorzystujące do opracowania rzeczowego słownictwo JH PBN, mogły pracować według dotychczas obowiązujących procedur i miały łatwą możliwość sporządzenia charakterystyki przedmiotowej katalogowanego dokumentu. Niestety dotąd nie udało się osiągnąć poprawnej obsługi zgodności danych pomiędzy bazami – wymaga to wiedzy merytorycznej, zaangażowania i systematyczności po obu stronach.

Centrum NUKAT – zadania i sytuacja organizacyjno-finansowa

Centrum NUKAT jest jednostką, która odpowiadała za uruchomienie i wdrożenie katalogu centralnego. Do jego zadań należy obecnie koordynacja współkatalogowania, prowadzenie kontroli wpływu i dystrybucji danych, koordynacja prac metodycznych z zakresu formatów, zasad tworzenia khw i jhp KABA oraz zasad katalogowania, a także prowadzenie szkoleń. W okresie minionego pięciolecia Centrum przeszło kilka przekształceń organizacyjnych. Wynikały one przede wszystkim z prozaicznej potrzeby opanowania dynamicznie przyrastającego wpływu bieżącego rekordów, które wymagały skontrolowania i zatwierdzenia w ciągu jednego dnia⁹. Rekordy wprowadzane do obszaru roboczego NUKAT-u, dzielone według typów rekordów na cztery strumienie trafiały do odpowiedniego zespołu administratorów i tam były poddawane kontroli, zatwierdzane i kierowane do bazy lub zatrzymywane w buforze. Odrębny nurt rekordów, którym należało się na bieżąco zajmować dotyczył wprowadzanych do NUKAT-u modyfikacji. Obecnie kontrolowane są trzy strumienie rekordów. W 2004 r. połączono w jednym zespole kontrolę rekordów słownictwa jhp KABA oraz rekordów haseł przedmiotowych rozwiniętych, które następnie wyłączono spod kontroli, pozostawiając ich weryfikację bibliotekarzom katalogującym przedmiotowo. Zmiany te pozwoliły na poszerzenie zespołu kontroli rekordów bibliograficznych. W międzyczasie uproszczono kontrolę wszelkich modyfikacji poprzez wprowadzenie odpowiednich narzędzi informatycznych wspomagających pracę administratorów. W 2007 r. wprowadzono automatyczną kontrolę pól stałej długości we wszystkich rekordach, a od 2008 r. – automatyczne nadawanie numerów kontrolnych w rekordach bibliograficznych. Od 2005 r. w Centrum działa 4 osobowy Zespół Koordynacji, który czuwa m. in. nad spójnością ustaleń organizacyjnych i metodycznych, odpowiada za komunikację z bibliotekarzami, bazami współpracującymi oraz za szkolenia. Ponadto inicjuje i koordynuje prace nad zmianami w obsłudze danych wynikające ze zmian w formatach, oprogramowaniu lub z potrzeby usprawnienia pracy, dba o prezentację danych i ewentualną komunikację z użytkownikami katalogu.

W 2008 r. planowane jest przeprowadzenie dwóch dużych operacji istotnych dla organizacji współkatalogowania. Pierwsza to przygotowanie do obsługi tzw. uniwersalnego rekordu khw¹⁰ przewidzianego do stosowania w kolejnej wersji systemu Virtua. Jego wprowadzenie zwolni bibliotekarzy z konieczności kopiowania określonych rekordów khw formalnych do podzbioru słownictwa, co wpłynie na redukcję rekordów zgłaszanych do kontroli, przyniesie oszczędność czasu po stronie bibliotekarzy katalogujących oraz po stronie administratorów Centrum. Operacja wywoła zmiany w procedurach obsługi danych oraz będzie wymagała w bazie CKHW NUKAT melioracji. Zajmą się nią administratorzy Centrum, a skutki tej operacji automatycznie zostaną

⁹ Wpływ rekordów bibliograficznych nowych: w 2002 r. – średnio 880 dziennie, w 2007 – 1197 dziennie, wzrost o 38%. Wpływ nowych rekordów khw w 2002 – średnio dziennie 854, w 2007 r. średnio dziennie 1179 – wzrost wpływu o 36%.

¹⁰ Jeden rekord khw dla nazwy osobowej, nazwy instytucji lub tytułu ujednoczonego z podzbiorem haseł opisu bibliograficznego, tzw. formalnych będzie także podstawą utworzenia tematu w opisie przedmiotowym lub elementu hasła przedmiotowego rozwiniętego. Wcześniej konieczne było sporządzenie kopii takiego rekordu z odpowiednim oznaczeniem w polach stałej długości. Od 1998 r. prowadzone były w najpierw w CFiKHW, a następnie w Centrum NUKAT prace nad ujednoczeniem, zasadniczo rozbieżnych wcześniej zasad tworzenia tej grupy rekordów.

przeniesione do odpowiednich katalogów lokalnych bibliotek współpracujących. Drugą istotną, można powiedzieć rewolucyjną, z punktu widzenia dotychczasowej filozofii prowadzenia NUKAT-u, zmianą jest planowane przygotowanie i wdrożenie pełnej automatycznej kontroli i zatwierdzania rekordów bibliograficznych. W buforze bazy rekordów bibliograficznych zachowana zostanie kontrola dubletów oraz kontrola modyfikacji. Utrzymane będzie nadal kontrolowanie przez administratorów poprawności rekordów khw w obszarze roboczym CKHW NUKAT. Zespół Ośrodka Kontroli Rekordów Bibliograficznych zostanie częściowo zredukowany na rzecz pozostałych jednostek Centrum NUKAT. W wyniku tej zmiany zatrzymywanie niepoprawnych rekordów stanie się bardziej restrykcyjne, ponieważ drobne błędy, zwyczajowo dotąd poprawiane przez administratorów Centrum, teraz będą powodem automatycznego zatrzymania rekordu, a ich poprawienie będzie należało do autora rekordu. Zapewne jednak taki tryb postępowania wpłynie na większą dyscyplinę pracy bibliotekarzy katalogujących, a przede wszystkim otworzy nowe, nieosiągalne dotąd możliwości rozbudowywania katalogu NUKAT. Jedną z nich najprawdopodobniej będzie możliwość stopniowego automatycznego przejmowania danych z wybranych katalogów komputerowych utworzonych przed uruchomieniem katalogu centralnego. Projekt ten wymaga jednak szczegółowej analizy, precyzyjnego przygotowania procedur oraz odpowiednich narzędzi i nie będzie możliwy do przeprowadzenia bez odpowiedniego zaangażowania po stronie wytypowanych bibliotek. Spodziewanym efektem tej operacji będzie znaczący wzrost liczby dokumentów skatalogowanych w katalogu centralnym i pełniejsza pula gotowych do kopiowania rekordów. Uczyni to katalog NUKAT lepszą podstawą biernej retrokonwersji dawnych katalogów lokalnych. Nadrzędnym jednak celem planowanej operacji i największą wartością zyskaną w wyniku jej przeprowadzenia będzie skokowy wzrost poziomu centralnej informacji o zbiorach polskich bibliotek naukowych.

Na odrębną uwagę zasługuje sytuacja organizacyjno-finansowa Centrum NUKAT. W 2007 r. prowadzenie katalogu centralnego zostało wpisane do Regulaminu Organizacyjnego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie jako zadanie Centrum NUKAT¹¹. Akt ten unormował faktyczną, choć umowną do tej pory, afiliację prawną katalogu NUKAT i Centrum. Nowa sytuacja prawna nie rozstrzyga jednak warunków finansowania prowadzenia i utrzymania katalogu. Ciągłe w tej kwestii aktualny jest ustanowiony w 2001 r. jak sądzono wówczas tymczasowy, tryb częściowego finansowania pracy Centrum NUKAT z dorocznej dotacji SPUB przyznawanej przez MNiSW (wówczas KBN)¹². Zatem Centrum NUKAT jest jednostką BUW, ale nie mieści się w finansach BUW. Prawie połowa zespołu zatrudniana jest w ramach rocznych, od pewnego czasu dwuletnich umów terminowych, których nie można zamienić na umowy bezterminowe z powodu rocznego charakteru dotacji. Trzeba przyznać, że wobec obowiązującego Kodeksu Pracy zezwalającego na zawarcie tylko dwóch kolejnych umów okresowych, utrzymanie stabilnego zespołu administratorów Centrum w konfrontacji z rocznym charakterem dotacji, jest zadaniem praktycznie niewykonalnym w zgodzie z prawem. Ponadto, utrzymywanie katalogu, to także stałe roczne opłaty licencyjne i serwisowe, konieczność modernizacji i wymiany lub rozbudowy-

¹¹ Monitor Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 29 czerwca nr 6G, s. 4, 7, 17-18.

¹² M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT...* op. cit. s. 122.

wania sprzętu oraz oprogramowania. Do 2006 r. wszystkie inwestycje dla NUKAT-u finansowane były z grantu funduszu A.W. Mellona. W 2007 r. po raz pierwszy opłaty licencyjne sfinansowano z nieco zwiększonej dotacji funduszu SPUB. Jakie będzie dofinansowanie w 2008 r. czy wystarczy go na opłaty licencyjne tego do tej pory nie wiadomo. A praca w Centrum NUKAT ma charakter ciągły. Nie jest możliwe zawieszenie niektórych wątków działania na parę miesięcy i wznowienie ich po uzyskaniu dotacji. Dotacja wpływa na konto Uniwersytetu Warszawskiego zazwyczaj ok. kwietnia, ale np. w 2005 r. wpłata miała miejsce w ostatnim kwartale roku. Nie można także opóźnić niezbędnych corocznych płatności, które mają charakter terminowy, a niektóre przypadają już w styczniu. Biblioteka Uniwersytecka czyniła starania, jak dotąd bez powodzenia, aby sprawa finansowania pracy Centrum NUKAT i prowadzenia katalogu centralnego została uregulowana na poziomie porozumienia ministerstw – katalog centralny jest przedsięwzięciem ponadresortowym. Powrót do tej sprawy staje się coraz pilniejszy. Pewne nadzieje budzi pojawienie się w tezach do przygotowywanego z inicjatywy Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich „Projekt Ustawy o Bibliotekach” wątku: polityka państwa w odniesieniu do zadań o zasięgu ogólnokrajowym. Daleka tu jednak droga do uregulowania tej i wielu podobnych spraw. Jak zwykle życie wyprzedziło regulacje prawne.

Uwagi końcowe

Utworzenie w Polsce i ponad pięć lat budowanie metodą współkatalogowania katalogu centralnego NUKAT, źródła gotowych rekordów, było ważnym wydarzeniem w polskim bibliotekarstwie. Pokazało praktyczny sens współpracy i stworzyło warunki do przełamania izolacji bibliotek. Obecność NUKAT-u w największych światowych przedsięwzięciach informacyjnych otworzyła bibliotekarstwu polskiemu drogę do uczestnictwa w budowaniu globalnej informacji. Katalog NUKAT, uważnie obserwowany przez bibliotekarzy zza granicy i ceniony ze względu na jakość danych, stał się dla wielu podstawą do weryfikacji danych dotyczących autorów szczególnie z Polski oraz Europy Środkowej i Wschodniej.

W Polsce NUKAT jest umiarkowanie ceniony i traktowany przede wszystkim jako magazyn łatwo dostępnych gotowych rekordów. Biblioteki czerpiąc z niego pełnymi garściami, nie zawsze informują aktywnie o jego istnieniu i wskazują jako wartościowe źródło informacji. Informacje na stronach domowych bibliotek o uczestniczeniu we współkatalogowaniu można policzyć na palcach jednej ręki, jakby nie było to powodem do dumy. Nie prowadzi się w bibliotekach i środowiskach bibliotekarskich dyskusji nad możliwościami szerszego wykorzystania NUKAT-u. Próba wywołania takiej dyskusji jest odbywająca się właśnie konferencja, całkowicie zaprojektowana i zorganizowana przez Centrum NUKAT z okazji jubileuszu pięciolecia współkatalogowania. Jej celem jest także zwrócenie uwagi środowiska bibliotekarzy i gremiów odpowiedzialnych za rozwój bibliotekarstwa na problemy widziane z pozycji koordynatora współpracy bibliotek ogarniającej swą siecią cały obszar kraju. Mamy nadzieję, że uda się wywołać w środowisku dyskusję nt.: Dlaczego obserwowany od pewnego czasu wyścig do budowania bibliotek cyfrowych biegnie obok NUKAT-u i dlaczego zabra-

kło czasu na opracowanie i narzucenie ogólnokrajowych podstaw metodycznych opisywania zawartych w nich obiektów oraz reguł związania tych opisów z NUKAT-em? Dlaczego powszechnie zaakceptowano do obsługi bibliotek cyfrowych oprogramowanie, które nie rozwiązuje problemu kontroli danych? Czy komputeryzacja zbiorów archiwalnych i muzealnych będzie rozwijana z uwzględnieniem doświadczeń i dorobku bibliotekarzy z wykorzystaniem bazy CKHW NUKAT? A ponadto pytamy, dlaczego Amerykanom wystarczy jedna kartoteka haseł wzorcowych utrzymywana przez Library of Congress, a w Polsce Biblioteka Narodowa buduje drugą? Dlaczego NUKAT, przedsięwzięcie które zrewolucjonizowało w Polsce system katalogowania zbiorów i budowania katalogów komputerowych, jest niepewne jutra z powodu niestabilnego finansowania? Podobnych pytań jest jeszcze bardzo wiele. Stawiając je chcemy zwrócić uwagę na ogromny potencjał zawarty w katalogu NUKAT i wywołać większe, a przede wszystkim bardziej świadome nim zainteresowanie.

NUKAT union catalog – five years of shared cataloging – what next?

NUKAT is a unique, cooperatively built Polish source of bibliographic and authority records available for Polish and foreign catalogers. Its implementation has resulted in the reduction of cataloging costs and acceleration of the development of OPACs, popularization of cataloging standards and employment of data processing standards in the library systems available in Poland. Having offered public access to its content, NUKAT provides an example of successful breaking of barriers between various types of libraries that result from their organizational affiliation to given state departments or local governments.

The union catalog database is a perfect starting point for the development of nationwide information system on various types of resources, the library resources being just one possibility. Is there anyone interested in the potential of the union database? How much can be done if tomorrow remains uncertain and unsecured?

Emerging new roles of union catalogues

Traditional roles of union catalogues

Originally the main motivation for developing and maintaining most machine-readable union catalogues was to achieve efficiency through copy cataloguing. Original cataloguing was expensive and slow and resources sat for months, sometimes years in the back rooms as the cataloguing backlog. Thus union catalogues started as metadata pools, consisting of data loaded from national sources such as Library of Congress and British National Bibliography and members' original contributions. As a by product, union catalogues were the centre for inter-library loans for the privileged few and were also the base for some cooperative collection management.

The library collection was typically in two parts, monograph and serial. Library catalogues and union catalogues handled monographs well, including books, audio-visual materials, cartographic materials, electronic resources, and so forth. However, the recording of serial holdings was, and still mostly is, only at a title level with article level discovery being done by commercial abstract and indexing services (A&I indexes). Libraries' serial holdings are recorded in summary in their catalogues and union catalogues, and again in more machine usable detail in their resolvers that lead from articles found in the A&I indexes and the texts themselves.

New roles – library oriented

Cooperative cataloguing is still highly important and is embedded in the library infrastructure of most countries. Cataloguing backlogs are still a problem as reported by the Research Information network in the UK (2007) and new ways are being sought to improve cataloguing efficiency as explored by the Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control (2007). OCLC has launched a pilot project on Next Generation cataloguing. Even so, the focus is shifting away from cataloguing towards discovery, delivery and far more serious cooperative collection management.

¹ Online Computer Library Center (OCLC).

End user services

End user discovery used to be the province of the local library's online public access catalogue (OPAC) and the union catalogue was a librarian's tool. This remained the norm until the public started to use Internet search engines in a big way from 2000 onwards. OCLC's report on *The perceptions of libraries* (2005) indicated that only 2% of users used a library OPAC or portal as the first point of call whereas 84% started in a search engine. These statistics have been largely digested and as a result many union catalogues have developed freely available public interfaces and they are increasingly exposing their collections in search engines. Examples of union catalogues with public search interfaces include WorldCat, Sudoc in France, GBV in Germany, Bibliotek.dk in Denmark, BibSys in Norway, Libris in Sweden, COBISS in Slovenia, Libraries Australia and Ester in Estonia, but there are many more.

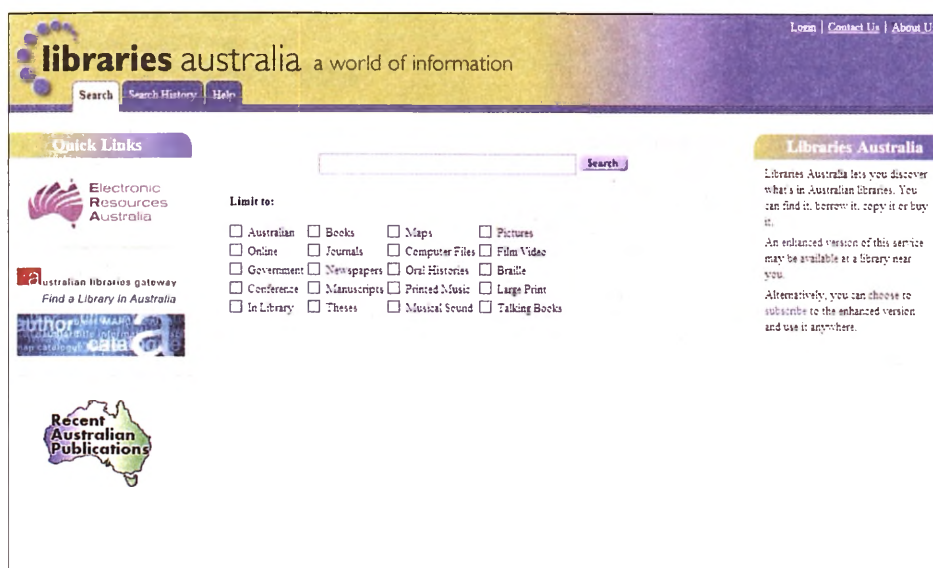

Figure 1. Libraries Australia user interface

OCLC started the movement towards web exposure of library data in Dec 2004 with the launch of the Open WorldCat (OWC) program that was presented to ALA mid winter in Jan 2005. This program includes the major search engines (Google, Yahoo and Microsoft) and also Google Book Search, Google Scholar, online books stores, antiquarian book stores and other sites. Many other libraries and union catalogues have contracted directly with Google Scholar including union catalogues that have made their data available to Google Scholar as part of its union catalogue program. As at August 2006, these nations were Australia, China, Czech Republic, Denmark, Ireland, Israel, Hungary, Lithuania, Netherlands, Taiwan, United Kingdom and United States. To achieve maximum exposure particularly of the digitised part of the collection and realising the importance of size and comprehensive coverage in attracting end users, many have recently contracted to load to WorldCat including

Australia, Czech Republic, Denmark, Finland, Germany, New Zealand, Poland, South Africa, Sweden, United Kingdom and more.

OCLC now exposes WorldCat data in multiple ways; via provision of harvested records to the search engines and other sites, via permalinks which are direct URL links to individual records, and via worldcat.org that makes access available to the complete catalogue (over 95 million bibliographic records in December 2007). In the month of October 2007, in Worldcat.org users passed from the result set page to full record display more than 12.9 million times and from there passed through to local OPACs nearly 1 million times. Of interest is the figure for referrals to WorldCat from Google Book Search. This Google service can only display snippets for in-copyright material, proposing to users either purchase or location in a library. More than a million referrals a month come to WorldCat via this path.

The screenshot shows the WorldCat.org interface. At the top, there is a search bar with the text "Search for items: zeromski" and a "Search" button. Below the search bar, the record for "The faithful river" by Stefan Żeromski is displayed. The record includes the following information:

- Type: Book
- Language: English
- Publisher: Evanston Ill Northwestern University Press 1999
- Editions: 2 Editions
- ISBN: 0810115964 9780810115965 0810115972 9780810115972
- OCLC: 41173638
- Related Subjects: Poland -- History -- Revolution, 1863-1864 -- Fiction, Poland -- History -- Revolution, 1863-1864 -- Fiction
- Citations: Cite this item, Export to EndNote, Export to RefWorks

Below the record information, there are four sections: "Get It" (with links to find in other libraries and buy from Amazon.co.uk), "Save It" (with a link to save this page to favorites and a "Save" button), "Add to it" (with links to review this item and buy public notes), and "Share It" (with a link to print this page and a "BOOKMARK" button). At the bottom, there are buttons for "Libraries", "Details", "Subjects", "Editions", and "Reviews", and a "Buy This Item" button.

Figure 2. WorldCat.org

Users are finding WorldCat.org directly as well as via Google and when they find the site they are staying to look around more. This underlines the importance of web presence in terms of user discovery and acceptance.

And so user discovery has moved from the local OPAC to national union catalogues and to the global level, in WorldCat. The union catalogue is becoming more closely tied with local systems: using local resolvers to connect users directly with full text, accessing the local catalogue for circulation availability and passing users to local reference services. One step further, WorldCat Local, which is in beta implementation in the United States, allows users to access local, regional and international resources in sequence within the one modern interface. Thus the union catalogue is now serving as a discovery tool at the national or regional level and linking in two directions; to local catalogues and also globally. The registry of libraries has become of central importance in linking the union catalogues to local services. As discovery

has evolved internationally, so there is now a need for the global library registry being made available by OCLC as a free service.

A free service for all libraries and consortia

One profile, one place where data about your institution and its services can be maintained, easily referenced, and syndicated across the Web

[Learn more about WorldCat Registry](#)

- 1 Build it FREE**
Load up your profile with information
- 2 Share it FREE**
Give access to vendors, consortium partners, funding bodies and others
- 3 Update it FREE**
Keep your profile current so workflows you've streamlined keep flowing

First time here?
Get started!
Search for your institution to see if its Registry profile already exists

Search [Advanced search](#)

Already have a Registry profile for your institution?
[Sign In](#)
or
[Create a User Account](#)

For consortium managers
WorldCat Registry lets you simplify the administration of your group and the sharing of configuration data. [Learn more >](#)

For content and service vendors
WorldCat Registry can provide unambiguous identification of institutions and a single source of up-to-date customer data. [Learn more >](#)

Figure 3. WorldCat registry

Additional services for the end user are evident. Some union catalogues are accepting direct user requests for all material in the union catalogue. Examples are Bibliotek.dk in Denmark, Libraries Australia's copies direct service, NCC in the Netherlands, SUDOC in France, GBV and Hebis in Germany, and BibSys in Norway. Some provide links to reference services and some include personalized services such as the Danish "mit bibliotek". The Danish, Norwegian and Estonian services include reading lists for academic courses and research projects. The Danish and Slovenians collect loan statistics from their nation's local systems and combine them with the union catalogue to provide services such as the Slovenian "best read books".

Direct linking to online booksellers is another new service. There are on average about 100,000 links a month to Amazon from WorldCat resulting in approximately 4000 sales. Libraries Australia is also providing a similar service.

Many union catalogues have also responded to the challenge to provide a modern interface to meet expectations that users have from their experiences with web sites in general. Many are building special interfaces such as Libris, WorldCat and Libraries Australia. Multiple databases are being accessed including articles, repositories, images and collections from archives and museums to provide a more comprehensive response to users' searches. The presentation of results is improved by clustering works in the short display and allowing navigation from any one manifestation to all others of the same work (so called FRBR features), and by data that assists in refining results sets including facets, and by data to assist selection, such as audience level, holdings count (indicating rareness or indicating popularity and

relevance). Authority data are being presented to the user in more attractive ways, such as People Australia and WorldCat Identities and authorities are being linked on an international scale via the VIAF project.

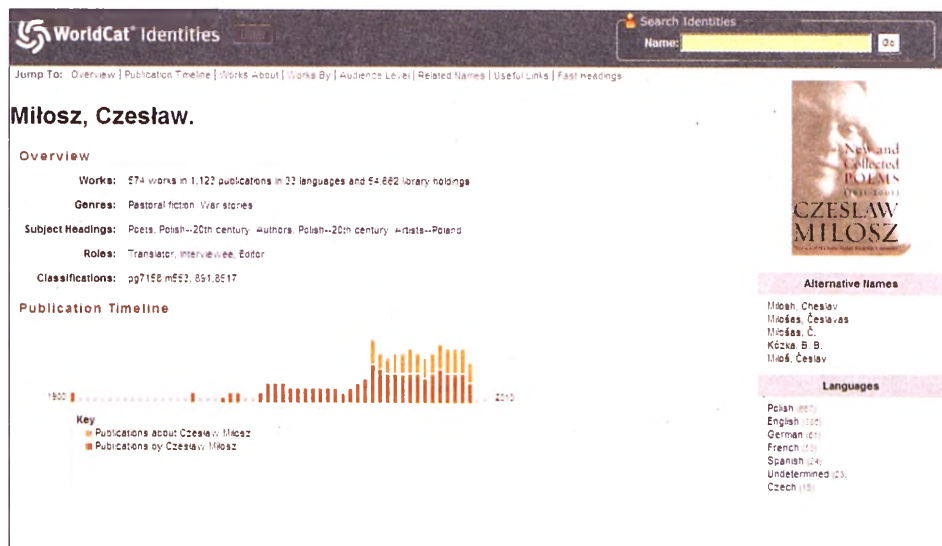

Figure 4. WorldCat identities

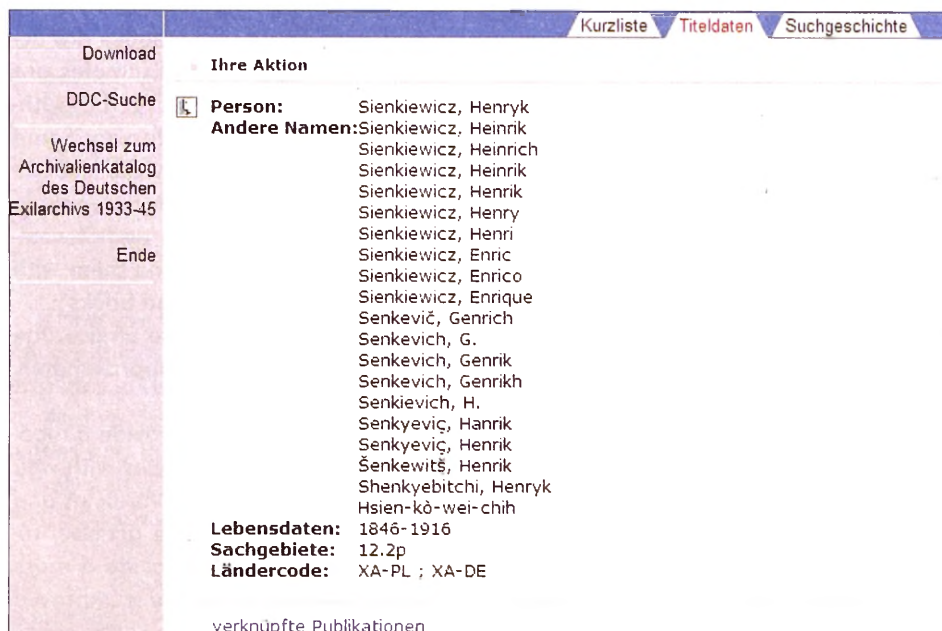

Figure 5. DNB authority record via VIAF

Cooperative collection management

In recognition of user preferences for digital material that can be delivered immediately and remotely, libraries are now realizing that they must shift their emphasis from the physical to the digital collection (National and State Libraries Australasia 2007). To this end they are now increasingly collecting digital materials, buying license access to digital materials and creating their own digital content.

Lorcan Dempsey (2007) separates the library collection now into three parts; the bought collection, the licensed collection and the digital collection. The bought collection is mostly physical, including both monograph and serial, but serials are increasingly part of the licensed collection. The digital collection is largely monographic.

As libraries respond to the challenges of a 3 part collection and a user community with expectations of national and increasingly global discovery and delivery, they are forming into **larger cooperatives**. Consortia are forming making shared physical collections, cooperating on digitisation and physical and digital preservation. Examples of digitisation cooperatives are numerous, including The European Digital Library, Digital Libraries Federation of Poland and DLF / OCLC's Registry of Digital Masters. The consortia may operate as independent union catalogues or as subsets of larger catalogues like WorldCat and TEL. Cooperative stores are also emerging and now in the U.S., 21% of library stores are for collectives (Payne 2007 and OCLC Programs and Research 2007). Consortia are also sharing digital resources and rationalizing digital subscriptions, though licensing too often poses barriers to inter-library access.

With physical collections, close library cooperation was geographically bound, often constrained by the limits of an internal courier service. This is not so anymore: libraries can make alliances to share electronically with other libraries anywhere on the globe with similar or complementary collections. Thus international cooperation has moved from the wings to centre stage. This has resulted in a phenomenal growth of WorldCat in 2006 and 2007 with the loading of large union catalogues from Europe, Australasia and Africa and the former RLG database. It has also made possible consortia with an international scope, e.g. based on scripts or materials for special needs groups.

New services to support collection management have appeared. OCLC offers the collection analysis service that allows a library to compare its collection with the entire global collection represented by WorldCat and also with a selection of other libraries. This new knowledge supports purchase, re-location and digitisation decisions.

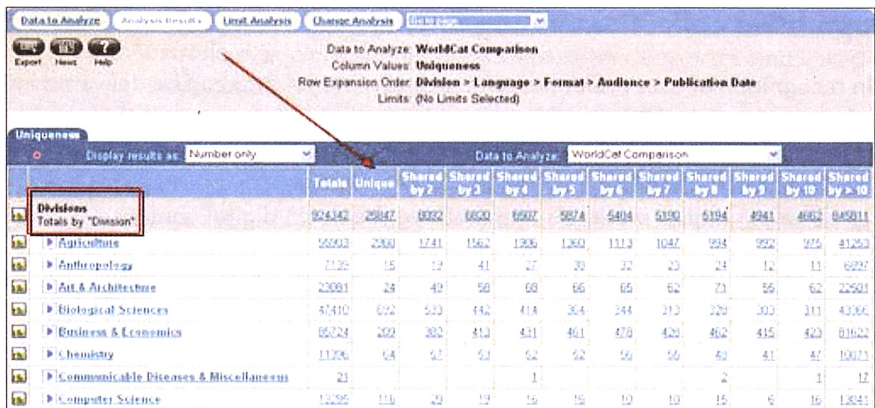

Figure 6. Collection Analysis

New mined data such as estimate of copyright and holdings count and new harvested data such as resource usage statistics also support collection management.

More and more materials are being digitised, creating multiple versions of resources in greater proportions than before. This is making the application of FRBR grouping more important than previously and highlighting the importance of reliable international identifiers at all levels of the FRBR tree (authorities, works, manifestations and items).

Library collections are not only growing, they are getting richer and better linked with Internet resources. Many union catalogues now include journal articles or search for them in unison with the union catalogue; WorldCat has 30 million loaded. Catalogue entries are enriched with book covers, reviews, tables of content and URL links to reviews. Authority records lead to works by and about an author, timelines, statistics and biographies in Wikipedia. Worldcat.org allows end users to add reviews, comments and also to create lists. In the first 7 months that worldcat.org enabled users to create lists, 35,000 lists were added. The monthly contribution is growing; in December 2007 the rate was 6,000 a month. Large union catalogues (whether regional, national or international) are capable of attracting user interest and contribution. Enrichment is economically more sensible and viable if done collectively.

New roles – outside the library arena

Exposed union catalogues have attracted not just end users but other institutions and their systems. New users include search engines, encyclopedias, blogs and book suppliers. In the web 2.0 world, services are being created that dynamically combine data from different sources, termed "mashups". The use of the union catalogue has multiple faces; union catalogue data may be harvested (e.g. by search engines), linked into via direct link to a record or via a search box, or via permanent searches (e.g. online encyclopedias). The data is working harder than ever before.

The search main engines, by their choice, are harvesting between 3 and 4.4 million records, but covering about 75% of the 1,200,000,000+ holdings in WorldCat. 3 million of the 4.4 million are clustered "work type" records with holdings consolidated from related manifestation records. Google Scholar accepts more, mapping its subset to 67 million clustered records and the mapping from Google Book Search to WorldCat is close to 100%.

In August 2006, WorldCat.org provided a search box facility which is freely downloadable from the OCLC web page. 14 months later, the box had been acquired by over 3,500 sites, many of them blogs that are producing an impressive traffic flow, over 5% of the monthly searches. These sites include Squiggler.com, a general discussion blog which is sending over 4000 referrals a month, mysticbourgeoisieblogspot.com over 13,000 referrals and websearch.cnn.com over 6,000 referrals.

Book trade organisations are becoming increasingly valuable as union catalogue partners. Publisher's data, loaded early can considerably lessen cataloguing effort, offering already keyed descriptive information, rich biographical and visual data. OCLC has launched an ambitious pilot project with the publishing, vendor and library communities to capture ONIX data at an early stage in an effort to achieve considerable cataloguing economies (Next Generation cataloging OCLC 2007). If libraries could ease the load of cataloguing of mainstream publications they could give more attention to their special collections and backlogs. Another program, in production at OCLC, WorldCat selection, collects suggestions provided by a growing number of suppliers; libraries consult these centrally and make their selections which are then downloaded to their local system for completion of the order process. This circumvents each library needing to either pre-load the suggestions or to visit each supplier's web site individually.

Other parties who are now collaborating include online encyclopaedias subscribing to list services and the antiquarian book trade with an interest in rarity for pricing; collection analysis for seeking materials; assessing deceased estates and also contributing enriched metadata.

Museums and archives as holders of unique materials have only recently become interested in cooperation with each other and libraries, as they too build digital collections that are sharable. The Australian Federated Search Project enables web users to search the collections of Australian archives, galleries, libraries and museums through a single search. OCLC's Programs and Research department is operating a program called Collection sharing beyond libraries that is focused on museums.

Abstract and Indexing databases are accessing the library registry directly to locate resolvers for connecting users directly with full text.

In the Netherlands, the DAI project enables digital repositories to use the name authority file of the Nederlandse Centrale Catalogus (NCC).

Future new roles?

As libraries cooperate more closely to create common collections, perhaps the acquisitions processes should be centralised in these cooperatives as well. Such com-

mon data as suppliers and serial prediction patterns could be shared at a general level and selection/rejection information could be shared among members in a cooperative.

Perhaps now is the time to examine all library data to see if sharing at regional, national or international levels could bring benefits. The factors that indicate that sharing would be beneficial are:

- data needs exposure and is more effective in a web scale site (e.g. bibliographic metadata),
- data is being managed multiple times redundantly (e.g. suppliers details, supplier suggestions),
- through collective knowledge, tasks can be simplified or improved (e.g. serial prediction),
- through a combined database, new knowledge can be deduced or mined (e.g. holdings count indicating rareness and popularity, supplier performance, copyright),
- links and imported enriched data are more efficiently managed,
- through a combined database,
- through collective data collections can be compared and assessed and combined collections can be managed.

During the examination, the optimum location needs also to be considered:

- globally sharable data (e.g. bibliographic metadata, holdings, issue level holdings, suppliers, statistics, reference query and answer pairs),
- Data that can be shared within one or more cooperatives to which the library belongs (e.g. selection/rejection decisions, weeding reasons, data with specific technical requirements such as scripts, transliteration schemes or specific interface needs),
- Local data that is not shared (e.g. sensitive data such as budgets, invoice details, some user information, dynamic information).

Extending interoperability – new standards

Further cooperation and data sharing will entail closer systems interoperation between union catalogues and local systems. Exposing library data collectively on national and international scales entails a responsibility for providing a cohesive delivery and reference service. As Kent Fitch (2007) put it:

“The ultimate goal for using a discovery service is getting... [and libraries are becoming] great at finding but getting needs work”.

This fact points to a level of urgency in identifying standards gaps and filling them as the essential foundation stone of systems interoperability. The fastest way to achieve this layer, and possibly the best way, is to encourage adoption by using existing extensible standards.

To take enquiry as an example, SRU² is arguably the most suitable standard to use as it has the best architecture capable of handling result sets and their manipula-

² NCIP does not handle a result set, OpenSearch does not have standard searches and can be viewed as a subset of SRU and OpenURL is not intended to be a search mechanism.

tion. It includes metadata about the result set including record count and result set position. Most important is its extensibility. The two main extensibility components are context sets that allow definition of how to search, especially which indexes are searchable and XML record schemas that determine the format of the records in the response. Some examples of SRU extensions that have already been identified as needed are:

- defining extra result set data to include facets in the form of SRU URLs;
- record schema for work level records including embedded SRU URLs for “opening the cluster”;
- SRU record context sets for:
 - registry enquiry;
 - holdings;
 - reference Knowledge base;
 - request;
- record schemas for:
 - registry enquiry;
 - holdings (the new standard ISO 20775 has been designed for this);
 - reference Knowledge base;
 - request.

For each distinct data set a search context set and a response data schema will meet the requirements. The process for registering and achieving consensus is considerably easier than for a full standard and can incorporate a trial use period.

Similarly for data addition and maintenance there are existing standards that can be extended to encompass new data schemas. Such standards include OAIPMH, ATOM syndication format and RSS, so called PULL mechanisms where a database makes the data available for external systems to harvest and does not monitor the subsequent use of the data. The widely employed FTP is either a PUSH or a PULL mechanism. SRU update and the ATOM publishing Protocol are PUSH mechanisms designed for a system to update another in background as if it were an online client. SRU update allows for the exchange of diagnostics and linking identifiers. All these standards support multiple data schemas.

Arguably, all interoperation can be modeled as either enquiry or as an update. Even transactions can be divided into notifications of action taken or request for action and these can be conveyed as changed data fields. Thus, if a data schema can be developed and agreed for each class of data to interoperate, the brunt of the standardization will have been accomplished. This has the potential to significantly reduce standards efforts and to achieve interoperability as a reality in a more timely way.

Conclusion

Union catalogues have evolved to perform a central role between libraries' local systems and the Internet at large. And now there is also a clear requirement for a combined presence for union catalogues such as TEL in Europe and WorldCat internationally. Centralised data has diversified, now including not only bibliographic

data but also clustered data, enriched displays, external links, authority and statistical data. Institutional registries provide a link between the union catalogue and local library services.

As libraries strive to meet the challenges of a three part collection; physical, digital and licensed, they are relying more heavily on union catalogues to achieve better, richer, shared collections and economies of scale in services and exposure. There is a potential to share more data among cooperatives which will necessitate a new layer of standards. The challenge will be to achieve not only the necessary policy changes in a timely way but also a standards layer to facilitate the interoperability of systems both between union catalogues and local systems and between union catalogues and global services and data stores. There is still a lot to be done to achieve smooth and simple to use interoperable services at national and international levels.

Glossary

Atom	Atom syndication format http://www.ietf.org/rfc/rfc4287.txt and Atom publishing protocol. http://www.ietf.org/rfc/rfc5023.txt
bibliotek.dk	Public interface of the Danish National Union Catalogue http://bibliotek.dk/?lingo=eng
BibSys	National union catalogue of Norway http://www.bibsys.no/wps/wcm/connect/BIBSYS+Eng/Main+Menu/Home/
COBISS	National union catalogue of Slovenia http://www.cobiss.net/cobiss_platform.htm
Collection Analysis	Service provided by OCLC to allow libraries to analyse their collections in relation to other libraries http://www.oclc.org/collectionanalysis/default.htm
Collection sharing beyond libraries Program	Program of OCLC Programs and Research for investigating needs of museums' digital collections http://www.oclc.org/programs/ourwork/collectivecoll/sharecoll/default.htm
Danbib	National union catalogue of Denmark http://www.dbc.dk/top/top_danbib_eng.html
Digital Author Identification (DAI)	Project linking Dutch digital repositories and the national union catalogue name authority file http://dai-uitrol.ub.rug.nl
Digital Libraries Federation, Poland	http://fbc.pionier.net.pl/owoc
DNB	Deutsche Nationalbibliothek http://www.d-nb.de
Ester	National union catalogue of Estonia http://helios.nlib.ee/search

Federated Search Project	Australian project for searching libraries, archives and museums http://www.nla.gov.au/initiatives/federatedsearch.html
FRBR	Functional Requirements of Bibliographic Records http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.pdf
FTP	File transfer protocol IETF RFC 959 http://tools.ietf.org/html/rfc959
GBV	Web portal of the GBV Common Library Network of the German States Bremen, Hamburg, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein, Thüringen and the Foundation of Prussian Cultural Heritage http://www.gbv.de/vgm/
HeBIS	Hessisches Bibliotheksinformationssystem. Union catalogue of university libraries in the region of Frankfurt http://www.hebis.de/welcome.php
ISO Holdings Schema	ISO 20775. Information and Documentation: Schema for Holdings Information http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=39735
Libraries Australia	Public interface of the national union catalogue of Australia. http://librariesaustralia.nla.gov.au/apps/kss
Libris	National union catalogue of Sweden http://librishelp.libris.kb.se/help/highlights_eng.jsp
NCC	Nederlandse Centrale Catalogus - National Union catalogue of Dutch libraries http://picarta.pica.nl/DB=2.4/LNG=EN/
Next Generation Cataloging	An OCLC project exploring cataloguing efficiency through early harvesting of book trade data http://www.oclc.org/productworks/nextgencataloging.htm
NCIP	Z39.83 Circulation Interchange Protocol managed by NISO. http://www.niso.org/standards/standard_detail.cfm?std_id=728
NUKAT	National union catalogue of Poland http://www.nukat.edu.pl/catalog/
OAIPMH	Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html
OCLC	Nonprofit, membership, computer library service and research organization http://www.oclc.org/about/default.htm
OpenSearch	a collection of technologies that allow publishing of search results in a format suitable for syndication and aggregation developed by A9, an Amazon subsidiary http://www.opensearch.org/Home
People Australia	Registry maintained by the National Library of Australia based on the Australian national authority file http://www.nla.gov.au/initiatives/peopleaustralia/

Registry of digital masters	Registry of digital preservation masters maintained by the digital Libraries Federation DLF and OCLC http://www.oclc.org/digitalpreservation/why/digitalregistry/
RSS	formally „RDF Site Summary”, known colloquially as „Really Simple Syndication”) is a family of Web feed formats used to publish frequently updated content http://www.rssboard.org/rss-specification
SRU	Search and Retrieve via URL. Search mechanism hosted by the Library of Congress http://www.loc.gov/standards/sru/
SRU update	Update mechanism developed by the SRU community, hosted by the Library of Congress http://www.loc.gov/standards/sru/record-update/
SUDOC	Système Universitaire de Documentation; union catalogue of French universities and institutes of higher education http://www.exlibrisgroup.com/voyager.htm
TEL	The European Library. Catalogue of 44 European national libraries. http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/index.html
VIAF	Virtual International Authority File
WorldCat	Union catalogue of global dimensions managed by OCLC http://www.worldcat.org/ ; http://www.oclc.org/worldcat/statistics/default.asp
WorldCat Identities	An author look at WorldCat based on data mining and data mash-ups http://orlabs.oclc.org/Identities/
WorldCat Local	A localized view of worldcat.org http://www.oclc.org/worldcatlocal/default.htm
WorldCat Selection	A centralised selection service managed by OCLC http://www.oclc.org/selection/default.htm

References

Dempsey Lorcan (2007) *The network reconfigures the library systems environment*. Lorcan Dempsey's weblog <http://orweblog.oclc.org/archives/001379.html> July 6, 2007.

Fitch Kent (2007) *New paradigms for getting* http://www.nla.gov.au/initiatives/meetings/documents/New_paradigm_getting.ppt

Gatenby Janifer (2007) *Accessing library material through Google and other web sites*. paper for ELAG (European Library Automation Group), May 2007, Barcelona, Spain. http://elag2007.upf.edu/papers/gatenby_2.pdf

Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control (2007) Report on the future of bibliographic control: draft for public comment <http://www.loc.gov/bibliographic-future/>

National and State Libraries Australasia (2007) The big bang: creating the new library universe <http://www.nsla.org.au/publications/papers/2007/pdf/NSLA.Discussion-Paper-20070629-The.Big.Bang..creating.the.new.library.universe.pdf>

OCLC (2005) Perceptions of libraries and information resources <http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>

Payne Lizanne (2007) *Library Storage Facilities and the future of print collections in North America* <http://www.oclc.org/programs/publications/reports/2007-01.pdf>

Research Information Network (2007) Union catalogues for the UK: A RIN expert seminar <http://www.rin.ac.uk/files/Report%20from%20UKNUC%20Seminar.pdf>

Nowe funkcje katalogów centralnych

Wraz z pojawieniem się centralnych katalogów w Internecie i przeniesieniem ich na poziom „ponadcentralny” za pomocą takich narzędzi jak Google czy Yahoo, następują zmiany w roli pełnionej przez katalog centralny. Użytkownicy końcowi mają teraz bezpośredni dostęp do katalogów centralnych. Wywiera to duży wpływ na sposób prezentacji danych (FRBR, fasety, dane wspomagające wybór, międzynarodowe hasła wzorcowe i narzędzie WorldCat Identities). Wpływa to również na dostarczanie fizycznych i elektronicznych dokumentów, a także usługi informacyjne, zarówno pod względem prezentacji, jak i wzajemnych powiązań i technicznej realizacji usług. Artykuł obejmuje analizę standardów umożliwiających współpracę różnych systemów. W świecie Sieci 2.0 tworzy się usługi dynamicznie łączące dane z różnych źródeł, określane nazwą „mashups”, co pozwala na przyciągnięcie nowych użytkowników do danych z katalogów centralnych. Omówione są typy pozabibliotecznych użytkowników danych z katalogu WorldCat, a także rola pełniona przez katalogi centralne w gromadzeniu zbiorów i zarządzaniu nimi przez instytucje, m.in. wspólne przechowywanie i brakowanie, identyfikacja obiektów unikatowych i rzadkich, identyfikacja podobnych zbiorów i udział eksploracji danych (data mining) w wytwarzaniu nowych danych w sposób skalowalny.

RERO: from a union catalogue to a collaborative network

What is RERO?

RERO is the library network of Western Switzerland. Its name is the acronym of "REseau ROmand"².

As the first scientific, specialized, public and patrimonial library network of Western Switzerland, **RERO** aims to guarantee access to information, research and culture in a simple and effective way. It is the instrument used by the political, university and cultural authorities in the French speaking part of Switzerland to manage a documentary policy based on synergy, the sharing of competences and the pooling of resources and services.

Today, RERO has gathered together more than 215 libraries, including university and research libraries, patrimonial libraries and public reading libraries. This represents more than 700 professional librarians that are connected to the systems.

The network is geographically spread over 6 cantons (Geneva, Fribourg, Neuchâtel, the Jura, Valais and Vaud), two of which are French-German bilingual. It is a provider for 5 universities:

- 4 academic Universities: Geneva, Lausanne, Fribourg and Neuchâtel,
- the University of Applied Sciences Western Switzerland.

This represents a pool of 50,000 students and a total of approximately 300,000 readers.

A coordination centre (the "Centrale"), with 20 specialised computer scientists and librarians, provides the coordination and the services to the members.

In 1981, Lausanne and Geneva universities came up with the initiative of sharing their bibliographic data within a common catalogue. Four years later, in 1985, RERO was officially born, under the auspices of the University Conference of Western Switzerland and with a convention linking the partners.

¹ RERO, the Library Network of Western Switzerland.

² RERO web site : <http://www.rero.ch>

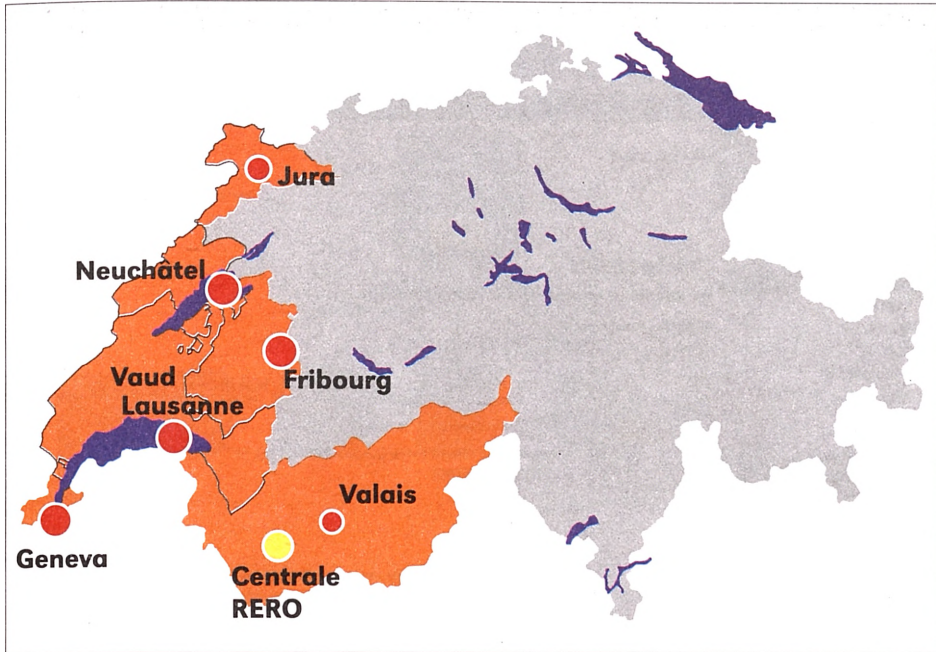

Figure 1: The RERO network

RERO union catalogue

The RERO union catalogue was the federating project from which the network originated. The catalogue contains some 4.3 million bibliographic references and is a means of localizing more than 8 million documents within the network. The catalogue is of an encyclopaedic nature, and has a social sciences orientation (rather than exact sciences).

The architectural model that is used for the network topology and architecture is of a "homogeneous composed solution" type, with

- at a central level: a union catalogue for sharing data, managing the authorities and the vocabulary; an OPAC and an Inter Library Loan Service;
- at a local level: 5 local synchronized catalogues for managing local services: items, loans, serials control, acquisitions, local OPAC.

Each local catalogue contains the bibliographic data of the documents that the site possesses, as well as all the local management's own data.

This architecture will be modified in a year's time, with the migration to Virtua Consortium in order to have only one database whilst still maintaining the autonomy of the management of the sites.

Figure 2: OPAC (<http://opac.rero.ch>)

The network libraries all use the same ILS: Virtua, which has the advantage of being Unicode.

The coherence and the quality of the RERO union catalogue are the major assets which have forged its reputation. Daily reports are analysed by the coordinators in order to verify the correct application of the rules and the format. Listings are also drawn up, with, when possible, an error detection and a diagnosis.

Very detailed statistics, which are available to the public³, supply a means of following the evolution of the union catalogue as far as its contents are concerned: the types of document, date and country of publication, language.

In regard to production, the increase is pleasing, given that the number of bibliographic records has risen by more than 1 million during the last 4 years.

³ See the RERO web site (in French only), at page : <http://www.rero.ch/page.php?section=stat&pageid=index>

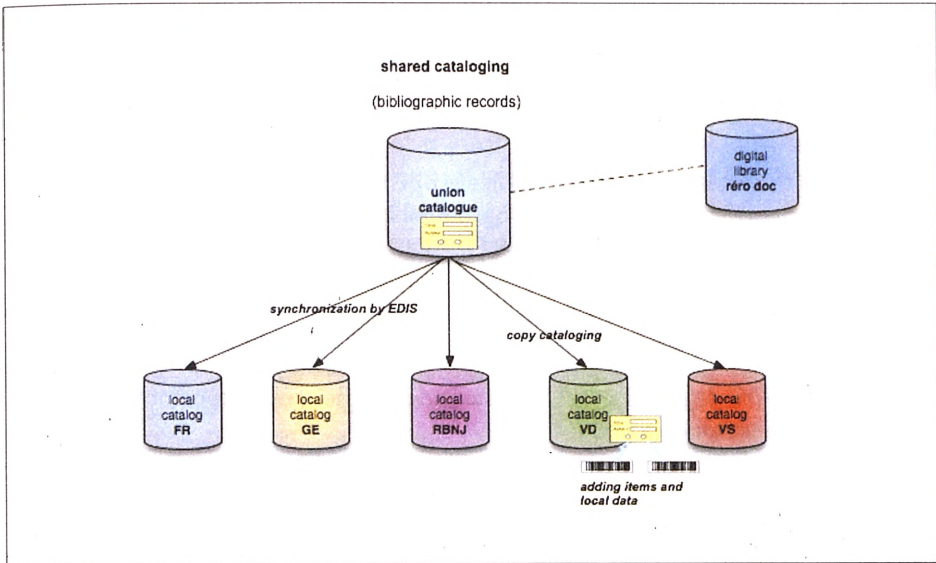

Figure 3 : Network topology

Management indicators which are appreciated by the libraries, these statistics give: the number of bibliographic records created, imported or deleted by location, the number of indexed bibliographic records, etc.

The OPAC consultation statistics, in the form of a chart, are also available⁴.

The statistics generation tool, in chart or Excel file form, was developed entirely by the Centrale.

Other federating projects

With the evolution of techniques and needs, some other federating projects have been set up.

The various online catalogues play a specific role:

- the union catalogue is a means whereby more than 8 million documents can be traced,
- the local catalogues allow access to these documents (loan, hold, recall requests),
- the digital library provides the full text or the digital content of the resources.

The harmonizing of the OPAC testifies to a significant amount of collective work: the same graphic line, the same menus and terminology, advantageous for the user, who finds himself in a familiar environment.

The enrichment of the catalogue data, with the addition of summaries, cover pages, of information in the vernacular, is the product of much thoughtful consideration by the network.

⁴ See the RERO web site (in French only) at page : <http://www.rero.ch/page.php?section=opacstat&pageid=index>

The contents of the union catalogue is indexed by Google Scholar: when the resource is available through RERO, Google Scholar displays the link "Find in RERO", which enables a direct toggle to the union catalogue notice in order to locate the resource. To make this possible, RERO provides its updated data each month, in a XML-Google like format.

ILL-RERO: the Inter Library Loan Service is open to RERO and not-RERO libraries⁵; the solution is carried out through a programme that has been entirely devised and developed by RERO.

RERO DOC digital library

The RERO DOC digital library⁶ is without doubt the most important realization since that of the union catalogue.

RERO DOC is both

- a digital library which allows access to thousands of resources: thesis, dissertations, articles (preprints, postprints), research reports, but also specific or patrimonial collections, newspapers and digitalised documents etc.
 - an institutional server for depositing and archiving documents (Open Access). RERO DOC uses the OAI protocol for metadata harvesting.
- Other projects exist, such as the setting up of SFX link resolvers and a Metasearch tool.

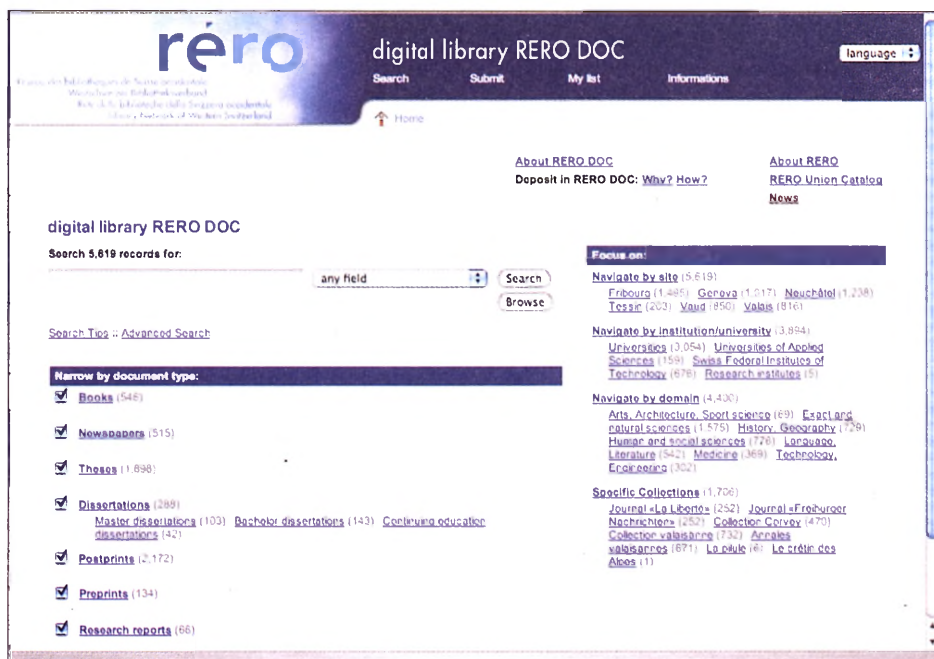

Figure 4: RERO DOC digital library

⁵ To subscribe to the service : <http://ill.rero.ch/library/> ILL-RERO tutorial for non-RERO libraries: http://www.rero.ch/pdfview.php?section=pret&filename=en_tutorial_extra.pdf

⁶ RERO DOC digital library : <http://doc.rero.ch>

A collaborative network

Initially centred around its union catalogue, the network has evolved, mainly thanks to its collaborative structure: a coordination and facility service at the disposal of the network, coordinators and specialists on the sites, commissions and work groups per project and speciality, decision making organs. The exchange, discussion and collaboration platform at various levels enables common needs to emerge and the initiation of projects that have met with general approval.

The professionalism of the services available to the member libraries encourages the maintaining of the network. The same goes for the economic criteria, as it is more effective to construct solutions at a network level. The acknowledgement extended to the network and its mission by the political authorities bestows on RERO a foundation which guarantees a certain stability.

Perspectives

The RERO 2008-2012 strategic plan has just been adopted. It emphasizes in particular

- the development of new services for users: improvement of the document research tools, "one stop shop", web 3.0 orientated services,
- the enrichment of documentary resources, the digitization of documents and long term archiving, etc.,
- a revision of the decision and processes statutes, in order to increase efficiency.

The plan encourages collaboration with other partners

The Swiss electronic library programme⁷ is a federating project at a Swiss level, initiated by the Swiss university libraries conference, financed by the Confederation for the coming four years, with the aim of providing new services: for example

- the SwissBib catalogue project, federating the entirety of Swiss catalogues, including our union catalogue,
- a portal for the Swiss digitized collections,
- an enhanced interface to access/visualize objects in a digital library (the RERO "Multivio" project, open-source tool), etc.

Participating in this programme opens up interesting perspectives for RERO, which could lead it to reposition certain projects.

⁷ <http://www.e-lib.ch>

RERO: od katalogu centralnego do sieci współpracy

RERO jest siecią biblioteczną zachodniej Szwajcarii. RERO uruchomiono w 1986 r. dzięki inicjatywie uniwersytetów w Lozannie i Genewie w celu prowadzenia współkatalogowania i budowania katalogu centralnego. Dziś sieć skupia ponad 215 bibliotek akademickich, naukowych, podręcznych i publicznych, a budowana przez nie zawartość katalogu centralnego przekroczyła 8 milionów opisów, dostarczając informacji ponad 230 tys. użytkowników, w tym 50 tys. studentów. Katalog centralny stanowi „serce” sieci, ale konsorcjum RERO prowadzi wielopoziomą rozbudowę dostarczanych usług: cyfrową bibliotekę RERO DOC, integrację OPAC-ów bibliotecznych, automatyzację bibliotek, wspólne projekty, wszystko w oparciu o dotychczas rozwijaną współpracę. Prezentacja ukazuje strukturę RERO i korzyści ze współpracy dla uczestniczących w niej bibliotek członkowskich.

The Icelandic Union Catalog – Gegnir

Gegnir, <http://www.gegnir.is/F>, is the union catalog for most Icelandic libraries, including the National Library, university libraries, research libraries, public libraries, school libraries, etc. First of all, the presentation will describe Gegnir, holdings, bibliographic setup and other functions. Secondly it will focus on the challenges that face a single catalog that serves a whole nation with the diversity and requirements that a society demands. That includes: a) the creation of Gegnir, major milestones in the installation as well as the idea behind the setup, b) advantages and disadvantages of having one common union catalog and what measures are used to control the quality of the database, and c) how to serve different clientele.

Finally the presentation will concentrate on future plans for the union catalog that include a new web OPAC, connection to other systems, automatic enrichment of the bibliographic records, etc.

Some facts on Gegnir

Gegnir is not just MARC records, fields, subfields, indicators, holdings records, items, patron information, etc. The foundation of Gegnir is the library staff, the people that assisted in transforming bibliographic and other information into the right format whether it is through data conversion or plain data input.

In short, our setup is one bibliographic database. There is only an input into the database, and no output or transfer to individual libraries as is the case for most union catalogs. As well as having one bibliographic catalog, we have one library system that serves 200 libraries.

The size of the system is:

Bibliographic records:	1.000.000
Items:	3.400.000
Circulation:	2.650.000 per year
Borrowers:	130.000
Libraries:	200

¹ Consortium of Icelandic Libraries.

Systems and standards:

Library system:	Aleph500 version 16.2
MARC standard:	MARC21
Character set:	UTF-8
Communication protocol:	Z39.50

Why a single bibliographic database and a library system?

A wise person put the essence of our project into these words: "Information is the door to opportunity. Demographic access to information opens that door". This says all that needs to be said. However, there is a story behind each project. It was clear in 1997 that the two main library systems in Iceland were obsolete and had to be replaced. In March 1998 the Minister of Education founded a committee which had the mission to select and buy a library system that could serve all Icelandic libraries. A library system was bought in 2001 and the first phase of the system installation was completed in 2003.

The main goals for the library system were:

To increase proficiency in administration and management of the libraries,

To have one National Union Catalog. The union catalog contains bibliographic information, i.e. information on authors, titles, year of publication, as well as holding information for all the libraries,

To eliminate duplication of tasks within the libraries, both regarding the cataloging of bibliographic information and patron information,

To use the National Register as a base for the patron file. Individual library cards should be eliminated since the access point to the system will be the social security number.

To grant all Icelanders access.

Cooperation is needed

The idea of a single library system for a whole nation's libraries is rare or unique. Most union catalogs join library collections that serve similar user groups, as for example Union catalogs for university and research libraries like BIBSYS in Norway and Melvyl in California.

Demographics

The size of the Icelandic community had a lot to do with the decision to have one library system. The population is 307.000. The majority of the people live in Reykjavik and surrounding areas. The reminder of the population lives along the cost in rural areas and towns the size of few hundred up to 15.000 inhabitants. According to statistics there are 350 libraries in the country, those vary in size and purpose but majarity of these libraries are very small.

Here are some numbers that show the school libraries and the number of students.

Type	Libraries	Students
Universities	8	17.000
Elementary schools	185	45.000
Secondary schools	76	27.000

School libraries and students

Structure

The basic structure of the system is one bibliographic catalog, the union catalog, which contains all the bibliographic information. The libraries are grouped into 12 administrative units that control circulation and other integrated parts of the system. Supporting databases are the authority database and the holdings database.

Systems structure is one thing; administrative structure is another thing. The management of hardware and software is in the hands of Consortium of Icelandic Libraries which is a cooperative company in public ownership. It is jointly owned by the municipalities and the state. Participating libraries pay service fee depending on size. Participating libraries do however own the data.

The Icelandic name tradition

The Icelandic telephone directory is a world-famous book where you look up persons by their first name followed by their last name. The reason is that Icelandic personal names are filed under their first name and family names rarely exist since Icelanders are named after their father's first name. That is not enough, the sorting is: first name, last name and then middle name. The middle name causes a problem. The name fields in the MARC format can not deal with the middle name so the result was to amend the MARC 21 format and do the filing of the personal names in three subfields; first name in subfield a, last name in subfield 1 and middle name in subfield 7, see examples:

MARC record: 100 4# \$\$aJón\$\$7Karl\$\$1Helgason

Filing: Alexander Alfreðsson

Alexander Jóhannsson

Alexander A. Jónsson

Alexander Alfreð Jónsson

Alexander B. Jónsson

The creation of Gegnir

Implementing Gegnir – the Icelandic Union catalog was a long and a challenging process. The whole project took 6 years. There were three phases of data conversion, each with different challenges, conversion from different MARC formats or non-MARC formats to MARC 21 or USMARC. The first data conversion from UKMARC to MARC 21 was a crash course in MARC 21. When we started there was one major MARC specialist that knew it all and did it all. He was the head cataloger at the National and University Library. Sadly before any data testing started he passed away after a short sickness. There we stood with both broken and limited knowledge of MARC 21. But with patience and hard work it all worked out and we completed the task with a few very good MARC specialists.

Trying to eliminate duplicate records has been big and ongoing project. When the databases from phase I and phase II were merged a lot of duplicate records were created. That had to do with very different cataloging traditions in the two databases. For example, the database from phase I, which primarily hosted the National and University Library had as a rule to catalog each volume in a multi volume publication and even new printings of a publication to serve the National Bibliography. On the other hand, the database from phase II, that served the public and school library sector, had only one bibliographic record for each publication.

It is necessary to mention a problem that delayed our implementation process considerably. It is called the self-destruction of the bibliographic database or the punctuation problem. When the system had been running for almost a year then it became evident that punctuation in the bibliographic database was disappearing rapidly. The problem was caused by a malfunction in the setup of the authority control resulting in rebuilding both the bibliographic and authority databases. This project took more than a year.

The pros and cons of an bibliographic database

The big advantage of one single bibliographic database is the common cataloging. Most of the libraries, or 145 out of 200, do not catalog at all. The problem is, however, to reach a common agreement on interpretation of cataloging rules so it suits the diversity of libraries and patrons. The beauty and the dilemma of Gegnir, is that it combines very diverse groups of libraries. It is clear that university professors and school children have different needs and approaches when searching for information. Bibliographic union catalogs require cooperation and commitment to follow one administration. It determines work procedures, establishes rules regarding cataloging, usage of subject headings and treatment of other information.

Quality control

Quality control is the primary challenge of managing the database as well as the library system in general. We have developed an administrative system to manage

the database. It is of course all based on cooperation but task and responsibility has to be divided. The main division of responsibility is that the Consortium of Icelandic Libraries manages the library system and takes care of all technical aspects but the participating libraries are responsible for the input and the quality of data. It soon became apparent that a structure and stability are needed in this cooperation.

The development has been that three councils plus three other ruling bodies manage the bibliographic database. Two of these councils, cataloging and subject heading, are official committees where library staff get special fees for participating. The third council, the system council, is an informal workgroup.

Cataloging council

The Cataloging council is the managing body of the bibliographic database. Its goal is to:

- interpret cataloging rules and decide if there is a disagreement,
- give and when necessary revoke cataloging permission to individual librarians.

The council has four members three of them are appointed by the Gegnir's User group which is called Alefli. One member is appointed by National and University Library. These are catalogers from various participating libraries. Working with is council are two specialists.

- manager of system development – Consortium of Icelandic Libraries,
- the editor of the bibliographic database – National and University Library.

Subject heading council

The council for subject heading is responsible for creating and managing Icelandic subject headings. An Icelandic subject heading thesaurus was used in public and secondary school libraries. However, the universities, research libraries and elementary school libraries, used subject headings more freely. Then, too, merging different libraries and systems together gives inconsistent result. The council has the big task of unifying the subject headings and correcting the database. While doing that they build up a unified thesaurus for Icelandic subject headings. The council is formed by four subject heading specialists.

System council

The system council is responsible for development and collaborative input into the database. Its tasks include:

- data conversion,
- creating the authority database,
- organizing and teaching cataloging courses and workshops,
- developing procedures.

The council is formed by the chair of the cataloging council, the chair of the subject heading council, the editor of the bibliographic database and the manager of system development.

Cataloger's manual

The fourth ruling body of the bibliographic database is the Cataloger's manual, <http://hask.bok.hi.is/>. The National and University Library are responsible for the Manual. The manual is based on the MARC21 and AACR2 and the Aleph system. It includes the special Icelandic treatment of the MARC format and guidelines for various materials as well as links to essential resources.

Editorial committee

There is a special editorial committee composed of cataloging specialists at the National and University Library. Its responsibility is the quality of the content. Both library staff and other patrons can send a memo if they find an error in the database. The committee verifies the information and if necessary corrects the database. Typical errors are incorrectly spelled personal names and wrong dates of birth.

Guardians

Catalogers are divided into 13 groups and each group has a supervisor whose responsibility is to aid and be of service to the other members in the group.

Where is the control?

The main tools for the quality control of the database are:

- cataloger's permission,
- cataloging courses and follow up sessions,
- cataloger's manual,
- creating and agree on new cataloguing practice,
- giving and omitting cataloguer's permissions.

The requirements for getting a cataloger permit, which is only given to individuals are:

- to have a university degree in librarianship,
- to be an experienced cataloger or to attend courses in cataloguing terminology and the MARC format,
- to attend a three day cataloger class in cataloguing in Aleph. The first day of the course is purely the MARC format and cataloging terminology.

Our experience has taught us that these measures are not enough to support the catalogers in order to keep up the quality of the bibliographic database. A few weeks after the course there is a follow-up session where we concentrate on subject heading and other issues that each group requires.

In addition there are periodical update meetings or short conferences, where problem areas in the database are discussed and also some brushing up on areas in cataloguing that are difficult to comprehend, like the 008 field. There is an endless

need for this kind of support and in most of these meetings over 50% of all the librarians that have catalogers permission attend. So far 200 catalogers have been given permission and they are in 65 libraries.

From localization to globalization

Globalization is demanding on data. There is much higher demand on consistency. Multiple records in heading lists are not accepted, the presentation of the records has to be unified, etc. With our luck globalization and merging of different databases came at the same time. Serving patrons within a library or on the Internet requires different methods and better data.

Icelandic

When Icelanders are asked what makes them Icelandic, the answer is not that they live on this island, and that they live in a society together in the middle of the North Atlantic Ocean far away from anyone else on this island called Iceland. The relevant answer is that they are Icelanders or Icelandic because they speak Icelandic. It is the language that is the nation's primary identifier. It is language that initiates their thoughts, hopes and dreams. It is also the language that they have to stand guard for, create new words for when needed, translate etc. In our time, the time of globalization and Internet it is hard work to maintain all necessary tools in our mother tongue. It is expensive for just 300.000 people. But in most IT projects in Iceland, Gegnir included, the use of language defines the fine line between success or failure.

Authority control

As said before, an error in the authority file resulted in the self-destruction of the bibliographic database. In retrospect this was, a gift, gift that had to be earned with blood, sweat and tears. In the beginning the authority file was created from the bibliographic database and it included everything we could think of that might be good to have in an authority file. It had not occur to us, how to maintain it. So it was a blessing to rebuild the file with relevant information which is likely to be developed and maintained. That information is mainly Icelandic personal names and Icelandic subject headings.

The future

The project Gegnir – the Icelandic Union catalog is at the stage now that the implementation and data conversion period is over. Currently we are working on, and

it is as well the goal for the future, to increase both the quality of the bibliographic database and to increase efficiency in cataloguing.

Efficiency in cataloguing will be reached by establishing connection for copy cataloging to other bibliographic databases and with automated fixes of transferred records. Currently we subscribe to OCLC World Cat and just recently a Z39.50 connection to Libris in Sweden and Linda in Finland were established. Connection to other Scandinavian catalogs as well as other European catalogs is very much needed. Especially a Polish cooperation is welcomed since they are the biggest minority in Iceland. The barrier to allow record transfer from Gegnir to other databases has also been overcome.

The main concentration will be on authority work, to correct or unify the records with the aid of the authority control in Aleph, to build up a thesaurus for the Icelandic subject heading and to correct those that already exist. The Authority work is concentrated to Icelandic personal names, Icelandic subject headings and Icelandic series. It is so that Icelandic material and language is a handful and if it can be managed properly the authoritative bodies of Gegnir can be proud.

The input and the quality control of the database is an ongoing task. Another side of the coin is the web OPAC. How easy is it for the average user to search and find in the database? Currently the main project at the Consortium of Icelandic Libraries is to redesign the web OPAC. The guidelines are to make searching and finding more accessible as well as make the user's experience more positive. It will be done by the aid of new physical design, new indexes and by evaluating how users approach the web OPAC.

Gegnir – islandzki katalog centralny

Gegnir jest katalogiem centralnym bibliotek islandzkich: Biblioteki Narodowej, bibliotek akademickich, bibliotek publicznych, bibliotek szkolnych, etc. W artykule zawarto charakterystykę katalogu, opisywanych zbiorów, zasad i przepisów bibliograficznych oraz różnych funkcji bazy. Ukazano wyzwania stojące przed pojedynczą bazą, która obsługuje cały kraj z uwzględnieniem różnorodności zapotrzebowań i stawianych wymagań. Trzema podstawowymi wyzwaniami są:

- tworzenie bazy Gegnir,
- kontrola jakości,
- obsługa zróżnicowanej klienteli.

Ponadto omówiono plany dotyczące katalogu centralnego Gegnir: uruchomienie nowego interfejsu użytkownika, współpraca z innymi systemami i bazami oraz automatyczne rozbudowywanie opisów bibliograficznych, etc.

ROLA STANDARDÓW W BUDOWANIU INFORMACJI

Znaczenie dorobku Anny Paluszkiewicz w dziedzinie bibliotekarstwa

Od odejścia Anny Paluszkiewicz (20.07.1941-28.01.2004) mijają właśnie cztery lata i choć swoimi działaniami spowodowała znaczące zmiany w polskim bibliotekarstwie, to Jej dorobek wciąż jeszcze nie doczekał się opracowania. Celem referatu jest krótkie przypomnienie poglądów Anny Paluszkiewicz w zakresie formatów, kartotek haseł wzorcowych (khw), zintegrowanych systemów bibliotecznych i współpracy bibliotek w budowie wspólnych baz danych oraz ukazanie znaczenia Jej najważniejszych osiągnięć, które przyczyniły się do rozwoju komputeryzacji bibliotek w Polsce.

Anna Paluszkiewicz z wykształcenia była informatykiem. Bibliotekarstwu poświęciła czternaście ostatnich, niezwykle pracowitych, lat swojego życia. Chociaż z zagadnieniami bibliotecznymi miała do czynienia już wcześniej, to Jej działalność na rzecz bibliotek w kraju zaczęła się na dobre w 1990 r., gdy została zatrudniona w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW). Wiązało się to z rozwojem prac nad komputeryzacją BUW i przystąpieniem tej biblioteki do współpracy z innymi bibliotekami akademickimi w kraju w zakresie wdrażania zintegrowanego systemu bibliotecznego VTLS. Z czasem do współpracy dołączyły biblioteki stosujące inne oprogramowanie.

Od początku dążyła do utworzenia katalogu centralnego, uważała jednak, że jego powstanie powinno być poprzedzone budową wspólnej kartoteki haseł wzorcowych, wypracowaniem jednolitych zasad katalogowania i zorganizowaniem współpracy bibliotek. Należało zbudować solidne podstawy współpracy, bez tego cały trud bibliotek włożony w katalogowanie poszedłby na marne. Odpowiednią jakość danych gwarantują mechanizmy zapewniające ich spójność. Uważała, że wypełnienie zautomatyzowanych katalogów bibliotecznych danymi dobrej jakości znacznie przekracza możliwości pojedynczych bibliotek. Do tego konieczna jest współpraca. Biblioteki powinny wymieniać się danymi, ale aby to było możliwe, dane muszą być sporządzane według jednolitych zasad akceptowanych przez wszystkie współpracujące instytucje. Wielokrotnie wskazywała korzyści wynikające z ujednolicenia zasad i procedur postępowania. Namawiała do dostosowywania przyjmowanych w Polsce rozwiązań do zaleceń i norm międzynarodowych.

¹ Biblioteka Główna Akademii Rolniczej w Lublinie, obecnie Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., gdy współpraca bibliotek w zakresie komputeryzacji została zainicjowana, w bibliotekach brakowało odpowiednio wyszkolonej kadry, sprzętu i oprogramowania, panował natomiast ogromny entuzjazm i chęć natychmiastowego włączenia się w nurt komputeryzacji. Jednocześnie pojawiła się pokusa szybkiego napełniania katalogów danymi niskiej jakości, przeznaczonymi do późniejszego uzupełnienia. Na rynku dostępne było tanie oprogramowanie biblioteczne pozbawione podstawowych mechanizmów kontroli, uniemożliwiające poprawne wprowadzanie danych oraz bez obsługi formatów wymiennych i khw. Anna Paluszkiewicz przestrzegała przed niecierpliwością i stosowaniem takich rozwiązań. Uczyła, że nie wolno dopuścić do tego, by dane wprowadzone do komputera traciły swoją wartość wraz ze starzeniem się sprzętu i stosowanego oprogramowania. Dane muszą być tak wprowadzane, aby potem mogły być wykorzystane, nawet jeśli zmieni się oprogramowanie. Dane powstałe w ramach retrospektywnej konwersji katalogów muszą tworzyć spójną całość z danymi pochodzącymi z opracowania wpływu bieżącego, powinny więc być tej samej jakości. Dane uproszczone, niejednoznacznie identyfikujące dokumenty, zwykle nie są uzupełniane, ich poprawienie wymaga bowiem ponownego skatalogowania. Stosowany program do obsługi biblioteki powinien zapewniać wprowadzanie danych zgodnie z przepisami katalogowania oraz dawać możliwość przekazywania danych w formacie wymiennym. W przeciwnym przypadku nie będzie możliwa współpraca bibliotek polegająca na wymianie danych, a zmiana oprogramowania może wiązać się z utratą części lub nawet całości danych.

Dane to najważniejsza część systemu informacyjno-wyszukiwawczego, jednakże zastosowane oprogramowanie może znacząco wpływać na ich jakość. Anna Paluszkiewicz określiła istotne cechy, które należy brać pod uwagę przy wyborze oprogramowania bibliotecznego przeznaczonego do budowy katalogu z hasłami kontrolowanymi za pomocą khw i umożliwiającego współpracę z innymi bibliotekami w tym zakresie. Uwzględniła przy tym specyficzną sytuację polskich bibliotek, które muszą budować wspólną khw. Do ważnych cech zintegrowanego systemu bibliotecznego zaliczyła: zabezpieczenie przed niekontrolowanymi zmianami w bazie; możliwość tworzenia wszystkich rodzajów rekordów khw przed rekordem bibliograficznym, w którym dane hasło ma być użyte; właściwą obsługę powiązań pomiędzy rekordami khw oraz między rekordami khw i rekordami bibliograficznymi, ważną dla zachowania spójności danych i automatycznego nanoszenia aktualizacji; obecność narzędzi do kopiowania rekordów online oraz do przesyłania ich w plikach.

Anna Paluszkiewicz wykazała, że wśród elementów, które należy brać pod uwagę przy określaniu struktury i zawartości informacji w komputerowym katalogu bibliotecznym, znaczącą rolę odgrywają stosowane przepisy katalogowania. Przepisy te, o czym często się nie pamięta, obejmują nie tylko zasady sporządzania opisu bibliograficznego, ale także zasady wyboru i formy hasła oraz budowy katalogu. Mówiła o potrzebie wypracowania ujednoczonych zasad katalogowania, akceptowanych przez wszystkie współpracujące biblioteki, bo tylko wtedy wymiana danych i wspólne budowanie informacji o zasobach bibliotek będą możliwe, a także korzystne dla użytkownika.

Dla prawidłowej budowy katalogu komputerowego podstawowe znaczenie ma właściwa obsługa rekordów khw, polegająca na możliwości wprowadzania poszcze-

gólnych typów rekordów khw niezależnie od rekordów bibliograficznych oraz prawidłowej realizacji powiązań pomiędzy rekordami khw, a także pomiędzy rekordami khw i bibliograficznymi. Funkcje te pozwalają na zachowanie, najkorzystniejszego ze względu na zachowanie jakości danych, trybu ich wprowadzania (najpierw rekordy khw, potem bibliograficzne) oraz zachowanie spójności danych. Ważnym warunkiem wymiany danych bibliograficznych, a w związku z tym także współpracy bibliotek w tym zakresie, jest stosowanie rekordów khw pochodzących z tego samego źródła. Kopiowanie danych do bazy, w której konsekwentnie stosuje się khw, ma sens tylko wtedy, gdy hasła w przejmowanych rekordach bibliograficznych są kontrolowane, w przeciwnym przypadku przestaje ono być opłacalne. Sporządzanie rekordów khw jest najbardziej czasochłonnym zajęciem w trakcie katalogowania. Kartoteka haseł wzorcowych musi być stosowana konsekwentnie. Niekonsekwentne stosowanie khw jest równoznaczne z niestosowaniem jej wcale.

Wynikiem tych poglądów było przekonanie, że pierwszym krokiem w organizacji współpracy bibliotek powinna być budowa wspólnej khw. Towarzyszyć temu powinno ujednoczanie zasad katalogowania. Jeśli te warunki zostaną spełnione, można będzie przystąpić do budowy katalogu centralnego będącego źródłem rekordów dla współpracujących bibliotek, a dla użytkowników źródłem informacji o zasobach współtworzących katalog bibliotek. Katalog taki powinien także usprawnić wypożyczenia międzybiblioteczne.

Duże znaczenie dla zachowania odpowiedniej jakości danych, współpracy bibliotek w zakresie wymiany danych oraz możliwości zmiany wykorzystywanego oprogramowania bibliotecznego na inne ma stosowanie formatu wymiennego. Ponieważ konwersja danych z jednego formatu na drugi może wiązać się z utratą części informacji, należy dążyć do tego, aby stosowane we współpracujących bibliotekach oprogramowanie obsługiwało ten sam format wymienny. Format taki zapewnia jednoznaczny identyfikację danych zawartych w rekordzie, określając strukturę rekordu i sposób identyfikacji danych (należy pamiętać, że o zawartości rekordu decydują stosowane przepisy katalogowania). Polskie biblioteki wybrały format USMARC (dziś MARC 21). Anna Paluszkiwicz miała znaczący wpływ na tę decyzję i czuła się za nią odpowiedzialna. Swoje stanowisko uzasadniała tym, że USMARC stanowił grupę formatów dobrze obsługiwanych przez zintegrowane systemy biblioteczne, a w owym czasie tylko te formaty umożliwiały prawidłową obsługę rekordów bibliograficznych i khw oraz wzajemnych powiązań pomiędzy rekordami, co było ważne ze względu na zamiar budowy katalogów, w których hasła miały być kontrolowane za pomocą khw. Brane wówczas pod uwagę w niektórych bibliotekach rozwiązanie polegające na zastosowaniu formatu lokalnego, krajowego, w przyszłości mogłoby się stać przyczyną wielu kłopotów przy zmianie oprogramowania lub współpracy międzynarodowej.

Annie Paluszkiwicz udało się przekonać bibliotekarzy do konsekwentnego stosowania khw. Swoimi działaniami doprowadziła do powstania Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) na serwerze BUW. Od początku kierowała zespołem opracowującym zasady formułowania haseł i sporządzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych formalnych (haseł osobowych, haseł korporatywnych i tytułów ujednoliconych). Gdy rozpoczęła pracę nad wspólną kartoteką, w Polsce brakowało norm dotyczących formy haseł, zasad tworzenia khw i formatu rekordu kartoteki. Wszystko

to należało dopiero wypracować. Wspólna kartoteka była pierwotnie realizowana w ramach dodatkowych obowiązków pracowników BUW. Od czerwca 1996 r. do prowadzenia CKHW powołano w BUW Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych. Anna Paluszkiewicz kierowała w Centrum Ośrodkiem Formatów i Kartoteki Haseł Formalnych. Zasób CKHW powstawał dzięki współpracy początkowo czterech, a w 2002 r. już dwudziestu siedmiu bibliotek stosujących oprogramowanie: VTLS, Horizon, Aleph i Prolib. W 2002 r. CKHW została włączona do Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT. Nad jej rozwojem czuwa obecnie Centrum NUKAT.

W 1995 r. Anna Paluszkiewicz opracowała koncepcję Centralnego Katalogu Czasopism (CKTCz) i uczestniczyła w jego uruchomieniu na serwerze Bibliotki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego. Katalog początkowo był pomyślany jako baza pomocnicza dla katalogujących wydawnictwa ciągłe. Z czasem jednak, dzięki adnotacjom o lokalizacji poszczególnych tytułów, stał się ważnym źródłem informacji o czasopiśmie znajdujących się w zasobach współpracujących bibliotek. Współpraca ta doprowadziła do wypracowania wspólnych zasad katalogowania wydawnictw ciągłych. Pozwoliła także na zebranie doświadczeń we współkatalogowaniu. Okazały się one bardzo przydatne w pracach nad szczegółową koncepcją katalogu centralnego. W 2002 r. zasób CKTCz został włączony do NUKAT-u.

W 1996 r. zostały częściowo spełnione warunki do budowy katalogu centralnego: CKHW zawierała już odpowiednią liczbę rekordów i wiele bibliotek po wstępnym okresie uruchomienia katalogu komputerowego przystępowało do retrospektywnego katalogowania. Anna Paluszkiewicz wystąpiła wówczas z propozycją utworzenia wspólnego katalogu bibliotek naukowych budowanego metodą współkatalogowania. Wspólny katalog, będąc źródłem gotowych rekordów, przyspieszyłby opracowanie wpływu bieżącego, ułatwiłby bibliotekom retrokonwersję, a użytkownikom zapewniłby dostęp do informacji o zasobach współpracujących bibliotek. Jednocześnie zorganizowała zespół roboczy, który zajął się analizą danych zawartych w katalogach komputerowych współpracujących bibliotek i wypracowaniem szczegółów organizacyjnych przedsięwzięcia. Projekt nie doczekał się realizacji, ale doświadczenia zebrane w trakcie jego opracowywania zostały potem wykorzystane w przygotowaniu koncepcji NUKAT-u i wypracowaniu wspólnych ujednoczonych zasad katalogowania.

W 1997 r., gdy dzięki obiecanemu wsparciu finansowemu z Fundacji A.W. Mellon pojawiła się możliwość budowy katalogu centralnego o zasięgu ogólnokrajowym, Anna Paluszkiewicz włączyła się w te prace, nadając im tempo i kierunek. Opracowała koncepcję katalogu, wymogi dotyczące systemu zautomatyzowanego oraz szczegółowe zasady współkatalogowania, przedstawiła procedury wprowadzania i wymiany danych. Jej propozycje stały się podstawą do dyskusji nad koncepcją katalogu centralnego i wywarły znaczący wpływ na ostateczny kształt tej koncepcji. Uczestniczyła w pracach wielu zespołów i grup roboczych, m.in. Zespołu Koordynacyjnego NUKAT, grup ds. wyboru systemu i ds. ujednoczenia zasad katalogowania. Koncepcja NUKAT-u była gotowa już w końcu 1998 r., ale ostateczne porozumienie udało się osiągnąć dopiero w 2000 r. Dla katalogu centralnego wybrano system VTLS/Virtua. Anna Paluszkiewicz prowadziła negocjacje z producentem oprogramowania VTLS Inc. w sprawie dostosowania systemu do obsługi katalogu centralnego zgodnie z przyjętą koncepcją. Uczestniczyła w zainicjowaniu NUKAT-u. Zastosowanie

opracowanego przez nią trybu wprowadzania danych i przekazywania poprawek umożliwiło zachowanie spójności danych w katalogu centralnym i w katalogach kilkudziesięciu współpracujących bibliotek.

Anna Paluszkiewicz, zajęta licznymi pracami, nie miała czasu na napisanie książki, w której zawarłaby swoje poglądy na kartoteki haseł wzorcowych, formaty, biblioteczne systemy zautomatyzowane i zasady katalogowania. Stąd Jej przemyślenia są porozrzucane po wielu tekstach. Pisała na ogół wtedy, gdy zaistniała potrzeba zabrania głosu w jakiejś sprawie lub podzielenia się wiedzą; zawsze krótko, ściśle trzymając się tematu. Publikacje Anny Paluszkiewicz mają duży walor edukacyjny. Powstawały po to, by kogoś czegoś nauczyć, by przekazać wiedzę na jakiś ważny temat lub gdy zaistniała potrzeba wyjaśnienia czegoś czy zabrania głosu w dyskusji. Jej zasługą jest to, że w swoich tekstach uporządkowała polską terminologię z zakresu khw i formatów. Zaletami Jej publikacji są jednoznaczność i logiczny tok wykładu, o co zawsze dbała w swoich wypowiedziach. Wiele Jej myśli, którymi dzieliła się ze swoimi współpracownikami, nigdy nie zostało przelanych na papier. Była autorką licznych nieopublikowanych opracowań, referatów, opinii, wykładów. Prowadziła wiele szkoleń, udzielała konsultacji. Jej bibliografia obejmuje pięćdziesiąt pozycji, z czego czterdzieści pięć powstało w okresie pracy w BUW i są związane z działalnością bibliotekarską. Są to prace, których była autorką, współautorką lub redaktorką.

Anna Paluszkiewicz zainicjowała i kierowała pracami nad polskimi instrukcjami do sporządzania różnych typów rekordów w formacie USMARC (potem MARC 21). Instrukcje są publikowane w powołanej w tym celu serii „Formaty, Kartoteki FOKA”, nad którą sprawowała nadzór merytoryczny. Zawierają one ustalenia zaakceptowane przez uczestniczących w spotkaniach bibliotekarzy systemowych i biorących udział w pracach grup roboczych przedstawicieli kilkudziesięciu bibliotek. W ramach serii ukazują się także inne materiały ważne dla współpracujących bibliotek. W 2002 r. Anna Paluszkiewicz wraz z Marią Lenartowicz za wydaną w 2000 r. książkę *Format USMARC rekordu bibliograficznego książki* otrzymały nagrodę im. Adama Łysakowskiego w kategorii prac o charakterze praktyczno-wdrożeniowym.

Wśród publikacji Anny Paluszkiewicz na szczególną uwagę zasługuje wydana 1997 r. książka pt. *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych*. Zawiera ona pierwszy w Polsce wykład dotyczący zasad organizowania danych bibliograficznych w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych. Jest to wprowadzenie do problematyki poruszanej w kolejnych zeszytach serii „Formaty. Kartoteki”. Autorka pokazała, jak należy stosować przepisy katalogowania w katalogach komputerowych. Przedstawiła różnice występujące pomiędzy strukturą danych w katalogach: kartkowych, zautomatyzowanych bez khw i zautomatyzowanych z kontrolą haseł za pomocą khw. Skupiła się przede wszystkim na ostatnim rozwiązaniu, omawiając szczegółowo typy stosowanych haseł, strukturę i zawartość khw, rodzaje kartotek, sposób obsługi rekordów khw przez systemy. Przedstawiła korzyści wynikające ze stosowania khw i warunki, jakie muszą być spełnione, by te korzyści osiągnąć. Znaczną część pracy stanowi omówienie grupy pięciu formatów USMARC (MARC 21): rekordu bibliograficznego, rekordu khw, rekordu zasobu, rekordu symbolu klasyfikacyjnego i rekordu danych faktograficznych.

Anna Paluszkiewicz swoimi działaniami wywarła znaczący wpływ na współczesne bibliotekarstwo polskie. Wyznaczyła kierunek komputeryzacji wielu bibliotek w kraju. Do największych Jej osiągnięć bez wątpienia należą budowa Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych i powstanie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT. W istotny sposób wpłynęła na wybór formatu wymiennego. Doprowadziła do zorganizowania współpracy w zakresie tworzenia i wymiany spójnych danych wysokiej jakości. Określiła zasady tej współpracy, przyczyniając się do opracowania zasad współkatalogowania, które dziś są stosowane przez biblioteki współtworzące NUKAT. Uświadomiła bibliotekarzom znaczenie kartotek haseł wzorcowych (khw) dla budowy zautomatyzowanych katalogów bibliotecznych i wskazała sposób stosowania przepisów katalogowania w tych katalogach. Kierowane przez Nią zespoły wypracowały ujednoczone zasady sporządzania rekordów khw i katalogowania różnych typów dokumentów.

Bibliografia:

1. Paluszkiewicz Anna: *NUKAT – polska droga do katalogu centralnego*. W: Archiwa w postaci cyfrowej. Materiały międzynarodowych warsztatów DELOS CEE, Warszawa 25-26 kwietnia 2003. Warszawa 2003 s. 15-24.
2. Paluszkiewicz Anna: *Propozycja ułatwienia retrospektywnej konwersji katalogów współpracujących bibliotek akademickich*. „Przegląd Biblioteczny” 1996 z. 4 s. 315-322.
3. Paluszkiewicz Anna: *Rola Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych*. „Przegląd Biblioteczny”. 1999 z. 3 s. 149-155.
4. Paluszkiewicz Anna: *Rola formatu i kartotek wzorcowych w skomputeryzowanych katalogach bibliotecznych*. „Przegląd Biblioteczny” 1991 z. 3/4 s. 275-279.
5. Paluszkiewicz Anna: *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych*. Warszawa 1997.
6. Paluszkiewicz Anna: *Trudne decyzje i ich efekty*. W: Materiały na Międzynarodową Konferencję nt.: Współpraca bibliotek w zakresie automatyzacji. Kraków 16-19.11.1998. Warszawa 1998 s. 29-33.

Importance of Anna Paluszkiewicz's achievements in the field of librarianship

Anna Paluszkiewicz gave last several extremely busy years of her life to library issues. Her achievements transformed the image of contemporary Polish librarianship and her work covered both theoretical and practical aspects of this field. The paper holds a discussion of the most important Anna Paluszkiewicz's achievements and basic principles she proposed for the construction of automated library catalogs, development and employment of authority files and organization of library cooperation in the field of shared cataloging and data exchange.

Opis przedmiotowy w katalogu NUKAT – rola i miejsce jhp KABA

Wprowadzenie

Opis przedmiotowy w katalogu NUKAT jest jednym z elementów opisu dokumentów i jak wszystkie inne podlega ewolucji będącej odzwierciedleniem zmian zachodzących w zasadach i normach katalogowania. Wynikają one z powszechnego zastosowania systemów komputerowych do tworzenia katalogów bibliotecznych oraz związanej z tym możliwości tworzenia wielkich bibliograficznych baz danych, budowanych przez wiele bibliotek uczestniczących w trybie katalogowania rozproszonego.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, w ramach IFLA, rozpoczęto badania nad funkcjonalnymi wymaganiami dla rekordów bibliograficznych². Zaproponowano model konceptualny Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) o strukturze, w której na jednym biegunie znajduje się dzieło jako wytwór działalności intelektualnej lub artystycznej człowieka, na drugim – użytkownik, do którego adresowane jest to dzieło. Model FRBR jest opisem relacji zachodzących pomiędzy elementami znajdującymi się na tych biegunach. Jest także odpowiedzią na zmiany w podejściu do tworzenia i wykorzystywania bibliotecznych katalogów komputerowych. Reguły budowania katalogów komputerowych nie mogą pozostawać na uboczu tych zmian.

Katalog centralny NUKAT również stoi przed koniecznością stopniowego dostosowywania zasad i norm katalogowania do nowych funkcji, które wychodzą naprzeciw oczekiwaniom użytkowników i są wyrazem zmieniającego się otoczenia. Z jednej strony NUKAT integruje coraz to nowe formy wydawnicze dokumentów, z drugiej administratorzy Centrum NUKAT pracują nad ujednoczeniem sposobu opracowania dokumentów oraz uproszczeniem metod porządkowania danych w katalogu. Wszystko to ma na celu zapewnienie szerszej oferty i lepsze zaprezentowanie informacji adresowanej do użytkowników katalogu.

¹ Ośrodek JikW KABA, Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

² M. Nahotko: *Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) – model opracowania zbiorów bibliotecznych IFLA*. <http://nahotko.webpark.pl/frbr.html> (dostęp 20.08.2010).

Ewolucja narzędzi opracowania przedmiotowego

Język KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich) jest stosowany w katalogu centralnym NUKAT do opracowania przedmiotowego. Jest jednym z narzędzi opisu dokumentów należącym do tych trudniejszych w reformowaniu. Tworzony i stosowany na wzór, pochodzącego z epoki katalogów kartkowych, języka haseł przedmiotowych (jhp) Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie – Library of Congress Subject Headings (LCSH) zachowuje nadal cechy pierwowzoru.

Jedną z przyczyn trudności w przeprowadzeniu ewolucji takich narzędzi jak np. LCSH są ogromne rozmiary baz bibliograficznych, w których zastosowano opracowanie przedmiotowe z wykorzystaniem danego języka. Ręczne przekatalogowanie dokumentów, jako konsekwencja zmian w języku, nie jest praktycznie możliwe. W podobnej sytuacji są katalogi bibliotek francuskojęzycznych, w których zastosowano język RAMEAU (Repertoire d’Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié). Jhp KABA, tworzony zaledwie od kilkunastu lat, jest w nieco lepszej sytuacji, chociaż bibliotekarze stosujący go w katalogowaniu przedmiotowym dobrze wiedzą, jakie konsekwencje ma wprowadzenie zmian w sposobie stosowania haseł wzorcowych. Dlatego właśnie zarówno LCSH, RAMEAU, jak i język KABA są narzędziami bardzo wolno i ostrożnie modyfikowanymi. Można nawet odnieść wrażenie, że nie są w ogóle modyfikowane w sposób globalny. Z drugiej strony, powstawanie nowych terminów, zmiany w istniejącej terminologii naukowej, zmiany w językach kompatybilnych wymuszają modyfikowanie słownictwa tych jhp KABA. Z uwagi jednak na konsekwencje modyfikacji dla bieżącej pracy bibliotek Ośrodek Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA (JiKW KABA) w Centrum NUKAT stara się wprowadzać jedynie zmiany konieczne. Niejednokrotnie drobna zmiana w haśle wzorcowym powoduje bardzo liczne zmiany w hasłach przedmiotowych rozwiniętych (hpr). Jeśli modyfikacja hpr nie wpływa na zmianę znaczenia hasła, jest możliwa do wykonania bez konieczności ponownego sięgania do dokumentu. Takie modyfikacje wykonywane są w Ośrodku JiKW KABA. Jednakże często nie jest możliwa zamiana całego hpr lub części hpr bez zmiany znaczenia hpr. W takich przypadkach nie jest możliwa centralna modyfikacja hpr, a zatem i charakterystyk przedmiotowych w opisach dokumentów w katalogu NUKAT. Konieczny jest udział bibliotekarza, który konsultuje opracowany już dokument. Po sprawdzeniu dokumentu decyduje on, jakie hasło przedmiotowe zastosować, biorąc pod uwagę opisaną w haśle wzorcowym modyfikację. Stosuje się wtedy skomplikowaną procedurę z wykorzystaniem specjalnego oznaczenia hpr *stare hasło*, co oznacza, że jest ono niezgodne z zasadą opisaną w zmodyfikowanym haśle wzorcowym i jest wyłączone okresowo ze stosowania. Po ponownym opracowaniu wszystkich dokumentów, w których zastosowane było hpr z dopiskiem *stare hasło*, rekord tego hasła jest usuwany z bazy. Tak skomplikowana procedura jest dodatkową pracą dla bibliotekarza, wymaga niejednokrotnie ponownego sprowadzenia dokumentu z magazynu w celu konsultacji opracowania przedmiotowego przez co hamuje prace bieżące w bibliotekach.

Drugim czynnikiem hamującym wprowadzanie modyfikacji jest ich praktyczna nieodwracalność. Dlatego każda planowana zmiana wymaga wnikliwych analiz zanim zostanie wprowadzona. Dobrym przykładem nie do końca przemyślanej, dużej

modyfikacji była likwidacja określnika *historia*, poprzedzającego określnik chronologiczny w hpr, przeprowadzona w jhp RAMEAU, a w drugiej kolejności w jhp KABA. W LCSH stosowanie określnika pozostało bez zmian. Po dokonaniu całej operacji Ośrodek RAMEAU doszedł do wniosku, że modyfikacja ta była błędna. Brak określnika rzeczowego *historia* stawia na równi hasła dwóch rodzajów: hasło przedmiotowe, np. *Uniwersytety i uczelnie - Francja - 20 w.* oraz tzw. tematy formalne, np. *Literatura polska - 20 w.* Określnik rzeczowy *historia*, stosowany pierwotnie w hasle przedmiotowym wraz z określnikiem chronologicznym wskazywał, że treść dokumentu jest historią przedmiotu wyrażonego w pierwszej części hasła. Określnik chronologiczny w tym hasle precyzował okres historyczny, w którym przedmiot jest ukazany w treści dokumentu. Natomiast hasła stosowane w funkcji tematu formalnego oznaczają, że dokument zawiera teksty (w przypadku literatury) z epoki wskazanej w określniku chronologicznym. Podejmując decyzję o likwidacji określnika *historia* w hasle przedmiotowym uznano, że jest on domyślny w hasle, w którym zastosowano określnik chronologiczny. Nie wiadomo natomiast, czy był wystarczająco domyślny także dla użytkownika. Nie zbadano także różnic podstawowych w dwóch typach hasel – hasle przedmiotowym i hasle stosowanym jako temat formalny. Z modyfikacji nie wycofał się jhp RAMEAU ani jhp KABA, byłaby to bowiem bardzo czasochłonna operacja. Z drugiej strony, zaniechanie wszelkich prac modyfikujących słownictwo nie jest możliwe. Należy wdrażać zmiany inne niż tylko konieczne modyfikacje terminologii specjalistycznej i poprawianie błędów.

Wspomniany już konceptualny model FRBR może być wykorzystany jako doskonałe narzędzie weryfikujące miejsce i rolę języka opracowania przedmiotowego we współczesnych katalogach. Pokazuje także kierunek zmian, jakie należałoby wprowadzić, aby zastosowane narzędzia stały się bardziej przyjazne dla użytkownika. W podziale na poziomy: *dzieło, realizacja, materializacja i egzemplarz* opracowanie przedmiotowe powinno odnosić się do pierwszego poziomu jednostki – do *dzieła*. Wszystkie następne poziomy powinny otrzymać tę samą charakterystykę przedmiotową, co sprzyjałoby spójności opracowania dokumentów. Analiza hasel przedmiotowych jhp KABA w katalogu NUKAT pokazuje, że realizacja tej zasady nie jest na razie możliwa. I tak na przykład hasło *Bezkręgowce - identyfikacja* nazywa przedmiot dzieła. W tym samym indeksie przedmiotowym znajdujemy hasło: *Bezkręgowce - identyfikacja - CD-ROM-y*, odnoszące się innego poziomu modelu FRBR – do *materializacji*. Element dodany w drugim hpr jest określnikiem formy jhp KABA, oznaczającym fizyczny nośnik dokumentu. Aby zrealizować idee modelu FRBR, należałoby takie elementy usunąć i pozostawić w rekordach bibliograficznych utworzonych dla wszystkich jednostek jedynie podstawowe hasło, nazywające tylko przedmiot dzieła bez odwołań do formy treści oraz nośników. Warunkiem koniecznym takiej operacji jest zapisanie informacji zawartych w elementach dodanych (określnikach) w innym miejscu rekordu bibliograficznego. Inaczej mówiąc, warunkiem jest integracja opisu przedmiotowego z innymi elementami całego opisu dokumentu. Takie miejsce dla opisu przedmiotowego przewiduje model FRBR, w którym jest on jednym z elementów opisu dokumentu. Idea wydawałoby się banalna, ale w przypadku jhp KABA trudna do realizacji ze względu na zaszczości. Tradycyjnie opis przedmiotowy stanowił odrębne opracowanie, sporządzane niezależnie od opisu bibliograficznego, często

powielając informacje w nim zawarte. Dodatkowo patrząc z punktu widzenia użytkownika katalogu, intertejs wyszukiwawczy katalogu zawiera zapytanie o przedmiot, nie o nośnik informacji. Jednakże jhp KABA powiela tu wzorce kompatybilnych jhp – LCSH i RAMEAU, które również nadal zawierają elementy inne niż tylko oznaczające sam przedmiot dokumentu.

Uwzględniając jednak wszystkie uwarunkowania należy dążyć do upraszczania opisu przedmiotowego bez odchodzenia od podstawowych założeń jhp kompatybilnych. Obecnie konieczna wydaje się stopniowa ewolucja jhp KABA w kierunku upraszczania jego stosowania i wykorzystywania. Jedną z zasadniczych kwestii jest prawidłowe wypełnianie rekordu khw w formacie MARC 21. Postępowanie takie gwarantuje bezpieczeństwo danych jhp KABA i ich odporność na nieuniknione zmiany technologiczne³. Oczywiście, drugim biegunem jest wierność jhp kompatybilnym, która musi obowiązywać, aby jhp KABA, odchodząc od założeń pierwotnych, nie przekształcił się w luźny zbiór słów kluczowych. Stałby się wtedy zupełnie innym narzędziem, wymagającym nowej metodyki. Obecnie w Ośrodku JiKW KABA prowadzone są prace mające na celu uporządkowanie struktury języka oraz prawidłowe stosowanie zasad formatu MARC 21. Ich efektem będzie spisanie i opublikowanie niezbędnych w pracy bibliotekarzy materiałów metodycznych. Jednocześnie pilnie obserwowane są działania prowadzone w innych ośrodkach bibliograficznych, dostosowujące tradycyjne narzędzia do nowej rzeczywistości.

Typowanie haseł wzorcowych

Ciekawą próbą modernizacji jhp typu prekoordynowanego jest projekt tworzony w Online Computer Library Center (OCLC) – Faceted Application of Subject Terminology (FAST). Jego celem jest wykorzystanie bogatego słownictwa LCSH, ale z dosyć radykalnym uproszczeniem składni. Jednym z rozwiązań zastosowanych w FAST jest zmiana etykiety hasła, a zatem i jego typu. Przykładowo, hasło o konstrukcji *Autor.Tytuł* w projekcie FAST zamieniane jest na hasło *Tytuł ujednolicony*, czyli w praktyce zamiast hasła (100) *Shakespeare, William (1564-1616). Othello* stosuje się hasło (130) *Othello (Shakespeare, William)*. Istotą tej zmiany jest uzgodnienie etykiety z typem hasła. Hasło typu *Autor.Tytuł* tworzy się w celu dotarcia do konkretnego dzieła poszukiwanego przez użytkowników pod tytułem. Dzięki zastosowanej w projekcie FASR zmianie struktury hasła i w konsekwencji – etykiety łatwiejsze staje się wyszukiwanie określonego dzieła w katalogu, a także wszelkie operacje na danych.

Ośrodek JiKW KABA na razie nie podejmuje tak ambitnych prób, koncentrując się głównie na porządkowaniu stanu jhp KABA na różnych poziomach. Pod względem zaawansowania prac na pierwszym planie sytuuje się opracowanie tabeli typowania haseł wzorcowych jhp KABA. W efekcie powstanie logiczny i spójny wykaz typów nazw ze wskazaniem na typ rekordu, jaki należy utworzyć dla danej nazwy⁴. Obec-

³ We wcześniejszym okresie do zasad tworzenia jhp KABA wprowadzono na wzór RAMEAU stosowanie elementów formatu INTERMARC. Jednakże w Bibliotece Narodowej Francji, głównym twórcy zasad tworzenia i stosowania RAMEAU, te elementy formatu były obsługiwane przez specjalnie dostosowane (ponadstandardowe) oprogramowanie. W JHP KABA stały się uciążliwym balastem hamującym rozwój.

⁴ Zagadnienie było szczegółowo omawiane na konferencji „Opracowanie przedmiotowe dokumentów z zakresu nauk ścisłych: matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Język haseł przedmiotowych KABA: teoria, praktyka, przyszłość” w Kazimierzu Dolnym w dniach 20-22 września 2006 r.

nie w niektórych przypadkach nie ma jasności, czy hasło wzorcowe należy utworzyć jako hasło kartoteki haseł formalnych (khf)⁵ NUKAT a następnie skopiować do kartoteki haseł przedmiotowych (khp) jhp KABA, czy też wprowadzić bezpośrednio do khp jhp KABA jako wyłącznie hasło przedmiotowe. Przyczyną jest brak zgodności w typowaniu haseł wzorcowych pomiędzy pierwszym wzorem w tworzeniu jhp KABA – jhp RAMEAU, a rozwiązaniami roboczego formatu jhp KABA – formatu MARC 21. Zarówno jhp RAMEAU jak i format MARC 21 dotyczą problemu typowania haseł wzorcowych, ale w wielu przypadkach typowanie to jest odmienne. Z tego właśnie powodu konieczne jest opracowanie wykazu typów nazw, dla których tworzy się hasło wzorcowe stosowane w jhp KABA. Wykaz ten będzie uwzględniał zarówno rozwiązania jhp RAMEAU, jak i wytyczne pochodzące z formatu MARC 21. Pogodzenie niekiedy sprzecznych rozwiązań jest kompromisem, w którym należy wziąć pod uwagę, zgodną z metodyką jhp RAMEAU, metodykę stosowania jhp KABA. Jej najmniej elastycznym zagadnieniem jest stosowanie określników swobodnych.

Z typem nazwy i w konsekwencji z typem etykiety związana jest struktura hasła wzorcowego. Użytkownicy jhp KABA znają dobrze problem haseł wzorcowych zbudowanych z długich ciągów wyrażań. Często prosta, intuicyjna nazwa przedmiotu nie występuje w haśle rekordu, a jest jedynie wariantem. Przykładowo, hasłem wzorcowym dla *Drzwi gnieźnieńskich* jest hasło geograficzne (151) *Gniezno (Polska) – Archikatedra Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Wojciecha – Drzwi*, termin *Drzwi gnieźnieńskie* jest wariantem hasła. Nie ułatwia to wyszukiwania w katalogu, zwłaszcza w katalogu NUKAT. Wspomniane hasło geograficzne jest pierwszym elementem wszystkich hpr wykorzystywanych do literatury nt. *Drzwi gnieźnieńskich*, a oprogramowanie VIRTUA, tak jak większość programów bibliotecznych, nie łączy hpr z rekordami haseł wzorcowych zastosowanych jako elementy hpr. Nie ma zatem żadnego systemowego związku pomiędzy wariantami hasła rekordu i hpr. W praktyce użytkownik, wybierając jako termin wyszukiwawczy *Drzwi gnieźnieńskie* nie otrzymuje wskazania na dokument, którego są przedmiotem, ale jest odsyłany do nazwy *Gniezno (Polska) – Archikatedra Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Wojciecha – Drzwi*, według której musi powtórzyć wyszukiwanie. Problem ten nie występuje w systemie obsługującym katalog Biblioteki Narodowej Francji, w którym stosowany jest jhp RAMEAU. Każdy element hasła rozwiniętego jest tam połączony z rekordem hasła wzorcowego jhp RAMEAU. Jako rozwiązanie tego problemu w jhp KABA podjęto prace prowadzące do uproszczenia haseł wzorcowych w taki sposób, aby wybór hasła wzorcowego jak najbardziej zgadzał się z przewidywanym zapytaniem wyszukiwawczym w katalogu, czyli był jak najbardziej zbliżony do nazwy potocznej, powszechnie używanej. Po analizie i opracowaniu całości zagadnienia, dla przywołanej w przykładzie nazwy obiektu hasłem wzorcowym w jhp KABA będzie termin *Drzwi gnieźnieńskie*.

Upraszczenie haseł wzorcowych wiąże się z uzgadnianiem etykiety hasła rekordu z typem hasła, czyli typem nazwy. W przytoczonym wyżej przykładzie etykieta 151 – dla haseł rozpoczynających się od nazwy geograficznej – zostanie zamieniona na etykieta 150 – właściwą dla nazwy przedmiotu. Uzgadnianie etykiety z typem hasła

⁵ Kartoteka haseł wzorcowych NUKAT stanowi jeden zbiór, jednak dla jasności procedur stosuje się roboczo terminy kartoteka haseł formalnych (khf) i kartoteka haseł przedmiotowych (khp).

to zabieg zastosowany we wspomnianym projekcie FAST i w istocie sprowadza się do prawidłowego wypełnienia rekordu khw w formacie MARC 21. W katalogu NUKAT zmiany etykiety, jako konsekwencja modyfikacji nazwy przedmiotu bez zmiany jego znaczenia nie będą wymagały ponownego opracowania przedmiotowego dokumentów już opracowanych. Będzie to jedynie wymiana terminów pomiędzy wariantem a hasłem rekordu. Modyfikacje w rekordach hpr, jako konsekwencje zmian w hasłach wzorcowych, będą możliwe do przeprowadzenia centralnie przez redaktorów Ośrodka JiKW KABA w bazie NUKAT, a w ich następstwie zostaną automatycznie zmodyfikowane odpowiednie rekordy khw i bibliograficzne w katalogach bibliotek współpracujących.

Zgodność etykiety z typem nazwy, będącej hasłem wzorcowym jest także ideą przewodnią projektowanego wprowadzenia haseł wzorcowych o etykiecie 155 określających formę treści opisywanego dokumentu. W rekordzie bibliograficznym będzie im odpowiadać pole o etykiecie 655. Obecnie wiele haseł o etykiecie 150 nie odnosi się do przedmiotu dokumentu, ale do formy zawartego w dokumencie dzieła. W rozważaniu kwestii formy dzieła warto sięgnąć do modelu FRBR⁶. Wydaje się, że jest to pierwszy problem do rozwiązania, jaki narzuca się przy próbie dostosowania jhp prekoordynowanego do cech modelu FRBR.

Typowanie elementów hasła rozwiniętego

Analogiczny do typowania haseł wzorcowych zabieg – uzgodnienie sposobu kodowania (wyboru etykiety hasła) z typem elementu – można zastosować w przypadku poszczególnych elementów hasła przedmiotowego rozwiniętego. Jednak melioracja ta może zostać wdrożona raczej na drodze stopniowej ewolucji jako naturalnej tendencji w rozwoju jhp, niż jednorazowej zmiany w metodyce jhp. Kwestię typowania elementów hasła złożonego z tematu i przynajmniej jednego określnika dobrze ilustruje przykład hasła *Język francuski – przed 1300 (starofrancuski)*. Określnik *przed 1300 (starofrancuski)* jest obecnie kodowany jako określnik chronologiczny, jednak biorąc pod uwagę jego funkcję jest on określnikiem rzeczowym. Jego zadaniem bowiem nie jest lokalizacja przedmiotu w czasie, ale doprecyzowanie znaczenia przedmiotu określonego w temacie hasła. Inaczej ujmując – hasło przedmiotowe *Język francuski – przed 1300 (starofrancuski)* jest odrębną jednostką znaczeniową stanowiącą nierozdzielalną całość. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że jest to inny język niż język oznaczony hasłem *Język francuski*.

Zmiany w jhp związane z typowaniem elementów hpr można przeprowadzić centralnie, bez komplikowania pracy bibliotekarzom. Jednak poważnym problemem w przypadku składni prekoordynowanej jest mechanizm list określników. Jest to najbardziej charakterystyczny i najtrudniejszy do rozwiązania problem jhp. Bez znajomości zasad rządzących stosowaniem określników po określonych kategoriach haseł, nie jest możliwe sprawne używanie jhp. Zasady te nie są znane użytkownikom kata-

⁶ M. Nasilowska: *Precoordination in subject indexing systems and FRBR model, FRBR in 21st Century Catalogues: An Invitational Workshop*, 2-4.05.2005, Dublin, Ohio.

logu. Często stosują oni wyszukiwanie za pomocą słów kluczowych, które nie zawsze daje dobre rezultaty. Problem ten pozostaje nadal nierozwiązany.

Prekoordynacja czy postkoordynacja?

Rozpoczęty już proces formalizowania i upraszczania kodowania elementów charakterystyki przedmiotowej w językach haseł przedmiotowych ma prowadzić do uproszczenia, a w konsekwencji ułatwienia wyszukiwania w katalogach. Użytkownik będzie mógł niemal samodzielnie, jedynie za pomocą prostej podpowiedzi interfejsu katalogu, zbudować hasło przedmiotowe. Łatwe samodzielne budowanie hasła przedmiotowego sugeruje jhp typu postkoordynowanego. W przypadku jhp KABA, stosowane często przez użytkowników, kojarzące się z postkoordynacją wyszukiwanie za pomocą słów kluczowych nie jest dobrym rozwiązaniem, bowiem kolejność elementów w hasle przedmiotowym jest ściśle związana ze znaczeniem hasła. Przeprowadzenie planowanych melioracji w obecnym stanie jhp KABA nie jest zatem wystarczające dla ułatwienia wyszukiwania i jak najlepszego wykorzystania tego narzędzia w dzisiejszych czasach. Przydatne może okazać się tu narzędzie informatyczne – np. wyszukiwarka, która skutecznie obsłuży istniejące jhp, a język typu prekoordynowanego będzie mógł być wykorzystywany jako język postkoordynowany. Być może dzięki temu nie będzie konieczne przeprowadzanie radykalnej rewolucji w opracowaniu przedmiotowym.

Jednym z tego typu narzędzi jest oprogramowanie *AquaBrowser*, prezentowane w Polsce na spotkaniu użytkowników VTLS w Krakowie w 2005 roku. Wyszukiwarka ta posiada bardzo atrakcyjny, przyjazny dla użytkownika interfejs, podpowiadający kolejne wyszukiwania, czyli stosuje tzw. nawigację semantyczną. Motorem tej wyszukiwarki może być słownik, tezaurus lub kartoteka haseł wzorcowych. Jako podpowiedź w nawigacji *AquaBrowser* proponuje bowiem przykładowo⁷: terminy skojarzone, warianty, tłumaczenia wyszukiwanego terminu, co odpowiada właśnie wewnętrznej strukturze rekordu khw jhp KABA. Jednak, aby można było zastosować słownictwo jhp KABA w takiej wyszukiwarce konieczne jest przeprowadzenie wyżej wspomnianych, głównie formatowych porządków. Drugą ciekawą opcją stosowaną w katalogach wykorzystujących oprogramowanie *AquaBrowser* jest grupowanie dokumentów pod względem formy wydawniczej i nośnika. Tę właściwość posiada także system Virtua obsługujący katalog centralny NUKAT, jednak opracowanie przedmiotowe w jhp KABA ciągle jej nie uwzględnia i wprowadza do pól opisu przedmiotowego informacje o nośniku dokumentu.

Problem stosowania tradycyjnych narzędzi bibliotekarskich w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości może zostać rozwiązany pod warunkiem, że narzędzia te będą podlegały stałej i konsekwentnej ewolucji. Przekształcanie i dostosowywanie tych narzędzi do wymagań współczesnego użytkownika katalogu jest możliwe pod warunkiem dobrej ich znajomości i zrozumienia zasad nimi rządzących.

⁷ Interfejsy oprogramowania *AquaBrowser* prezentują ten podział w różny sposób.

Subject indexing in NUKAT union catalog – the role and place of KABA Subject Headings

The role and place of subject indexing in NUKAT union catalog is discussed. The point of reference is the evaluation of current state of two most popular subject indexing languages used in library catalogs, i.e. Library of Congress Subject Headings (LCSH) and Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié (RAMEAU). The discussion involves the presentation of work being done on the development of languages in question for the purpose of adjusting traditional librarian tools to a new reality.

NUKAT main subject indexing language, i.e. KABA Subject Headings, is presented within the afore-mentioned context. The attempt to define KABA Subject Headings and user's expectations contrasted with the burden of precoordinated subject indexing language traditions allows for constructive remarks on the direction of KABA Subject Headings development.

The analysis includes the place of KABA Subject Headings in the union catalog containing records for various types of documents. The inclusion of new types of documents also influences the evolution of KABA language.

Another signpost is the time frame of KABA Subject Headings creation and application. Library users accustomed to traditional methods of information retrieval become a minority. The explanation is provided why KABA Subject Headings, although being a difficult tool resistant to changes, cannot stay put and ignore transformations in the field of librarianship.

Aligning NUKAT and WorldCat

WorldCat is a database of bibliographic information built continuously by libraries around the world since 1971. Each record in WorldCat contains a bibliographic description of a single item or work and lists the cooperating institutions that hold this item.

The fundamental reasons for existence of such a database are to reduce the redundancies in cataloguing activities, to provide a platform for the international practice of resource sharing and to offer a worldwide discovery tool.

Past realities suggest that the above concepts had a US centric dominance, European libraries played just a small part in the development and continued growth of WorldCat with the exception of a few individual institutions contributing original records and holdings via one time retrospective conversion projects, low level online cataloguing activities and/or ongoing batchload projects.

In recent years, OCLC have recognized the need to broaden the spectrum of WorldCat, as the name suggests, to encourage the contribution of European content in order to address the imbalance and strive to make WorldCat a truly global resource.

With the development of the WorldCat platform to be UNICODE compliant this provides OCLC with a better opportunity to actively recruit new partner libraries, and to make formal requests for the contribution of National Union Catalogues and National Bibliographies.

The perceived benefits of record and holdings contribution are several and varied. For those institutions active in the international interlending environment, WorldCat is a natural platform for increased exposure of libraries holdings and, in turn, increased ILL requests which may be viewed as an increased revenue stream.

While many institutional catalogues, Union Catalogues and National Bibliographies are now accessible in the web space the end user needs to know of this existence. The international reputation of WorldCat can assist in a wider exposure of the often times, rare and valuable European content.

In recent years OCLC have extended the WorldCat base to provide new services that allow for collection analysis of an institution's holdings against, for example,

¹ Online Computer Library Center (OCLC).

peer collections and can aid in the development of consortia wide collection acquisition policies.

As studies indicate, more and more end users begin their discovery journey using the popular Internet browsers. The OpenWorldCat and WorldCat.org projects place WorldCat partner library collections at the forefront of this end user journey.

Whatever the underlying reasons, after several years of tentative discussion beginning as early as 2003, and after much involved and numerous exchanges of information, in January 2006 NUKAT began a one-year pilot program with OCLC whereby records and holdings of the union catalogue were contributed to WorldCat. During the pilot, more than 347,704 records and 441,835 holdings have been contributed. These records and holdings are exposed in WorldCat.org and OpenWorldCat and accessible via the FirstSearch service..

Direct links exist from the bibliographic record to the NUKAT catalogue and hence directly to the NUKAT member library catalogues.

The pilot program ended December 2006 however NUKAT decided to continue contributing records and holdings to WorldCat.

The benefits of such contribution of Polish language/published work into WorldCat has already been commented on by OCLC member libraries and the NUKAT libraries can enjoy the increased exposure of their valuable collections in the wider web environment offered by Worldcat.org.

As OCLC continue their efforts to encourage European contribution to WorldCat a few facts/statistics and details of recent load projects may be of interest.

2006/07

Participating libraries	60,457
Total number of records in WorldCat	86.0 million
Books and other materials cataloged online	31.7 million
Books and other materials cataloged by batchloading	139.7 million

WorldCat

Records by Format	
Books	72,166,205
Serials	3,490,048
Visual Materials	2,804,530
Maps	1,168,069
Mixed Materials	787,880
Sound Recordings	3,215,057
Scores	1,927,684
Computer Files	451,505
Totals	*86,010,523

Reflects total unique records after duplicate detection resolution is complete.

Date ranges of records

4800 B.C.–1 B.C.	9,975
1 A.D.–1449	9,216
1450–1499	34,452
1500–1599	344,138
1600–1699	848,051
1700–1799	1,637,045
1800–1899	6,604,892
1900–1909	1,782,629
1910–1919	1,890,624
1920–1929	2,412,905
1930–1939	2,769,948
1940–1949	2,571,435
1950–1959	3,824,806
1960–1969	6,290,291
1970–1979	9,308,686
1980–1989	12,379,939
1990–1999	14,668,141
2000–	10,650,115

Language

Non-English	47%
English	53%

Connecting libraries: United Kingdom

The Combined Regions (TCR) of libraries in England, Scotland and Wales are partnering with OCLC PICA to provide a national network for resource sharing – Unity UK. Library users across the United Kingdom can consult the merged catalogues of 178 public libraries (7.1 million records, 38 million holdings) and place requests for resources online.

Connecting libraries: Bavaria, Germany

In 2007, OCLC loaded the Bavarian State Library database of 6.8 million records into WorldCat. The project involved converting records from the German MAB cataloguing format into MARC 21 and processing 6.8 million cataloguing records, setting 6.7 million holdings and adding 3.2 million new, unique records into WorldCat.

Connecting libraries: Australia

The National Library of Australia (NLA) is loading 17 million bibliographic records from the Australian National Bibliographic Database into WorldCat – making the collections of Australian libraries visible to Web searchers around the world through WorldCat.org and Open WorldCat. In addition, the National Library and OCLC have entered into an alliance that will enable more than 1,200 Australian libraries that subscribe to Libraries Australia to have access to WorldCat for cataloguing purposes, with data contributors becoming Governing Members of OCLC.

Connecting libraries: Denmark and Sweden

The Øresund Strait separates Denmark from Sweden. The Øresund Consortium, however, connects nine universities around the strait in a virtual library – the Øresund Library – using OCLC services.

The consortium is creating a virtual union catalogue of approximately 7 million records that will let students and faculty use the collective resources of the nine participating libraries. OCLC VDX software supports interlibrary lending and circulation interoperability among six different local library systems.

Connecting libraries: New Zealand

The National Library of New Zealand has added 8 million records and the holdings of 275 libraries to WorldCat.

NUKAT i WorldCat – zacieśnianie współpracy

W ramach inicjatywy poszerzania zasięgu katalogu WorldCat w 2006 r. rozpoczęto kopiowanie danych z polskiego katalogu centralnego NUKAT do bazy WorldCat. W artykule przedstawiono stan projektu, kolejne kroki jego realizacji, uwzględnione standardy i rozwiązania techniczne. Omówiono korzyści płynące z pojawienia się danych bibliograficznych NUKAT w katalogu WorldCat postrzegane przez obie strony uczestniczące w projekcie i plany dalszej współpracy.

Bibliotekarz i wydawca. Współtwórcy informacji o książce w trosce o szybki dostęp do publikacji

Wprowadzenie

Bibliotekarz i wydawca. Co ich łączy? Na pewno wiele, a z pewnością, choć zapewne z różnych powodów, troska o to, aby książka dotarła do czytelnika. Czytelnik może ją otrzymać w prezencie, kupić w księgarni lub odnaleźć, zamówić i wypożyczyć w bibliotece. Aby mógł to uczynić korzysta z katalogu rejestrującego zbiory danej biblioteki lub wielu bibliotek, czyli z katalogu centralnego NUKAT. Katalog to zorganizowany uporządkowany zestaw m.in. rekordów bibliograficznych opisujących zasoby danej biblioteki/tek. Jest rezultatem katalogowania czy też – jak katalog centralny NUKAT – współkatalogowania. Katalogowanie to sporządzanie opisu bibliograficznego książki wchodzącej do zbiorów biblioteki, opatrywanie tego opisu punktami dostępu, hasłami, czyli tworzenie rekordu bibliograficznego, który może być potem wyszukiwany w obrębie katalogu, a współkatalogowanie oznacza, że każdy opis dokumentu jest tworzony tylko raz w bazie NUKAT i kopiowany do katalogów lokalnych.

Narodowy uniwersalny katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich NUKAT stał się w ciągu 5 lat swojego istnienia potężnym i łatwo dostępnym narzędziem informacji. W okresie od 6 września 2005 r. do 18 grudnia 2007 r. (834 dni) stronę katalogu NUKAT pobrano 892 333 razy. Oznacza to, że dziennie odwiedza ją ok. 1070 osób. Katalog będąc źródłem informacji o zasobach 79 polskich bibliotek współtworzących aktualnie bazę oraz o polskim rynku wydawniczym (968 671 opisów bibliograficznych)², ułatwia dostęp do potrzebnych publikacji ludziom nauki, kultury, szkolnictwa wyższego i szerokiemu kręgowi czytelników.

NUKAT to przedsięwzięcie na szeroką skalę, a współtworzenie katalogu centralnego to dość trudna sztuka. Obecnie 1161 bibliotekarzy współkatalogujących w NUKAT bierze udział w tworzeniu informacji o dokumentach. Wspólne katalogowanie przy-

¹ Biblioteka Jagiellońska.

² Zamieszczone w artykule dane statystyczne odzwierciedlają stan bazy NUKAT na 12.11.2007 r., wg: <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/szkolenia/szkola/doc/Prezentacja.ppt>

nosi znaczne korzyści, umożliwia szybszą i efektywniejszą pracę, ale pod pewnymi warunkami. Współdziałanie tak wielu osób wymaga dużej dyscypliny, współpracy i ścisłego przestrzegania przyjętych standardów i norm. Tylko w ten sposób możliwe jest stworzenie rzetelnej i pełnej informacji o książce, na podstawie której będzie można jednoznacznie zidentyfikować daną publikację. Dzięki konsekwentnemu dążeniu do spójnej i jednolitej informacji o dokumencie można uniknąć wielokrotnego modyfikowania opisu, przyspieszyć katalogowanie bieżących publikacji i umożliwić realizację retrospektywnego opracowania zbiorów, w celu jak najlepszego zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkowników.

Adekwatność i szybkość dostarczania informacji zależy w dużej mierze od profesjonalizmu bibliotekarza sporządzającego opis dokumentu, ale także od kompletności i poprawności danych dotyczących opracowywanej publikacji, które katalogujący ma do dyspozycji. Istnieje ścisła zależność pomiędzy rodzajem i jakością danych zamieszczonych w publikowanej książce, a kształtem jej opisu bibliograficznego. To wydawca jest pierwszym ogniwem decydującym o tym czy i jak szybko użytkownik dotrze do książki, której poszukuje. Brak bądź błędne dane zawarte w publikacji uniemożliwiają bibliotekarzowi sporządzenie poprawnego opisu bibliograficznego. Niejednoznaczny i różnicowany zapis tych samych elementów opisu (np. tytułu książki) w różnych źródłach danych (strona tytułowa, strona redakcyjna, okładka), powoduje niewłaściwe odczytanie intencji wydawcy. Często z powodu niekompletności danych bibliotekarz zmuszony jest do poszukiwania i umieszczania w opisie informacji spoza dokumentu, a to z kolei niejednokrotnie powoduje nieporozumienia w procesie współkatalogowania w NUKAT.

Kompozycja wydawnicza książki czyli o kłopotach katalogera słów kilka

Wydawca umieszcza, a przynajmniej powinien, informacje o wydanej książce na tej książce, bibliotekarz natomiast w rekordzie bibliograficznym. Główną zawartością rekordu bibliograficznego jest opis bibliograficzny czyli uporządkowany opis cech wydawniczo-formalnych książki zgrupowanych w 7 strefach opisu, na które w rekordzie bibliograficznym przeznaczone są odrębne pola oraz hasła, niezbędne do odszukania w katalogu rekordu bibliograficznego dotyczącego tej właśnie poszukiwanej publikacji. Stosownie do postanowień norm opisu bibliograficznego i instrukcji stosowania formatu MARC 21 dla różnych typów dokumentów poszczególne elementy opisu bibliograficznego mają wyznaczone podstawowe źródła w dokumencie, z których przede wszystkim należy przejmować dane do opisu. Źródłami tymi są: główna strona tytułowa lub jej substytut, inne preliminaria, okładka oraz metryka książki. Z kolei norma PN-78/N-01222/01 *Kompozycja wydawnicza książki. Karty tytułowe* określa jakie informacje i w jakim porządku powinny się znaleźć w tych źródłach. I gdyby wydawcy, tak jak katalogujący bibliotekarze, przestrzegali istniejących norm, katalogowanie nie nastęrczałoby trudności, nie byłoby problemu z odczytywaniem intencji wydawcy, jego zamierzenia wydawniczego.

Zadaniem katalogera, który sporządza w katalogu NUKAT jeden rekord bibliograficzny dla danego wydania książki, jest utworzenie takiego opisu bibliograficznego dokumentu, o takim stopniu szczegółowości, aby na jego podstawie można powiedzieć bez wahania, że opis ten dotyczy tej właśnie książki. Dane podane w poszczególnych strefach opisu bibliograficznego muszą jednoznacznie identyfikować katalogowany dokument. Jest to możliwe tylko wówczas, gdy wydawca zadba o to, aby na stronie tytułowej i w innych ww. miejscach książki informacja o niej była pełna, jasna, przejrzysta, jednoznaczna, czyli taka, którą każdy bibliotekarz jednakowo odczyta i wprowadzi do rekordu bibliograficznego. Niestety, pomimo bardzo precyzyjnego określenia przez Polski Komitet Normalizacyjny zasad kompozycji wydawniczej książki, kataloger ma często trudności z ustaleniem podstawowych danych.

I tak, wg wspomnianej normy dot. kompozycji wydawniczej książki, na stronie tytułowej (i na rozwarciu, tj. stronie przytytułowej) wydawca powinien podać następujące informacje niezbędne bibliotekarzowi przy katalogowaniu (PN-78/N-01222/01, p. 3.1).

Elementy strony tytułowej, które wydawca powinien umieścić	Strefy opisu bibliograficznego, w których bibliotekarz wykorzystuje elementy strony tytułowej
nazwy autorów i głównych współtwórców książki tytuł i podtytuł książki	strefa 1 – tytułu i oznaczenia odpowiedzialności
numer i tytuł indywidualny tomu wydawnictwa wielotomowego	strefa 1 – tytułu i oznaczenia odpowiedzialności lub strefa 6 – serii
miejsce wydania	strefa 4 – adresu wydawniczego
data wydania	
nazwa wydawcy	
nazwa instytucji sprawczej	strefa 1 – tytułu i oznaczenia odpowiedzialności lub strefa 7 – uwag
oznaczenie wydania	strefa 2 – wydania
nazwa serii i numeracja w obrębie serii	strefa 6 – serii

Należy dodać, że ww. norma dopuszcza przeniesienie:

- na stronę redakcyjną nazw niektórych współtwórców, nazwy instytucji sprawczej oraz daty i oznaczenia wydania – należy wtedy umieścić te dane poza obrębem metryki,
- na stronę przedtytułową lub przytytułową nazwy serii i numeracji w jej obrębie.

Najważniejsze jednak jest, aby wydawca umieścił te informacje na książce. Tymczasem, problemów jakie napotyka osoba katalogująca podczas pracy jest bardzo wiele. Poniżej zaprezentowane zostaną i skonfrontowane z postanowieniami istniejących norm dotyczących kompozycji wydawniczej książki tylko te braki oraz błędy popełniane przez wydawców w toku procesu wydawniczego, które pojawiają się najczęściej i przysparzają najwięcej kłopotu.

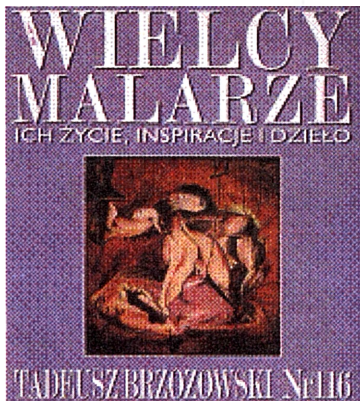
Typologia dokumentu

Jednym z trudniejszych zadań, jakie ma przed sobą katalogujący jest właściwa klasyfikacja dokumentu, która oczywiście wpływa następnie na jego opracowanie.

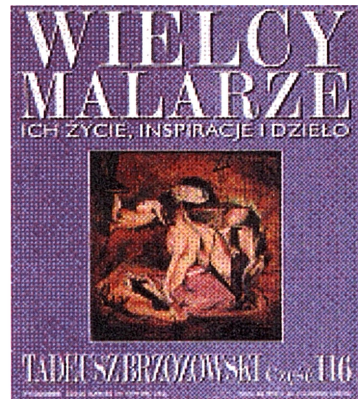
W większych bibliotekach decyzja o tym czy publikację należy potraktować jako druk zwarty (książkę) czy wydawnictwo ciągłe zapada już na etapie oddziału gromadzenia zbiorów. Jednak ze względu na niejednoznaczne dane, jakie zamieszczone są w publikacjach, rozstrzygnięcie wątpliwości nie jest czasem łatwe i wymaga szczegółowej analizy materiału już w toku opracowywania dokumentu. Podjęta decyzja nie zawsze bywa słuszną. Związane jest to nie tylko z niekompletnością danych, ale również z częstą zmianą planów wydawniczych.

Pewnych sytuacji nie da się przewidzieć, nie zawsze starcza funduszy na kontynuację zaplanowanego wydawnictwa ciągłego, zmienia się charakter publikacji, nie ma kontynuatora rozpoczętej pracy, jednak niektórych problemów można by uniknąć. Precyzyjne przekazanie informacji na temat planów wydawniczych, które są już określone bardzo pomaga w poprawnym sklasyfikowaniu dokumentu. Jednolitość danych zamieszczanych w publikacjach tego samego typu, sprawia że nie mamy wątpliwości co do kontynuacji początkowych zamiarów wydawcy.

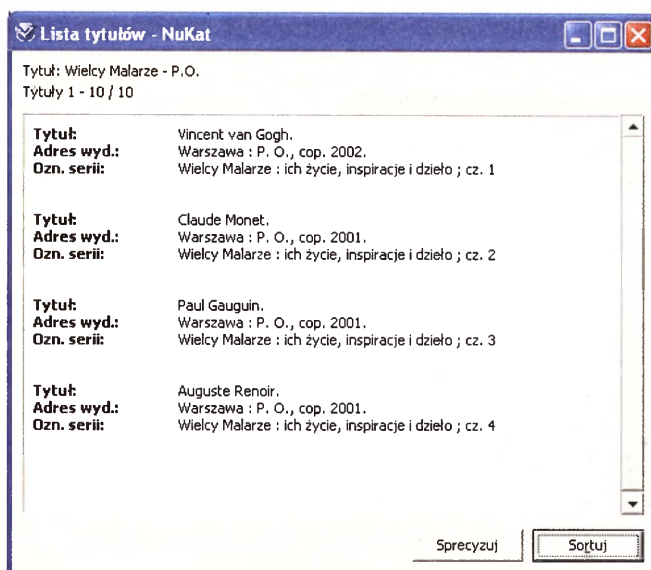
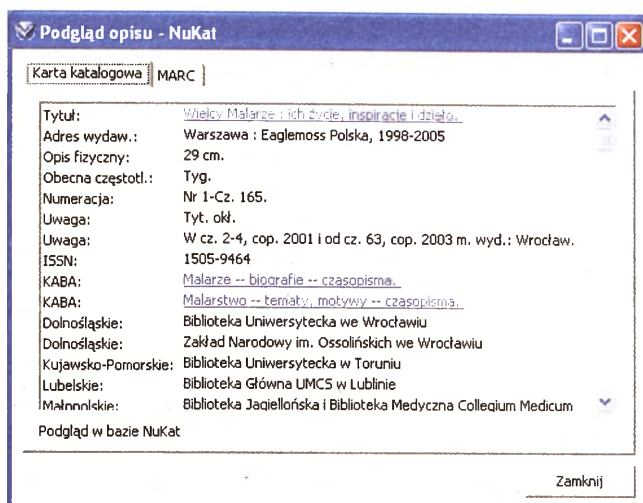
Niepotrzebna i nieprzemyślana modyfikacja np. ISSN-u sugerującego wydawnictwo ciągłe na ISBN-u w kolejnej edycji cyklu (wznowienie – inny wydawca, te same numery, identyczna szata graficzna) może prowadzić do pełnej zmiany koncepcji opracowania dokumentu.

ISSN: 1505-9464

ISBN: 83-89411-36-9

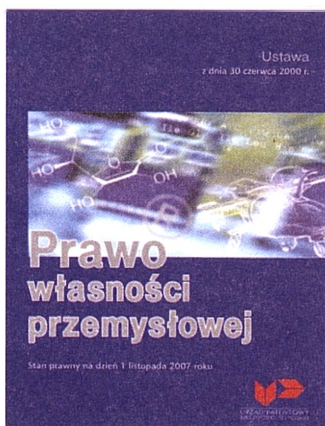

Właściwa typologia dokumentów to jeden z problemów, które są najbardziej uciążliwe we współkatalogowaniu. Każda decyzja o zmianie klasyfikacji dokumentu jest przyczyną ogromnej dodatkowej pracy administratorów w Centrum NUKAT i bibliotekarzy w wielu bibliotekach. Rekordy, które przestają być potrzebne w ramach przekatalogowania wydawnictwa zwartego na ciągłe muszą być usunięte z bazy NUKAT, a także z baz lokalnych. Niestety prace katalogowe to tylko część kłopotów związanych z melioracjami. Dalsze zmiany dotyczą ściągania książek z magazynów, zmiany sygnatur oraz nanoszenia poprawek w inwentarzach. W przypadku bibliotek, które posiadają duże zbiory to naprawdę ogromna, uciążliwa i niepotrzebna praca.

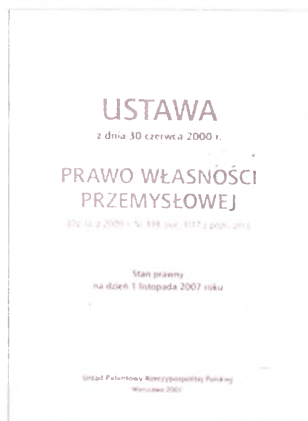
Tytuł książki

Tytuł książki należy podawać w taki sposób, aby nie było żadnych wątpliwości, co do jego brzmienia. Stanowić powinien najbardziej wyeksponowany graficznie element kart tytułowych. Tytuł powinien być w całości wyróżniony w jednolity sposób, nie należy eksponować na kartach tytułowych tylko fragmentu tytułu (np. pierwszego lub najbardziej znaczącego słowa), lub stosować zróżnicowanych graficznie wyróżnień niektórych fragmentów tytułu (np. poprzez różne usytuowanie na stronie tytułowej, czy za pomocą różnych krojów pisma). Podtytuł powinien być wyróżniony inaczej niż tytuł książki. Tytuł i podtytuł książki na stronie tytułowej powinien być podany w pełnej formie (PN-78/N-01222/01, p. 3.3.1; PN-78/N-01222/01/A1, p.7).

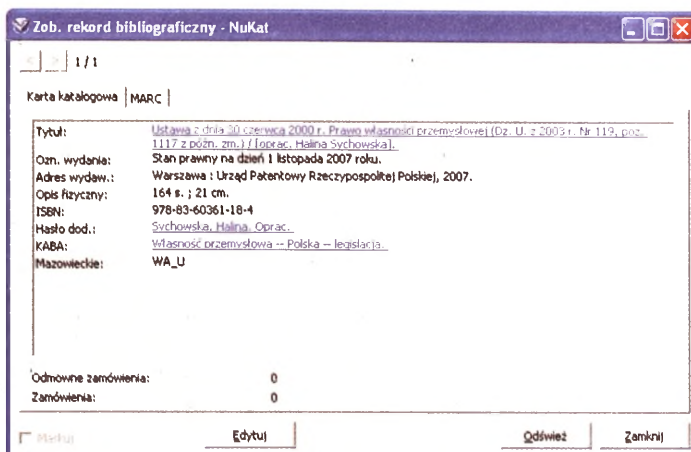
Właściwe rozmieszczanie kolejnych elementów tytułu na stronie tytułowej lub w innych źródłach danych jest bardzo istotne, aby poprawnie opisać dokument. Tymczasem oglądając wiele książek spotkamy się z „graficznym bałaganem”. Gdy tytuł, który należy uznać za główny nie jest wyróżniony, umieszczony jest na dalszym miejscu, niełatwo stwierdzić, który tytuł jest tytułem właściwym. Wtedy skatalogowanie dokumentu jest utrudnione, mogą pojawić się różne koncepcje wyboru tytułu i w konsekwencji może dojść do sporządzenia kilku opisów tego samego dokumentu.

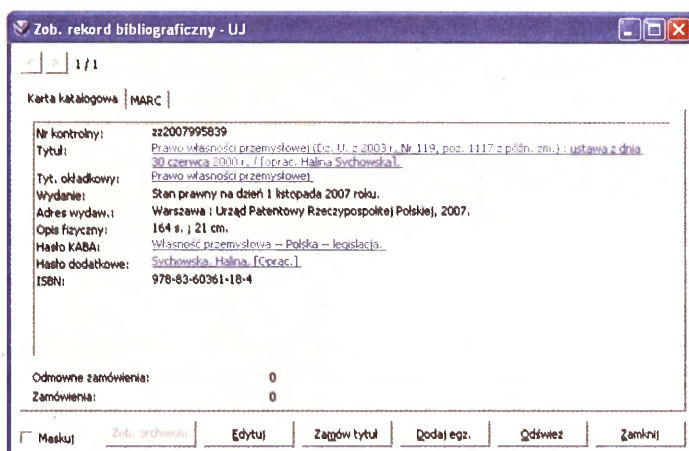
Okladka

Strona tytułowa

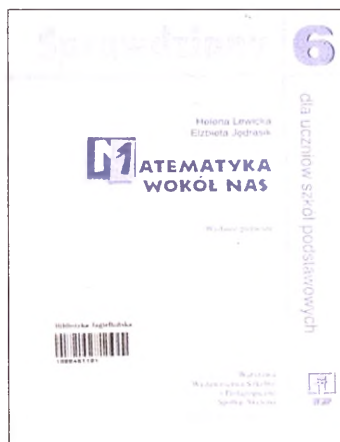

Opis bibliograficzny 1 – z niepoprawnie wprowadzonym tytułem właściwym, usunięty z NUKAT-u

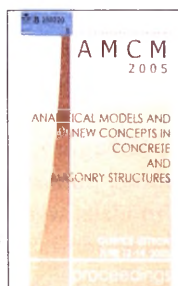
Opis bibliograficzny 2, dla tej samej publikacji – pozostawiony w katalogu NUKAT jako poprawny

Z niewłaściwym rozmieszczeniem kolejnych elementów tytułu mamy bardzo często do czynienia w podręcznikach szkolnych, a także publikacjach zawierających materiały konferencyjne. To typy dokumentów, w których panuje niemal zupełna dowolność w zestawianiu elementów tytułu. Różne sposoby wyróżnienia elementów tytułu na stronie tytułowej w poniższym przykładzie spowodowały, że o ile tytuł właściwy, tylko ze względów logicznych, wybrany został w tych trzech różnych opisach analogicznie, to wyróżniona na stronie tytułowej szóstka została przez katalogujących umieszczona w każdym opisie w innym miejscu. W efekcie opis tej samej publikacji prezentuje się w katalogach bibliotecznych bardzo różnie, a co za tym idzie, wyszukanie i zidentyfikowanie dokumentu jest utrudnione. Jak to ma miejsce w poniższym przykładzie.

Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy	Biblioteka Jagiellońska
Lewicka, Helena Matematyka wokół nas : sprawdziany dla uczniów szkół podstawowych 6	Lewicka, Helena Matematyka wokół nas 6 : sprawdziany dla uczniów szkół podstawowych
NUKAT	
Lewicka, Helena Matematyka wokół nas : sprawdziany 6 : dla uczniów szkół podstawowych	

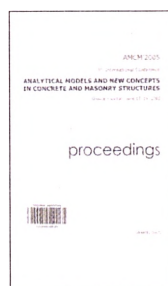
Podobnie w kolejnym przykładzie opisującym publikację zawierającą materiały konferencyjne sposób zapisu tytułu jest bardzo niejednoznaczny. Na stronie tytułowej materiałów konferencyjnych, tak jak w wielu publikacjach tego typu, zostało wyróżnione typograficznie słowo „proceedings”. Gdyby zatem to słowo uznać za tytuł, to w rezultacie w bazach katalogowych w indeksie tytułowym należałoby przewijać niezliczone strony, w poszukiwaniu tych materiałów, które nas interesują. Aby temu zapobiec, bibliotekarze katalogujący ustalili zasadę, że bez względu na wyróżnienie, słowo to nie może rozpoczynać tytułu właściwego, chyba że jest powiązane gramatycznie z następnymi słowami lub stanowi jedyny tytuł.

okładka

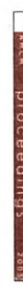
strona
przedtytułowa

strona tytułowa

okładka

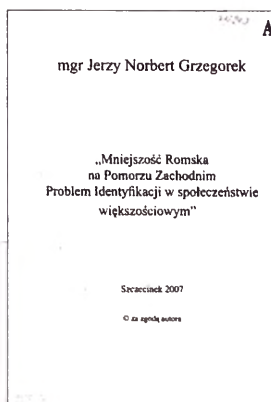
grzbiet

Dzięki takiemu szczegółowemu ustaleniu, pozycję skatalogowano pod tytułem: *Analytical models and new concepts in concrete and masonry structure: 5th international conference AMCM'2005, Gliwice - Ustroń, June 12014, 2005* ; *proceedings* oraz, dodano do opisu tytuł grzbietowy: *AMCM - proceedings - 2005*.

Równie kłopotliwe stają się w procesie opracowania i wyszukiwania książek różnice w podawaniu tych samych danych na stronie tytułowej, okładce, grzbiecie i w innych źródłach danych. Niespójne informacje w obrębie dokumentu prowadzą nie tylko do trudności w trafnym rozpoznaniu publikacji i generują dublety w obrębie katalogu, ale wpływają również na mylne określenie jej zawartości. Prezentuje to zamieszczony poniżej przykład prac współwydanych. Na okładce podano tytuły dwóch prac współwydanych jednego autora, z kolei na stronie tytułowej – tytuł jednej pracy, co jest właściwie poprawne, tyle że jest to tytuł wymieniony na okładce jako drugi. W rezultacie, w NUKAT pojawiły się dwa różne opisy dla tej publikacji, jeden sporządzony wg okładki (usunięty następnie jako dublet), drugi – wg strony tytułowej, z uwagą, że na okładce tytuły prac współwydanych podano w odwróconej kolejności.

Okladka

Strona tytułowa

Podgląd opisu - NuKat

Karta katalogowa | MARC

Hasło główne:	Grzegorek, Jerzy Norbert.
Tytuł ujedn.:	[Romowie - kulturowe postrzeżanie innych etnicznych (pol.)]
Tytuł:	"Romowie - kulturowe postrzeżanie innych etnicznych" ; "Mniejszość Romska na Pomorzu Zachodnim : problem identyfikacji w społeczeństwie większościowym" / Jerzy Norbert Grzegorek.
Adres wydaw.:	Szczecinek : Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinie : Instytut Pamięi i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu, 2007.
Opis fizyczny:	40 s. ; 21 cm.
Strefa serii:	Romowie Wczoraj i Dziś
Uwaga:	Opis wg okł.
ISBN:	978-83-919567-5-5
Hasło dod.:	Grzegorek, Jerzy Norbert, Mniejszość Romska na Pomorzu Zachodnim (pol.)
Małopolskie:	Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Medyczna Collegium Medicum

Podgląd w bazie NuKat

Zamknij

Opis bibliograficzny 1 – sporządzony na podstawie okładki, niepoprawny – usunięty z NUKAT-u

Opis bibliograficzny 2, dla tej samej pozycji, sporządzony na podstawie strony tytułowej – pozostawiony w NUKAT jako poprawny

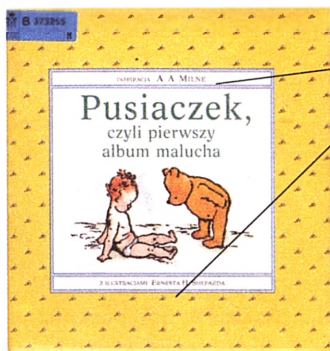
Dobór oznaczeń odpowiedzialności

Nazwy autorów, jeżeli ich liczba nie przekracza trzech, powinny stanowić wyeksponowany graficznie element strony tytułowej (przytytułowej). Na stronie tytułowej należy podawać również nazwy głównych współtwórców danego wydania książki. Jeżeli autorów jest więcej niż trzech, nazwy wszystkich autorów można podać na stronie tytułowej, przytytułowej, redakcyjnej lub jedynie w spisie treści. Nazwy autorów mogą być podane w dowolnym miejscu strony tytułowej, ale jeśli inne ustawienie mogłoby powodować niejasność, powinny poprzedzać tytuł książki. Nazwę autora całego wydawnictwa wielotomowego należy umieszczać nad tytułem wydawnictwa, zaś nazwę autora odrębnego tomu – po oznaczeniu tego tomu. Nie należy natomiast umieszczać nad tytułem książki nazw współtwórców – wyjątek mogą stanowić jedynie nazwy adaptatorów i twórców wyborów dzieł wielu autorów (antologii, albumów). Nazwy tłumaczy, grafików i ilustratorów można przenieść na stronę redakcyjną. Nazwy współtwórców, którzy brali udział w opracowaniu danego wydania książki należy podawać po oznaczeniu tego wydania. Nazwy wszystkich współtwórców powinny być opatrzone jednoznacznym określeniem ich roli (PN-78/N-01222/01, p. 3.2.1, p. 3.2.2, p. 3.2.3, p. 4.2). Dobrze, jeśli obok nazw osobowych wydawca zamieści w książce dodatkowe informacje dookreślające twórców i współtwórców publikacji: daty życia, pełne imiona, dziedziny jakimi się zajmują itp. Pozwala to przyporządkować książkę właściwej osobie i zawęzić w ten sposób zakres katalogowych poszukiwań.

Brak informacji o autorze książki w podstawowych źródłach danych to usterka, która nie powinna się zdarzać, oprócz tytułu, dane dotyczące oznaczeń odpowiedzialności to podstawowe elementy identyfikujące dokument. Jeśli zostaną zamieszczone wyłącznie w spisie treści bądź wewnątrz dokumentu – mogą zostać przypadkowo pominięte lub celowo nieuwzględnione, w każdym przypadku prowadzi to do

dezinformacji. Dowodzi tego zamieszczenie z książką *Razem przeciw przemocy*, która zostanie opisana poniżej w związku z tym, że w przypadku tej publikacji usterek było więcej.

Nieprecyzyjne określenie rodzaju współpracy uniemożliwia wskazanie na głównego autora książki, a w pewnych sytuacjach prowadzi też do wątpliwości co do rzeczywistej zawartości dzieła. Niekiedy trudno ustalić, bez wnikliwego porównywania innych dokumentów, czy mamy do czynienia jeszcze z dziełem autorskim, czy już z adaptacją znacznie odbiegającą od oryginału.

Okł. I s. tyt.:
Inspiracja A.A. Milne
Z ilustracjami Ernesta H. Sheparda
S. red:
Text by A.A. Milne and illustrations by E.H. Shepard
W książce wykorzystano fragmenty „Kubusia Puchatka”
i „Chatki Puchatka” A.A. Milne’a w tłumaczeniu Ireny
Tuwim

Zob. rekord bibliograficzny - UJ

< 2 / 2

Karta katalogowa | Egzemplarze | MARC |

Autor: [Milne, Alan Alexander \(1882-1956\).](#)

Tytuł: [Pusiaczek czyli Pierwszy album malucha / inspiracja A. A. Milne ; z il. Ernesta H. Sheparda.](#)
[\[dodatkowe il. Eleanor Kwei ; fragmenty "Kubusia Puchatka" i "Chatki Puchatka" w tł. Ireny](#)
[Tuwim, wiersze A. A. Milne'a w tł. Zofii Kierszys, oprac. i tł. pozostałych tekstów dokonała](#)
[Ewelina Jankla.\]](#)

Wariant tytułu: [Tyt. oryg.: Winnie-the-Pooh's baby book.](#)

Wydanie: Wyd. 1 (dodr.).

Adres wydaw.: Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2006.

Opis fizyczny: [28] s. : il. kolor. ; 24x24 cm.

Hasło dodatkowe: [Shepard, Ernest H. \(1879-1976\). \[fl.\]](#)

Hasło dodatkowe: [Kierszys, Zofia \(1921-2000\). \[fl.\]](#)

Hasło dodatkowe: [Jankla, Ewelina. \[oprac.\]](#)

Hasło dodatkowe: [Tuwim, Irena \(1900-1987\). \[fl.\]](#)

Hasło dodatkowe: [Kwei, Eleanor. \[il.\]](#)

ISBN: 83-7120-839-1

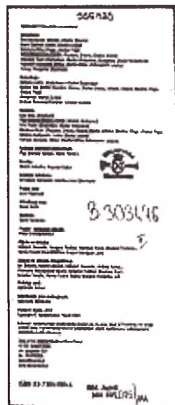
Odmowne zamówienia: 0

Zamówienia: 0

Maskuj [Zob. archiwum](#) Edytuj Zgłoś tytuł Dodaj egz. Odśwież Zamknij

Nieprecyzyjne określenie „inspiracja” zmusiło katalogującego do szczegółowej analizy strony tytułowej, redakcyjnej, okładki oraz zawartości książeczki, co doprowadziło w efekcie do uznania za jej autora A.A. Milne’a

Jak już zostało zaznaczone podawanie danych dotyczących twórców książki to rzecz bardzo istotna, z drugiej strony jednak należy podkreślić, że nadmiar informacji prowadzi do szumu informacyjnego. Zbyt drobiazgowo wykazanie wszystkich osób odpowiedzialnych za kształt publikacji z pewnością nie służy jej identyfikacji. W gąszczu nazw odnoszących się do merytorycznej i technicznej strony procesu wydawniczego książki, można nie zauważyć istotnych elementów, które powinny znaleźć się w opisie bibliograficznym.

(45 osób)
Autorzy – 4;
Aktualizacja – 7;
Konsultacja – 4;
Redakcja – 5;
Redakcja informacji praktycznych – 2;
Korekta – 2;
Redakcja techniczna – 2;
Projekt map – 1;
Aktualizacja map – 1;
Ilustracje – 1;
Projekt i wydanie okładki – 1;
Zdjęcie na okładce – 4;
Zdjęcia we wkładce fotograficznej – 9;
Redakcja serii – 1;
Koordynacja prac redakcyjnych - 1

Daty wydania

Rok wydania książki wyrażony cyframi arabskimi lub rzymskimi wydawca ma obowiązek podać na stronie tytułowej lub w metryce książki (PN-78/N-01222/01. p. 3.4.2). Jeżeli tego nie zrobi, katalogujący musi go ustalić chociaż w przybliżeniu, jako że data wydania jest niezbędnym elementem opisu bibliograficznego książki i musi być podana w rekordzie bibliograficznym. Na wielu książkach, które bibliotekarze otrzymują do opracowania brak daty wydania lub podana jest data niezgodna ze stanem faktycznym. Nierzadko przy kolejnych wydaniach, wznowieniach, dodrukach, wydawcy nie aktualizują danych i zamieszczają w dokumencie datę copyright zgodną z datą wydania pierwszego. Doświadczony bibliotekarz nie wyciąga takich wniosków intuicyjnie, ale na podstawie wielu przesłanek, które świadczą o tym, że data wydania jest znacznie późniejsza, od np. daty copyright zamieszczonej w dokumencie. W katalogu centralnym bibliotekarze współkatalogujący mają obowiązek rozróżniania kolejnych edycji i sporządzania dla nich odrębnych opisów bibliograficznych, potrzebne są więc precyzyjne informacje na temat daty publikacji.

Brak daty wydania, dystrybucji, copyright, druku

Jeśli wydawca nie zamieścił w dokumencie żadnej daty określającej zakończenie procesu wydawniczo-produkcyjnego opisywanego wydania książki lub jej dodruku, bibliotekarz zobowiązany jest do podania daty przypuszczalnej lub przybliżonej. W celu jej ustalenia musi sięgnąć do źródeł spoza dokumentu tj. do bibliografii; katalogów wydawniczych (drukowanych i stron WWW), lub skontaktować się z wydawcą czy autorem (rozmowa telefoniczna, e-mail). Ustalanie danych jest bardzo czasochłonne, a ponadto nie zawsze można oprzeć się na wiarygodnych źródłach. Niekiedy uzyskane informacje są rozbieżne, co w efekcie powoduje, że w różnych katalogach opis tego samego dokumentu wygląda inaczej. W poniższych przykładach, dla każdej z dwóch książek sporządzono po dwa rekordy bibliograficzne z innymi danymi w strefie adresu wydawniczego, z tego powodu, że ich daty wydania ustalono

inaczej w BN, a inaczej w NUKAT. Takie nieprecyzyjne zapisy daty wydania sugerują błędnie istnienie kolejnych wydań, komplikując identyfikację publikacji.

Tytuł	Szlakiem kościółków drewnianych w Powiecie Kluczborskim / [oprac. tekstu: Maria Żurek, Bogdan Łatka].
Adres wydawniczy	Kluczbork : Kluczborska Lokalna Organizacja Turystyczna, [200-].
Opis fizyczny	23 s. : fot. ; 22x10 cm.
Hasło przedmiotowe	Kościoty i kaplice – Polska – przewodnik
	Budownictwo drewniane – zabytki – Polska – przewodnik
	Kluczbork (woj. opolskie ; okręg) – zabytki – przewodnik
Autor dodatkowy	Żurek, Maria
	Łatka, Bogdan
ISBN	83-920243-0-3

Opis publikacji w katalogu BN

Zob. rekord bibliograficzny - NuKAT

< > 1 / 1

Karta katalogowa | MARC

Hasło główne: [Żurek, Maria \(turystyka\).](#)

Tytuł: [Szlakiem kościółków drewnianych w powiecie kluczborskim / \[oprac. tekstu: Maria Żurek, Bogdan Łatka\].](#)

Adres wydaw.: Kluczbork : Kluczborska Lokalna Organizacja Turystyczna : Starostwo Powiatowe, [ca 2004].

Opis fizyczny: 23 s. : il. ; 22 cm.

Uwaga: Opis wg okł.

Uwaga: Nazwa aut. na 3 s. okł.

Uwaga: Tekst również na 2 i 3 okł.

Uwaga: U góry okł.: KLOT, Polska.

Uwaga: Ukazało się również w wersji niem. pt.: Auf der Spur der Holzkirchen im Landkreis Kluczbork.

ISBN: 83-920243-0-3

Hasło dod.: [Łatka, Bogdan.](#)

KABA: [Kościoty drewniane -- Polska -- Kluczbork \(region\) -- wydawnictwa ilustrowane.](#)

KABA: [Kluczbork \(Polska ; region\) -- trasy turystyczne.](#)

KABA: [Kluczbork \(Polska ; region\) -- zabytki -- wydawnictwa ilustrowane.](#)

Dolnośląskie: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu

Małopolskie: Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Medyczna Collegium Medicum

Odmowne zamówienia: 0

Zamówienia: 0

Maskuj

Opis publikacji w katalogu NUKAT

Autor	<u>Anczykowski, Lucjan.</u>
Tytuł	<u>Żdźbło / Lucjan Anczykowski ; [il. Anna Karolewicz].</u>
Adres wydawniczy	Szczytna : Oficyna Wydawnicza „Brama”, [2006].
Opis fizyczny	61, [3] s. : il. ; 15 cm.
Uwaga	Data wyd. wg bazy ISBN.
Hasło przedmiotowe	<u>Poezja polska -- 20-21 w.</u>
Autor dodatkowy	<u>Karolewicz, Anna. II.</u>
ISBN	83-60549-00-1

Opis publikacji w katalogu BN

Zob. rekord bibliograficzny - NuKat

1 / 1

Karta katalogowa | MARC |

Hasło główne: Anczykowski, Lucjan.

Tytuł: Żdźbło / Lucjan Anczykowski ; [il. Anna Karolewicz].

Adres wydaw.: Szczytna : Oficyna Wydawnicza "Brama", [2005].

Opis fizyczny: 61, [3] s. : il. ; 15 cm.

Uwaga: Rok wyd. ustalony wg bazy Karo.

ISBN: 83-60549-00-1

Hasło dod.: Karolewicz, Anna. II.

KABA: Poezja polska -- 1970-.

Dolnośląskie: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu

Kujawsko-Pomorskie: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

Lubelskie: Biblioteka Główna UMCS w Lublinie

Lubelskie: Biblioteka Uniwersytecka KUL

Łódzkie: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Małopolskie: Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Medyczna Collegium Medicum

Odmowne zamówienia: 0

Zamówienia: 0

Maskuj

Opis publikacji w katalogu NUKAT

Nieprawdziwa data wydania

W bazie NUKAT były utworzone 4 rekordy bibliograficzne dla książki *Razem przeciw przemocy*. Sposób opracowania dokumentu był na tyle różny, że początkowo przyjęto wszystkie opisy, ale gdy kolejne biblioteki przejmowały rekordy – zaczęły się wątpliwości. W toku dyskusji zasugerowano, że być może wszystkie rekordy są opisami tego samego dokumentu. Ostatecznie na podstawie długiej i uciążliwej korespondencji ustalono, że na rynku ukazały się dwa różne wydania tej książki, ale wydawca

tylko częściowo zmienił wygląd strony tytułowej. W kolejnej edycji uzupełniono stronę tytułową o dwie brakujące nazwy autorów, natomiast data wydania pozostała bez zmian, mimo że publikacja ukazała się ponownie po 3 latach.

Podgląd opisu - UJ

Karta katalogowa | MARC

Autor:	Pospiszyl, Irena.
Tytuł:	Razem przeciw przemocy / Irena Pospiszyl, Ewa Bilśka, Teodor Bulenda.
Adres wydaw.:	Warszawa : Wydawnictwo Akademickie Żak, 1999.
Opis fizyczny:	237, [1] s. ; 21 cm.
Hasło dodatkowe:	Bilśka Ewa.
Hasło dodatkowe:	Bulenda, Teodor.
Bibliografia:	Bibliogr. przy rozdz.
ISBN:	83-88149-13-X

Podgląd w bazie UJ

Zamknij

Biblioteka Collegium Medium UJ – usunięty z bazy NUKAT – odtworzony na podstawie korespondencji

Podgląd opisu - UJ

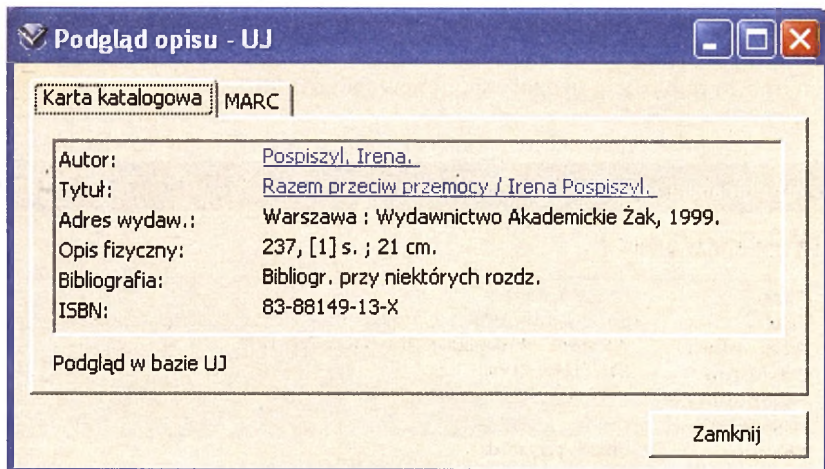
Karta katalogowa | MARC

Autor:	Bilśka Ewa.
Tytuł:	Razem przeciw przemocy / Ewa Bilśka, Teodor Bulenda, Irena Pospiszyl ; red. nauk. Irena Pospiszyl.
Adres wydaw.:	Warszawa : Wydawnictwo Akademickie "Żak", [dr. 2002].
Opis fizyczny:	237, [1] s. : il. ; 21 cm.
MeSH:	Przemoc w rodzinie -- prawo -- Polska.
MeSH:	Przemoc w rodzinie -- zapobieganie.
Hasło dodatkowe:	Bulenda, Teodor.
Hasło dodatkowe:	Pospiszyl, Irena.
Uwaga:	Wznowienie z nową s. tyt. Pierwotnie ukazało się pod hasłem aut.: Pospiszyl Irena.
Uwaga:	Dodr. do wyd. z 1999.
Uwaga:	Na okł. wyłącznie nazwa trzeciego aut.
Bibliografia:	Bibliogr. przy niektórych rozdz.
ISBN:	83-88149-13-X

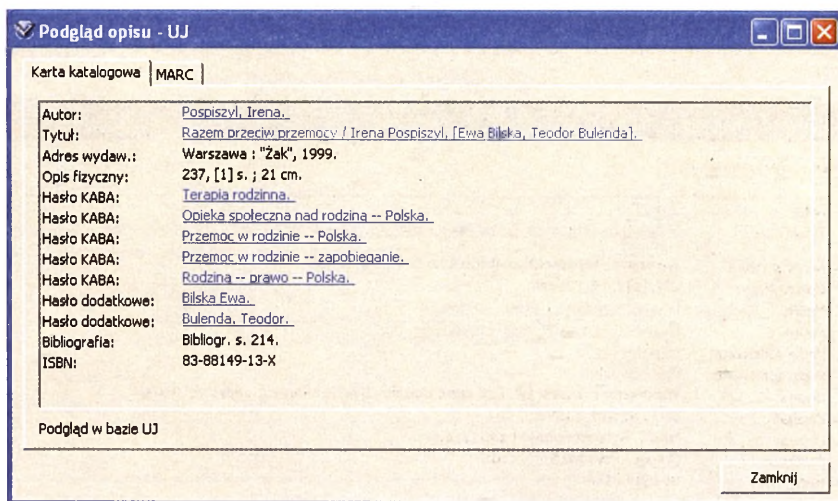
Podgląd w bazie UJ

Zamknij

KaRo – Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu – kopia rekordu w poprzedniej postaci pozostała w katalogu DBP – dane zgadzają się z informacjami odszukanymi w korespondencji

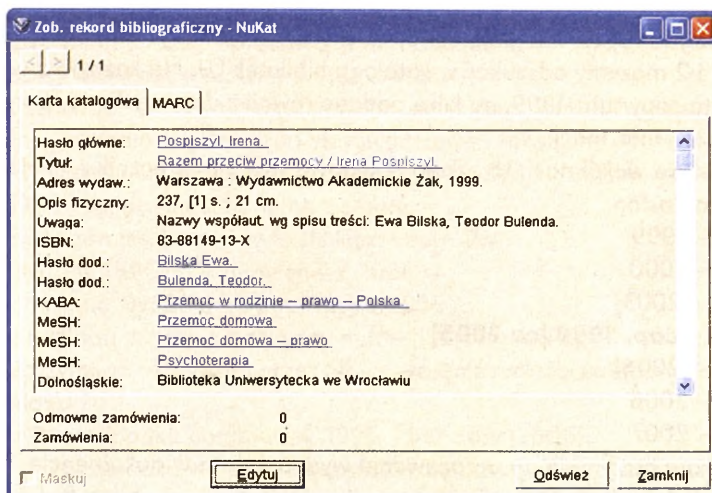

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu – rekord odtworzony na podstawie korespondencji

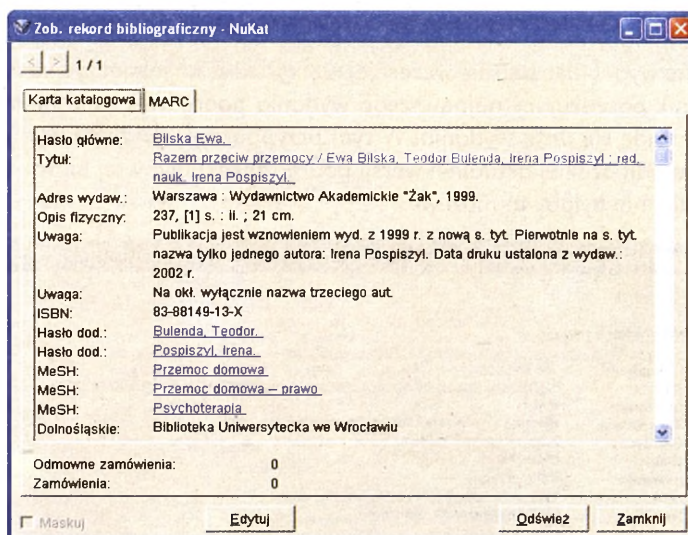
Karo – Akademia Świętokrzyska w Kielcach – usunięty z bazy NUKAT – nie został usunięty z lokalnego katalogu

Ostatecznie w katalogu NUKAT zostały zatwierdzone 2 opisy:

Dane zamieszczone na wyd. z 1999 r.:

- s. tyt. z wyszczególnionym jednym autorem (Irena Pospiszyl);
- na okł. ta sama nazwa aut.;
- nazwiska pozostałych aut. pojawiają się wyłącznie w spisie treści;
- na s. tyt. data wyd.: 1999 r.

Dane zamieszczone na dodruku z 2002 r.:

- na s. tyt. nazwy 3 aut. oraz red.;
- na okł. nazwa tylko jednego aut. – Irena Pospiszyl;
- na s. tyt. data wyd.: 1999 r.;
- w dokumencie brak informacji o dodruku;
- zgodnie z informacją od wydawcy – dodruk z 2002 r.

Rok copyright w miejscu daty wydania

W katalogu NUKAT znajdują się opisy pięciu wydań tego samego podręcznika. Wydania 1 i 2 możemy odszukać w katalogu bibliotek UJ. Na każdym z wydań znajduje się data copyright 1999, na kilku podano również datę wydania, przy wyd. 4, 6 i 7 zabrakło tej informacji.

Matematyka wokół nas : \b szkoła podstawowa 4 : podręcznik / \c Helena Lewicka, Elżbieta Rosłon.

Wyd. 1 – 1999

Wyd. 2 – 2000

Wyd. 4 – [2003]

Wyd. 6 – cop. 1999 [ca 2005]

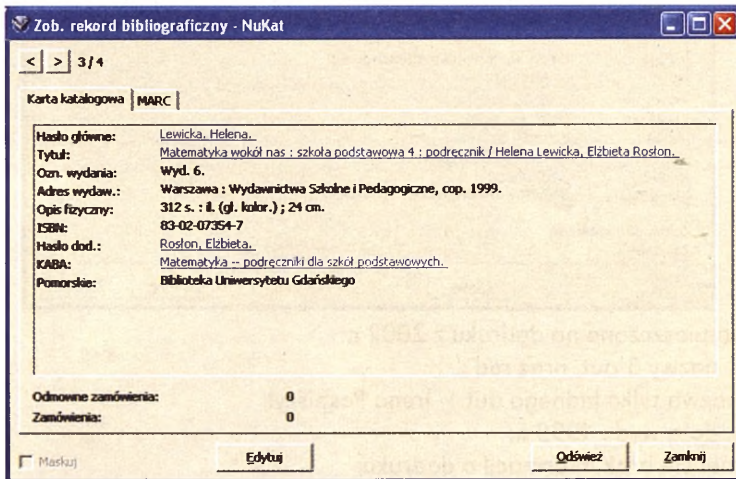
Wyd. 7 – [2005]

Wyd. 8 – 2006

Wyd. 9 – 2007

Bibliotekarz otrzymuje do opracowania wyd. 6 z datą w dokumencie – copyright 1999. Poprzednie wydania tego podręcznika, które możemy odszukać w katalogu, wskazują na to, że zamieszczono w książce datę pierwszego wydania, natomiast opisywana publikacja to nowe wydanie, które ukazało się prawdopodobnie w 2005 r. Potwierdzenie tego przypuszczenia uzyskujemy w rozmowie z wydawcą, a także na podstawie strony WWW wydawnictwa, która jest współczesną formą katalogu wydawniczego (niestety ulotną, bo ulegającą ciągłym aktualizacjom). Jeśli katalogujący wprowadzi do opisu bibliograficznego datę z dokumentu (zgodnie z obowiązującymi zasadami katalogowania) i nie opatrzy jej żadnym komentarzem, czytelnik otrzyma informację, że wyd. 6 ukazało się wcześniej niż wyd. 2-5, co jest oczywistą nieprawdą.

Użytkownik poszukujący najnowszego wydania podręcznika nie będzie mógł go odszukać kierując się datą wydania. W tym przypadku oznaczenie wydania umożliwia ustalenie najbardziej aktualnej wersji podręcznika. Gdyby tej informacji nie było w dokumencie, nie byłoby to możliwe.

Kolejny przykład opisuje sytuację, która wyniknęła głównie z powodu zamieszczenia przez wydawcę nieprawdziwych danych, a informacyjny bałagan spotęgowała niedokładność bibliotekarzy opracowujących dokument. W bazie NUKAT pojawiły się cztery opisy dla książki *Słownik mitów świata* / Arthur Cotterell ; przeł. z ang. Waldemar Ceran [et al.]. Data jaka znalazła się w dokumencie to copyright 1996. Jak się później okazało trzy spośród wprowadzonych rekordów dotyczyły tej samej edycji, która ukazała się na rynku wydawniczym w 2006 r. Czwarty – był opisem wyd. 2 z 1996 r., co łatwo ustalono na wstępie.

Na tak duże zamieszanie złożyło się kilka czynników:

- data copyright 1996 na wznowieniu z 2006 r.;
- brak oznaczenia wydania na publikacji z 2006 r.;
- w części nakładu z 2006 r. zaklejony numer ISBN na s. 4 okł.;
- brak precyzyjnego określenia przez bibliotekarza zawitości związanych z datą wydania książki:
 - w jednym przypadku podano rok 1996 – bez daty [2006],
 - w drugim przypadku w polu 260 znalazła się data [2006] – bez daty copyright 1996 z dokumentu,
 - w trzecim przypadku podano datę copyright 1996 z informacją w polu 500 o rzeczywistej dacie wydania: 2006;
- pominięcie przez bibliotekarza jednej z serii;
- brak informacji w opisie o naklejce z odmiennym numerem ISBN;
- błędne podanie umiejscowienia bibliografii w dokumencie.

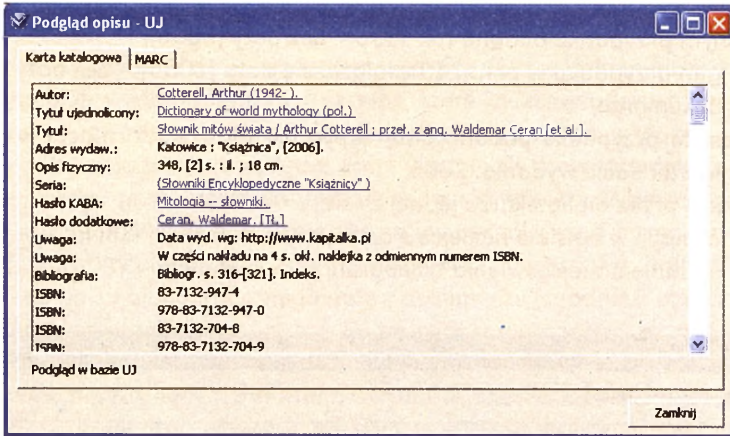
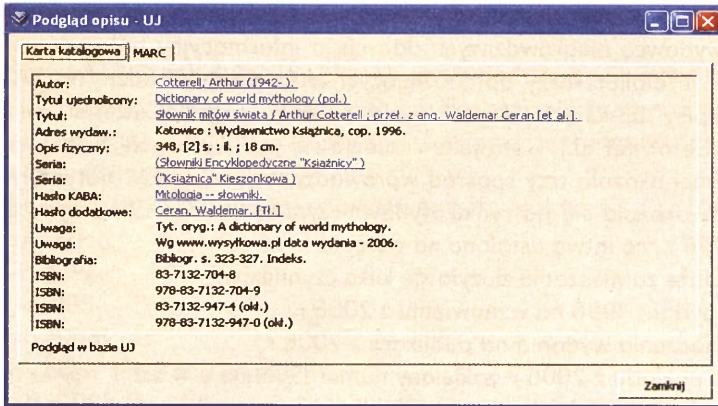
Podgląd opisu - UJ

Karta katalogowa | MARC |

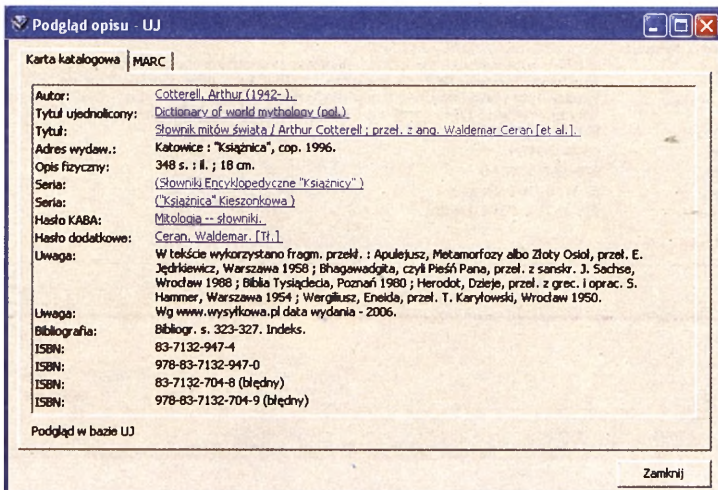
Autor:	Cotterell, Arthur (1942-).
Tytuł:	<u>Słownik mitów świata / Arthur Cotterell ; przeł. z ang. Waldemar Ceran [et al.].</u>
Wariant tytułu:	<u>Tit. org. : Dictionary of world mythology.</u>
Adres wydaw.:	Katowice : "Książnica", 1996.
Opis fizyczny:	348 s. : il. ; 18 cm.
Seria:	(Słowniki Encyklopedyczne Książnicy)
Hasło KABA:	<u>Mitologia -- słowniki.</u>
Hasło dodatkowe:	<u>Ceran, Waldemar. [T.]</u>
Hasło dodatkowe:	<u>Słowniki Encyklopedyczne "Książnicy"</u>
Uwaga:	W tekście wykorzystano fragm. przekł. : Apulejusz, <i>Metamorfozy albo Złoty Osioł</i> , przeł. E. Jędrkiewicz, Warszawa 1958 ; Bhagawadgita, czyli Pleśń Pana, przeł. z sanskr. J. Sachse, Wrocław 1988 ; Biblia Tysiąclecia, Poznań 1980 ; Herodot, <i>Dzieje</i> , przeł. z grec. i oprac. S. Hammer, Warszawa 1954 ; Wergiliusz, <i>Eneida</i> , przeł. T. Karyłowski, Wrocław 1950.
Bibliografia:	Bibliogr. s. 323-327. Indeks
ISBN:	83-7132-947-4
ISBN:	978-83-7132-947-0
ISBN:	83-7132-704-8 (błędny)
ISBN:	978-83-7132-704-9 (błędny)

Podgląd w bazie UJ

Zamknij

Ostatecznie w katalogu NUKAT pozostał 1 opis bibliograficzny w następującej postaci:

Wznowienia

We wznowieniach dawnych dzieł informacje o przedruku należy podać w obrębie metryki dodawanej na końcu przedruku, z ewentualnym powtórzeniem na stronie redakcyjnej odpowiedniej wzmianki (np. Przedruk z roku 1911), lub w obrębie dodatkowej, aktualnej karty tytułowej, jeżeli dzieła wznowiane są metodą fotomechaniczną, w którym to przypadku oryginalne karty tytułowe powinny być zachowane. Aktualna data wydania powinna oczywiście być podana na stronie tytułowej (powtórzona w metryce), redakcyjnej, na ostatniej karcie książki (PN-78/N-01222/01, p. 2.3, p. 4.1, p. 4.7).

Tymczasem, np. w przypadku muzykaliów zdarzają się bardzo duże rozbieżności czasowe. Istnieją wydawnictwa (Edition Peters), które zajmują się wznowieniami druków muzycznych z początku XX wieku – np. z 1911 r. – ta data widnieje na dokumencie – i to jedyna data, wydawcy nie zamieszczają rzeczywistej daty wznowienia publikacji. Bibliotekarze opracowujący tego typu zbiory znają już te wydawnictwa i wiedzą, że data z dokumentu nie jest rzeczywistą datą wydania, świadczy o tym data wpływu, zastosowane czcionki, rodzaj papieru, na którym wydrukowany został dokument. Osoba katalogująca, która posiada duże doświadczenie w swojej pracy, jest w stanie zorientować się, że dane nie odpowiadają rzeczywistości, jednak w dalszym ciągu jest zobowiązana do podania w opisie informacji z dokumentu i ewentualnie wprowadzenie do uwag stosownego wyjaśnienia. Czytelnik, który nie przeczyta uwagi a spojrzy tylko na datę wydania (nie zawsze uwagi widoczne są na ekranie) zostanie wprowadzony w błąd. Jeśli chciałby zakupić książkę, zrezygnuje z poszukiwań, kiedy uzyska na podstawie katalogu informację, że publikacja ukazała się niemal 100 lat wcześniej.

W podanym poniżej przykładzie nowego druku w strefie adresu wydawniczego zamieszczono datę wydania [ca 2000]. Zgodnie z zasadami katalogowania przyjętymi w katalogu NUKAT w polu 260 powinna znaleźć się data z dokumentu, datę ustaloną na podstawie innych źródeł należało uwzględnić wyłącznie w strefie uwag. Można by dyskutować o słuszności takiego zapisu, póki co jest on jednak obowiązujący.

The image shows two pages from a music book. The left page is the title page of a score for 'Uns meinem Leben. Quartett' by B. Smetana, published by Edition Peters. It includes a library stamp from the Jagielloński Uniwersytet w Krakowie and a barcode. The right page is the first page of the musical score, showing staves for Violin I, Violin II, Viola, and Violoncello. The title 'SEMINARIUM HISTORJI I TEORJI MUZYKI' and 'W KRAKOWIE' are visible at the top of the score page.

Druk muzyczny wydany dawniej

Zob. rekord bibliograficzny - NuKat

< > 25 / 336

Karta katalogowa | MARC |

Hasło główne: [Smetana, Bedřich \(1824-1884\).](#)
 Tytuł: [Quartett \[e-moll\] : Für 2 Violinen, Viola, Violoncell : Aus meinem Leben / von B. Smetana.](#)
 Adres wydaw.: [Leipzig : C. F. Peters, \[1910?\].](#)
 Opis fizyczny: [48 s. ; 18 cm.](#)
 KABA: [Kwartety smyczkowe – partytury.](#)
 Łódzkie: [Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego](#)
 Małopolskie: [Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Medyczna Collegium Medicum](#)

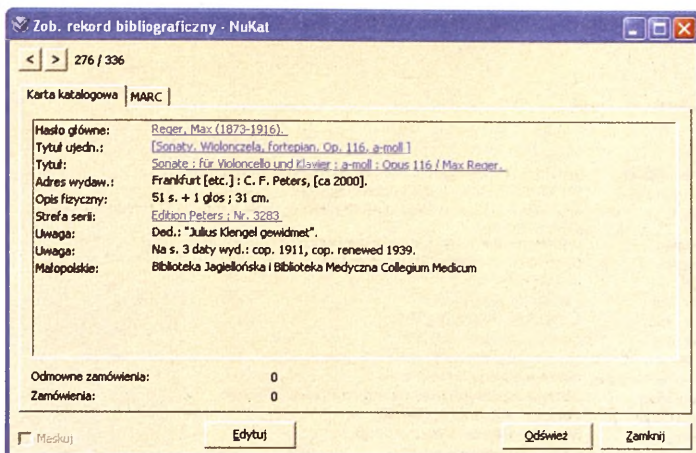
Odmowne zamówienia: 0
 Zamówienia: 0

Maskuj

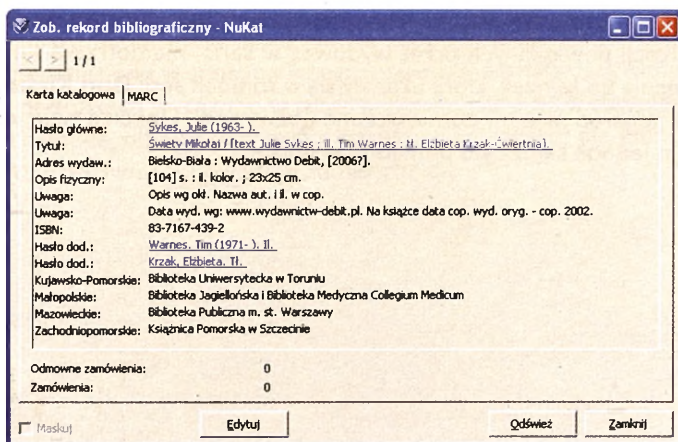
© 1911 by C. F. Peters
 © renewed 1939 by C. F. Peters

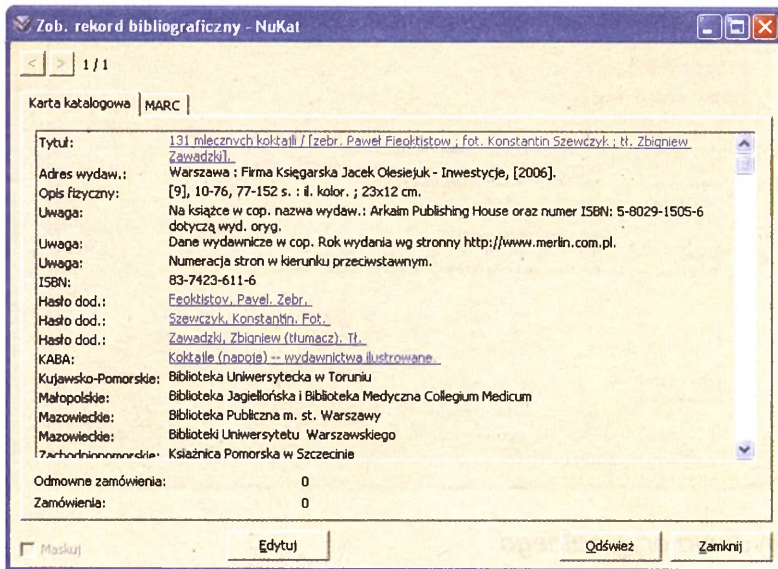
Druk muzyczny wydany wspólnie

Dane wydania oryginalnego

W przypadku dokumentów będących tłumaczeniami informacja o książce tłumaczonej powinna zawierać jej tytuł, oznaczenia wydania, miejsce i datę wydania, nazwę wydawcy, informację o języku oryginału, ISBN (PN-78/N-01222/01, p. 4.4). Tymczasem wcale nierzadko zdarzają się sytuacje, że wydawca nie podaje daty wydania publikacji, która jest przekładem, a zamieszcza na książce wyłącznie informacje dotyczące oryginału, nie wskazując przy tym, że są to dane wydania będącego podstawą tłumaczenia. Problem w głównej mierze dotyczy danych ze strefy adresu wydawniczego, czyli miejsca wydania, nazwy wydawcy i daty wydania, ale spotkać można również na książkach będących przekładami serię czy ISBN przejęte z podstawy tłumaczenia. W efekcie bibliotekarz może popełnić błąd lub zmuszony jest do rozbudowania strefy uwag, gdzie szczegółowo opíše zawarte w książce informacje.

Dane dotyczące serii

Należy podawać tytuł serii, numer tomu w jej obrębie, a także ISSN. W przypadku serii o budowie hierarchicznej należy najpierw podać dane dot. serii, a następnie dane dotyczące podserii. Tytuł serii (podserii) należy podawać w tej samej formie i języku we wszystkich książkach opublikowanych w danej serii. Nie można zastępować tytułu serii znakiem graficznym symbolizującym serię, znak taki może jedynie towarzyszyć tytułowi serii (PN-78/N-01222/1/A1, p. 9).

Gdyby wydawcy stosowali powyższe postanowienia normy, dane zamieszczone w książce byłyby jednoznaczne i bibliotekarz nie musiałby domyślać się intencji wydawcy. Jeżeli zamiast nazwy serii zamieszczone zostanie tylko jej logo, może ona zostać pominięta w opisie. W rezultacie czytelnik, który będzie zainteresowany odszukaniem publikacji powiązanych przez wydawcę w serię, nie dotrze do nich. Katalog BJ notuje obecnie 65 książek, które ukazały się w ramach serii **Don Kichot i Sancho Pansa**, w 42 spośród nich nie zamieszczono nazwy serii. Obecnie tytuł jest uporządkowany, długo jednak seria była pomijana w opisie.

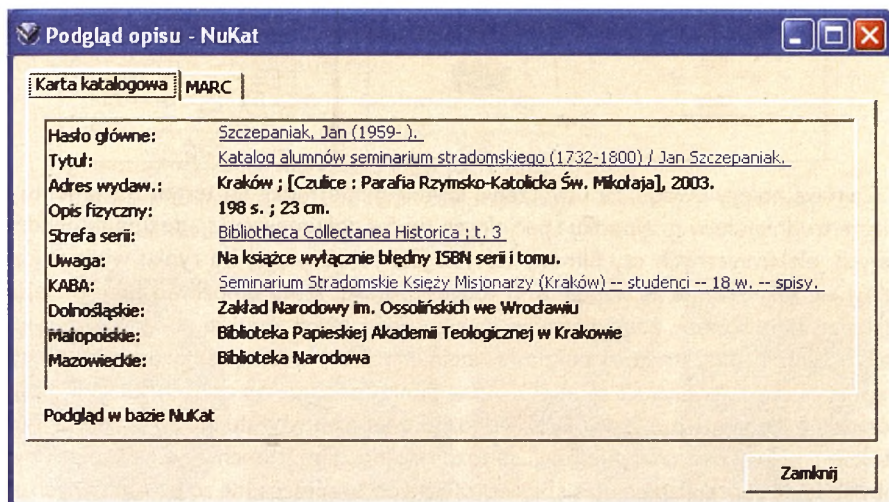

ISBN

Odrębnym zagadnieniem jest właściwe stosowanie przez wydawców Międzynarodowego Znormalizowanego Numeru Książki – ISBN (International Standard Book Number) (PN-78/N-01222/01, p. 4.5). Przynależność do systemu numeracji ISBN jest dobrowolna, a przydział numerów jest bezpłatny. ISBN służy do jednoznacznej identyfikacji danego wydania książki oraz wydawcy. Informacja o przydzielonych numerach oraz nazwie i adresie wydawcy przekazywana jest do International ISBN Agency w Londynie. Jest również dostępna publicznie w ośrodkach informacji bibliotecznej. Posiadanie własnego ISBN jest zatem darmowym przywilejem, a nie obowiązkiem. Jeśli wydawca decyduje się na zamieszczanie ISBN, logiczne wydawać się może, że to właśnie jemu najbardziej powinno zależeć na jego poprawności – nie jest tak jednak w rzeczywistości.

Istnieje oczywiście margines błędu drukarskiego i to zupełnie zrozumiałe, że zdarzają się pomyłki, niefortunna bywa jednak próba naprawiania błędów. Poprawka powinna być naniesiona w sposób niepozostawiający wątpliwości, która z wersji jest poprawna i dodatkowo wykazana w erracie. Przekreślony bądź zaklejony numer i to np. tylko na okładce, albo tylko w części nakładu z pewnością nie pomaga w identyfikacji książki, przeciwnie – powoduje zamieszanie...

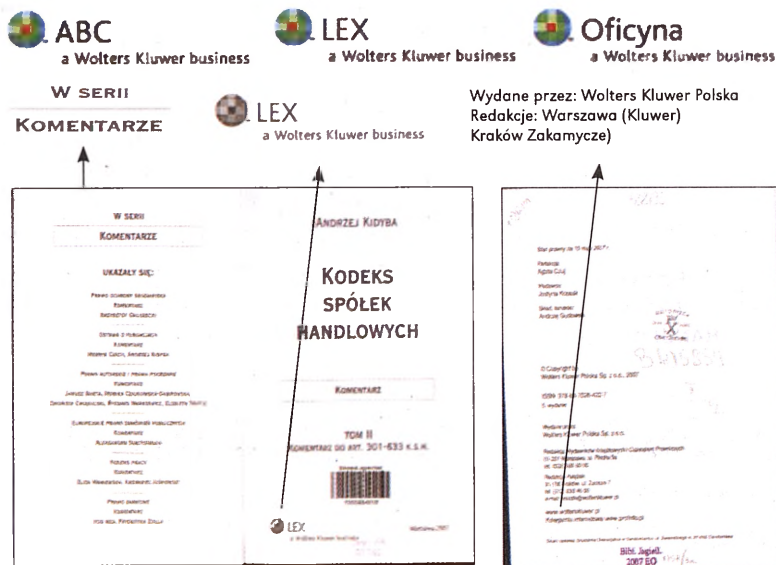
Zaprzeczeniem idei stosowania ISBN-u jest opatrywanie tym samym numerem kilku wydań danej książki, lub zgoła różnych książek. Powoduje to dezinformację i bardzo utrudnia działanie mechanizmów rozpoznających zdublowane opisy w katalogach komputerowych, które traktują ISBN jako podstawowy element identyfikujący dane wydanie książki. Mija się też z celem powtarzanie ISBN-ów już wykorzystanych, bądź „pożyczanie” numerów od zaprzyjaźnionego wydawcy, który w danym momencie ma ich nadmiar. Jak już zostało podkreślone zamieszczanie ISBN-ów nie jest obowiązkiem a ma służyć precyzyjnej informacji o książce i jej wydawcy. Jeśli dane będą niewłaściwe, ISBN może tylko przysporzyć kłopotu temu, który go zamieścił oraz temu, który go użyczył. Biblioteki, które otrzymują egzemplarz obowiązkowy na podstawie ISBN-u będą niewłaściwie identyfikowały wydawcę publikacji, o której przesłanie będą zabiegać i właśnie do niego skierują ponaglenie o dostarczenie dzieła. Jako przykład można przytoczyć serię: **Bibliotheca Collectanea Historica**. Kilka tomów tego cyklu ukazało się nakładem autorów, pozostałe wydało Wydawnictwo Naukowe PAT. Autorzy publikując kolejne tomy skorzystali z ISBN-ów Parafii Rzymsko-Katolickiej w Czulicach, nie mającej w rzeczywistości nic wspólnego z ukazaniem się publikacji.

Wydawcy powinno zależeć na tym, aby jego książki były rozpoznawane przez ewentualnych nabywców. Nie sprzyjają temu niestety różne przekształcenia i fuzje wydawnicze. Publikacje znane dotąd pod markami Domu Wydawniczego ABC, Wydawnictwa Prawniczego LEX, Kantoru Wydawniczego Zakamycze, Wydawnictwa „KIK” Kpniecny i Kraszewski oraz Oficyny Ekonomicznej obecnie wydawane są pod trzema markami ABC, LEX i Oficyna. Pełna, oficjalna nazwa wydawnictwa, która zamieszczona jest w bazie ISBN Biblioteki Narodowej brzmi: **Wolters Kluwer Polska**. Przeglądając się publikacjom trudno jednak stwierdzić kto jest ich wydawcą.

W związku z kontynuowaniem serii wydawniczych popularna seria Zakamycze „Komentarze” jest teraz firmowana przez wydawnictwo Wolters Kluwer. Wskazuje na to adres redakcji Zakamycze, który zamieszczono na stronie redakcyjnej, ale marka

pojawiająca się na stronie tytułowej i okładce sugeruje związki z Wydawnictwami Prawniczymi LEX. W rezultacie na podstawie dokumentu trudno zorientować się kto jest rzeczywiście wydawcą książki. Można to ustalić dopiero po wizycie na stronie WWW wydawnictwa, wnikliwej analizie wcześniejszych publikacji wymienionych wydawnictw, które obecnie współtworzą **Wolters Kluwer Polska**.

Zwrócić należy uwagę, że utworzenie czytelnej informacji na temat dokumentu jest jeszcze trudniejsze w przypadku specjalnych typów dokumentów tj. dokumentów dźwiękowych, elektronicznych czy filmów, których jest coraz więcej na rynku wydawniczym. Dzieje się tak głównie ze względu na rodzaj nośnika, który umożliwia przy mniejszym nakładzie finansowym, zamieszczenie większej ilości treści, a także pozwala na stworzenie bardziej złożonej struktury porządkowania informacji wewnątrz dokumentu. Niestety, przy okazji często tworzy się skomplikowane punkty dostępu do danych, zacierają się poszczególne elementy publikacji, brak jednoznacznego substytutu strony tytułowej (ekran tytułowy), nazwy twórców publikacji są rozproszone, albo jest ich zbyt wiele. Informacje potrzebne do sporządzenia opisu bibliograficznego zamieszczane są na ruchomych ekranach, co utrudnia przenoszenie danych do rekordu bibliograficznego. Trudności potęguje pojawienie się dodatkowych źródeł danych w postaci opakowania, etykiety dysku czy dokumentów towarzyszących w formie drukowanej.

Obok problemów związanych z kompozycją wydawniczą dochodzą trudności dotyczące typologii dokumentu. Sposób rozpowszechniania publikacji powoduje, że wiadomość dotycząca częstotliwości ukazywania się publikacji staje się jedynie informacją handlową, a nie określa wydawnictwa ciągłego. Ta powszechnie stosowana praktyka dotyczy zwłaszcza wydawnictw przeznaczonych do kolekcjonowania, które sprzedawane są wyłącznie w kioskach. Są to najczęściej kolekcje o zaplanowanej z góry przez wydawcę liczbie numerów, z indywidualnym tytułem dla każdego i ewentualnie nazwą całości.

Przy wydawaniu równoległych wersji dokumentów na różnych nośnikach – druk/ dokument elektroniczny – dochodzi do pomieszenia informacji; częściowo podawane są nowe dane dotyczące tylko wersji elektronicznej, częściowo przejmują dane z druku. Powstają też nowe jakości – na nośniku elektronicznym zamieszcza się kilka publikacji, które wcześniej ukazały się osobno lub, co gorsza, tylko ich pewne elementy. Tego typu kompilacje są niezwykle trudne do opracowania i zmuszają bibliotekarza albo do nadmiernej szczegółowości opisu, albo do pominięcia określonych elementów zamieszczonych w dokumencie. Zwykle każde z tych rozwiązań prowadzi do szumu informacyjnego.

Można mnożyć przykłady dokumentów, które sprawiają opisane powyżej trudności, tymczasem ograniczymy się do zaprezentowania tylko jednego, w którym skumulowało się kilka trudności:

- a) typologia dokumentu – drukowany/elektroniczny/film ; zwarty/ciągły:
- kolekcja 26 zeszytów i interaktywnych płyt DVD oraz drukowane dokumenty towarzyszące – „naklejkowy” słownik, zeszyt ćwiczeń, przewodnik po kolekcji, arkusze naklejek, superposter, plakat;
 - z góry określona liczba numerów kolekcji;
 - „co dwa tygodnie” – informacja handlowa dla osób kompletujących kolekcję (do kupienia wyłącznie w kioskach);
- b) wybór danych – tytuł, autorzy:
- liczne źródła danych i niejednolite dane;
 - brak wyraźnego ekranu tytułowego;
 - skomplikowana nawigacja wewnątrz dokumentu;
 - ogromna liczba nazwisk twórców publikacji – wykaz odpowiedzialności na siedemnastu ekranach!

Podsumowanie

Na podstawie przytoczonych przykładów można stwierdzić z całą pewnością, że niezgodna z normą i standardami kompozycja wydawnicza książki uniemożliwia często katalogującemu właściwe odczytanie intencji wydawcy i w konsekwencji utrudnia współkatalogowanie w NUKAT.

Bardzo pomocne mogłyby być drukowane bezpośrednio na egzemplarzach wydawnictw opisy bibliograficzne (PN-78/N-01222/1/A1, p. 13; Zarządzenie, 1988), ale niestety wydawcy rzadko korzystają z programu katalogowania w procesie wydawniczym (Cataloguing in Publication, CIP), w ramach którego Biblioteka Narodowa na zamówienie wydawnictwa sporządza opisy bibliograficzne publikacji (w tym i dokumentów elektronicznych) przed ich opublikowaniem, co gwarantuje poprawność tego opisu jak również przyspiesza wejście poszczególnych tytułów do obiegu informacji o nowych publikacjach tak w kraju, jak i za granicą. Wydawca, który chciałby uzyskać tzw. CIP przesyła faksem do BN odpowiednie materiały (stronę tytułową, stroną redakcyjną, okładkę) i na ich podstawie sporządzany jest opis bibliograficzny odsyłany w ciągu 48 godzin do wydawcy. Ale z tej możliwości korzysta niewielu wydawców – w latach 1994-2007 – 107 wydawców, a w latach 2005-2007 – tylko 12 wydawców. Liczba sporządzanych przez BN rocznie opisów jest niewielka, zwłaszcza, jeżeli porównać ją z roczną produkcją wydawniczą i wynosiła: 2002 r. – 189 opisów, 2003 r. – 228 opisów, 2004 r. – 209 opisów, 2005 r. – 241 opisów, 2006 r. – 252 opisów i do 15.10.2007 r. – 229 opisów. A przecież korzystne byłoby rozpowszechnienie wśród wydawców programu CIP, przy czym raz utworzony w BN prawidłowy opis mógłby być nie tylko drukowany na książce, a potem przepisywany przez bibliotekarza do rekordu bibliograficznego, ale od razu przesyłany w postaci elektronicznej do NUKAT-u.

Wydawać się może, że troska o przestrzeganie przyjętych zasad wydawania książek to wyłącznie sprawa środowiska bibliotekarzy. Należy jednak zdecydowanie podkreślić, że korzyści wynikające z utworzenia spójnej i jednolitej informacji o dokumencie mogą być udziałem zarówno środowiska bibliotekarzy jak i wydawców. Kompletnie i właściwie przekazane dane nie tylko ułatwiają prace katalogowe, ale także istotnie wpływają na jednoznaczną identyfikację książki zarówno w bazach katalogowych, bibliografiach, jak również w księgarniach. Ponadto, poprawnie sporządzony opis bibliograficzny można wykorzystać do różnorodnych celów informacyjnych.

Katalog biblioteczny to aktualizowana na bieżąco baza, informująca o tym, jakie książki są i były dostępne na rynku wydawniczym, a opis bibliograficzny będąc rzetelnym źródłem danych o książce, służy również jej promocji. Główny zainteresowany, do którego trafia informacja, a potem książka – to czytelnik, będący równocześnie klientem autorów, bibliotek, wydawców i księgarzy – wszystkich tych, którzy biorą udział we współtworzeniu publikacji, a następnie we współtworzeniu informacji o niej. Zabieganie o jego względy, a co za tym idzie o przekazanie mu jak najpełniejszych i precyzyjnych danych leży we wspólnym interesie bibliotekarzy i wydawców.

Wydaje się sprawą oczywistą, że wymiana poglądów między środowiskiem bibliotekarzy i wydawców jest niezbędna we współtworzeniu rzetelnej informacji o książce. Zbyt rzadko komunikują się te środowiska, często nie zdając sobie sprawy, że mają wspólne cele. Bardzo trafnie wskazał na nie EBIB – serwis informacyjny dla bibliote-

karzy i specjalistów informacji, zachęcając do współpracy i zamieszczania reklamy na swojej stronie:

„Biblioteki na świecie są postrzegane jako ważne ogniwa w przesyłaniu informacji. To one stanowią centra dystrybucji profesjonalnej i uporządkowanej informacji. Jeśli założymy, że informacja to pieniądz – to można prognozować, że znaczenie bibliotek i bibliotekarzy w naszym kraju będzie rosło stosunkowo szybko [...]. Jeżeli powodzenie TWOJEJ FIRMY zależy od kilkunastu tysięcy bibliotek, bibliotekarzy czy ośrodków informacji, jesteś producentem oprogramowania, sprzętu dla bibliotek, **wydawcą książek, czasopism, nowych mediów lub programów edukacyjnych, księgarzem, chcesz dystrybuować informacje do najdalszych zakątków Polski** – skorzystaj z naszej oferty!” Jeżeli chcesz kooperować z bibliotekami, realizować wspólny projekt, tworzyć nowe idee – napisz do nas!”

W kontekście naszych rozważań należałoby dodać: **Zadbaj, aby informacja którą przekazujesz była kompletna i jednoznacznie identyfikowała książkę, czyli produkt, o którym chcesz, aby było głośno!**

Bibliografia

1. PN-78/N-01222/01 *Kompozycja wydawnicza książki. Karty tytułowe.*
2. PN-78/N-01222/1/A1 *Kompozycja wydawnicza książki. Karty tytułowe (Zmiana A1).*
3. PN-N-01152/01:1982 Opis bibliograficzny. Książki.-N-01152-1/A1:1997 *Opis bibliograficzny. Książki (Zmiana 1).*
4. EBIB – Elektroniczna Biblioteka – platforma cyfrowa SBP [online]. Warszawa: Komisja Wydawnictw Elektronicznych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2001-. Aktualizacja: codziennie [dostęp 5 grudnia 2007]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.info/content/view/17/39/>
5. *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki* [online]. Wersja ze zmianami redakcyjnymi Marii Lenartowicz. [Poprawiona na podstawie uzgodnień z Biblioteką Narodową z dnia 28.06.2006 r.]. Warszawa : Centrum NUKAT, 2006 [dostęp 1 grudnia 2007]. Dostępny w Internecie: http://www.nukat.edu.pl/nukat/book/aneks_bib-070202b.pdf
6. Lenartowicz Maria: *Przepisy katalogowania książek. Cz.1. Opis bibliograficzny.* Warszawa, 1983.
7. NUKAT – *Materiały szkoleniowe – Prezentacja 1.* Warszawa : Centrum NUKAT, 2007 [dostęp 15.11.2007]. Slajd 1: *Biblioteki współtworzące NUKAT.* Dostępny w Internecie: <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/szkolenia/szkola/doc/Prezentacja.ppt>
8. Sanetra Krystyna: *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego.* Warszawa 2003.
9. Zarządzenie nr 9 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 16 maja 1988 r. w sprawie drukowania opisu katalogowego [...].

**Librarians and publishers – co-authors of information on books
– towards quick access to publications**

Attention is drawn to the relation between the type and quality of data enclosed in the document during the publishing process and the shape of bibliographic description of the document. Catalogers' dilemmas arising from the lack of data or erroneous data included in the document are confronted with standards for the book design and layout. Defects in question make catalogers unable to understand properly publisher's intentions and, as a result, they hinder the process of shared cataloging in NUKAT and may cause problems with unambiguous identification of documents in catalog databases, bibliographies and bookshops. The compliance with valid publishing and cataloging standards is indispensable if one expects information on documents to be coherent and consistent. Finally, the possibility of improving communication between library and publishing circles is discussed together with its expected mutual benefits.

NUKAT W SIECI

Obiekty elektroniczne w katalogach bibliotecznych

Wstęp

Bibliotekarze z zainteresowaniem i uwagą obserwowali pojawienie się i rozposzechnienie dokumentów elektronicznych, najpierw udostępnianych na nośnikach lokalnych (takich jak CD-ROM), później pobieranych z wszechobecnej Sieci. Towarzyszyły im nowe sposoby i narzędzia do tworzenia ich surogatów i zapewnienia dostępu. Należą do nich głównie wyszukiwarki internetowe, traktowane przez bibliotekarzy ambiwalentnie – z jednej strony obawiamy się, że użytkownicy mogą odwrócić się od bibliotek z ich tradycyjnymi materiałami opisywanymi w OPAC-ach (stanowiącymi w większości część ukrytego Webu), uważając, że to, czego nie ma w Internecie (czyli nie da się wyszukać w Googlach) nie jest warte zachodu, a z drugiej strony zauważamy niepowtarzalne szanse związane z Webem, takie jak możliwość szerokiej prezentacji swojej oferty usług, a także prowadzenie działalności wydawniczej w formie tworzenia bibliotek cyfrowych, których zarówno zasoby, jak i opisy (metadane) są w Webie w pełni dostępne (co oznacza indeksowanie przez wyszukiwarki). Paradoksalne jest to, że wraz ze wzrostem liczby danych udostępnianych przez biblioteki, a widzialnych przez wyszukiwarki internetowe, wzrasta efektywność tych ostatnich jako narzędzia wyszukiwawczego, a w związku z tym stają się one coraz większym zagrożeniem dla tradycyjnych usług bibliotecznych, realizowanych głównie poprzez OPAC [Pearce, Gatenby 2005].

Treści w formie cyfrowej wciąż przybywa. Praktycznie wszystkie powstające obecnie publikacje od początku funkcjonują w formie elektronicznej. Kolejnym paradoksem jest więc to, że tworzenie publikacji drukowanej polega na konwersji jej treści z formy cyfrowej, w której powstaje i funkcjonuje w procesie produkcji, na formę analogową, czyli drukowaną. Być może po upływie okresu wymaganego prawem autorskim, treści te będą przez bibliotekarzy umieszczane w bibliotekach cyfrowych, po poprzednim pracowitym powtórnym konwertowaniu do formy cyfrowej (digitalizacji). Tak czy inaczej znakiem czasu są dane w formie cyfrowej, czy to „born digital” czy digitalizowane z formy drukowanej w bibliotekach cyfrowych lub wielkich, światowych projektach, takich jak te, realizowane przez Google czy Microsoft.

¹ Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ.

Wszystkie te zjawiska wywołują zasadnicze pytania o rolę bibliotek w procesach wyszukiwania i udostępniania informacji. Wydaje się, że panuje ogólna zgoda co do potrzeby realizacji takich funkcji bibliotecznych, jak tworzenie i zarządzanie (w tym katalogowanie) zasobami w imieniu swoich użytkowników, udostępnianie zasobów zakupywanych, takich jak bazy danych i czasopisma elektroniczne, a także zapewnienie archiwizacji cennych zasobów kultury. Jednak zasady obowiązujące podczas realizacji usług wyszukiwania i dostarczania zasobów, a także standardy i zasady realizacji tych usług, wymagają zasadniczych zmian w kierunku zapewnienia współpracy z innymi uczestnikami procesów informacyjnych w nowym, cyfrowym świecie.

Obiekty cyfrowe – właściwości

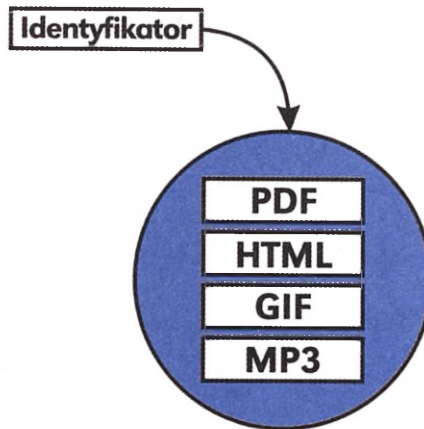
Współcześnie informacja dostępna jest w wielu formach i formatach, z których każdy musi dawać możliwość wielu operacji: tworzenia, przechowywania, wyszukiwania i manipulacji na obiektach cyfrowych. Bardzo często wcześniejsze działania związane z tworzeniem bibliotek cyfrowych dotyczyły obiektów mających bezpośrednią analogię z dokumentami tradycyjnymi. Można je traktować jako pliki komputerowe o nieskomplikowanej strukturze [Arms 2000, s. 183]. Obecnie w zasobach bibliotek cyfrowych znajdują się znacznie bardziej złożone obiekty cyfrowe.

Wiele obiektów cyfrowych obecnie branych pod uwagę jako elementy zasobów biblioteki cyfrowej nie może być reprezentowanych jako statyczne pliki zawierające dane. Ich cechy i charakter można przedstawić jako:

- **Obiekty dynamiczne.** Obiektami tego rodzaju są programy komputerowe, aplety Javy, symulacje, dane pochodzące z czujników (sensorów) stosowanych w badaniach naukowych czy też gry komputerowe. Sposób prezentacji tego typu obiektów użytkownikom zależy od sposobu wykonywania programów komputerowych lub innych działań zewnętrznych, przez co użytkownik za każdym razem po uzyskaniu dostępu do obiektu otrzymuje różne treści.
- **Obiekty złożone.** Obiekty cyfrowe mogą składać się z wielu, wzajemnie powiązanych elementów. Elementy te pozostają ze sobą w licznych i różnorodnych relacjach. Mogą one stanowić komplementarne elementy treści, tak jak ścieżki audio i wideo w filmie cyfrowym. Mogą to być alternatywne materializacje, tak jak w przypadku zdjęć satelitarnych wysokiej i niskiej rozdzielczości, mogą także być surogatami, tak jak dane i metadane.
- **Identyfikacja zawartości obiektów.** Wiele obiektów cyfrowych wciąż naśladuje swoich drukowanych przodków, traktując obiekty np. w pdf, HTML czy formacie Word jako nie posiadające wewnętrznej struktury, czyli jako zamknięte jednostki. W bibliotece cyfrowej każde słowo i identyfikowalne związki słów stają się odrębnymi obiektami dyskretnymi. Prowadzi to do zwiększenia liczby dostępnych obiektów przynajmniej o dwa rzędy wielkości.
- **Alternatywne sposoby rozpowszechniania.** Obiekty cyfrowe mogą oferować użytkownikom możliwość wyboru metody dostępu.

We współczesnej komunikacji naukowej mamy więc do czynienia z jednostkami komunikacji naukowej będącymi obiektami złożonymi. Jednostki złożone są agregacja-

mi odrębnych jednostek informacyjnych, które po połączeniu tworzą logiczną całość [Sompel, Lagoze 2007, s. 32]. Przykładem takiego obiektu może być zdigitalizowana książka, która składa się z agregacji rozdziałów, z których każdy jest agregacją zeskanowanych stron oraz publikacja naukowa, która jest agregacją tekstu i materiałów pomocniczych, takich jak zestawy danych, narzędzia programistyczne czy zapisy wideo z realizacji eksperymentów. Są to agregacje wielu odrębnych części, odmiennych pod względem rodzaju treści (artykuł, symulacja, nagranie wideo, zestaw danych, oprogramowanie itp.), typu medium (tekst, obraz, dźwięk, wideo, mieszany), formatu (pdf, XML, MP3 i in.) oraz lokalizacji w sieci (różne części udostępniane przez różne repozytoria). Każdy agregat posiada związany z nim identyfikator. Powiązanie identyfikatora z obiektem złożonym następuje poprzez system informacyjny, w którym skomponowano agregat, tworząc logiczną jednostkę komunikacji naukowej (rys. 1).

Rys. 1. Złożony obiekt cyfrowy

Złożony obiekt cyfrowy posiada wewnętrzną strukturę. Odzwierciedla ona relacje zachodzące pomiędzy elementami obiektu. Po opublikowaniu elementów obiektu złożonego jako źródeł w Webie, mogą pomiędzy nimi zachodzić różnego rodzaju relacje, wyrażane przez powiązania pomiędzy źródłami, realizowane w postaci odnośników. Jednak odnośniki, jako standardowe hiperlinki, nie definiują relacji zachodzących pomiędzy źródłami będącymi elementami obiektu złożonego. Logiczna całość (obiekt złożony) jest dezintegrowana na zestaw odrębnych źródeł, które są nierozpoznawalne z pozycji innego źródła w Webie, a struktura tych obiektów pozostaje ukryta.

Twórcy systemów informacyjnych starają się rozwiązać ten problem w różny sposób, na przykład poprzez udostępnianie użytkownikowi specjalnej strony (tzw. strony zbiorczej), na której wyszczególniane są wszystkie elementy obiektu złożonego, a także umieszczane są odnośniki do źródeł powiązanych różnymi relacjami. Dzięki temu ukryta struktura obiektu złożonego wyrażana przez wewnętrzne odnośniki staje się jawna. Innym rozwiązaniem tego problemu może być infrastruktura zaproponowana przez Herberta Sompela i Carla Lagoze, zbudowana ponad architekturą Webu, wykorzystująca mapy źródeł do opisu obiektów złożonych [Sompel, Lagoze 2007, s. 36].

Obiekty cyfrowe w OPAC, OPAC jako zasób jawnego Webu

Według Marty Grabowskiej sytuacja w zakresie opracowania obiektów elektronicznych jest taka, że w OPAC najczęściej rejestrowane są dokumenty tradycyjne i dokumenty elektroniczne na nośnikach lokalnych, opisywane według zasad ISBD i w formacie MARC 21, a opisy obiektów sieciowych umieszczane są w wyodrębnionych katalogach, sporządzanych w konwencji DCMES² [Grabowska 2007, s. 27]. Oznacza to, że użytkownik musi szukać potrzebnej mu literatury w kilku katalogach jednej biblioteki. Według autorki problem łączenia w jednym katalogu opisów dokumentów tradycyjnych i elektronicznych (głównie sieciowych) próbuje się rozwiązać na dwa sposoby:

- Konwersja całego katalogu na schemat Dublin Core; jako przykład podaje się WorldCat, system OCLC, do którego konwertowane są opisy w różnych standardach, między innymi DC oraz UNIMARC. Sam WorldCat używa własnego formatu XWC (Extended WorldCat), opartego na XML i stosowanego w bazie danych Oracle.
- Przystosowanie formatów MARC 21 do rejestrowania dokumentów elektronicznych, poprzez na przykład uzupełnienia struktury MARC o nowe pola.

Oba sposoby reprezentują typowy sposób myślenia bibliotekarzy, którzy jako podstawę wyszukiwania informacji o wszelkich dokumentach, również sieciowych, uznają własny OPAC. Istnieje jednak także inna możliwość spojrzenia na ten problem – uznanie wyszukiwarki internetowej za główne narzędzie wyszukiwania, a katalogu bibliotecznego jedynie za źródło danych, z którego wyszukiwarka może korzystać.

Stosowanie narzędzi Web we wszystkich dziedzinach naszego życia doprowadziło do sytuacji, gdy użytkownicy zaczynają od poszukiwań potrzebnych im materiałów (np. książek) w Google. Według badań OCLC 84% użytkowników rozpoczyna poszukiwania od wyszukiwarki, a 2% od strony biblioteki [De Rosa 2005]. Wydaje się, że z taką sytuacją trzeba się pogodzić. Jeżeli przyjmiemy taki punkt widzenia, to powstaje problem takiego tworzenia opisów dokumentów zarówno tradycyjnych, jak i cyfrowych (metadanych), aby były dostępne dla wyszukiwarki. Opisy te muszą odpowiadać współczesnym standardom reprezentacji metadanych dla zasobów Internetu, wśród których na pierwszym miejscu wymienić należy XML. Dzięki XML struktury danych podlegających wymianie w procesach komunikacji są znane, przez co dane nie są gubione czy odrzucane jako niezrozumiałe. Jako prace w tym zakresie można uznać działania podjęte w Bibliotece Kongresu. W ich wyniku powstały takie narzędzia, jak MARCXML, MODS i METS.

MARCXML jest to schemat utworzony w Bibliotece Kongresu w celu umożliwienia pracy z danymi MARC w środowisku XML. Elementy danych MARC są dokładnie odwzorowane w syntaktyce XML. Umożliwia on dalsze transformacje, na przykład w kierunku konwersji do DC lub realizację procesów, takich jak walidacja. Schemat zachowuje semantykę formatu MARC. Pola formatu MARC są traktowane jako elementy z etykietami i wskaźnikami jako atrybutami, a podpola jako podelementy z etykietą podpola w roli atrybutu (rys. 2).

MARCXML może być stosowany jako:

- pełna reprezentacja rekordu MARC w XML,

² DCMES – Dublin Core Metadata Element Set.

- schemat rozszerzający METS (zob. dalej),
- metadane dla protokołu OAI,
- opis źródła w syntaktyce XML,
- metadane w XML, które mogą być umieszczone razem ze źródłem.

```

<datafield tag="100" ind1="1" ind2="0">
  <subfield code="a">Sandburg, Carl,</subfield>
  <subfield code="d">1878-1967.</subfield>
</datafield>
<datafield tag="245" ind1="1" ind2="0">
  <subfield code="a">Arithmetic /</subfield>
  <subfield code="c">Carl Sandburg ; illustrated as an anamorphic adventure by Ted Rand,</subfield>
</datafield>
<datafield tag="250" ind1="" ind2="">
  <subfield code="e">1st ed.</subfield>
</datafield>
<datafield tag="260" ind1="" ind2="">
  <subfield code="a">San Diego</subfield>
  <subfield code="b">Harcourt Brace Jovanovich,</subfield>
  <subfield code="c">c1993.</subfield>
</datafield>
<datafield tag="300" ind1="" ind2="">
  <subfield code="a">1 v. (unpaged) :</subfield>
  <subfield code="b">ill. (some col.)</subfield>
  <subfield code="c">26 cm.</subfield>
</datafield>

```

Rys. 2. Rekord metadanych w formacie MARCXML (pala 100, 245, 250, 260, 300)

METS (Metadata Encoding and Transmission Standard) powstał z myślą o kodowaniu metadanych opisowych, administracyjnych oraz strukturalnych dla obiektów elektronicznych, co ma ułatwić zarządzanie takimi obiektami w repozytoriach cyfrowych, a także ich wymianę pomiędzy repozytoriami [Tedd, Large 2005, s. 96]. Jego obsługą zajmuje się Network Development and MARC Standards Office³ funkcjonujący w Library of Congress oraz Digital Library Federation. Jest to Schemat XML służący tworzeniu informacji o obiektach cyfrowych.

METS jest standardem „kontenera”, w którym znajdować się mogą dowolne pakiety metadanych (najczęściej używany jest MODS⁴, będący uproszczonym formatem MARC w XML). Na rys. 3 przedstawiono rekord METS, zawierający wszystkie podstawowe części. Widać tu, że jeden rekord METS zawiera metadane MODS oraz lokalne metadane nazwane „ucpress”. Uwidacznia to sposób działania METS jako nośnika różnych metadanych, powiązanych z tym samym obiektem [Tennant 2004].

```

<?xml version="1.0" ?>
<mets xmlns:xlink="http://www.w3.org/TR/xlink" xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-instance" xmlns="http://www.loc.gov/METS/" xmlns:xi="http://www.w3.org/2001/XInclude" xsi:schemaLocation="http://www.loc.gov/METS/http://www.loc.gov/standards/mets/mets.xsd" OBJID="ark:/13030/f3p30056w" LABEL="Before Taliban: Genealogies of the Afghan Jihad" TYPE="text" PROFILE="http://findaid.oac.cdlib.org/mets/profiles/2002/UCPress-netlib/">
+ <metsHdr>
+ <dmdSec ID="mods">
+ <dmdSec ID="ucpress">
+ <amdSec>
+ <fileSec>
+ <structMap>
</mets>

```

Rys. 3. Rekord METS z dwoma kontenerami metadanych: MODS i UCRESS

³ <http://www.loc.gov/standards/mets/>

⁴ Metadata Object Description Schema, schemat metadanych utworzony z myślą o zastosowaniu głównie do obiektów cyfrowych. Oprócz MODS i .METS istnieją także inne schematy tej serii, np. MADS dla metadanych khw.

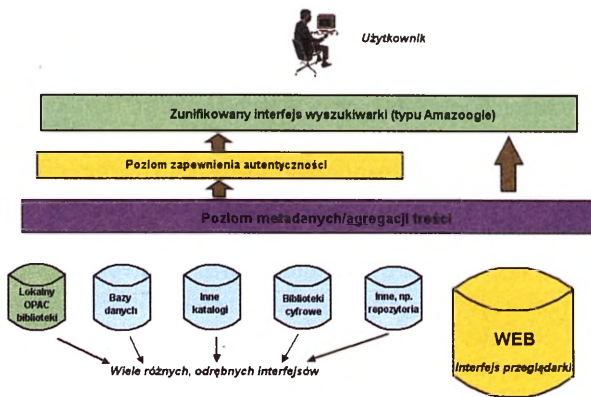
We współczesnym środowisku informacyjnym format MARC staje się jednym z wielu standardów metadanych. Przedstawione prace mają umożliwić asymilację MARC w obrębie szerszego zestawu narzędzi, standardów i protokołów. Standardy bazujące na XML służąc mają otwarciu zasobów katalogowych poszczególnych bibliotek, w tym katalogów centralnych, dla przetwarzania przez różnego rodzaju współczesne narzędzia softwarowe, także wyszukiwarki internetowe. Dzięki wykorzystaniu ogólnie stosowanych języków opisu danych katalogi biblioteczne mogą wyjść z ukrycia i stać się częścią jawnego Webu. W efekcie użytkownik poszukujący informacji nie musi odrębnie poszukiwać informacji w OPAC swojej czy innej biblioteki i osobno stosować wyszukiwarki internetowe, lecz może uzyskać dostęp do wszystkich danych z jednego miejsca, posługując się poręcznym dla siebie interfejsem.

Integracja OPAC i wyszukiwarki internetowej

Dotychczas istniało wyraźne rozróżnienie pomiędzy serwisami wyszukiwawczymi działającymi na podstawie zasobów metadanych (MARC, DC, MODS i innych), a serwisami opartymi na indeksowaniu pełnotekstowym (Google, Yahoo! i innych). Wraz ze wzrostem liczby materiałów dostępnych w formie cyfrowej, użytkownicy oczekują systemów łączących oba podejścia: wyszukujących metadane zarówno o dokumentach tradycyjnych, jak i obiektach cyfrowych, dając w tym drugim przypadku także dostęp do samego obiektu. Dla realizacji tych oczekiwań systemy wyszukiwania informacji muszą stać się wyszukiwarkami, potrafiącymi indeksować i tworzyć rankingi rozproszonych zasobów. Po odnalezieniu potrzebnych metadanych o dokumencie tradycyjnym w wyszukiwarce użytkownicy powinni jednak być przeniesieni w odpowiednie miejsce (katalog centralny i/lub biblioteki lokalnej, księgarnia, strona Web), pozwalające na dostęp do wyszukanej książki w każdej dostępnej formie (drukowanej czy cyfrowej).

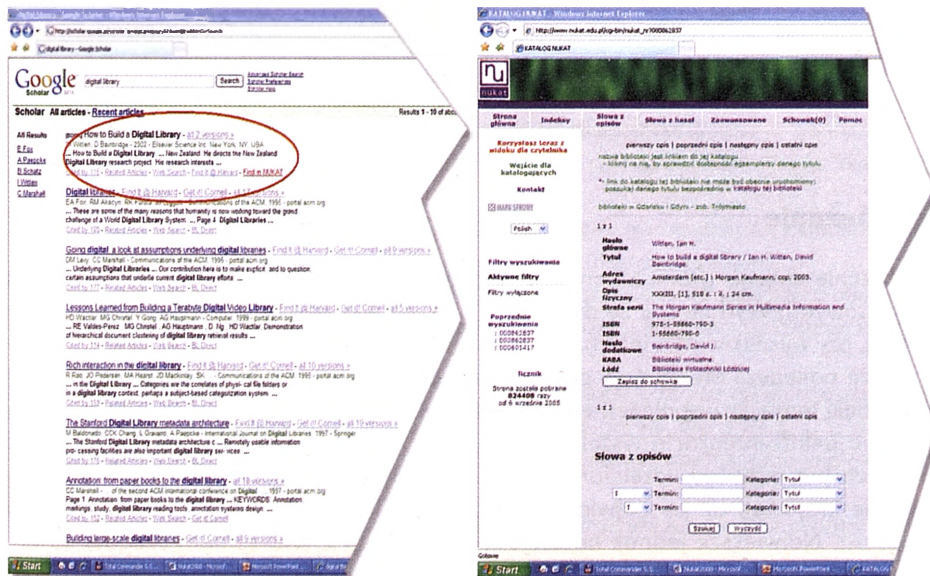
Takie efekty daje integracja narzędzi typu Google Scholar, Google Books, katalogów w Amazon i odnośników Wikipedii z bibliotecznymi OPAC-ami. W efekcie współpracy twórców wyszukiwarek internetowych (nie tylko Google, ale także Yahoo! i innych) z właścicielami najpotężniejszych światowych zasobów metadanych (głównie OCLC i wielkimi bibliotekami) oraz zastosowaniu narzędzi typu OpenURL powstaje nowy sposób korzystania z katalogów bibliotecznych w Internecie, jako jednolitym środowisku informacyjnym (rys. 4). Dzięki integracji wielu zestawów metadanych, pochodzących z różnych miejsc, użytkownik otrzymuje pełny obraz interesujących go zasobów. Zasoby te gromadzone i opracowywane są lokalnie, jednak informacja o nich dostępna jest globalnie. Na wielu poziomach następuje agregacja treści obiektów cyfrowych i metadanych o tych obiektach, w połączeniu z metadanymi dokumentów tradycyjnych. Jednym z takich interfejsów jest katalog WorldCat (OCLC), który w sposób typowy dla wyszukiwarek i księgarni internetowych przedstawia światowe zasoby bibliotek tradycyjnych. Ponad tym katalogiem stoi jednak wyszukiwarka, która scala wszystkie zasoby w jednym indeksie. Indeksy te coraz częściej także traktowane są jako wielki zasób metadanych. Tak więc to wyszukiwarka stanowi uniwersalny interfejs, za pomocą którego użytkownik uzyskuje dostęp do wszystkich interesujących

go zasobów, tradycyjnych (tu pełna metainformacja i dane o warunkach dostępu) i cyfrowych (tu często bezpośredni dostęp do obiektu).

Rys. 4. Integracja wielu różnych zasobów informacyjnych

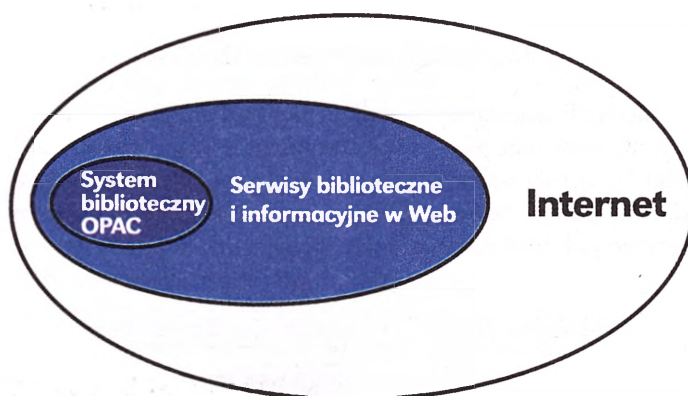
Oczywiście dla realizacji takiego zamierzenia niezbędne są dalsze prace nad systemami informacyjnymi, na przykład w kierunku rozwoju metawyszukiwania oraz protokołów, takich jak OAI i/lub Z39.50. Krokiem w tym kierunku jest sposób działania wyszukiwarki Google Scholar, w której można przejść od opisu znalezionej w Google do katalogu bibliotecznego (rys. 5).

Rys. 5. Opis dokumentu (książki) w Google Scholar i odesianie do NUKAT

Wyszukiwarka ta pozwala na wybranie trzech katalogów, do których system odsyła w przypadku odnalezienia w nich opisu danego dokumentu. Dane o dokumentach tradycyjnych pochodzą z WorldCat. Dzięki współpracy polskiego katalogu centralnego z WorldCat, jedną z możliwości wyboru jest NUKAT. Z tego katalogu centralnego można dalej przejść do katalogu biblioteki lokalnej i dokonać wypożyczenia interesującej pozycji. Jednocześnie wyszukiwarka pozwala odszukać informacje na zadany temat również w zasobach internetowych, w wyniku czego użytkownik posiada pełny obraz interesujących go źródeł.

Zauważmy, że użytkownik nie rozpoczyna już wyszukiwania od OPAC, ani nawet od portalu bibliotecznego, lecz od wyszukiwarki. Dopiero ona skierowuje go, w razie potrzeby do odpowiedniego systemu informacyjnego, na przykład biblioteki. Sytuacja ta przedstawiona jest na rys. 6. Biblioteka wraz ze swoim systemem bibliotecznym i OPAC „zanurzona” jest w globalnym środowisku informacyjnym, zamiast stać obok niego, tak jak obecnie.

Rys. 6. Integracja biblioteki w uniwersalny system informacyjny

Zakończenie

Obecnie znikają granice pomiędzy systemami bibliotecznymi i wyszukiwarkami internetowymi. Wydaje się, że dyskusja o tym, co jest lepsze – katalog biblioteczny (OPAC), czy wyszukiwarka internetowa, szczęśliwie dobiega końca. Jak zwykle okazało się, że najlepsze efekty daje połączenie korzyści z wszystkich dostępnych rozwiązań. Dzięki temu, że współczesne środowisko informacji ma zasięg globalny, możliwa stała się pełna integracja wszelkich zasobów, od stosunkowo niewielkich bibliotek lokalnych (na przykład uczelnianych), poprzez katalogi centralne różnego poziomu (głównie krajowe), aż po największe światowe kolosy, takie jak OCLC i Biblioteka Kongresu. Największe jednak nadzieje wiązać należy z tworzeniem czegoś, co nazwać można globalną biblioteką hybrydową, w której wspólnie funkcjonują zasoby tradycyjne i cyfrowe, a z nimi ich metadane.

Wydaje się, że współczesne biblioteki wstąpiły na drogę digitalizacji nie tylko opisów własnych zasobów w postaci katalogów online, ale także digitalizacji sa-

mych zasobów. Sposób opisu tych zasobów nie jest najważniejszy, pod warunkiem, że metadane istnieją, stosują standardowe formaty danych i tworzone są według powszechnie przyjętych zasad. Takie metadane umożliwiają współdziałanie (interoperability), a więc pełną wymianę danych. Bibliotekarze stali się także hybrydami – z jednej strony zarządzają oni zbiorami tradycyjnymi, tworząc ich cyfrowe surogaty, a z drugiej przejęli funkcje wydawców obiektów cyfrowych i ich metadanych. Biblioteki są instytucjami, które łączą te dwa (analogowy i cyfrowy) światy. Natomiast wyszukiwarki lepiej obsługują wyszukiwanie obiektów cyfrowych powstających poza działalnością bibliotek i niech tak zostanie, przynajmniej do czasu, gdy różnice pomiędzy wszystkimi wymienionymi narzędziami zanikną.

„Uwolnienie” danych bibliotecznych i udostępnienie usług sieciowych pozwalających na ich wykorzystanie powoduje, że ich użycie nabiera nowego wymiaru. Zamiast zamykać informację w systemie bibliotecznym należy pozwolić, aby pracowała ona na wartość dodaną, oferowaną użytkownikom bez względu na ich „miejsce pobytu”, lokalizację danych i preferencje co do rodzaju usług informacyjnych, czy jest to Google, Amazon, portal internetowy (w tym biblioteczny), czy sieć społeczna. W rezultacie dane biblioteczne są scalane z innymi danymi, z innych źródeł, tworząc całkiem nowe aplikacje i usługi. Zapewne to miała na myśli Karen Calhoun, pisząc, że wypożyczenie książki w Web powinno być równie łatwe jak jej kupienie w sieci [Calhoun 2006].

Bibliografia:

1. Arms William (2000). *Digital libraries*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 287 p.
2. Calhoun, Karen [Dok. elektr.] (2006). *The changing nature of the catalog and its integration with other discovery tools*. <http://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf>
3. Grabowska Marta (2007). *Biblioteka cyfrowa w środowisku wirtualnym : nowe wyzwanie dla katalogów bibliotek w erze dokumentów elektronicznych*. W: Jadwiga Woźniak-Kaspepek i Jerzy Franke (red.) *Biblioteki cyfrowe, projekty, realizacje, technologie*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 21-35.
4. Pearce Judith, Janifer Gatenby [Dok. elektr.] (2005). *New frameworks for resource discovery and delivery*. <http://www.nla.gov.au/staffpaper/2005/pearce1.html>
5. De Rosa Cathy [i in.] [Dok. elektr.] (2005). *Perceptions of libraries and informations resources : a report to the OCLC membership*. <http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>
6. Sompel Herbert Van de, Carl Lagoze (2007). *Interoperability for the discovery, use and re-use of units of scholarly communication*. *CTWatch Quarterly*, Vol. 3 Nr 3, s. 32-41.
7. Tedd Lucy, Andrew Large (2005). *Digital libraries : principles and practice in a global environment*. München: K. G. Saur, 270 s.
8. Tennant Roy (2004). *A bibliographic metadata infrastructure for the 21st century*. *Library Hi Tech* Vol. 22 Nr 2, s. 175-181.

Digital objects in library OPACs

The speaker presents the role of library OPAC (Online Public Access Catalog) as an integrated tool for accessing documents in the hybrid environment of printed and digital publications and discusses differences between traditional documents and digital objects, influencing the way the latter are described. Digital environment offers totally new possibilities of providing access to information via library OPAC.

Contemporary evolving approaches to online data and library services delivery influence the implementation of numerous applications exceeding hitherto known and used definitions of automated library systems. Currently, direct online provision of requested information by the library results from adopting principles and standards developed by and for the Web community, viewing a library system as a collection of interlocking functional elements rather than a monolithic "flight data recorder" and completely new approach to defining methods for the display and delivery of information by the library.

Setting the library data "free" and implementing new services for accessing those data offers new possibilities of their utilization. Instead of closing information within a library system one should set it working for the added value offered to its users, regardless of their location and preferences for various types of information services (Google, Amazon, web portal or community network). This leads to the integration of library data with other types of data from various sources, resulting in the development of new applications and services.

Problem spójności metadanych w sieci rozproszonych bibliotek cyfrowych przyłączonych do FBC

Wstęp

Pierwszą publicznie dostępną biblioteką cyfrową bazującą na oprogramowaniu dLibra była Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (<http://www.wbc.poznan.pl/>) uruchomiona w 2002 r. W ostatnich latach powstało w Polsce kilkanaście kolejnych, regionalnych i instytucjonalnych bibliotek cyfrowych, które udostępniają obecnie razem ponad 100 tys. publikacji. Biblioteki te tworzą sieć rozproszonych polskich bibliotek cyfrowych, stanowiącą doskonałą podstawę do budowania nowych, zaawansowanych usług sieciowych. Usługi te, integrując zasoby i funkcje poszczególnych bibliotek, dają użytkownikom nowe, niedostępne wcześniej możliwości. Przykładem takiej usługi może być uruchomiony w czerwcu 2007 r. przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo Sieciowe (PCSS) serwis Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC) dostępny pod adresem <http://fbc.pionier.net.pl/>.

Równoczesne przeszukiwanie zasobów wielu bibliotek cyfrowych zwraca uwagę na problem spójności metadanych (opisów) odnoszących się do zasobów pochodzących z wielu źródeł. Spójność taka jest niezbędna do czerpania pełnych korzyści ze zintegrowanego przeszukiwania tych zasobów. Co więcej, jej brak stanowi przeszkodę nie tylko w przypadku automatycznego przetwarzania danych, ale również wtedy, gdy ten sam użytkownik korzysta z zasobów wielu różnych bibliotek cyfrowych. Niniejszy artykuł opisuje problem spójności metadanych i zawiera analizę możliwości jego rozwiązania.

Pierwszy rozdział artykułu zawiera krótki opis głównych etapów rozwoju sieci bibliotek cyfrowych w Polsce. Rozdział drugi przedstawia ogólne informacje na temat serwisu „Federacja Bibliotek Cyfrowych”, stanowiącego główne źródło danych dla analiz przeprowadzonych w niniejszym artykule. Analizy te zawarto w rozdziale trzecim. Rozdział czwarty zawiera dwie propozycje rozwiązania problemu spójności metadanych w sieci rozproszonych bibliotek cyfrowych. Pracę kończy podsumowanie zawierające najważniejsze wnioski oraz wskazanie potencjalnych kierunków dalszych działań.

¹ Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe.

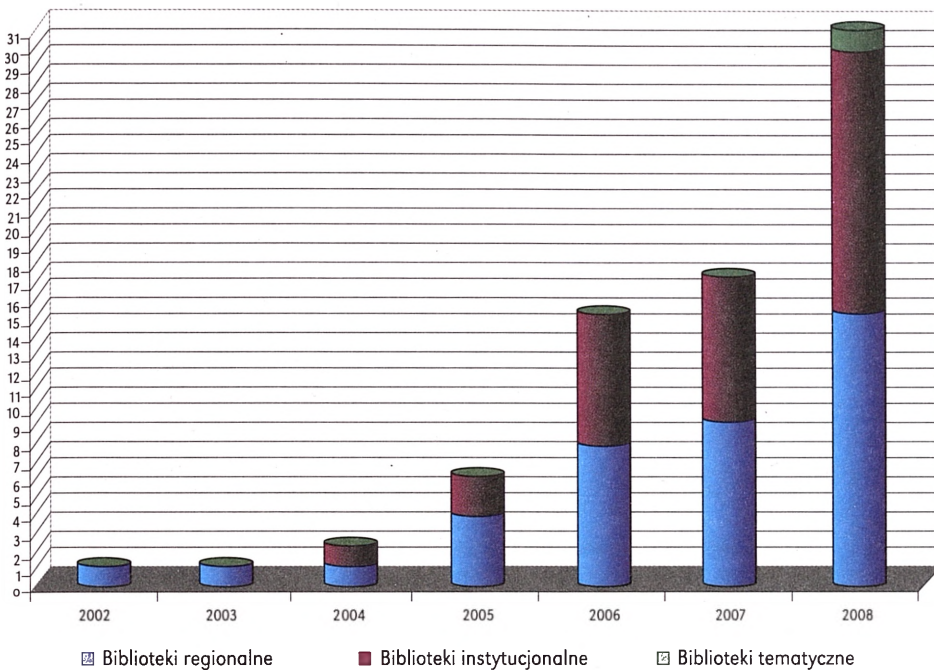
Rozwój bibliotek cyfrowych w Polsce

Rosnąca liczba dokumentów cyfrowych tworzonych na całym świecie wymaga stosowania profesjonalnych narzędzi umożliwiających ich efektywne gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie. W 1996 r. w PCSS, afiliowanym przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN w Poznaniu, rozpoczęto prace badawcze w obszarze repozytoriów dokumentów cyfrowych. Efektem tych prac był opracowany w 1998 r. prototyp oprogramowania do budowy bibliotek cyfrowych. Rok później, na bazie doświadczeń zebranych przy jego tworzeniu, rozpoczęto rozwój nowej platformy do budowy bibliotek cyfrowych o nazwie „dLibra” – pierwszego tego typu polskiego oprogramowania.

Od 2001 r. oprogramowanie dLibra było rozwijane jako jeden z projektów w obszarze e-content programu „Polski Internet Optyczny – Zaawansowane Aplikacje, Usługi i Technologie dla Społeczeństwa Informacyjnego” (PIONIER). Współpraca nawiązana z Poznańską Fundacją Bibliotek Naukowych (PFBN) doprowadziła do podjęcia w kwietniu 2001 r. przez kolegium rektorów miasta Poznania decyzji o uruchomieniu projektu środowiskowej biblioteki cyfrowej. Efektem tego było uruchomienie w październiku 2002 r. Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej (WBC) – pierwszej publicznie dostępnej biblioteki cyfrowej opartej na oprogramowaniu dLibra. Jest to obecnie największa w Polsce biblioteka cyfrowa udostępniająca około 50 tys. cyfrowych publikacji. Wkrótce śladem WBC poszły również inne instytucje, tworząc w Polsce kolejne biblioteki cyfrowe. W listopadzie 2004 r. powstała Biblioteka Cyfrowa Politechniki Wrocławskiej (później przekształcona w Dolnośląską Bibliotekę Cyfrową), a we wrześniu 2005 r. oficjalnie udostępniono Kujawsko-Pomorską Bibliotekę Cyfrową. Od tego momentu liczba wdrożeń zaczęła już regularnie rosnąć, co pokazuje wykres przedstawiony na rysunku 1.

Obecnie system dLibra jest najpopularniejszym w Polsce oprogramowaniem do budowy bibliotek cyfrowych. System ten jest wykorzystywany przez ponad 150 instytucji do budowy regionalnych oraz instytucjonalnych bibliotek cyfrowych i repozytoriów. W sieci PIONIER uruchomionych jest obecnie około 20 instalacji tego typu.

Powstające w Polsce biblioteki cyfrowe należą zazwyczaj do jednej z dwóch kategorii usług: bibliotek instytucjonalnych lub bibliotek regionalnych. Biblioteki instytucjonalne są utrzymywane na potrzeby jednej instytucji i służą do przechowywania i udostępniania materiałów związanych z jej działalnością (np. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej „eBiPol” czy e-biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego). Druga kategoria, czyli biblioteki regionalne, to biblioteki współtworzone przez kilka, kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt instytucji. Biblioteki takie gromadzą zasoby związane z danym regionem, jego kulturą, historią i tradycją. Obecnie dostępne biblioteki regionalne to (w kolejności powstawania) wspomniane już biblioteki: Wielkopolska, Dolnośląska i Kujawsko-Pomorska oraz Zielonogórska, Małopolska, Śląska, Jeleniogórska, Podlaska i Wejherowska. Pełna lista bibliotek cyfrowych opartych na oprogramowaniu dLibra znajduje się pod adresem <http://dlibra.psnk.pl/biblioteki/>. Na bazie treści cyfrowych zgromadzonych w tych bibliotekach działa wspomniany już we wstępie serwis „Federacja Bibliotek Cyfrowych”.

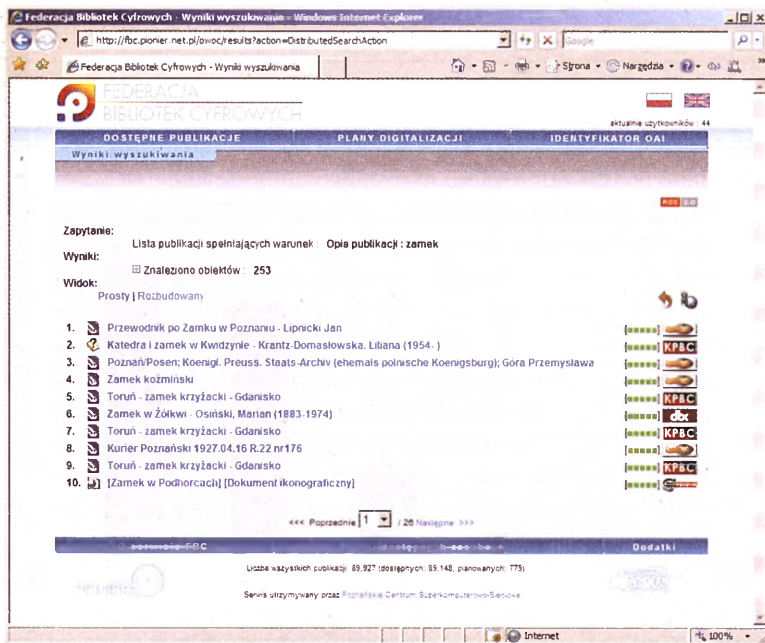

Rysunek 1. Wzrost liczby wdrożeń oprogramowania dLibra

Federacja Bibliotek Cyfrowych

Najnowszym elementem infrastruktury bibliotek cyfrowych w Polsce jest wyszukiwarka „Federacja Bibliotek Cyfrowych” (FBC) udostępniona w czerwcu 2007 r. pod adresem <http://fbc.pionier.net.pl/>. FBC ma na celu wirtualne połączenie bibliotek cyfrowych i repozytoriów dostępnych w polskim Internecie oraz udostępnienie nowych zaawansowanych funkcji i usług sieciowych realizowanych w tym środowisku. Ponadto misją serwisu jest ułatwienie wykorzystania polskich zasobów cyfrowych oraz zwiększenie ich widoczności w światowym Internecie.

Serwis FBC służy obecnie przede wszystkim jako wyszukiwarka rozproszonych zasobów cyfrowych. Aby przeszukać te zasoby czytelnicy mają dwie możliwości: mogą użyć wyszukiwania lokalnego kolejno w każdej z bibliotek cyfrowych lub przeprowadzić wyszukiwanie rozproszone w FBC lub dowolnej bibliotece cyfrowej. Za pomocą wyszukiwania rozproszonego otrzymują jedną listę wyników zawierającą zasoby z wielu repozytoriów (patrz rysunek 2). Wybranie konkretnego wyniku z tej listy powoduje przejście do właściwej strony biblioteki czy repozytorium, gdzie ten obiekt się znajduje.

Rysunek 2. Przykładowe wyniki wyszukiwania w serwisie FBC

Dodatkowo, w celu jak najszerzego promowania polskich zasobów cyfrowych, serwis FBC pozwala na umieszczenie swojego interfejsu wyszukiwawczego na dowolnej stronie w postaci miniwyszukiwarki. Każdy internauta może również dodać funkcję przeszukiwania FBC bezpośrednio do swojej przeglądarki internetowej oraz do serwisu iGoogle. Szczegółowe informacje na ten temat dostępne są na stronie <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/text?id=addons>.

Inną ważną funkcją serwisu FBC jest mechanizm rozpoznawania unikatowych identyfikatorów zasobów cyfrowych (nadawanych automatycznie podczas tworzenia). Na podstawie unikatowego identyfikatora obiektu serwis FBC uzyskuje informacje o tym obiekcie oraz jego aktualny adres. Mechanizm ten może być również wykorzystany do utworzenia trwałej referencji do obiektu cyfrowego, np. na potrzeby odwołań w bibliografii.

Kolejną, szczególnie istotną z punktu widzenia instytucji tworzących polskie zasoby cyfrowe funkcją FBC jest możliwość przeszukiwania planów digitalizacji poszczególnych bibliotek cyfrowych. Poza tym można przeglądać pełną listę publikacji planowanych oraz wygenerować w postaci przeznaczonej do wydruku. Możliwe jest także przejrzanie automatycznie generowanego raportu zawierającego listę potencjalnych duplikatów obiektów cyfrowych występujących w różnych bibliotekach cyfrowych. Występowanie duplikatów określane jest na podstawie analizy podobieństwa opisów poszczególnych obiektów cyfrowych.

Opisane powyżej funkcje serwisu FBC bazują na metadanych obiektów cyfrowych przekształconych do schematu Dublin Core² (DC), a następnie zebranych z poszcze-

² <http://www.dublincore.org/documents/dces/>

gólnych bibliotek cyfrowych za pomocą protokołu OAI-PMH³. Dzięki zgromadzeniu tych metadanych w jednej bazie możliwe było ich przeanalizowanie pod różnymi kątami. Fragmenty analizy przeprowadzonej w celu określenia spójności metadanych oraz płynące z tej analizy wnioski zawiera następujący rozdział pracy.

Problem spójności metadanych w sieci rozproszonych bibliotek cyfrowych

Jak wspomniano powyżej, podstawą działania serwisu FBC jest baza danych zawierająca metadane w schemacie Dublin Core zebrane ze wszystkich bibliotek cyfrowych w Polsce dostępnych poprzez protokół OAI-PMH. Metadane te przechowywane są w postaci automatycznie budowanego słownika, który zawiera listę unikatowych wartości każdego z atrybutów DC⁴. Dodatkowo w systemie przechowywane są powiązania pomiędzy poszczególnymi wartościami atrybutów i wydaniem publikacji cyfrowych, które stanowią odwzorowanie opisów tych wydań.

Dane te posłużyły jako podstawa do przeprowadzenia analizy statystycznej wykorzystania wartości poszczególnych atrybutów. Wyniki tej analizy zawiera Tabela 1.

Tabela 1

Porównanie liczebności zbiorów wartości poszczególnych atrybutów z liczbą powiązań tych wartości z wydaniem publikacji cyfrowych (źródło danych: wewnętrzna baza danych serwisu FBC, stan na 5 grudnia 2007 r.)

Atrybut	Liczba unikatowych wartości	Liczba powiązań z wydaniem	Średnia liczba powiązań na wartość
Format	46	172149	3742,4
Język	127	100008	787,5
Prawa	396	178268	450,2
Typ zasobu	637	99621	156,4
Zakres	13	895	68,8
Wydawca	8498	128862	15,2
Współtwórca	4558	39913	8,8
Powiązania	2701	16121	6,0
Temat i słowa kluczowe	37902	177341	4,7
Źródło	4579	20355	4,4
Identyfikator	2624	10556	4,0
Opis	22595	89164	3,9
Twórca	8543	32261	3,8
Data wydania	30390	102457	3,4
Tytuł	101461	112585	1,1

³ <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html>

⁴ Niektóre biblioteki cyfrowe (m.in. biblioteki cyfrowe Politechniki Łódzkiej i Politechniki Warszawskiej) wprowadzają opisy obiektów cyfrowych w języku polskim i angielskim. W efekcie tego w bazie FBC powstają odrębne słowniki dla każdej kombinacji „atrybut – język wartości”, czyli np. jest słownik polskich wartości atrybutu „typ zasobu” i słownik angielskich wartości atrybutu „typ zasobu”, słownik polskich wartości atrybutu „format” i słownik angielskich wartości atrybutu „format” itd. Ze względu na stosunkowo niedużą liczbę wartości atrybutów w językach innych niż polski (około 1,8%) w niniejszym artykule pominięto te języki i we wszystkich analizach skupiono się wyłącznie na języku polskim.

Pierwsza kolumna tabeli to nazwa atrybutu według Dublin Core, druga kolumna zawiera liczbę unikatowych wartości danego atrybutu, trzecia to suma liczby powiązań poszczególnych wartości danego atrybutu z wydaniem, a czwarta kolumna to średnia liczba takich powiązań przypadająca na pojedynczą wartość atrybutu. Atrybuty uszeregowano według czwartej kolumny. Wysoka wartość w tej kolumnie wskazuje, że pojedyncza wartość atrybutu jest często wykorzystywana w opisach publikacji. Widać tutaj, że pod względem częstego wykorzystania wartości wyróżniają się atrybuty „format”, „język”, „prawa” i „typ zasobu”⁵. Dlatego też zostały one poddane dokładniejszej analizie poniżej.

Wartość atrybutu „format” jest nadawana automatycznie przez system dLibra⁶ i w zdecydowanej większości przypadków (ponad 99%) nie jest przez bibliotekarzy modyfikowana, tak więc można przyjąć że wykorzystanie tego atrybutu jest w pewien sposób ustandaryzowane.

Tabela 2

Atrybut „język” – piętnaście wartości najczęściej występujących w opisach obiektów cyfrowych
(źródło danych: wewnętrzna baza danych serwisu FBC, stan na 5 grudnia 2007 r.)

Wartość atrybutu	Liczba powiązań	Udział %
pol	82181	82%
ger	10813	11%
lat	2528	3%
und	941	1%
fre	889	1%
eng	847	1%
polski	151	0%
ita	124	0%
mul	114	0%
pl	82	0%
cze	80	0%
pol/ger	80	0%
lat/pol	79	0%
rus	64	0%
pol ; ger	61	0%

Atrybut „język” nie jest ustawiany w żaden sposób przez system dLibra. Tabela 2 zawiera piętnaście najczęściej wykorzystywanych wartości tego atrybutu. Pierwsza kolumna tabeli zawiera wartość atrybutu, druga liczbę powiązań tego atrybutu z wydaniem publikacji, a trzecia procentowy stosunek liczby powiązań danej wartości do sumy powiązań wszystkich wartości atrybutu „język”.

Widać wyraźnie, że większość bibliotek cyfrowych stosuje skróty zgodne z normą PN-ISO 639-2. Pojawiają się również wartości wykraczające poza ramy tej normy

⁵ Wyróżnia się tu również atrybut „zakres”, jednak ze względu na bardzo małą liczbę wartości tego atrybutu i jego rzadkie występowanie w opisach (mniej niż 1% publikacji), zostanie on pominięty w dalszej analizie.

⁶ Wartość ta oznacza typ MIME publikacji np. text/html czy image/x.djvu.

(np. „polski” czy „lat/pol”, jednak nie stanowią one dużego odsetka liczby powiązań wszystkich wartości tego atrybutu.

Atrybut „prawa” wykorzystywany jest zazwyczaj do wprowadzania nazwy instytucji posiadającej prawa do publikacji, tak więc tutaj również możemy mówić o względnie spójnym zbiorze wartości.

Ciekawe wnioski można wyciągnąć z analizy atrybutu „typ zasobu”, który pozostawia redaktorom biblioteki cyfrowej dużo szersze pole interpretacji niż atrybut język czy format. Najczęściej wykorzystywane wartości tego atrybutu przedstawiono w Tabeli 3.

Tabela 3

Atrybut „typ zasobu” – piętnaście wartości najczęściej występujących w opisach obiektów cyfrowych (dane pochodzą z wewnętrznej bazy danych serwisu FBC, stan 5 grudnia 2007 r.)

Wartość atrybutu	Liczba powiązań	Udział %
gazeta	26782	27%
czasopismo	16281	16%
Czasopismo	10913	11%
Gazeta	7877	8%
gazety	5415	5%
książka	4960	5%
fotografia	2149	2%
grafika	1860	2%
artykuł z czasopisma	1333	1%
pocztówka	1094	1%
Czasopisma	1040	1%
starodruk	1033	1%
czasopisma	927	1%
Książka	858	1%
mapa	749	1%

Jak widać w piętnastu najczęściej stosowanych wartościach tego atrybutu kilka powtarza się w nieznacznie zmienionej formie. Mamy: „gazeta”, „Gazeta” i „gazety” oraz „Czasopismo”, „czasopismo”, „Czasopisma” i „czasopisma”, a także „książka” i „Książka”. Sumarycznie grupy stanowią odpowiednio 40% (gazeta), 29% (czasopismo) i 6% (książka). Taki stan słownika wartości atrybutu „typ zasobu” właściwie dyskwalifikuje go przy próbie automatycznego grupowania wyników. Jest on również znacznym utrudnieniem dla czytelników, próbujących na przykład zawęzić wyniki wyszukiwania do konkretnego typu publikacji.

Na jakość wyszukiwania, zwłaszcza w przypadku bibliotek cyfrowych posiadających w większości publikacje bez postaci pełnotekstowej (tylko obrazy stron), ma również wpływ wartość atrybutu „temat i słowa kluczowe”. W takiej sytuacji atrybut ten jest głównym źródłem informacji dla osób poszukujących publikacji nie według tytułu czy autora, ale według tematyki. Można założyć, że w słownikach wartości tego atrybutu mogą występować podobne sytuacje jak w przypadku atrybutu „typ zasobu”.

bu". Dodatkowo istotna jest tu bardzo duża liczba zróżnicowanych wartości atrybutu „temat i słowa kluczowe” (około 38 tys.). W rankingu liczby zróżnicowanych wartości atrybutów, atrybut ten jest na drugim miejscu (po atrybucie „tytuł”, którego pierwsze miejsce jest oczywiste). Niestety tak duża liczba wartości znacznie utrudnia ich porównanie i przeprowadzenie analiz. Wstępne porównanie stu najczęściej używanych wartości pokazuje jednak, że poza niespójnościami typu „czasopisma – czasopismo” czy „czasopisma – Czasopisma” mamy tu również do czynienia ze zróżnicowanymi formami zapisu. Dla przykładu:

Kościół Katolicki. Archidiecezja Poznańska – historia,
Polska – historia – 20 w. – źródła,
historia polskiej wojskowości,

czy też:

wojsko polskie okres międzywojenny,
wojsko polskie 1918-1939 wykazy,
grafika wileńska okresu międzywojennego.

W chwili obecnej czytelnicy wyszukujący w zasobach rozproszonych bibliotek cyfrowych, aby w pełni wykorzystać możliwości tych bibliotek, mają właściwie dwie możliwości:

- wiedząc, jak poszczególne instytucje opisują swoje zasoby, formułują to samo zapytanie kilka razy, pod kątem różnych sposobów zapisu – na przykład: „okres międzywojenny”, „okresu międzywojennego”, „1918-1939” itd.,
- wykorzystując udostępnianą przez mechanizm wyszukiwawczy możliwość maskowania, formułują zapytanie w sposób ogólny np.: „okres* międzywojenn*”.

Niestety żaden z tych sposobów nie daje gwarancji uzyskania kompletnej odpowiedzi – trudno przewidzieć i ująć wszystkie możliwe warianty opisu jakie mógł wprowadzić redaktor. Co więcej, wstępna analiza zapytań wydawanych w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej pokazuje, że zdecydowana większość czytelników nie zastanawia się nad formułowaniem zapytań pod kątem opisów – zazwyczaj wpisują oni ogólne frazy czy pojedyncze słowa podobne do tych, jakie wprowadzają w wyszukiwarkach internetowych.

Wyniki powyższej analizy prowadzą do pytania: czy istnieje sposób, w jaki można by poprawić spójność opisów publikacji znajdujących się w wielu rozproszonych bibliotekach cyfrowych.

Możliwości poprawy spójności metadanych w sieci rozproszonych bibliotek cyfrowych przyłączonych do FBC

Można wyróżnić dwa sposoby na rozwiązanie problemu opisanego w poprzedniej części artykułu: rozwiązanie „rozproszone” i rozwiązanie „centralne”. Mogą one pozwolić na utrzymanie spójności metadanych przechowywanych w rozproszonych bazach opisów obiektów cyfrowych, jednak ich zastosowanie wymaga sporego wysiłku ze strony wielu instytucji. Należy też pamiętać, iż niezależnie od ostatecznego rozwiązania konieczne będzie wykonanie pracy polegającej na uporządkowaniu wpro-

wadzonych dotychczas metadanych. Duża część tej pracy może zostać wykonana automatycznie, jednak z pewnością konieczne też będą ręczne korekty.

Rozwiązanie „rozproszone”

Rozwiązanie to polega na ustaleniu pomiędzy bibliotekami cyfrowymi pewnych norm opisu obiektów cyfrowych i stosowaniu się do tych norm. Wdrażanie i przestrzeganie takich norm może być wspierane poprzez stosowne mechanizmy zawarte w oprogramowaniu wykorzystywanym do budowy danej biblioteki cyfrowej. Przykładem takiego wsparcia może być umieszczenie w oprogramowaniu stałych list wartości dla tych atrybutów, dla których listy takie będą zdefiniowane (np. język czy typ zasobu). Bardziej zaawansowane wsparcie może polegać na kontrolowaniu formatu wartości atrybutów, których nie da się wprost ograniczyć do zamkniętej listy, takich jak na przykład data wydania.

Początkiem rozwiązania „społecznościowego” może być opracowany w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu „ePoradnik redaktora zasobów cyfrowych”⁷ oraz dyskusje prowadzone na forum „Zrób sobie bibliotekę cyfrową” w serwisie społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych „Biblioteka 2.0”⁸. Niestety dyskusje i opracowanie norm nie wystarczą. Osiągnięcie pełnej spójności metadanych nie będzie możliwe bez podjęcia w poszczególnych bibliotekach cyfrowych formalnych decyzji w sprawie rozpoczęcia wykorzystywania opracowanych standardów.

Rozwiązanie „centralne”

Innym rozwiązaniem może być wykorzystanie centralnej bazy metadanych, która byłaby podstawą utrzymania spójności baz metadanych w systemie rozproszonych bibliotek cyfrowych. Można sobie wyobrazić dwa modele funkcjonowania takiej bazy. W pierwszym z nich baza centralna będzie zawierała słowniki wartości poszczególnych atrybutów, natomiast opisy poszczególnych obiektów będą tworzone i przechowywane tylko na poziomie poszczególnych bibliotek cyfrowych. Drugi model polegać może na przechowywaniu w centralnej bazie zarówno słowników wartości poszczególnych atrybutów jak i opisów poszczególnych obiektów cyfrowych. Model taki jest niejako odwrotnością idei działania serwisu FBC, w którym centralna baza powstaje poprzez pobranie metadanych z poszczególnych bibliotek. Tutaj bazy opisów rozproszonych bibliotek cyfrowych powstawałyby poprzez pobieranie danych z bazy centralnej. Oczywiście w modelu tym konieczne byłoby ustalenie zasad i sposobu stworzenia i utrzymania takiej centralnej bazy oraz wyznaczenie jednej czy wielu instytucji za tę bazę odpowiedzialnych.

Powyższe rozwiązanie jest rozwiązaniem analogicznym do katalogu centralnego NUKAT i jego kartoteki haseł wzorcowych. Podstawową różnicą jest oczywiście to, że katalog NUKAT gromadzi metadane – opisy bibliograficzne w formacie

⁷ <http://fbc.pionier.net.pl/id/oa:www.bibliotekacyfrowa.pl:17703>

⁸ <http://forum.biblioteka20.pl/viewforum.php?f=12>

MARC, a opisana powyżej centralna baza metadanych miałaby gromadzić opisy obiektów cyfrowych w formacie DC. Jednak wiele problemów, które zostały rozwiązane przy tworzeniu katalogu NUKAT z pewnością wystąpiłyby również przy tworzeniu centralnej bazy metadanych dla bibliotek cyfrowych. W tym kontekście należy pamiętać, że w sieci rozproszonych polskich bibliotek cyfrowych wiele opisów obiektów cyfrowych powstaje na podstawie bezpośredniego importu opisów bibliograficznych z systemów bibliotecznych, w tym również właśnie z katalogu NUKAT. Dlatego też, w tych bibliotekach, które korzystają z katalogu NUKAT proces uspoźniania metadanych może, w pewnym zakresie, opierać się na tym właśnie katalogu.

Podsumowanie

W niniejszym artykule zasygnalizowano problem spójności metadanych w sieci polskich bibliotek cyfrowych. Problem ten znacznie utrudnia użytkownikom bibliotek cyfrowych przeszukiwanie dostępnych w nich zasobów. Co więcej, brak spójności metadanych utrudnia również realizację zaawansowanych funkcji systemów bibliotek cyfrowych, chociażby takich jak automatyczne grupowanie wyników czy przeszukiwanie zasobów według zakresów dat wydania.

W pracy wstępnie opisano dwa sposoby rozwiązania tego problemu: rozwiązanie „rozproszone” i rozwiązanie „centralne”. Rozwiązania te wymagają jednak dokonania pewnych uzgodnień pomiędzy instytucjami tworzącymi biblioteki cyfrowe. Charakter problemu właściwie uniemożliwia opracowanie i wdrożenie rozwiązania czysto technicznego, działającego niejako w tle i nie angażującego osób tworzących zasoby bibliotek cyfrowych. Z tego samego powodu rozwiązanie problemu spójności metadanych powinno zostać wypracowane przy współpracy wszystkich większych bibliotek cyfrowych (obecnie można przyjąć, że są to biblioteki udostępniające powyżej 5 tys. cyfrowych publikacji). W przeciwnym przypadku nawet najlepsze rozwiązania mogą dać zbyt mały efekt w stosunku do całości udostępnianych metadanych.

Opisany w artykule problem oraz propozycje jego rozwiązania zostały przedstawione 6 grudnia 2007 r. w Toruniu w drugim dniu IV Warsztatów „Biblioteki Cyfrowe”, organizowanych cyklicznie przez PCSS. W ramach omawiania tego problemu, poza pracownikami PCSS, wystąpiła pani Agnieszka Kasprzyk z Centrum NUKAT, przedstawiając trzy różne koncepcje powiązania systemu bibliotek cyfrowych i katalogu NUKAT. Skutkiem wystąpień była dyskusja na temat możliwości uspoźnienia metadanych i wykorzystania do tego celu katalogu NUKAT. Ostatecznym wnioskiem z dyskusji było stwierdzenie konieczności wprowadzenia w oprogramowaniu dLibra funkcji ułatwiających utrzymanie spójności metadanych zgodnie z opisanym powyżej rozwiązaniem „rozproszonym” (być może opartych na ustaleniach zebranych we wspomnianym „ePoradniku redaktora zasobów cyfrowych”). Kilka bibliotek wyraziło również zainteresowanie funkcjami umożliwiającymi automatyczne utrzymanie spójności pomiędzy słownikami wartości atrybutów poszczególnych bibliotek cyfrowych, a zewnętrzną kartoteką

haseł wzorcowych. Kwestie te będą z pewnością tematem dalszych konsultacji i prac prowadzonych przez zespół bibliotek cyfrowych PCSS w ramach rozwoju oprogramowania dLibra i serwisu FBC.

The issue of metadata consistency in the network of distributed digital libraries available through FBC search tool

Poznań Supercomputer and Network Center has been working on the implementation and development of digital libraries since 1996 and dLibra software since 1999. First online public access digital library using dLibra became Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (Wielkopolska Region Digital Library, <http://www.wbc.poznan.pl>) opened in 2002. Recent few years have witnessed a development of a number of Polish regional and institutional digital libraries providing currently access to over 95,000 documents.

Considerably large number of digital libraries and their holdings offers a perfect starting point for the development of new, more advanced networked services that can integrate holdings and functions of all digital libraries and provide users with new, previously unavailable possibilities, the example of it being a Digital Libraries Federation service (<http://fbc.pionier.net.pl>) available since June 2007.

Simultaneous access to holdings of various digital libraries sheds light on very important problem of metadata consistency in the case of holdings originating from various sources. Such a consistency is indispensable to benefit fully from the integration of digital resources. Moreover, it matters not only in automatic data processing, but also when one and the same user accesses digital resources of various libraries. This presentation provides a discussion on the problem of data consistency and delivers an analysis of possible solutions with the employment of data from NUKAT union database.

Odzwierciedlenie zasobów bibliotek cyfrowych w narodowym katalogu centralnym NUKAT na przykładzie Akademickiej Biblioteki Cyfrowej

Wprowadzenie

Pierwsze eksperymentalne prace nad digitalizacją zbiorów bibliotecznych podjęto w Polsce pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. Zastanawiano się wówczas, w jaki sposób opisywać dokumenty elektroniczne i jakich narzędzi użyć, by dostęp do nich był szybki, łatwy i, na ile to możliwe, pozbawiony szumu informacyjnego. W ich efekcie powstały i są rozwijane różne koncepcje bibliotek cyfrowych. W środowisku krakowskim zastosowano rozwiązanie wykorzystujące możliwości zintegrowanego systemu bibliotecznego VTLS/Virtua. W środowisku poznańskim opracowano oprogramowanie dLibra ukierunkowane na obsługę bibliotek cyfrowych. Istotne dla całego procesu było przyjęcie standardów opisu dokumentów cyfrowych. Zastosowany dla repozytoriów cyfrowych standard Dublin Core zawierał ogólne wskazówki i nie wymagał bezwzględnego korzystania z norm opisu. Dawał większą dowolność, a co za tym idzie możliwość opisywania różnych typów dokumentów, także tych, dla których normy nie istniały. Jednak po dłuższym okresie spontanicznego stosowania formatu Dublin Core wśród bibliotek zaczęły pojawiać się głosy o potrzebie opracowania ujednoczonych zasad opisywania, które okazują się niezwykle istotne w momencie tworzenia wspólnej platformy do wymiany danych. W przypadku bibliotek które, podobnie jak BG AGH, znały wagę stosowania standardów i postanowiły umieszczać opisy dokumentów elektronicznych w swoich katalogach, wybór formatu MARC 21 do ich opisu był naturalną tego konsekwencją. Opracowanie i opublikowanie w 2000 r. polskiej normy² a następnie instrukcji do formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego³ pozwoliło włączać elektroniczne

¹ Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej Kraków.

² PN-N-01152-13:2000 Opis bibliograficzny. Dokumenty elektroniczne.

³ K. Sanetra: *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego*; Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Warszawa : Wydaw. SBP, 2003. - (Formaty, Kartoteki ; 12).

wersje książek (a potem również innych typów dokumentów) do własnych katalogów komputerowych, a także podjąć dyskusję nad możliwościami umieszczania opisów dla dokumentów elektronicznych w katalogu NUKAT⁴.

W wyniku dalszych prac bibliotekarzy z bibliotek współtworzących NUKAT przygotowano opracowanie⁵ porządkujące sprawy związane z rejestrowaniem w katalogu centralnym dokumentów elektronicznych (książki i tytuły czasopism), które w lutym 2007 r. umieszczono na stronie Centrum. Na potrzeby niniejszego opracowania dokonano analizy zasobu NUKAT-u pod kątem występowania w nim e-dokumentów o dostępie zdalnym pochodzących z bibliotek cyfrowych instytucji współtworzących katalog centralny. Spośród 80 bibliotek wymienionych na stronie Centrum NUKAT⁶, 21 tworzy samodzielnie lub współtworzy biblioteki cyfrowe (zob. Tab. 1). Łącznie więc, w katalogu centralnym swoje odzwierciedlenie powinno znaleźć 14 istniejących bibliotek cyfrowych (BC). Są też biblioteki, które opracowują i udostępniają w swoich katalogach lokalnych dokumenty elektroniczne, znajdujące swe odzwierciedlenie w NUKAT, lecz nie tworzą odrębnej biblioteki cyfrowej (np.: „wydawnictwa pełnotekstowe” Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej). Znaczna część spośród pozostałych bibliotek współpracujących z NUKAT-em bierze udział w różnych projektach cyfryzacji zbiorów⁷, a efekty swych prac udostępnia w inny sposób, np. mieszcząc linki do e-dokumentów ze swej strony domowej⁸ czy tworząc odrębne bazy danych dla poszczególnych typów dokumentów⁹. Dokumenty takie w większości nie są opisywane w katalogu biblioteki ani tym bardziej nie są wprowadzane do katalogu centralnego NUKAT.

⁴ W jej wyniku od 2004 r. BG AGH zaczęła pilotażowo rejestrować dokumenty (na CD-ROM-ach i o dostępie zdalnym) – także w NUKAT.

⁵ *Dokumenty elektroniczne, mikroformy, dokumenty niesamoistne wydawniczo a NUKAT*. Warsztaty, Warszawa, 5-6 grudnia 2006 – ustalenia. – Warszawa, 23.02.2007. opubl. na stronie NUKAT w dziale Współpraca.

⁶ Pełny wykaz bibliotek współkatalogujących można znaleźć pod adresem: <http://www.nukat.edu.pl/> w dziale Współpraca.

⁷ Biblioteka Jagiellońska na swojej stronie udostępnia zbiory online zdigitalizowane w ramach różnych projektów, m.in. eSkryptorium (część większego projektu Cyfrowej Biblioteki Jagiellońskiej), w ramach którego zdigitalizowano 14 rękopisów pochodzących ze zbiorów BJ i oo Paulinów na Skalce; ponadto 2 starodruki, Bazę Ikonografii Teatralnej zawierającą zdjęcia archiwalne dot. teatrów krokowskich; 1 autograf Chopina, czasopismo „Naprzód” oraz „Pamiętnik Literacki” zdigitalizowany w ramach współpracy z Biblioteką Uniwersytetu w Jenie (ThULB) i umieszczony w bazie Journals@UrMEL.

⁸ Cyfrowa Kolekcja Czasopism Polskich, na którą składa się kilkanaście tytułów polskich czasopism, m.in. Skamander, Merkuriusz Polski, Przegląd Sportowy. Projekt BUW i Biblioteki Narodowej udostępnianych ze strony BUW; „Zbiory zdigitalizowane” Biblioteki Uniwersyteckiej KUL obejmujące m.in. 47 książek, 2 serie albumowe z dziedziny sztuk pięknych i czasopismo Tygodnik Ilustrowany 1866-1881; czasopisma online wydawane przez Uniwersytet Medyczny w Łodzi, dostępne ze strony Biblioteki.

⁹ Biblioteka Główna Politechniki Lubelskiej prowadzi kilka baz m.in. z rozprawami doktorskimi, czy bogaty zbiór norm polskich i europejskich zawierający 28537 dokumentów.

Biblioteki współpracujące z NUKAT, tworzące lub współtworzące BC

Lp.	Nazwa biblioteki współtworzącej NUKAT	Nazwa BC tworzonej przez daną bibliotekę
1.	Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej	WBC ¹⁰
2.	Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu	WBC
3.	Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach	ŚBC ¹¹
4.	Biblioteka Główna Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	PedagogicznaBC
5.	Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku	PodlaskaBC
6.	Biblioteka Główna Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy	KPBC ¹²
7.	Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego im. J. J. Śniadeckich	KPBC
8.	Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	KPBC
9.	Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie	e-bUW ¹³
10.	Biblioteka Politechniki Łódzkiej	eBiPol
11.	Biblioteka Politechniki Wrocławskiej	DBC ¹⁴
12.	Biblioteka Akademii Ekonomicznej im. O. Langego we Wrocławiu	DBC
13.	Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego	DBC
14.	Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu	DBC
15.	Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu	DBC
16.	Biblioteka Narodowa	CBN „Polona”
17.	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu	BCUWr
18.	Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej	BCPW
19.	Biblioteka Główna Politechniki Gdańskiej	BCPGd ¹⁵
20.	Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie	BC UEK
21.	Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica	ABC AGH

Dokumenty elektroniczne o dostępie zdalnym w NUKAT

Dotarcie w NUKAT do informacji o dokumentach elektronicznych o dostępie zdalnym, z punktu widzenia przeciętnego użytkownika, tzn. osoby nie znającej zasad doboru dokumentów oraz sposobów opisu stosowanych przez biblioteki, nie jest proste. Ma on do dyspozycji albo poszukiwanie za pomocą haseł przedmiotowych albo elementów z opisu bibliograficznego.

¹⁰ Wielkopolska BC.

¹¹ Śląska BC.

¹² Kujawsko-Pomorska BC.

¹³ Elektroniczna biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego.

¹⁴ Dolnośląska BC.

¹⁵ Wirtualna Biblioteka Sieci Semantycznej Politechniki Gdańskiej.

W indeksie przedmiotowym trudno odnaleźć hasła, które w sposób jednoznaczny wyróżniałyby dokumenty o dostępie zdalnym. Istniejące w nim hasła rozwinięte z określnikiem formalnym „dokument elektroniczny” (1328) w większości nie mają powiązań z rekordami bibliograficznymi i pochodzą najprawdopodobniej z JHP BN¹⁶. W języku KABA istnieje wprawdzie określnik formy dla dokumentów elektronicznych wydawanych na CD-ROM-ach, brak jednak zarówno określnika, jak i tematu dla dokumentów o dostępie zdalnym. Hasła przedmiotowe zawierające przymiotnik „elektroniczne” mogą odnosić się tak do formy, jak i treści tematowanych dokumentów, toteż stosowane są w przypadku wydawnictw publikowanych na nośnikach elektronicznych, jak i w rekordach opisujących prace na temat tego typu wydawnictw, co ilustruje poniższy przykład 1. Wskazuje on, iż nawet istniejące hasła nie są stosowane zbyt konsekwentnie, o czym świadczy niewielka liczba związanych opisów bibliograficznych, w których zostały użyte.

W przypadku przeszukiwania bazy wg elementów z opisu bibliograficznego jedną możliwą do zastosowania kategorią wyszukiwawczą z oferowanych pozostaje kategoria „W całym opisie”, a możliwości formułowania terminów wyszukiwawczych są prawie nieograniczone („elektronicz*”, „cyfrow*”, „http*” itp.). W wyniku zastosowania tej metody wyszukiwania użytkownik otrzymuje liczne zbiory odpowiedzi, problem pojawia się natomiast przy ich dalszej selekcji.

Przykład 1: Tematy w języku KABA związane z dokumentami elektronicznymi

	Liczba opisów	Termin szukany
przejdź do indeksu	184	Wydawnictwa elektroniczne. [KABA] Uwagi: Stosuje się do wydawnictw umieszczonych na nośnikach elektronicznych oraz do prac na ich temat.
		Liczba Zobacz/Zobacz też opisów
przejdź do indeksu	3	Edytorstwo elektroniczne. Uwagi: Tworzenie książek elektronicznych i ich rozpowszechnianie przy pomocy komputerów.
przejdź do indeksu	2	Biblioteki -- zbiory specjalne -- wydawnictwa elektroniczne. [węższy termin]
przejdź do indeksu	36	Czasopisma elektroniczne. [węższy termin] Uwagi: Stosuje się do czasopism wydawanych i rozpowszechnianych elektronicznie, dostępnych online oraz do prac na ich temat. Do prac na temat wykorzystywania nośników elektronicznych, satelitów itp. przy produkcji programów telewizyjnych stosuje się hasło Dziennikarstwo elektroniczne <--OG> Użyto w rekordzie Dziennikarstwo elektroniczne <--OG>
przejdź do indeksu	1	Elektroniczne rozprawy akademickie. [węższy termin]
przejdź do indeksu	7	Encyklopedie elektroniczne. [węższy termin] Uwagi: Stosuje się do encyklopedii zainstalowanych na nośnikach elektronicznych, jak i do prac na temat tych encyklopedii.
przejdź do indeksu	70	Książki elektroniczne. [węższy termin] Uwagi: Stosuje się do książek publikowanych na nośnikach elektronicznych, a także do prac na temat tych książek.
przejdź do indeksu	0	Roczniki elektroniczne. [węższy termin] Uwagi: Stosuje się do zbiorów roczników zainstalowanych na nośnikach elektronicznych oraz do prac na ich temat Jako określnik związany --roczniki elektroniczne stosuje się po temacie Telefony.
przejdź do indeksu	20	Słowniki elektroniczne. [węższy termin] Uwagi: Stosuje się do słowników elektronicznych, oraz do prac na ich temat

¹⁶ Język Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej.

The screenshot shows a library search interface with a navigation bar at the top containing links like 'Strona główna', 'Indeksy', 'Słowa z opisów', 'Słowa z haseł', 'Zaawansowane', 'Schowek(0)', and 'Pomoc'. The main content area displays search results for the query 'dokument elektroniczny', showing 1 to 10 of 3075 results. Each result includes a numbered entry (1, 2, 3), a 'pełny opis' link, and fields for 'Autor', 'Tytuł', 'Adres wyd.', 'Ozn.', and 'serii'. The interface also features a sidebar with navigation options like 'Kontakt', 'MAPA STRONY', and 'Filtry wyszukiwania', and a status bar at the bottom indicating the page was accessed 859312 times on September 6, 2005.

W omawianym przykładzie zastosowano wyszukiwanie wg frazy „dokument elektroniczny” w całym opisie. Otrzymano w odpowiedzi 3075 rekordów, wśród których znalazły się:

- opisy dokumentów elektronicznych o dostępie zdalnym,
- dokumenty zawierające w opisie jedynie adnotację o istnieniu wersji elektronicznej,
- opisy bibliograficzne, do których dodano adres url wersji elektronicznej, ale również:
- opisy dokumentów elektronicznych o dostępie lokalnym na płytach CD-ROM lub DVD,
- opisy dokumentów tematycznie związanych z elektroniką,
- inne, w których w dowolnym indeksowanym polu opisu pojawiają się słowa „dokument” i „elektroniczny”.

Przykład 3: Wyszukiwanie wg „http” w całym opisie

Rekord 1 z 1853

Szukałeś W całym opisie: http*

Hasło główne	Nepomucka, Krystyna (1920-).
Tytuł	Wakacje z Penelopą / Krystyna Nepomucka.
Adres wydawniczy	Łódź : Akapit Press, [ca 2002].
Opis fizyczny	191 s. ; 21 cm.
Uwaga	Data wyd. wg: http://www.mareno.pl
ISBN	83-88790-03-X
KABA	Literatura polska dla młodzieży -- 1970-.
Dolnośląskie	Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu
Lubelskie	Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Lublinie
Zachodniopomorskie	Książnica Pomorska w Szczecinie

Rekord 1 z 1853
pierwszy rekord | poprzedni rekord | następny rekord | ostatni rekord

Wyszukiwanie wg „http*” w całym opisie prowadzi do wygenerowania błędnych z punktu widzenia oczekiwania użytkownika wyników, ponieważ w efekcie otrzymujemy jedynie opisy pozycji, w których url występuje w polu uwag (jako źródło poszczególnych elementów opisu, np. wyjaśnienie skąd pobrana została data wydania albo inne elementy opisu bibliograficznego).

Bardziej dociekliwy i dobrze znający opis bibliograficzny użytkownik mógłby pokusić się o zastosowanie wyszukiwania zaawansowanego wykorzystując istniejącą tam kategorię **nte:** (Uwagi) do zawężenia otrzymanych rezultatów. Na przeszkodzie w sformułowaniu idealnego zapytania wyszukiwawczego stanie jednak – obok braku konsekwencji w uzupełnianiu starych opisów – niejednorodność zamieszczanych adnotacji. W polu Uwag występują one w kilku formach, np.:

- Dostępny również jako dokument elektroniczny.
- Dostępny również w formie elektronicznej¹⁷.
- Dostępny także w wersji elektronicznej w ramach KPBC.
- Dostępny również online przez www. Dostęp do abstraktów i pełnych tekstów artykułów tylko dla subskrybentów wersji elektronicznej.

Gdzie indziej w polu 538 uwaga o sposobie dostępu pojawia się w postaci:

- Tryb dostępu: Internet.
- Tryb dostępu: World Wide Web.

Trzeba przyznać, iż format wyświetlania dokumentów udostępniony w interfejsie dla użytkownika nie pomaga w ocenie skuteczności zastosowanej strategii wyszukiwawczej. W wyniku wyszukiwania wg frazy „dokument elektroniczny” w tytule otrzymano 2749 opisów, głównie materiałów na dyskach optycznych (CD-ROM). Pośród nich znajdują się również dokumenty elektroniczne o dostępie zdalnym. O tym jednak użytkownik dowiaduje się dopiero, gdy przejdzie do ekranu zawierającego pełny opis i pracowicie będzie przeglądać rekord po rekordzie. W podanym poniżej przykładzie opisy aż 8 z 10 rezultatów to opisy dokumentów pełnotekstowych¹⁸, pozostałe dwa to

¹⁷ Spotkać można również wpisy zawierające błędy typograficzne, np. „elektorniczny”.

¹⁸ Rezultaty o nr 122, 123 oraz 125-130.

wydawnictwa na CD-ROM-ach. W wykazie tytułów (skrócone opisy dokumentów) nie odróżniają się one niczym zarówno od siebie, jak i od publikacji drukowanych.

Przykład 4: Lista tytułów zawierająca różne dokumenty elektroniczne w NUKAT

Szukaleś Tytuł: dokument elektroniczny
121 do 130 z 2749

Zapisz do schowka Zznacz 121-130
Wyczyść wszystko

121 pełny opis Zznacz i kliknij "Zapisz do schowka" ☐	Autor Convención de Ingenieros de Minas del Perú (24 ; 1999). Tytuł XXIV Convención de Ingenieros de Minas del Perú, Septiembre 6-10, 1999 Adres wyd. [Lima] : Instituto de Ingenieros de Minas del Perú, 1999.
122 pełny opis Zznacz i kliknij "Zapisz do schowka" ☐	Autor Tadeusiewicz, Ryszard (1947-). Tytuł Biometria Adres wyd. Kraków : Biblioteka Główna AGH, 2004.
123 pełny opis Zznacz i kliknij "Zapisz do schowka" ☐	Autor Borkowski, Robert (politologia). Tytuł Cywilizacja, technika, ekologia Adres wyd. Kraków : BG AGH, 2003.
124 pełny opis Zznacz i kliknij "Zapisz do schowka" ☐	Tytuł Zagospodarowanie gruntów zdegradowanych Adres wyd. [Warszawa] : ITB, 2002.
125 pełny opis Zznacz i kliknij "Zapisz do schowka" ☐	Autor Białas, Stanisław (1936-). Tytuł Matury i egzaminy wstępne Adres wyd. Kraków : BG AGH, 2004.

Dla porównania w przykładzie 5. przytoczono rezultaty takiego samego wyszukiwania w katalogu BG AGH, który już na etapie przeglądania listy dokumentów (skrócone opisy dokumentów) pozwala zorientować się, które z nich dotyczą pełnych tekstów, dostępnych w sieci, a które opisują jedynie wersję drukowaną lub na dyskach optycznych. Dotarcie w NUKAT do informacji o dokumentach elektronicznych o dostępie zdalnym nie jest proste również z punktu widzenia osoby znającej format i zasady opisu, a także mającej dostęp do ekranu wyświetlania w formacie MARC. Bibliotekarz ma do dyspozycji dodatkowo pola stałej długości. Zgodnie z formatem MARC 21 dokumenty elektroniczne, tj. mające w polu danych kontrolnych 008/23 (Kod formy zapisu – Form of Item) wartość „s”, w polu 007/01 (Forma fizyczna dokumentu elektronicznego – Specific Material Designation) powinny mieć odpowiednio wartość „r” dla dokumentów o dostępie zdalnym, a dla dysków optycznych – wartość „o”. Taka kategoria wyszukiwawcza nie została jednak umieszczona wśród domyślnych reguł indeksowania systemu Virtua.

Z drugiej strony, nawet gdyby podjąć się próby zdefiniowania i udostępnienia nowej kategorii wyszukiwawczej, wiele rekordów zawierających adresy url do dokumentów pełnotekstowych pozostałoby poza nią, ze względu na sposób podejścia do problemu, rejestracji dokumentów elektronicznych, mających swoje wersje drukowane.

Rekordy 41 do 50 z 1305

Zachowaj Zaznacz 41-50 Wyczyść wszystko

41 karta rekord MARC Autor Ziśko, Mariusz.
 Tytuł Modelowanie zjawisk falowych [Dokument elektroniczny] / Mariusz Ziśko.
 Adres wyd. Kraków : Biblioteka Główna AGH, 2003.
 Dostęp <http://winnatbg.bg-agh.edu.pl/skrypty2/0066/>

Zaznacz, aby dodać do schowka

42 karta rekord MARC Autor Bienkowski, Zdzisław.
 Tytuł Poradnik ultrakrótkofalowa [Dokument elektroniczny] / Zdzisław Bienkowski.
 Adres wyd. Kraków : Biblioteka Główna AGH, 2003.
 Dostęp <http://winnatbg.bg-agh.edu.pl/skrypty2/0067/>

Zaznacz, aby dodać do schowka

43 karta egzemplarze (1) rekord MARC Liczba dostępnych egz.: 1
 Dostępne w: BG-Oddział Informacji Naukowej
 Tytuł Encyclopaedia Britannica CD 99, Disc 1 z 2 [Dokument elektroniczny] : knowledge for the information age.
 Wydanie Multimedia ed.
 Adres wyd. Chicago : Encyclopaedia Britannica Inc., 1999.
 Opis fiz. 2 dyski optyczne (CD-ROM) : dźwięk, kolor ; 12 cm +

Zaznacz, aby dodać do schowka

44 karta egzemplarze (1) rekord MARC Liczba dostępnych egz.: 1
 Dostępne w: AGH-Biblioteka Główna
 Autor Convención de Ingenieros de Minas del Perú (1999).
 Tytuł XXIV Convención de Ingenieros de Minas del Perú, Septiembre 6-10, 1999 [Dokument elektroniczny] : trabajos técnicos / Instituto de Ingenieros de Minas del Perú.
 Adres wyd. [Lima] : Instituto de Ingenieros de Minas del Perú, 1999.
 Opis fiz. 1 dysk optyczny (CD-ROM) : dźwięk, kolor ; 12 cm +

Zaznacz, aby dodać do schowka

Wprowadzie instrukcja NUKAT zaleca, aby dla każdej wersji elektronicznej sporządzać w katalogu centralnym odrębny rekord bibliograficzny, z obserwacji jednak wynika, iż biblioteki tworzące jednocześnie odrębne biblioteki cyfrowe, w bazie NUKAT często dodają jedynie, do już istniejącego opisu bibliograficznego dokumentu drukowanego, adres http (w polu 856) przekierowujący do wersji pełnotekstowej.

Jeżeli dodać do tego, iż opisy wydawnictw drukowanych czy publikowanych na CD-ROM-ach, uzupełnione o adres *url*, nie posiadają haseł, które informowałyby o istnieniu także dokumentu cyfrowego o zdalnym dostępie to oznacza, że w przypadku braku odrębnych rekordów bibliograficznych dla tego typu dokumentów są one bardzo trudne lub całkiem niemożliwe do wyselekcjonowania.

Odzwierciedlenie zasobów bibliotek cyfrowych w NUKAT¹⁹

Opisane powyżej trudności w odnalezieniu w NUKAT dokumentów elektronicznych o dostępie zdalnym spowodowały, iż przy doborze materiału do analizy należało zastosować możliwie szerokie kryterium wyszukiwawcze²⁰. Spośród **7747** otrzymanych

¹⁹ Dane do analizy zostały pobrane w dniu 29.11.2007 r.

²⁰ Zastosowano wyszukiwanie: **Tytuł: elektroniczny LUB w całym opisie: elektron*** ponieważ rekordy bibliograficzne dla dokumentów o zdalnym dostępie w tytule, w podpolu „h”, powinny mieć określenie [Dokument elektroniczny] a opisy druków, które potencjalnie mogą zawierać adresy url do wersji elektronicznej, powinny mieć w uwagach informacje typu Dostępny w wersji elektronicznej.

w ten sposób opisów **3218** rekordów zawierało url, przy czym **172** adresy powtarzały się, najczęściej 2-krotnie, 21 z nich wielokrotnie²¹. Ostatecznie ustalono **2986** unikatowych adresów url.

Do ustalenia liczby dokumentów poszczególnych bibliotek cyfrowych mających swoje odzwierciedlenie w NUKAT wykorzystano porównanie domen poszczególnych BC z adresami url istniejącymi w rekordach wyodrębnionych z katalogu centralnego. W szczególnych przypadkach, np. przy braku rezultatów sprawdzano dodatkowo fragmenty adresów instytucji. W większości przypadków utworzenie biblioteki cyfrowej poprzedzał etap udostępniania dokumentów cyfrowych poprzez stronę domową biblioteki, toteż należało przypuszczać, że w katalogu centralnym mogą się znajdować linki do takich dokumentów, które bądź pozostają poza BC, bądź których adres nie został uaktualniony. Takie podejście okazało się uzasadnione w przypadku bibliotek cyfrowych założonych stosunkowo niedawno. Oprócz tego w NUKAT znaleziono odwołania do dokumentów elektronicznych umieszczonych na stronach czy w katalogach komputerowych innych bibliotek współpracujących, np. Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej (21 dok.), jak i do innych bibliotek cyfrowych, np. Zielonogórska BC (2), Wirtualna Biblioteka Literatury Polskiej²² (14), strona Małopolskiego Towarzystwa Genealogicznego²³, budowanych przez instytucje nie współtworzące katalogu centralnego. Pozostałe, to adresy czasopism i serwisów elektronicznych, bądź pojedynczych dokumentów umieszczanych na stronach bibliotek itp.

Tabela 2

Liczba dokumentów elektronicznych poszczególnych bibliotek cyfrowych, do których istnieje odwołanie w NUKAT

L.p.	Nazwa biblioteki cyfrowej	Liczba dokumentów o dostępie zdalnym	Liczba adresów powtórzonych	łącznie rekordów z odwołaniami	Adres	System/oprogramowanie
a	b	c	d	e	f	g
1.	ABC AGH	304	50	355	http://abc.agh.edu.pl	Virtua
2.	BC PW ²⁴	204	13	217	http://bcpw.bg.pw.edu.pl/	dLibra
3.	KPBC	183	2	185	http://kpbc.umk.pl/	dLibra
4.	WBC	171	0	171	http://www.wbc.poznan.pl/	dLibra
5.	Dolnośląska BC ²⁵	146	0	146	http://www.dbc.wroc.pl/	dLibra
6.	Śląska BC	123	1	124	http://www.sbc.org.pl/	dLibra
7.	BC UEK w Krakowie	55	7	62	http://149.156.2.30/cgi-bin/gw_46_6/ae/chameleon?skin=cyfr	Virtua
8.	Pedagogiczna BC	7	0	7	http://www.ap.krakow.pl/dlibra/	dLibra

²¹ 3- do 6-krotnie, jeden 8-, jeden 13- i jeden 18-krotnie.

²² Inicjatywa Instytutu Filologii Polskiej na Wydziale Filologiczno-Historycznym UG.

²³ MTG udostępnia na swojej stronie 8 dokumentów ze zbiorów BJ.

²⁴ 194 adresy BC PW oraz 10 adresów (w tym 1 powtórzony 3x) dok. cyfrowych należących do domeny Politechniki Warszawskiej, np. eczyt.bg.pw.edu.pl, prawdopodobnie dokumenty o dostępie ograniczonym.

²⁵ 105 dokumentów DBC + 41 z adresami Politechniki Wrocławskiej.

9.	e-bUW ²⁶	5	1	6	http://ebuw.uw.edu.pl/	dLibra
10.	eBiPol (BC Pł)	5	2	7	http://ebipol.p.lodz.pl/	dLibra
11.	CBN „Polona” ²⁷	1	0	1	http://www.polona.pl/	dLibra
12.	BC PG	0	0	0	http://www.wbss.pg.gda.pl/	JeromeDL
13.	BC UW r	0	0	0	http://www.bibliotekacyfrowa.pl/	dLibra
14.	Podlaska BC	0	0	0	http://pbc.biaman.pl/	dLibra

Kolumna c w tabeli zawiera liczbę unikatowych adresów url. Warto zwrócić uwagę na znajdującą się obok, wyodrębnioną z całości, liczbę adresów powtórzonych, która stanowi odzwierciedlenie sytuacji, kiedy w katalogu centralnym od 2007 r. współistnieją: rekord wersji drukowanej, uzupełniony o adres url dokumentu elektronicznego, oraz odrębny opis dla dokumentu o dostępie zdalnym. Duża liczba powtórzeń tych adresów w przypadku ABC AGH wynika z faktu, iż od początku konsekwentnie tworzy się odrębny rekord dla wersji elektronicznej dokumentu, podczas gdy biblioteki działające na platformie dLibra w większości za podstawę opisu bibliograficznego przyjęły dokument oryginalny, dlatego też zazwyczaj ograniczają się do uzupełnienia rekordu dokumentu źródłowego o link do jego wersji pełnotekstowej.

Tabela 3
Procentowy udział e-dokumentów o dostępie zdalnym w NUKAT w stosunku do wielkości kolekcji poszczególnych BC

Nazwa biblioteki	Liczba e-dok. w BC ²⁸	Liczba e-dok. w NUKAT	Udział proc. (c/b)	Data uruchomienia BC	Typ BC ²⁹
a	b	c	d	e	f
BC PW	462	204	44%	05.2006	I
ABC AGH ³⁰	1 008	304	30%	01.2004	I
Pedagogiczna BC	30	7	23%	05.2006	I
Dolnośląska BC	760	146	19%	11.2004	R
BC UEK	326	55	17%	01.2007	I
e-bUW	103	5	5%	11.2007	I
Śląska BC	5 299	123	2%	08.2006	R
KPBC	15 741	183	1%	09.2005	R
WBC	47 610	171	0%	10.2002	R
eBiPol (BC Pł)	1 175	5	0%	12.2005	I
CBN „Polona”	6 588	1	0%	10.2006	I
BC UW r	9 704	0	0%	12.2005	I
Podlaska BC	1 727	0	0%	11.2006	R
BC PG	187	0	0%	01.2004	I

²⁶ Brak odwołań do adresu ebuw.uw.edu.pl znaleziono jedynie odwołania do dokumentów cyfrowych z domeny UW.

²⁷ BC BN.

²⁸ Stan na 29.11.2007; w przyp. BC wykorzystujących oprogramowanie dLibra nie brano pod uwagę publikacji planowanych, bowiem w większości przypadków w NUKAT nie istnieje dla nich opis bibliograficzny.

²⁹ Typy biblioteki cyfrowej: I – instytucjonalna, R – regionalna.

³⁰ Od stycznia 2008 r. BC planowane jest połączenie ABC AGH z BC UE Kraków oraz BC Politechniki Krakowskiej i utworzenie regionalnej biblioteki cyfrowej o nazwie „ABC-Kraków”.

Udział procentowy zasobów poszczególnych BC, które mają swoją reprezentację w katalogu centralnym jest wypadkową szeregu czynników, jak typ BC i czas jej powstania, a także rodzaj zawartych w niej dokumentów. W przypadku najstarszych bibliotek cyfrowych o zasięgu regionalnym, jak WBC czy KPBC, w których dominują kolekcje związane z zachowaniem dziedzictwa narodowego (nie można ich na razie opisywać w katalogu centralnym), pomimo relatywnie dużej liczby opisów znajdujących się w NUKAT ich procentowy udział w całości kolekcji BC jest niemal niezauważalny. Z kolei w bibliotekach cyfrowych tworzonych przez pojedyncze instytucje oraz takich, na których zasoby w znacznej części składają się dokumenty współczesne, stosunek ten wygląda o wiele korzystniej (por. BC PW, ABC AGH, BC UEK czy ŚBC).

Zasoby Akademickiej Biblioteki Cyfrowej AGH w NUKAT

ABC AGH w obecnym kształcie powstała w 2004 r., aczkolwiek dokumenty elektroniczne (digital counterparts czy born digital) udostępniane były już wcześniej (od 2000 r.) bezpośrednio z katalogu komputerowego³¹. W 2004 r. – tytułem eksperymentu – BG AGH zaczęła wprowadzać pierwsze e-dokumenty także do NUKAT. Przyjęto rozwiązanie, by dla każdego dokumentu cyfrowego tworzyć odrębny rekord bibliograficzny. Dodatkowo w rekordzie publikacji źródłowej dodawany jest adres oraz uwaga o wersji elektronicznej, a w wersji cyfrowej – w przypadku dokumentów skanowanych – o istnieniu wersji drukowanej. Dokumenty niesamoistne wydawniczo, tj. artykuły w czasopiśmie i referaty w materiałach konferencyjnych, rozprawy doktorskie oraz inne rękopisy włączane są wprawdzie tylko do bazy lokalnej, ale wszystkie hasła formalne (w tym także hasła dla autorów artykułów) i przedmiotowe są wprowadzane do Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych NUKAT (CKHW NUKAT). Inne typy dokumentów, np. stare druki czy rękopisy będą opracowywane i udostępniane w katalogu centralnym, gdy opublikowana zostanie instrukcja do formatu rekordu bibliograficznego dla tych typów dokumentów.

W ABC AGH wykorzystano możliwości oferowane przez system biblioteczny – Virtua ILS. Dzięki kontroli haseł i dokładnemu opisowi bibliograficznemu możliwe jest efektywne wyszukiwanie tych dokumentów. Ponadto możliwe jest indeksowanie zawartości dokumentów przy wykorzystaniu narzędzi oferowanych przez RDBMS Oracle. Vortex, oprogramowanie dostarczone przez VTLIS Inc., daje możliwości pobierania danych o kolekcjach cyfrowych i ich konwersji m.in. do formatu Dublin Core. Dzięki temu dane o ABC AGH można będzie zarejestrować w serwisach bibliotek cyfrowych wykorzystujących protokół OAI-PMH.

ABC AGH została pomyślana jako platforma, która ma za zadanie ułatwić czytelnikowi dostęp do dokumentów pełnotekstowych znajdujących się w katalogu BG AGH. Zasoby ABC to w znaczącej części dokumenty współczesne, co w polskich bibliotekach cyfrowych jest zjawiskiem stosunkowo rzadkim.

³¹ W 1999 r. zdigitalizowany został i udostępniony poprzez witrynę BG AGH pierwszy Skrypt Uczelniany AGH: *Elektrotechnika ogólna [Dokument elektroniczny] : ćwiczenia laboratoryjne* / Stanisław A. Mitkowski, Władysław R. Dąbrowski, Paweł Suliński (<http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty/0002/>). Gdy tylko zaistniała możliwość, dokument ten, a potem następne, został umieszczony w katalogu komputerowym AGH (od 2000 r.).

Wnioski

Katalog centralny NUKAT w pierwszym rzędzie służy jako źródło informacji o zasobach bibliotek. Projektując NUKAT nie zakładano, by pełnił on jednocześnie funkcję biblioteki cyfrowej, niemniej można by wykorzystać fakt, iż w jego zasobach znajduje się coraz więcej dokumentów elektronicznych o zdalnym dostępie i ułatwić użytkownikowi dotarcie do nich. W pierwszej kolejności warto byłoby zmodyfikować wskazane wcześniej elementy formatu wyświetlania w sposób, który pozwoliłoby wyselekcjonować takie dokumenty już na poziomie przeglądania listy tytułów. W niniejszym referacie starano się pokazać jak ważne, z punktu widzenia późniejszych poszukiwań użytkownika, są: jednolitość i konsekwencja w sposobie opisu. Z punktu widzenia przepisów katalogowania trudno wymagać ujednolicenia fraz w polu uwag, natomiast wyszukiwanie przedmiotowe mogłoby być efektywne w przypadku ustalenia określnika formy dokumentu elektronicznego. Jednak nawet i wtedy znaczna część dokumentów pełnotekstowych pozostawałaby poza zbiorem wyników. W tej sytuacji najbardziej efektywne wydaje się zdefiniowanie dodatkowej kategorii wyszukiwawczej, która pobierałaby do indeksu słów kluczowych zawartość pola 856, tj. adres url dokumentu o zdalnym dostępie. W ten sposób użytkownik uzyskałby szansę stosunkowo łatwego dotarcia do pełnych tekstów niezależnie od tego czy pochodzą one z opisów publikacji drukowanych czy elektronicznych, bibliotekarze katalogujący zaś – dodatkowe narzędzie ułatwiające kontrolę i ew. aktualizację linków³².

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że obecność zasobów bibliotek cyfrowych w NUKAT nie jest liczna. Jedną z przyczyn niedużej reprezentacji pełnotekstowych dokumentów elektronicznych może być fakt, iż regionalne biblioteki cyfrowe tworzą również instytucje działające poza katalogiem centralnym.

Przeprowadzone badania wykazały ponadto, iż biblioteki umieszczają niektóre swoje dokumenty cyfrowe tylko w BC mimo, iż współpracują przy tworzeniu katalogu centralnego. Prawdopodobnie dzieje się tak dlatego, że większość z nich gromadzi również inne typy dokumentów, np. zbiory graficzne, rękopisy, starodruki i inne specjalne, dla których nie zostały jeszcze opracowane bądź opublikowane instrukcje do formatu³³.

Najliczniej reprezentowana w NUKAT jest biblioteka cyfrowa AGH (ABC AGH), co jest wynikiem zarówno typu zbiorów, jak i stosowanego oprogramowania, przede wszystkim zaś – konsekwentnego realizowania przyjętego rozwiązania. Stosunkowo duża liczba e-dokumentów bibliotek pracujących na platformie dLibra, jak BC Politechniki Warszawskiej (BC PW) czy bibliotek regionalnych, jak KPBC, WBC czy DBC, jest na ogół efektem świadomego wyboru przez instytucje tworzące te biblioteki katalogu (w tym katalogu centralnego), jako źródła danych bibliograficznych wyso-

³² Rozwiązanie takie sprawdzilo się w katalogu BG AGH i innych bibliotek krakowskich, a także w dużych katalogach zagranicznych stosujących system Virtua ILS., np. RERO.

³³ Brak na przykład instrukcji do katalogowania rękopisów, co uniemożliwia wprowadzanie do NUKAT rozpraw doktorskich, stanowiących już obecnie znaczący zasób w cyfrowych bibliotekach akademickich, gromadzonych w bibliotekach „na prawach rękopisów”.

kiej jakości, które znacznie przyspieszają katalogowanie i obniżają koszty związane z umieszczaniem e-publicacji w BC³⁴.

Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT funkcjonuje dopiero od pięciu lat, a formalnie dokumenty elektroniczne wprowadzane są do niego od 2004 r., podczas gdy pierwsze biblioteki cyfrowe zaczęły powstawać wcześniej³⁵. Nowe reguły katalogowania, dotyczące e-dokumentów, obowiązują zaledwie od roku. Biorąc pod uwagę dużą świadomość instytucji współtworzących biblioteki cyfrowe należy mieć nadzieję, że liczba odwołań do e-dokumentów będzie stale wzrastać.

Reflecting digital library holdings in NUKAT union catalog on the example of Akademicka Biblioteka Cyfrowa (Academic Digital Library)

Recent years have witnessed mass development of digital libraries. On the one hand they are operated with dedicated software and on the other hand they employ the tools delivered by integrated library systems.

Catalog records for documents stored in digital libraries can be entered into NUKAT according to the rules specified by NUKAT libraries in 2006. This short report attempts to answer the question whether and to what extent digital library holdings are recorded in NUKAT database.

³⁴ *Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa - problemy i zagadnienia związane z realizacją I etapu jej rozwoju* / Dominika Czyżak, Grzegorz Szturo, Małgorzata Rakowska// W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny] / red. naczelny Bożena Bednarek-Michalska. - Nr 11/2006 (81) grudzień/styczeń. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: http://www.ebib.info/2006/81/czyzak_szturo_rakowska.php. - Tyt. z pierwszego ekranu. - ISSN 1507-7187.

³⁵ Pierwsze próby udostępniania przez biblioteki dokumentów cyfrowych, to koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. Por. przyp. 30.

Katalogi rozproszone na przykładzie polskiej wyszukiwarki KaRo

Wprowadzenie

Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich – KaRo² jest wyszukiwarką korzystającą z protokołu Z39.50 udostępniającą opisy bibliograficzne z ok. 80 polskich katalogów bibliotecznych. W ciągu nieco ponad sześciu lat istnienia KaRo zdobyło znaczącą popularność i stanowi ciekawy materiał badawczy.

W artykule opublikowanym w *Bibliotekarzu* w 2002 r.³ podsumowano statystyki dostępów do KaRo w ciągu pięciu pierwszych miesięcy jego działania. W tym czasie obsłużonych zostało ok. 250 tys. zapytań bibliograficznych, w godzinach szczytu zadawano od 300 do 500 zapytań na godzinę, w ciągu dnia z KaRo korzystało od 100 do 150 użytkowników, a w miesiącu – do 1300. Dla porównania, tylko w listopadzie 2007 r. obsłużonych zostało ponad 1,3 mln zapytań od prawie 15 tys. użytkowników. W godzinach szczytu zadawano od 6 do 10 tys. zapytań na godzinę, a w ciągu jednego dnia z systemu korzystało od 1000 do 1500 użytkowników. Maksymalna, dzienna liczba zapytań to ponad 70 tys. Wzrost popularności KaRo najlepiej obrazuje Wykres 1.

Uruchomienie KaRo nastąpiło w momencie, kiedy polskie środowisko bibliotekarskie prowadziło ożywioną dyskusję na temat koncepcji budowania katalogu NUKAT. Podstawowym problemem był brak możliwości natychmiastowego połączenia funkcji repozytorium najwyższej jakości opisów bibliograficznych z funkcją informacyjną bazy prezentującej zasoby najważniejszych bibliotek⁴. KaRo było pierwszym w Polsce systemem, który pozwalał na jednoczesne przeszukiwanie zasobów wielu bibliotek i zastąpiło, forsowany wówczas, pomysł utworzenia wspólnej bazy opisów, jako kom-

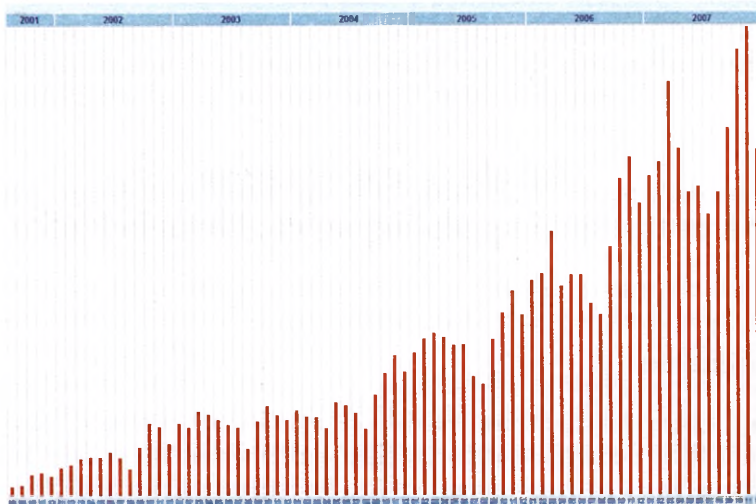
¹ Uczelniane Centrum Informatyczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

² <http://karo.umk.pl>

³ T. Wolniewicz: *KaRo – Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich*, „Bibliotekarz” 03/2002.

⁴ Nie było zgody na scalanie w bazie NUKAT danych z istniejących już komputerowych katalogów bibliotek zaangażowanych w projekt. W 2002 r. wprowadzono do bazy NUKAT zawartość Centralnej Kartoteki Hasel Wzorcowych – tworząc CKHW NUKAT oraz zawartość Centralnego Katalogu Czasopism – CKTCz. Budowanie bazy opisów bibliograficznych pozostałych dokumentów rozpoczęto od zera. W początkowym okresie centralna informacja o miejscu przechowywania dokumentów opisanych w katalogu NUKAT była bardzo skromna. Jako pochodna kopiowania gotowych opisów dynamicznie rosła w kolejnych latach. (Przyp. red.)

pilacji wielu niespójnych katalogów bibliotecznych⁵, a działało praktycznie bez kosztów i nie wymagało żadnej synchronizacji danych. Uruchomienie KaRo pozwoliło na skupienie całego wysiłku na budowaniu NUKAT-u jako repozytorium opisów.

Wykres 1. Statystyki miesięczne KaRo⁶

Doświadczenia uzyskane przy zarządzaniu systemem rozproszonym pozwalają na opisanie zalet i wad tego typu rozwiązania oraz porównanie go z systemem centralnym, takim jak NUKAT.

Rola katalogu rozproszonego

Od początku funkcjonowania KaRo widać było, że jest on używany dla dwóch głównych celów: jako wyszukiwarka opisów bibliograficznych do ich kopiowania oraz jako wyszukiwarka informacji o lokalizacji poszukiwanych dokumentów bibliotecznych.

Przeprowadzone badania ankietowe⁷ pokazały, że ok. 53% użytkowników KaRo to bibliotekarze, 28% – studenci, 8% – pracownicy naukowcy, 3% – nauczyciele, 1,3% – uczniowie. Grupa „pozostali” to niecałe 7%. Ponieważ bibliotekarze korzystają z KaRo zarówno w celu ustalenia miejsca przechowywania określonych pozycji jak i do wyszukiwania gotowych opisów, to można przyjąć, że przynajmniej 60% użytkowników wykorzystuje KaRo do wyszukiwania zasobu. Należy oczekiwać, że wyszukiwanie polskich opisów bibliograficznych do kopiowania w przyszłości powinno być praktycznie w 100% obsługiwane przez NUKAT⁸.

⁵ Scalenie w jednej bazie wielu niespójnych katalogów bibliotecznych groziło niekontrolowaną modyfikacją, a nawet częściowym zniszczeniem, przejętych danych. (Przyp. red.)

⁶ <http://karo.umk.pl/stat20.php>

⁷ B. Latecko: *Rozproszony katalog biblioteczny KaRo*. Praca magisterska wykonana na Wydziale Nauk Historycznych UMK pod kierunkiem T. Wolniewicza.

⁸ Na koniec 2007 r. w katalogu NUKAT znajdowało się 988 000 opisów bibliograficznych i 2 752 068 informacji o zasobie. (Przyp. red.)

Niewątpliwie najlepszym rozwiązaniem jest katalog centralny, przechowujący dane o zbiorach wszystkich (a przynajmniej najważniejszych) bibliotek. Dane w takim katalogu są uporządkowane, nie występują zdublowane opisy tej samej pozycji. Katalog daje się przeszukiwać za pomocą spójnego systemu haseł. Polski katalog centralny NUKAT spełnia wszystkie wymagania, z wyjątkiem kompletności informacji o zasobie i najprawdopodobniej tej kompletności nigdy nie osiągnie.

Aby warunek kompletności informacji został spełniony niezbędne byłoby zapewnienie wielu czynników zarówno organizacyjnych jak i technicznych. Utrzymanie katalogu w pełnej aktualności wymagałoby ciągłej synchronizacji z zasobami lokalnymi. Taki system, gdyby był oparty na oprogramowaniu jednego producenta, prawdopodobnie mógłby działać, natomiast w tak heterogenicznym środowisku, z jakim mamy do czynienia w Polsce, osiągnięcie kompletności informacji w katalogu centralnym wydaje się niewykonalne.

Katalogi rozproszone, to po prostu wyspecjalizowane wyszukiwarki. Są budowane na różne sposoby. Zazwyczaj istnieje pewien wspólny czynnik techniczny, a przynajmniej organizacyjny, który ułatwia przedsięwzięcie. Przykładowo wszystkie przeszukiwane katalogi są zbudowane na takim samym oprogramowaniu, albo stosują spójne i rygorystyczne metody katalogowania. W innych przypadkach (np. KVK⁹) wyszukiwarki ograniczają się do tylko do funkcji przeszukania, natomiast prezentację wyników pozostawiają lokalnym interfejsom związanym z katalogami końcowymi. KaRo również wprowadza pewne ograniczenia, wymagając, by katalog był dostępny za pomocą protokołu Z39.50 i aby opisy bibliograficzne były prezentowane w formacie MARC.

Zasadniczą wadą katalogów rozproszonych jest to, że operują na danych z wielu różnych katalogów, w których często jest ignorowane jedno z najważniejszych osiągnięć katalogowania komputerowego – kartoteki haseł wzorcowych (khw). Bibliotekarze od dawna wiedzą, że bez zastosowania ujednoczonych haseł nie można skutecznie budować informacji o zbiorach. Brak khw w katalogach lokalnych lub lokalnie budowane khw bez ich synchronizacji z systemem centralnym uniemożliwia wykorzystanie khw jako narzędzia wyszukiwawczego dla wyszukiwarek. Jedynie nie więcej niż 20% katalogów, które można przeszukiwać za pomocą KaRo, wykorzystuje hasła z Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych NUKAT.

Wpływ standaryzacji na skuteczność katalogów rozproszonych

Jak wcześniej wspomniano, katalogi rozproszone mogą funkcjonować tylko dzięki temu, że operują na informacji, która została odpowiednio ustrukturalizowana w procesie katalogowania, a następnie jest udostępniana w jednolity sposób. Idealnym rozwiązaniem byłoby stosowanie we wszystkich bibliotekach jednakowego opisu bibliograficznego dla danej pozycji bibliograficznej. W takiej sytuacji wyniki przeszukania rozproszonego mogłyby być automatycznie scalane przed zaprezentowaniem ich użytkownikowi, bez obawy, że zostanie on wprowadzony w błąd.

⁹ <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>

Poniżej przedstawione zostanie kilka przykładowych problemów, z którymi muszą sobie radzić katalogi rozproszone, a które wynikają z niedostatecznego lub niewłaściwego stosowania standardów.

Brak jednorodności stosowanych haseł w przypadku nazwisk autorów jest uciążliwy, ale nie uniemożliwia korzystania z przeszukiwania po nazwisku autora. W przypadku opisu rzeczowego sytuacja jest jednak znacznie poważniejsza. Typowy użytkownik nie zna systemu stosowanego do opisu rzeczowego, a zatem przeszukiwanie indeksu haseł rzeczowych, w celu odnalezienia odpowiedniego sformułowania, jest niezbędnym krokiem przy formułowaniu zapytania. Biblioteki prezentowane w KaRo nie stosują jednorodnego systemu charakterystyki rzeczowej, toteż ten krok pośredni nie daje się zastosować. Być może właśnie dlatego zapytania o opis rzeczowy stanowią zaledwie 2% odnotowywanych przez KaRo.

Ważnym problemem jest niejednorodność zachowania się systemów bibliotecznych przy przeszukaniu. Teoretycznie standardy Z39.50¹⁰ i Bib-1¹¹ dokładnie określają parametry wyszukania np: czy dopasowanie ma być dokładne, czy też ma odpowiadać tylko części zawartości pola lub podpola, czy dopasowywać wzorzec w dowolnym miejscu, czy też tylko na początku. W rzeczywistości jest z tym bardzo różnie. Wyniki wyszukania zależą od konstrukcji indeksu w danym systemie bibliotecznym. Jeżeli system indeksuje tylko całe słowa, to dopasowanie do części słów może być niemożliwe. Systemy często ignorują dodatkowe parametry określające miejsce dopasowania (ang. *truncation attribute*). Przy tworzeniu KaRo, często trzeba było ustawiać parametry wyszukania oddzielnie dla każdego katalogu (lub typu systemu bibliotecznego) posługując się metodą prób i błędów, a nie regulacjami określonymi w standardach.

Systemy biblioteczne często stosują własne, niedokumentowane rozwiązania. Typowym przypadkiem jest prezentowanie pól opisu bibliograficznego kontrolowanych khw. Są systemy, które w takim przypadku, dodają podpole w którym przekazują wewnętrzny numer rekordu kartoteki. Dzięki temu jedno wyszukanie umożliwia dostęp do wszystkich opisów powiązanych z danym rekordem, co jest oczywiście najbardziej precyzyjnym wynikiem. Takie podejście nie jest jednak regulowane żadnym standardem, wymaga podglądania zawartości prezentowanych rekordów i zgadywania czemu te rozszerzenia służą. Te dodatkowe kontrolne podpola są prezentowane jako element opisu bibliograficznego, pomimo, że w istocie wcale do tego opisu nie należą, a więc nie powinny być wyświetlane użytkownikowi.

Twórcy systemów bibliotecznych nie korzystają ze wszystkich możliwości standardu Z39.50, niekiedy zastępując dobrze zdefiniowane metody, swoimi własnymi rozwiązaniami. Dotyczy to głównie obsługi operacji *scan* – przeglądania kartotek.

Znaczącym problemem jest brak obsługi niektórych atrybutów przeszukania. Dobrym przykładem jest rok wydania. W niektórych katalogach wyszukania nie da się ograniczyć do określonych lat wydania, w innych występują zupełnie zaskakujące efekty. Jeden z często stosowanych w polskich bibliotekach systemów dokonuje

¹⁰ ISO 23950:1998 Information and documentation – Information retrieval (Z39.50) – Application service definition and protocol specification, jej polski odpowiednik to PN-ISO 23950:2002 Informacja i dokumentacja – Pobieranie informacji (Z39.50) – Definicja usługi aplikacyjnej i specyfikacja protokołu.

¹¹ <http://www.loc.gov/z3950/agency/defns/bib1.html>

selekcji ze względu na rok wydania dopiero po wykonaniu wyszukania ze względu na pozostałe atrybuty, a jeżeli wyników jest zbyt wiele, to selekcja po roku wydania nie zostanie zastosowana. W takim przypadku próba znalezienia wszystkich tytułów autora o bardzo powszechnym nazwisku z ograniczeniem do konkretnego roku wydania, zakończy się pokazaniem wszystkich pozycji związanych z autorem o takim nazwisku, wydanych w dowolnym czasie, co z pewnością zaskoczy użytkownika i zostanie odebrane jako błąd wyszukiwarki.

Polskie systemy biblioteczne nadal stosują różne standardy kodowania znaków; niekiedy inaczej kodowane są opisy bibliograficzne, a inaczej informacja o zasobie powiązany z danym opisem. Jednakże coraz powszechniejsze kopiowanie danych z NUKAT-u i, wynikająca z tego, konieczność obsługi standardów przez te systemy nieco zmniejsza problem, ale będzie on jeszcze z pewnością długo obecny.

Przyszłość katalogów rozproszonych

Pomimo rosnącego znaczenia takich przedsięwzięć jak NUKAT, pozycja wyszukiwarek nie zostanie raczej zagrożona. Podłączenie zasobu bibliotecznego do wyszukiwarki jest nieporównanie prostsze od uporządkowania całej bazy opisów, tak by stała się spójna z katalogiem centralnym. Można jednak mieć nadzieję, że coraz mniej opisów będzie się tworzyć bezpośrednio w bibliotekach, a coraz więcej pobierać z NUKAT-u. Trzeba jednak zwracać uwagę, że bez mechanizmu synchronizacji danych, nawet dobrze tworzone katalogi przestaną być aktualne.

Wyszukiwarki będą najprawdopodobniej ogarniały również nowe obszary, np. biblioteki wirtualne stosujące katalogowanie uproszczone. Prowadzone są prace przygotowawcze w sprawie włączenia do KaRo bibliotek pracujących w systemie DLibra.

Nowe technologie dostępne w aplikacjach WWW (w szczególności tzw. AJAX) pozwolą na poprawienie komfortu pracy i lepsze prezentowanie wyników. W przypadku KaRo ważnym zadaniem jest dodanie konwersji opisów bibliograficznych i kartotek do kodowania zgodnego z życzeniem użytkownika, a jako minimum do UTF-8.

Użytkownicy KaRo i ich preferencje

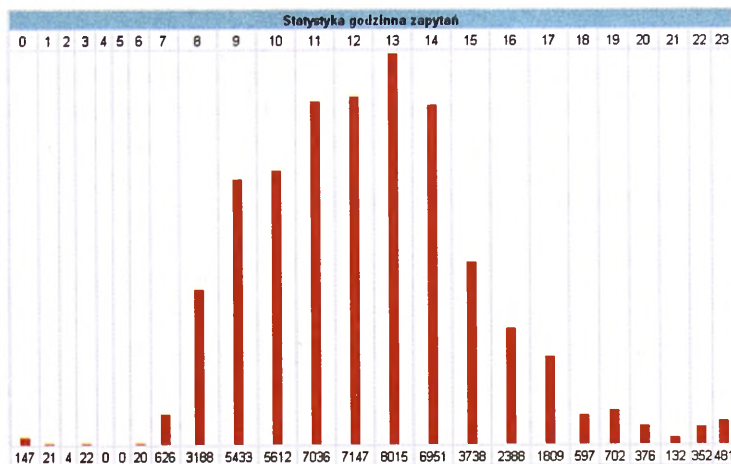
Analiza logów systemowych

Badanie statystyk KaRo daje wiele interesujących wyników. Same liczby zapytań układają się w powtarzające się wzory. Regularnie w marcu osiągnęte jest maksimum zapytań dla danego roku (patrz Wykres 1). Bardzo typowy jest także rozkład zapytań w ciągu dnia (Wykres 2). Aktywność w weekendy jest ok. 5-6 razy niższa niż w dni powszednie, a rozkład godzinowy jest bardziej płaski¹².

Na podstawie logów systemowych sprawdzone zostało z jakich indeksów najczęściej korzystano. Wyszukania z jednym kryterium stanowi 69% wyszukań, z dwoma 29,5%, z trzema 0,9%. W ramach wyszukań z jednym kryterium 62% stanowiło wy-

¹² Więcej informacji można uzyskać na stronie <http://karo.umk.pl/stat20.php>

szukanie według tytułu, 18% według autora, 16% numeru ISBN, 2% według hasła przedmiotowego. W wyszukaniach z użyciem dwóch kryteriów praktycznie wszystkie (ponad 95%) stanowiły wyszukania „autor+tytuł”. Jeżeli korzystano z 3 kryteriów, to prawie zawsze było to połączenie „autor+tytuł+wydawca”.¹³ Należy zwrócić uwagę, że najpopularniejsze kryteria wyszukiwawcze, to te które są domyślnie ustawione na stronie KaRo, część użytkowników nie zdaje sobie sprawy, że są jeszcze inne możliwości (zob. Wykres 3).

Wykres 2. Typowy rozkład zapytań w ciągu dnia

Analiza wyników ankiety

W roku akademickim 2005/2006 w ramach pracy magisterskiej¹⁴ przeprowadzono internetową ankietę wśród użytkowników KaRo. Na zaproszenie do wypełnienia ankiety, zamieszczone na głównej stronie KaRo, odpowiedziało 1018 osób, podając odpowiedzi na większość pytań. 52% respondentów stanowili bibliotekarze. Przy opracowywaniu wyników ankiety grupę bibliotekarzy traktowano oddzielnie, wychodząc z założenia, że z powodu szerszej wiedzy oraz potrzeb zawodowych sposób korzystania przez nich z katalogu będzie zupełnie inny, niż przez pozostałych użytkowników.

W grupie „niebibliotekarzy” stwierdzono, że:

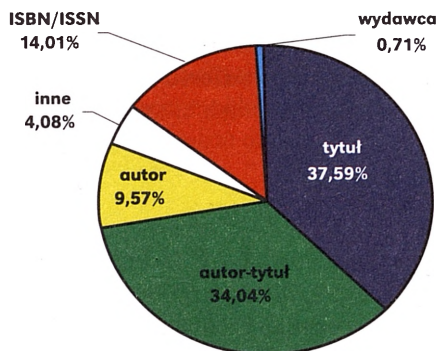
- 67% respondentów, to osoby w wieku 20-29 lat,
- 52% osób zadeklarowało wykształcenie wyższe, a 45% – średnie,
- 54% badanych jako miejsce zamieszkania podało miasto powyżej 200 tys. mieszkańców,
- 60% respondentów to studenci, 17% – pracownicy naukowci, 7% – nauczyciele.

¹³ B. Latecka: *Rozproszony katalog biblioteczny KaRo*. Praca magisterska napisana na Wydziale Nauk Historycznych UMK pod kierunkiem T. Wolniewicza.

¹⁴ Tamże.

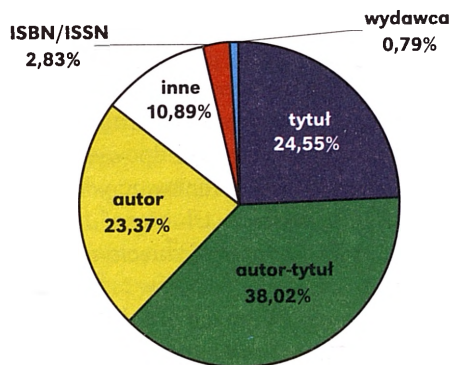
Podstawowym celem ankiety było poznanie preferencji użytkowników. Pytano między innymi o najczęściej stosowane kryteria wyszukiwawcze. Wykresy 3 i 4 ilustrują odpowiedzi użytkowników i dają nieco inny rozkład niż wyniki analizy samych zapytań. Jest to naturalne, ze względu na inną metodę badawczą.

Kryteria wyszukiwawcze wybierane przez bibliotekarzy

Wykres 3¹⁵

Kryteria wyszukiwawcze wybierane przez nie bibliotekarzy

Wykres 4¹⁶

Wiadomo było z bezpośrednich kontaktów z użytkownikami, że nie wszyscy zdają sobie sprawę z tego, że w KaRo można wybrać inne indeksy wyszukiwania niż te, które wyświetlają się domyślnie. Na pytanie, czy użytkownik wie o tej możliwości pozytywnie odpowiedziało 97% bibliotekarzy i 83% niebibliotekarzy. Ten drugi wynik wskazuje, że to, co autorowi KaRo wydawało się całkowicie naturalne, niekoniecznie jest takie dla użytkownika.

¹⁵ B. Latecka: *Rozproszony katalog biblioteczny KaRo*. Praca magisterska... op. cit.

¹⁶ Tamże.

Na pytanie o znajomość możliwości ograniczenia wyszukiwania według daty wydania uzyskano jeszcze bardziej zaskakujące odpowiedzi: o tej możliwości wiedziało tylko 43% bibliotekarzy i 32% niebibliotekarzy.

Oddzielna grupa pytań dotyczyła korzystania z KaRo2 (w czasie przeprowadzania ankiety KaRo2 ciągle było jeszcze w wersji testowej). Z KaRo2 korzystało 49% bibliotekarzy i tylko 22% niebibliotekarzy.

Na pytanie czy KaRo2 jest łatwiejsze/wygodniejsze twierdząco odpowiedziało 58% bibliotekarzy, ale zaledwie 33% niebibliotekarzy.

Na pytanie, czy KaRo pomaga w sprowadzeniu książki z innej biblioteki twierdząco odpowiedziało 70% bibliotekarzy i 76% niebibliotekarzy.

Rozwój katalogu KaRo

Katalog KaRo jest jednoosobową inicjatywą działającą przy minimalnym budżecie. Z tego powodu rozwój tego narzędzia nie jest bardzo dynamiczny. Drugim powodem, dla którego interfejs KaRo pozostaje praktycznie bez zmian, jest przyzwyczajenie użytkowników.

Zmiany są jednak niezbędne i od 1 stycznia 2008 r. domyślnym interfejsem KaRo jest wersja 2. KaRo2 oferuje kilka rozwiązań, które istotnie ułatwiają pracę, a jednocześnie obniżają obciążenie serwerów lokalnych.

Profil użytkownika

Każdy użytkownik może stworzyć własny profil, w którym zapamiętane zostaną jego ulubione ustawienia. Poza podstawowymi parametrami, takimi jak liczba opisów na stronie wyników, czas oczekiwania na odpowiedź, czy domyślne ustawienia indeksów wyszukiwania, użytkownik może zdefiniować własne grupy katalogów, określić jakie katalogi chce widzieć w widoku „Ulubione”, jakie mają być automatycznie zaznaczone. Użytkownik może, jednym kliknięciem zaznaczyć do przeszukania wszystkie ulubione katalogi.

Ponieważ stworzenie profilu może być nieco pracochłonne, możliwe jest tworzenie własnego profilu na podstawie innego, przygotowanego przez bardziej doświadczonego użytkownika, albo po prostu, stałe korzystanie z profilu, który stworzył ktoś inny. Włączenie profilu nie wymaga hasła, trzeba tylko znać nazwę profilu. Dopiero przy zmianach ustawień profilu pojawi się konieczność wprowadzenia hasła.

Katalogi priorytetowe

W odpowiedzi na ciągle intensywne wykorzystywanie KaRo do poszukiwania opisów bibliograficznych w celu skopiowania ich do własnego katalogu, wprowadzone zostało ułatwienie specjalnie z myślą o bibliotekarzach katalogujących. Użytkownik może zaznaczyć większą grupę katalogów, wśród których znajdują się te, które gwarantują opisy najwyższej jakości, a więc są dla niego najważniejsze. KaRo rozpoczyna

od przeszukania katalogów wybranych przez użytkownika jako priorytetowe i jeżeli znajdzie poszukiwaną pozycję, to kończy wyszukiwanie, natomiast jeżeli danej pozycji nie znajdzie, to przeszukuje pozostałe, zaznaczone katalogi. Takie podejście jest najskuteczniejsze, jeżeli szukamy na podstawie indeksu, który gwarantuje bardzo precyzyjne wyniki (np. ISBN), w związku z tym użytkownik może wybrać, czy mechanizm korzystania z katalogów priorytetowych ma być stosowany zawsze, tylko przy wyszukiwaniu poprzez ISBN i ISSN, czy też nigdy.

Inne zastosowanie mechanizmu priorytetów, to konfiguracja geograficzna. Jest przydatna kiedy poszukujemy pozycji bibliograficznej i zainteresowani jesteśmy w pierwszej kolejności bibliotekami znajdującymi się w pobliżu, ale gdyby danej pozycji tam nie było, jesteśmy gotowi szukać dalej.

Zakończenie

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń można stwierdzić, że katalog rozproszony i katalog centralny powinny być traktowane jako uzupełniające się elementy jednego systemu informacyjnego. Katalog centralny pełni rolę ośrodka standaryzacji opisów bibliograficznych, dzięki czemu wyszukiwania realizowane przez katalog rozproszony dają wyniki wyższej jakości. Z kolei katalog rozproszony pozwala na odszukanie konkretnej pozycji bibliograficznej w katalogach bibliotek, także tych nie objętych centralną informacją budowaną w katalogu NUKAT.

Virtual catalogs on the example of KaRo (Polish distributed search tool)

The speaker intends to share his observations on 6 years of running KaRo – a distributed search tool for Polish library OPACs. The number of queries to the system has been increasing continually, exceeding 1 million queries per month in March 2007.

KaRo implementation has brought interesting experience. With reference to technical matters it is extremely important to take care of the consistency of data display; with reference to user services it is useful to watch how the system is used as it provides guidelines for future development of the tool.

The presentation will also include results of statistical data analysis and user polls run under the direction of the speaker.

**KATALOG CENTRALNY DLA BIBLIOTEK,
KATALOG CENTRALNY DLA WSZYSTKICH**

Naukowe biblioteki lubelskie a NUKAT

Wprowadzenie

Pięcioletnia już współpraca użytkowników system Virtua bibliotek lubelskich z NUKAT-em jest dobrą okazją do przeanalizowania efektów tego współdziałania dla bibliotek i ich użytkowników. Na potrzeby tego artykułu objęto badaniem katalogi pięciu bibliotek lubelskich. Dwóch bibliotek uniwersyteckich: Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (BG UMCS) oraz Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (BU KUL). Obie ze względu na charakter i liczebność zbiorów oraz potrzeby użytkowników należy traktować podobnie. Trzecią badaną biblioteką jest Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego (WBP), inna w charakterze od dwóch poprzedniczek. I wreszcie dwa katalogi bibliotek akademickich prowadzone przez uczelnie o specjalnym profilu: Bibliotekę Główną Akademii Rolniczej (BG AR) i Bibliotekę Politechniki Lubelskiej (BPL).

Prześledzono zawartość katalogów tych bibliotek w 2002 r., gdy rozpoczęły współkatalogowanie w NUKAT, w porównaniu ze stanem w 2007 r. Przeanalizowano także informacje otrzymane z Centrum NUKAT o wykorzystaniu wprowadzonych do katalogu centralnego opisów autorstwa pracowników badanych bibliotek. Szukano odpowiedzi na pytania: czy wraz z rozpoczęciem współkatalogowania nastąpiło przyspieszenie budowania katalogów lokalnych oraz czy zmieniły się w nich proporcje danych utworzonych samodzielnie w stosunku do gotowych danych pozyskiwanych początkowo z innych katalogów lokalnych, a od 2002 r. z NUKAT-u. Analizowano również czy zmieniła się struktura katalogów ze względu na różne typy dokumentów i lata wydania, w jakim stopniu współpraca z NUKAT-em wpłynęła na organizację pracy w bibliotekach, na ile dane autorstwa lubelskich bibliotekarzy wykorzystywane są przez innych uczestników NUKAT-u oraz jakie są wyniki pracy lubelskich bibliotek na tle dokonań pozostałych bibliotek współtworzących NUKAT.

¹ Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, od października 2008 r. Biblioteka Politechniki Lubelskiej.

Charakterystyka lokalnych katalogów komputerowych pięciu bibliotek lubelskich²

W 2002 r. BG UMCS, BU KUL, BG AR i BPL miały za sobą sześćioletni, a WBP czteroletni, okres budowania lokalnych katalogów komputerowych i współpracy w budowaniu, prowadzonej przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie, Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW). W latach 1997-2000 przeprowadzono w omawianych bibliotekach intensywną retrokonwersję katalogów kartkowych na postać komputerową, także poza godzinami pracy, a rekordy bibliograficzne książek tworzone samodzielnie lub przejmowano online z katalogów innych bibliotek, przede wszystkim Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW) i Biblioteki Jagiellońskiej (BJ).

Rekordy bibliograficzne czasopism od początku tworzone zgodnie z przyjętymi zasadami w prowadzonym od 1995 r. w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego Centralnym Katalogu Tytułów Czasopism (CKTCz). Wszystkie hasła zastosowane w katalogach omawianych pięciu bibliotek lubelskich pochodziły ze wspólnego źródła – CKHW.

BG UMCS i BG KUL

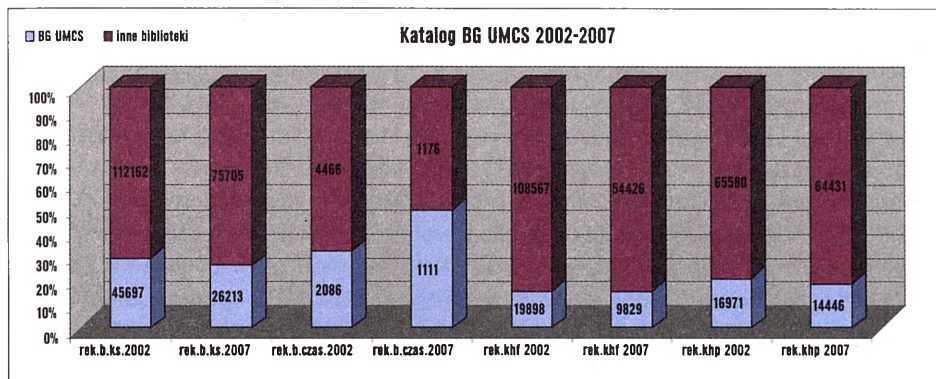
Obie lubelskie biblioteki uniwersyteckie posiadają zbiory ponad dwumilionowe, pozyskiwane głównie drogą egzemplarza obowiązkowego, różnorodne ze względu na lata wydania, typy dokumentów i tematykę. Duża ich część jest udostępniana tylko na miejscu, a wolny dostęp ograniczony do księgozbiorów podręcznych w czytelnich. Nie gromadzi się wielu egzemplarzy podręczników. Zakres wykorzystania zbiorów jest bardzo szeroki, ale obserwuje się zależność liczby udostępnień dokumentów od informacji znajdującej się w katalogu komputerowym, który nie zawiera pełnej informacji o zbiorach. Zarówno w BU KUL, jak i w BG UMCS katalogi komputerowe powstaje z udziałem pracowników biblioteki głównej i bibliotek wydziałowych funkcjonujących w systemie uniwersyteckim.

W 2002 r. przed rozpoczęciem współkatalogowania w NUKAT lokalny katalog komputerowy BG UMCS zawierał 70% opisów skopiowanych z innych bibliotek. 46% opisów w katalogu dotyczyło wówczas wpływu bieżącego, drugie tyle dotyczyło wydawnictw objętych rekatalogowaniem komputerowym, głównie książek z lat 1981-1995 a tylko 8% opisów odnosiło się do wydawnictw wcześniejszych. W katalogu przeważały informacje o dokumentach polskojęzycznych (90% dla książek, 70% dla czasopism).

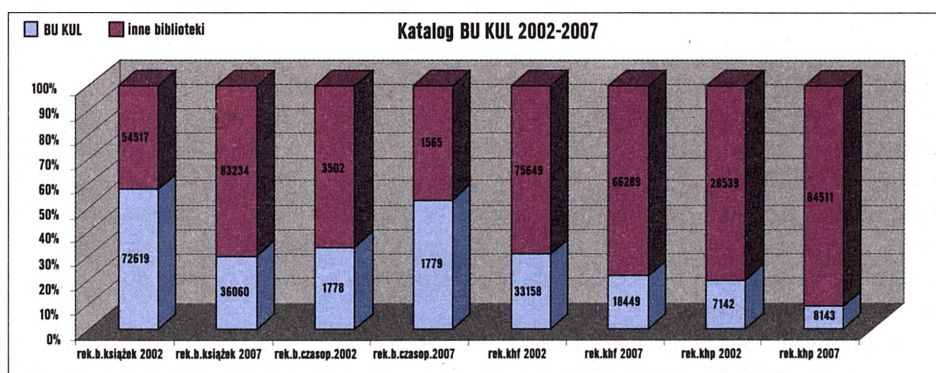
Na podstawie porównania zawartości katalogu lokalnego z 2002 r. z jego stanem w 2007 r. stwierdzono, że stosunek skopiowanych opisów do opisów autorstwa BG UMCS nie uległ zmianie, pozostając na poziomie 70% do 30%. Tyle że teraz źródłem kopiowania był NUKAT. Wkład BG UMCS w opracowanie rekordów haseł wzorcowych do CKHW NUKAT utrzymał się na podobnym poziomie jak przed uruchomieniem NUKAT-u. W związku z nasyceniem lokalnego zbioru rekordów khw zmniejszył

² We wszystkich diagramach obrazujących zawartość katalogów komputerowych omawianych bibliotek lubelskich jako *inne biblioteki* oznaczono opisy skopiowane z NUKAT-u, przygotowane w jednej z bibliotek współpracujących oraz opisy skopiowane z innych katalogów komputerowych działających przed uruchomieniem katalogu centralnego.

się stosunek liczby koniecznych do opracowania rekordów haseł formalnych do liczby przygotowywanych przez BG UMCS rekordów bibliograficznych, a w rekordach bibliograficznych znalazło się więcej pozyskanych dzięki współkatalogowaniu w NUKAT haseł przedmiotowych. Z powodu braku zewnętrznych środków finansowych zmalało tempo rekatolowania komputerowego. Ograniczono je do książek zwracanych do magazynu po wypożyczeniu. Liczba opisów sporządzonych lub skopiowanych w ramach tej akcji stanowi 40% opisów w katalogu lokalnym.

W 2002 r. w lokalnym katalogu komputerowym BU KUL ponad połowę stanowiły opisy sporządzone samodzielnie. 57% jego zawartości dotyczyło wpływu bieżącego. Reszta powstała w wyniku rekatologowania do katalogu komputerowego najczęściej udostępnianych wydawnictw. 63% opisów w katalogu dotyczyło dokumentów z lat 1981-1995, 32% wcześniejszych powojennych, 5% – przedwojennych i z XIX w. Skatalogowana literatura obcojęzyczna stanowiła 30% książek i 37% wydawnictw ciągłych.

W latach 2002-2007 z NUKAT-u przejęto do katalogu lokalnego BU KUL 70% opisów bibliograficznych książek. Pobrano więcej gotowych rekordów haseł wzorcowych, utworzonych przez inne biblioteki, niż pięć lat wcześniej. I liczba opisów dla książek ze starszego księgozbioru spadła w katalogu BU KUL do 32%.

Do katalogu BG UMCS w okresie współpracy z NUKAT-em skopiowano rekordy autorstwa pięćdziesięciu siedmiu bibliotek, ale aż 74% z nich wykonano tylko w siedmiu bibliotekach uniwersyteckich³, najwięcej w BJ (30%). Podobnie – do katalogu BU KUL w ciągu pięciu lat współpracy z NUKAT-em skopiowane zostały rekordy bibliograficzne wykonane w ponad pięćdziesięciu bibliotekach, najwięcej w BJ (29%) z czego 73% jest autorstwa sześciu bibliotek uniwersyteckich i Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej.

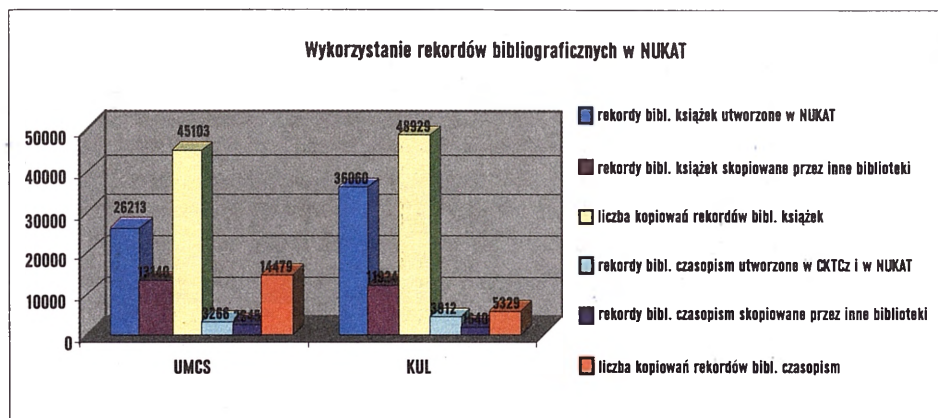
Z uruchomieniem katalogu NUKAT wiązano w obu bibliotekach nadzieje na przyspieszenie katalogowania nie tylko książek i czasopism, ale także innych typów dokumentów. Dostosowano organizację pracy: w zespołach katalogujących do procedur narzuconych przez NUKAT. Najszybciej zauważalne były korzyści wynikające ze wspólnego opracowania przedmiotowego. Wystarczająca liczba rozwiniętych haseł przedmiotowych KABA w bazie NUKAT umożliwiła pełne, także przedmiotowe opracowanie książek przy jednym stanowisku pracy. W konsekwencji, najpierw w BG UMCS, potem w BU KUL połączono oddziały katalogowania i opracowania rzeczowego.

W ciągu 5 lat współkatalogowania w NUKAT tempo opracowywania zbiorów w BU KUL pozostało na tym samym poziomie, a w BG UMCS spadło, pomimo włączania się do współkatalogowania bibliotek wydzielonych. Powodem jest brak dodatkowych środków na retrokonwersję.

Uproszczenie procedur, po przeniesieniu w 2002 r. bazy CKTCz do NUKAT-u, przyczyniło się do przyspieszenia katalogowania czasopism. Przykładowo w BU KUL liczba własnych rekordów bibliograficznych rekordów dla czasopism w katalogu lokalnym wzrosła z 33% do 57%. W obu katalogach lokalnych przybywa przede wszystkim opisów dla książek i czasopism. Inne typy dokumentów ze względu na liczbę i sposób udostępniania traktowane są jako margines zbiorów. Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX w. w Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych (CFiKHW), a potem w Centrum NUKAT przygotowano instrukcję sporządzania rekordów bibliograficznych w formacie MARC dla druków muzycznych, potem kolejno dokumentów dźwiękowych i elektronicznych. W 2007 r. ukończono prace nad instrukcją sporządzania rekordu bibliograficznego dla dokumentów kartograficznych i na ukończeniu są prace nad instrukcją dla starych druków. Jednakże rozpoczęcie katalogowania nowego typu dokumentów za każdym razem przysparza w bibliotekach wiele problemów. W BG UMCS udaje się prowadzić opracowanie bieżące druków muzycznych, dokumentów dźwiękowych i elektronicznych. W BU KUL po 2002 r. zawieszono katalogowanie druków muzycznych ze względów organizacyjnych. W konsekwencji w katalogu komputerowym BG KUL ciągle brak informacji o innych typach dokumentów niż książki i czasopisma.

Stopień wykorzystania w katalogach lokalnych rekordów bibliograficznych oferowanych przez NUKAT zależy od takich czynników jak dziedzina wiedzy, język publikacji i lata wydania. Rekordy dla polskojęzycznych dokumentów wydanych w ostatnich latach z zakresu humanistyki są najczęściej pobierane przez biblioteki współpracujące.

³ BJ, Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu (BU Toruń), Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (BU Wrocław), Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy (BP m.st. Warszawy), BUW, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego (BU Gdańsk).

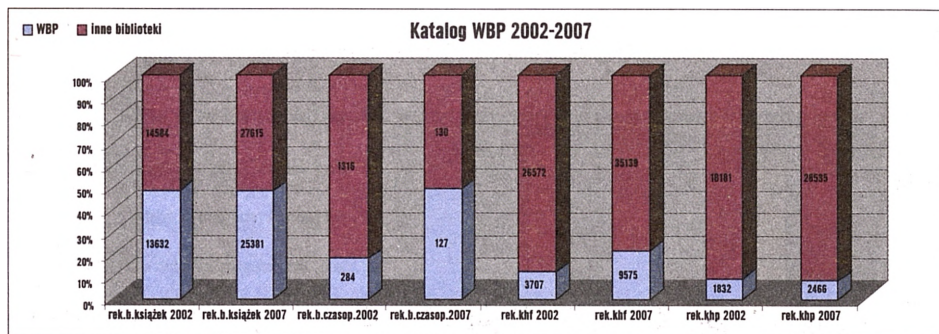
Tylko 50% rekordów bibliograficznych, utworzonych w katalogu NUKAT przez BG UMCS dla książek, zostało skopiowane przez inne biblioteki, a autorstwa BU KUL jeszcze mniej, bo 33%. Na liście kopiujących te rekordy bibliograficzne są wszystkie instytucje współpracujące z NUKAT-em. Ponad połowę pobrało siedem bibliotek uniwersyteckich⁴. Średnia liczba kopii jednego rekordu autorstwa pracowników omawianych bibliotek to odpowiednio 3,4 i 4,1 raza. Do katalogów lokalnych trzydziestu dziewięciu bibliotek skopiowano z NUKAT-u 46% rekordów bibliograficznych czasopism przygotowanych w BG UMCS i 30% autorstwa BU KUL.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna

W WBP, naukowej bibliotece publicznej, gromadzone są, pozyskiwane głównie drogą regionalnego egzemplarza obowiązkowego, dokumenty z zakresu polskiej humanistyki o dużej wartości historycznej i regionalnej. Dostęp do zasobów jest powszechny, a użytkownikami WBP są w dużej mierze studenci i pracownicy nauki uczelni lubelskich.

Od początku komputeryzowania katalogu lokalnego WBP współpracowała z CKHW i kopiowała dane z innych lokalnych komputerowych katalogów bibliotecznych. W 2002 r. połowę zawartości katalogu komputerowego WBP wypełniały opisy nabytków. Dane dotyczące zasobu wcześniejszego obejmowały zbiory udostępniane poza bibliotekę oraz zbiory zabytkowe. Rekordy dla księgozbioru XIX w. stanowią 8% zawartości katalogu komputerowego. Połowa opisów książek była sporządzona w WBP, połowa kopiowana z innych bibliotek.

⁴ Autorstwa BG UMCS: BU Toruń, BUW, BU Gdańsk, BJ, BU Wrocław, LUBL KUL; Autorstwa BU KUL: te same biblioteki oraz BP m.st. Warszawy.

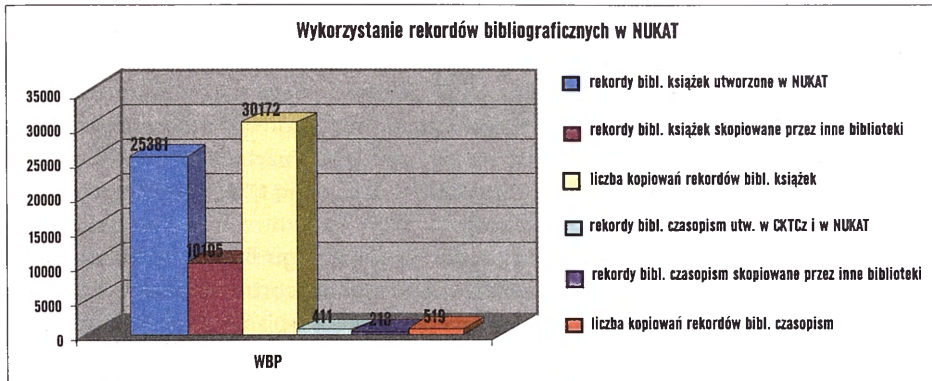

W momencie rozpoczęcia współkatalogowania w NUKAT w lokalnym katalogu komputerowym WBP znajdowało się 49% opisów bibliograficznych książek i 18% opisów czasopism utworzonych samodzielnie. W okresie pięcioletniej współpracy z NUKAT-em nie zmieniły się proporcje między opisami autorstwa bibliotekarzy WBP a pozyskanymi poprzez kopiowanie z NUKAT-u. Opisy skopiowane pochodzą z pięćdziesięciu pięciu bibliotek, w tym 65% rekordów jest autorstwa sześciu bibliotek uniwersyteckich⁵. Przez cały okres w WBP kontynuowano retrokonwersję, która zapewniła aż 69% całości wpływu do katalogu, z czego jedna trzecia objęła druki przedwojenne i z XIX w.

Opisy dla czasopism w katalogu lokalnym WBP, w 99% polskojęzycznych, w czasie współpracy z CKTCz przed 2002 r., w ponad 80% były autorstwa innych bibliotek. Gdy zaczęto wprowadzać do CKTCz opisy wydawnictw ciągłych starszego zasobu, w tym również regionalnych, udział samodzielnie utworzonych rekordów w katalogu lokalnym powiększył się do 49%. W katalogu WBP znajdują się też pojedyncze rekordy dla druków muzycznych, dokumentów dźwiękowych i elektronicznych w większości utworzone lokalnie. Ze względu na duże nasycenie bazy CKHW rekordami haseł z zakresu humanistyki, podobnie jak w obu lubelskich bibliotekach uniwersyteckich, z chwilą powstania NUKAT-u, zmalało zapotrzebowanie na nowe rekordy khw konieczne do przygotowania nowych rekordów bibliograficznych.

W WBP oddział katalogowania od lat zajmował się całościowym (formalnym i rzeczowym) opracowaniem dokumentów, nie były więc konieczne większe zmiany organizacyjne w trybie opracowania zbiorów. Z chwilą przystąpienia do współpracy z NUKAT-em nastąpił zauważalny wzrost tempa napełniania katalogu komputerowego, pomimo że nie zmieniła się liczba opracowujących. Stopień wykorzystania rekordów bibliograficznych opracowanych do NUKAT-u przez WBP sięga 40%, podobnie jak w omówionych już bibliotekach uniwersyteckich.

⁵ BU w Gdańsku, BJ, BU we Wrocławiu, BUW, BUMK, BU KUL.

Rekordy te kopiowane są do wszystkich bibliotek współpracujących z NUKAT-em, a 47% wszystkich pobrań przypadło na siedem bibliotek uniwersyteckich. Średnio każdy rekord bibliograficzny dla książki kopiowany był przez trzy biblioteki. Najczęściej kopiowano rekordy dla bieżąco ukazujących się wydawnictw. Liczba skopiowanych rekordów dla druków wydanych w XIX w. jest bardzo niska, gdyż z 3733 rekordów autorstwa WBP kopiowaniu podlegało tylko 391, które średnio zastosowano 1,2 raza w katalogach lokalnych innych bibliotek.

Ze względu na regionalny charakter kolekcji czasopism opisy przygotowane w WBP do NUKAT-u są wykorzystywane w ograniczonym stopniu. Główną biblioteką kopiującą te opisy jest BG UMCS, która przejęła 97 rekordów dla czasopism, tj. ¼ przygotowanych przez bibliotekarzy WBP.

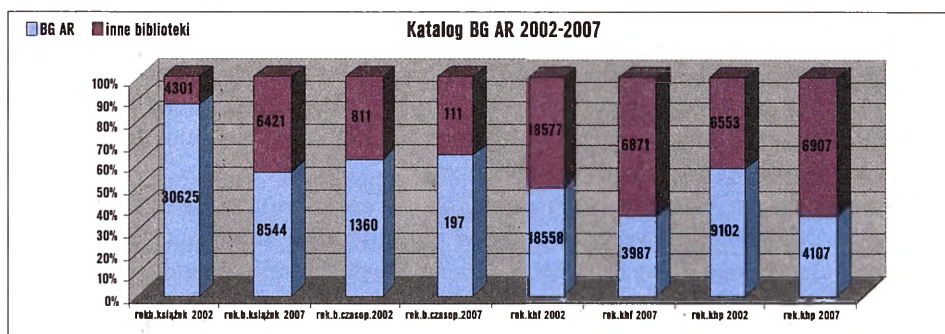
Biblioteki Akademii Rolniczej i Politechniki Lubelskiej

Biblioteki Akademii Rolniczej i Politechniki Lubelskiej prowadzą centralną politykę gromadzenia i opracowania zbiorów zarówno dla biblioteki głównej, jak i bibliotek wydziałowych. Profil gromadzenia jest zgodny z dyscyplinami uprawianymi w obu uczelniach, a specyfiką tego typu kolekcji jest szybkie starzenie się literatury. Selekcjonuje się więc druki zbędne, a rekatalogowanie może dotyczyć tylko dokumentów udostępnianych. Oprócz książek i czasopism sporadycznie włączane są do zbiorów dokumenty elektroniczne. Biblioteki posiadają duży zasób podręczników kupowanych w wielu egzemplarzach. W ostatnich latach w wyniku rozwoju źródeł informacji elektronicznej obie biblioteki ograniczają prenumeratę czasopism drukowanych na rzecz dostępu do komercyjnych baz danych.

W pierwszym etapie komputeryzacji w obu bibliotekach intensywnie wprowadzono do lokalnych katalogów komputerowych opisy książek i czasopism ze starszego zasobu, dlatego w 2002 r. informacja o większości wykorzystywanych druków była dostępna. W BG AR i BPL przed uruchomieniem NUKAT-u, większość rekordów bibliograficznych dla książek wymagała samodzielnego opracowania. Brakowało źródeł kopiowania gotowych opisów, ze względu na niewielką liczbę dostępnych w Internecie katalogów komputerowych bibliotek o podobnym profilu. Podobnie w CKTCz prace nad hasłami wzorcowymi, szczególnie nad hasłami przedmiotowymi, ze względu

na niewielką liczbę bibliotek o podobnym profilu, wymagały większego wysiłku niż w bibliotekach o profilu humanistycznym. Z tego powodu w 2002 r. gdy uruchomiono NUKAT, w katalogu komputerowym BG AR znajdowało się blisko 90% opisów książek i ponad 60% rekordów bibliograficznych czasopism własnego autorstwa. Poziom nasycenia katalogu komputerowego zaspokajały potrzeby użytkowników w zakresie wpływu bieżącego i dokumentów wydanych od 1980 r. Jedną trzecią katalogu zajmowały opisy dla druków wydanych wcześniej.

Współpraca z NUKAT-em zmieniła proporcje w katalogu BG AR na korzyść skopiowanych z NUKAT-u, rekordów autorstwa innych bibliotek oraz wpłynęła na zmianę struktury informacji w katalogu lokalnym, w którym 40% opisów odnosi się obecnie do wpływu bieżącego, 64% do druków wydanych w latach 1946-1989, a 6% do druków starszych. Opisy dla starszych zasobów, tworzone dzięki kontynuacji rekatalogowania, w 80% wymagają samodzielnego opracowania.

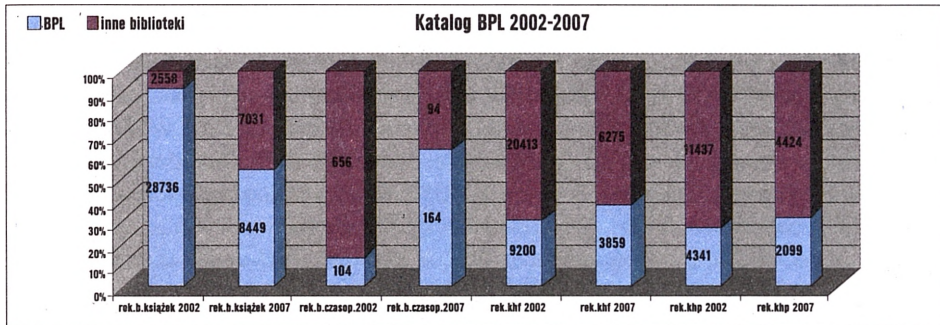
Stopień zaangażowania biblioteki w tworzenie rekordów czasopism i pobieranie gotowych opisów nie zmienił się po uruchomieniu NUKAT-u. Duże nasycenie CKHW przełożyło się na bardziej intensywne pobieranie gotowych rekordów haseł. Opisy dla książek polskojęzycznych stanowią 74%, a czasopism 54% katalogu lokalnego. Dane dla większości zbiorów wprowadzono wcześniej, dlatego liczba opisów dodanych do katalogu lokalnego w ostatnich 5 latach była znacznie mniejsza, niż w okresie wcześniejszym.

Struktura BG AR już na pierwszym etapie komputeryzacji została dostosowana do nowych wymogów. Utworzono dwa działy odpowiedzialne za gromadzenie i opracowanie dokumentów, jeden wydawnictw zwartych, a drugi ciągłych. W ramach działu opracowania książek wyodrębniono stanowisko do rekatalogowania.

W BPL ze względu na niedostateczną liczbę rekordów książek w katalogach lokalnych innych bibliotek od początku uznano, że poszukiwania gotowych opisów są nieoptyczne i wykonywano rekordy samodzielnie, realizując współpracę z CKHW i z CKTCz, skąd z kolei skopiowano większość rekordów dla czasopism (86%). Po uruchomieniu 2002 r. NUKAT-u opracowanie wydawnictw ciągłych przebiegało bez problemów, ale więcej rekordów utworzono niż pobrano. Liczba kopiowanych opisów dla książek autorstwa innych bibliotek, wzrosła z 9% do 42%.

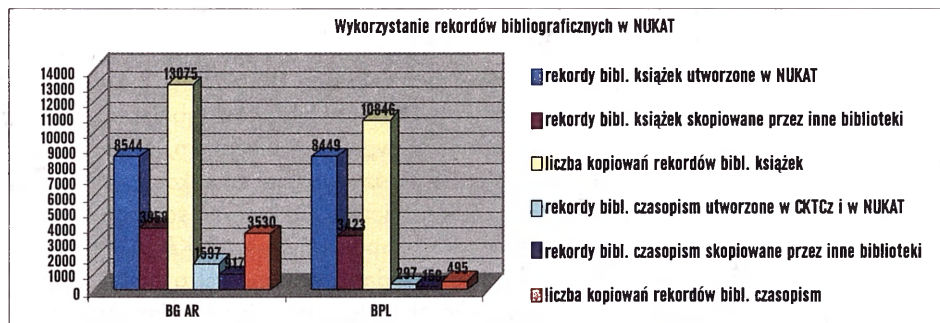
Do 2002 r. w katalogu BPL tylko 20% opisów dotyczyło wpływu bieżącego, a retrokonwersją objęto udostępniane pozycje wydane w okresie powojennym. Katalog zawierał 94% opisów dla książek i 70% dla czasopism polskojęzycznych. W latach 2002-2007 struktura wpływów do katalogu nie uległa zasadniczym zmianom. W dal-

szym ciągu opisy zasobu starszego przeważały nad opracowaniem bieżącym, które wzrosło do 40%. Dobór książek do retrokonwersji objął pozycje wydane w ostatnich 40 latach, pojawiły się również pojedyncze dane o dokumentach wydanych wcześniej. Autorami rekordów bibliograficznych dla książek pobranych z NUKAT-u do katalogu lokalnego BPL są pracownicy 50 bibliotek na czele z BJ (25%), BUMK, BP m.st. Warszawy i Biblioteką Główną Akademii Górniczo-Hutniczej (BG AGH). Włączone do katalogu rekordy czasopism opracowano w 16 bibliotekach, najwięcej w BUMK i BG AGH. Podobnie przebiega napełnianie katalogu BG AR. Pobrane z NUKAT-u rekordy dla książek zostały przygotowane w pierwszym rzędzie w BJ (23%), następnie BUMK, BP m.st. Warszawy, a w przypadku rekordów czasopism też BUMK i BP m.st. Warszawy.

Opisy przygotowywane do NUKAT-u w BG AR i BPL są odpowiednio w 47% i 40% wykorzystywane przez niemal wszystkie biblioteki uczestniczące we współkatalogowaniu, w pierwszej kolejności przez biblioteki uniwersyteckie oraz pojedyncze biblioteki o podobnym profilu⁶.

Podobnie opracowane do NUKAT-u przez BG AR rekordy wydawnictw ciągłych przekopiowano do 36 katalogów, a przez BPL do 27. Skala wykorzystania tych rekordów jest wyższa niż rekordów dla druków zwartych, gdyż w obu przypadkach ponad połowa z nich zasiliła inne katalogi biblioteczne. Średnio 3 razy kopiowano jeden rekord dla książki i czasopisma przygotowany do NUKAT-u przez BG AR lub BPL.

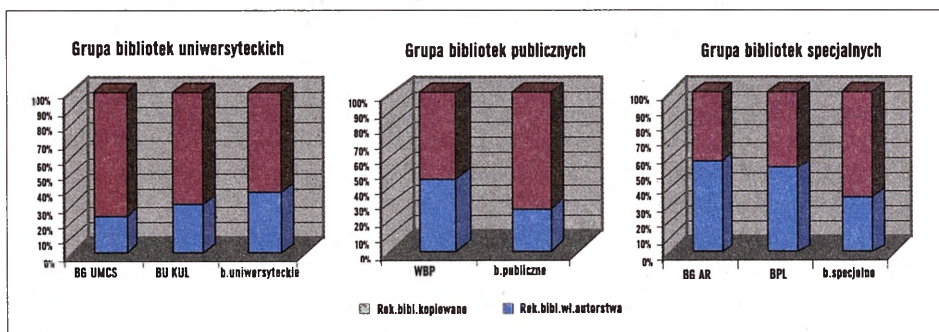

⁶ Z BG AR: BUMK, Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (BUWM w Olsztynie), BJ, BUW, Biblioteka Główna Akademii Rolniczej w Krakowie, BP m.st. Warszawy, Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku. Z BPL: BUMK, BUW, BJ, BUWM w Olsztynie, BG AGH, BP m.st. Warszawy, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ).

Biblioteki lubelskie na tle innych współpracowników NUKAT-u

W katalogu centralnym NUKAT udział rekordów bibliograficznych przygotowanych w polskich bibliotekach uniwersyteckich wynosi 71%, w bibliotekach specjalnych 22%, a publicznych 7%⁷. Przy czym 60% wszystkich rekordów bibliograficznych utworzyło 8 bibliotek uniwersyteckich, a liczba rekordów własnych w ich katalogach lokalnych wynosi średnio 38% całości. W katalogach lokalnych BG UMCS i BU KUL udział własnych rekordów bibliograficznych jest niższy. Inaczej jest w przypadku grupy współkatalogujących bibliotek publicznych, które samodzielnie utworzyły 27% opisów skopiowanych do własnych katalogów lokalnych, a WBP aż 54%. Podobnie, biblioteki o określonym profilu skopiowały z NUKAT-u średnio 35% rekordów własnego autorstwa, podczas gdy BG AR i BPL ponad 50%.

W ostatnich pięciu latach BG UMCS i WBP utrzymały poziom pobierania gotowych rekordów, a w BU KUL, BG AR i BPL liczba kopiowanych rekordów bibliograficznych wzrosła. Ze względu na duże nasycenie CKHW ogólnie w bibliotekach opracowuje się stosunkowo mniej nowych rekordów haseł formalnych, a coraz więcej rekordów bibliograficznych pobieranych z NUKAT-u do katalogów lokalnych ma hasła przedmiotowe.

Podsumowanie

Analiza rozwoju lokalnych komputerowych katalogów bibliotek lubelskich wykazała, że największy przyrost danych nastąpił w nich w latach 1996-2000. Był to najlepszy czas dla utworzenia katalogu centralnego. Obecnie biblioteki lubelskie o profilu specjalistycznym najbardziej zainteresowane są wpływem bieżącym, ponieważ zakończyły rekatalogowanie. W BPL dawne opisy z bazy lokalnej są sukcesywnie wprowadzane do NUKAT-u, a lokalne rekordy bibliograficzne, dla których są odpowiedniki w katalogu NUKAT, są zastępowane rekordami skopiowanymi z NUKAT-u.

Największe korzyści ze współkatalogowania odnoszą biblioteki o uniwersalnym profilu zbiorów. Jednakże dla lubelskich bibliotek uniwersyteckich i biblioteki publicznej retrokonwersja jest ciągle nierozwiązanym problemem. Ich komputerowe katalogi lokalne nie obejmują całości zbiorów, nie dostarczają więc dostatecznej informacji użytkownikom. Niewielka liczba zamówień pozycji rejestrowanych wyłącznie w ka-

⁷ BUW, BJ, BUMK, BU Gdańsk, BU Wrocław, BU KUL, BUŁ, BG UMCS, BUAM.

talogu kartkowym świadczy o tym, że w świadomości przeszukujących katalogi komputerowe brak w nich opisu jest sygnałem kończącym poszukiwania. Uruchomienie katalogowania komputerowego starszych pociąga za sobą konieczność rozszerzenia zakresu opracowania na inne typy dokumentów. Jak już wspomniano, w bibliotekach lubelskich sfera ta jest bardzo zaniedbana, a w ich katalogach komputerowych znajduje się szczątkowa liczba opisów zbiorów określanych jako specjalne.

Analizując przebieg pracy bibliotek wprowadzających dane do NUKAT-u i działalność Centrum NUKAT, nasuwa się wniosek, że katalog centralny jest przydatny obecnie w większym stopniu bibliotekom, niż użytkownikom. Całościowa informacja o lokalizacji druków zwartych dotyczy tylko współpracujących bibliotek za okres istnienia NUKAT-u, chociaż w katalogach lokalnych większości bibliotek znajdują się opisy utworzone przed uruchomieniem katalogu centralnego. Niewiele bibliotek podejmuje trud uzgadniania tych opisów z bazą katalogu centralnego lub wprowadzenia ich do NUKAT-u. W większości, biblioteki współpracujące wprowadzają do katalogu centralnego opisy dla bieżącego wpływu książek i czasopism oraz wybiórczo dla dokumentów wydanych przed 2002 r.

Informacja o wydawnictwach ciągłych w katalogu NUKAT odzwierciedla na ogół stan katalogów wielu bibliotek. Już w 1995 r. udało się bowiem uruchomić CKTCz i katalogowanie komputerowe czasopism w wielu bibliotekach od początku realizowane było metodą współkatalogowania, a po przejęciu bazy CKTCz w 2002 r. jest kontynuowane w katalogu NUKAT.

Obecnie konieczne wydaje się planowe uzupełnianie katalogu centralnego. Nadeszła pora na określenie zasad współpracy w zakresie rekatalogowania. Brakuje stymulacji pracy bibliotek w zakresie opracowania różnych typów dokumentów, ciągle słabo reprezentowanych w katalogu NUKAT. Potrzebna jest analiza zawartości katalogu centralnego z uwzględnieniem lat wydania, typów dokumentów i zakresu zbiorów. Uznanie rekordu bibliograficznego utworzonego w NUKAT za wzorcowy powinno skutkować wymianą rekordów w katalogach lokalnych. Potrzebne jest także konsekwentne uzupełnianie NUKAT-u rekordami bibliograficznymi wcześniej utworzonymi. Takie działania mogłyby doprowadzić do większej użyteczności NUKAT-u, przede wszystkim dla użytkowników poszukujących informacji, nie tylko dla bibliotek.

W celu realizacji nowych zadań należy dążyć do ożywienia współpracy. Po okresie entuzjazmu w latach dziewięćdziesiątych XX w. sytuacja w bibliotekach niepokojąco się stabilizuje. Ciężko wypracowana wartość, jaką był duch współpracy skupionej przy CFiKHW, jest obecnie tracana. Pola współdziałania, oprócz retrokonwersji, to wypożyczenia międzybiblioteczne, biblioteki cyfrowe, badania stanu katalogów bibliotek współpracujących oraz prowadzenie statystyk w formie rankingu bibliotek z uwzględnieniem różnych typów dokumentów. Postulaty te kierowane są przede wszystkim do bibliotek, których praca powinna być w tym zakresie koordynowana w Centrum NUKAT. Z przeprowadzonych analiz wynika, że biblioteki współpracujące znacznie bardziej korzystają niż wkładają do NUKAT-u. Zaoszczędzony czas powinien być wykorzystany na rzecz działania dla wspólnego dobra, by katalog centralny mógł jak najszybciej w pełni odzwierciedlać zbiory polskich bibliotek naukowych i akademickich.

NUKAT and research libraries in Lublin

The speaker intends to discuss the issue mentioned in the title of the presentation on the example of 5 Lublin libraries that have been contributing to NUKAT since the beginning of shared cataloging in the union database. The discussion will be based on the analysis of OPAC content of libraries in question. Libraries are divided into groups depending on the nature of their holdings, tasks and users' needs. The analysis shows those three factors to prevail in influencing the extent of shared cataloging run by the libraries. The presentation will be finished with the discussion of transformations that occurred during five years of shared cataloging in the union database and perspectives of further cooperation.

Znaczenie NUKAT-u dla bibliotekarzy z perspektywy pięcioletnich doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Wstęp

Przygotowana w 1998 r. koncepcja Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego i zasady jego budowania nie od początku zyskały akceptację wszystkich współuczestników projektu. Większość bibliotek, wśród nich duża grupa bibliotek wdrażających system biblioteczny Horizon, miała już dość liczne bazy lokalne budowane bez zastosowania ujednoczonych haseł z Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW). Zaakceptowanie nowego podejścia do katalogowania z wykorzystaniem gotowych haseł z CKHW wiązało się nie tylko z konsekwentnym przestrzeganiem nowych zasad w bieżącej pracy, ale także z melioracją już posiadanych rekordów bibliograficznych, które pod tym względem nie spełniały wymagań projektowanego katalogu centralnego. Trudno się dziwić, że w tej sytuacji pomysł utworzenia katalogu centralnego poprzez scalenie katalogów lokalnych, niezależnie od niejednorodności zawartych w nich danych, wydawał się bardzo kuszący i miał duże grono zwolenników². Gdyby jednak wówczas taki plan został zrealizowany, być może do dnia dzisiejszego nie doczekalibyśmy się katalogu centralnego w dzisiejszym kształcie, katalogu na miarę potrzeb informacyjnych XXI wieku.

Poziomu realizacji potrzeb informacyjnych użytkowników nie można mierzyć wyłącznie liczbą zawartych w NUKAT rekordów. W dzisiejszych czasach potrzebna jest nowa jakość informacji. Zależy ona od wiarygodności i spójności prezentowanych danych. Stosowanie ujednoczonych zasad katalogowania i ujednoczonych haseł ze wspólnego źródła prowadzi do efektywnego wyszukiwania w katalogach bibliotecznych w trybie online. Uzgadnianie dawnych opisów w katalogach lokalnych z opisami w katalogu NUKAT jest długotrwałe i wymaga systematycznej pracy, ale dotychczasowe doświadczenia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) w zakresie współpracy z NUKAT-em dowodzi, że jest to możliwe i warto podjąć taki wysiłek.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego.

² M. Burchard: *Kompromis w sprawie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT*. „Bibliotekarz” 2000, nr 10 s. 4-5.

Dlaczego i od czego się zaczęło?

Odpowiedź na pytanie „dlaczego?” jest oczywista i prosta:

- w tak ważnym projekcie nie mogło zabraknąć największej biblioteki naukowej regionu łódzkiego, co można nazwać przyczyną natury ambicjonalnej, która przecież bibliotece ujmy nie przynosi,
- doceniono znaczenie NUKAT-u dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego,
- spodziewano się wynikających z uczestnictwa we współkatalogowaniu w NUKAT korzyści dla biblioteki, co oceniano jednak nieco intuicyjnie, nie mając przecież w tym zakresie wcześniejszych doświadczeń.

Trudniejsza może okazać się odpowiedź na pytanie „od czego się zaczęło?”

Zaczęło się:

- od współpracy z CKHW i zakupu licencji oprogramowania klienta systemu VTLS, które poprzedziło stosowanego obecnie klienta systemowi Virtua, firmy VTLS.³,
- od szkoleń bibliotekarzy w zakresie zasad tworzenia i wprowadzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych (khw) do CKHW, a później do NUKAT, z pewnością jednak zaczęło się od problemów.

Łódzkie środowisko bibliotekarskie aktywnie uczestniczyło w projektowaniu NUKAT-u. Nie oznaczało to jednak automatycznie równie aktywnego włączenie się do współkatalogowania. Wkład BUŁ w prace teoretyczne był być może mniejszy niż bibliotekarzy Politechniki Łódzkiej, którzy już w 1998 r. wchodzili w skład grup roboczych ds. opracowania koncepcji NUKAT-u⁴, ale to właśnie BUŁ jako pierwsza biblioteka regionu i jedna z pierwszych w kraju wykorzystujących system biblioteczny Horizon rozpoczęła współpracę z CKHW, a potem z NUKAT-em od początku jego powstania. Nie bez przyczyny podjęcie współpracy z NUKAT zostało określone przez J. Janiaka i M. Wrocławską jako „drugi moment historyczny” w najnowszej historii BUŁ, porównywalny z rozpoczęciem wdrażania zautomatyzowanego systemu bibliotecznego Horizon⁵. W pierwszym okresie współtworzenia CKHW i NUKAT trzeba było rozwiązać wcale niebłahe, wynikające z użytkowania różnych systemów bibliotecznych⁶, problemy natury technicznej, jak i problemy związane z organizacją pracy oraz zmianą wieloletnich przyzwyczajeń i sposobu myślenia bibliotekarzy. Problemy techniczne, polegające na odmiennym kodowaniu znaków oraz różnicach w interpretacji formatu rekordów khw w systemach Horizon i Virtua, rozwiązano za pomocą przygotowanego w BUŁ programu konwersji. Jego kolejne wersje umożliwiły przemieszczanie rekordów za pośrednictwem KaRo i bezpośrednio ze strony internetowej katalogu NUKAT z wykorzystaniem MARC Repository. Dzięki integracji konwertera z systemem Horizon w kolejnych latach, konwersja odbywa się równocześnie z pro-

³ W sierpniu 2001 r. BUŁ zakupiła 5 licencji oprogramowania klienta systemu VTLS EasyCat/EasyPac do obsługi wprowadzania rekordów do CKHW i ich kopiowania.

⁴ B. Feret, M. Lont: *Uczestnictwo bibliotek Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej w katalogu centralnym NUKAT*, „Przegląd Biblioteczny” 2004, nr 3/4 s. 254.

⁵ M. Janiak, M. Wrocławska: „*Filozofia codzienności: tradycyjne i nowoczesne formy pracy i zarządzania biblioteką (na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego): rozważania poważne i niepoważne*”. W: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność. Materiały konferencyjne*, t. I, Poznań, 15-17 czerwca 2005, pod red. H. Ganińskiej, Poznań 2005, s. 104.

⁶ Podstawowe różnice między systemem Horizon użytkowanym w BUŁ i Virtua stosowanym w NUKAT polegają na odmiennym systemie kodowania znaków i różnicach interpretacji formatu rekordów khw.

cesem importu danych i jest niemal niezauważalna dla użytkownika. Obecnie proces importu danych z katalogu NUKAT jest prawie całkowicie zautomatyzowany i na poszczególnych stanowiskach pracy ma miejsce tylko w wyjątkowych wypadkach.

Mimo że w BUŁ przekonanie o słuszności podjęcia decyzji o przystąpieniu do współpracy z NUKAT-em nie budziło wątpliwości, nowa organizacja pracy, przede wszystkim podporządkowanie charakterystyki przedmiotowej rygorom słownictwa języka KABA, początkowo rodziła konflikty. Ich natura wynikała po części z przyzwyczajenia do dotychczas stosowanych przepisów w tej dziedzinie, po części z braku wprawy w budowaniu nowej charakterystyki przedmiotowej. Niebagatelną rolę odegrały też względy ambicjonalne – kopiowanie haseł wzorcowych zdawało się być poniżej możliwości bibliotekarzy mających w tym zakresie wieloletnie doświadczenie. W miarę upływu czasu w sposób naturalny zanikały zachowane w bazie hasła lokalne, którymi pierwotnie uzupełniano rekordy bibliograficzne, mimo iż generowało to dodatkową pracę podczas aktualizacji bazy plikami z rekordami zmodyfikowanymi w CKHW⁷. Obecnie charakterystyka przedmiotowa dokumentów oparta jest wyłącznie na JHP KABA, w którego tworzeniu ma udział coraz większa liczba bibliotekarzy BUŁ.

Z czasem zaczęto dostrzegać korzyści wynikające z uczestnictwa we współkatalogowaniu w NUKAT. Potwierdziła się zarówno słuszność realizowanej koncepcji katalogu centralnego, jak i celowość podjęcia decyzji o współkatalogowaniu. Korzyści dla biblioteki wynikające z uczestnictwa w budowaniu katalogu NUKAT mają dwójaki charakter – niewymierny, uwarunkowany jego znaczeniem jako źródła informacji o szerokim zasięgu, i wymierny, związany z codzienną pracą bibliotekarzy.

Znaczenie katalogu NUKAT dla rozwoju działalności informacyjnej i współpracy międzybibliotecznej

Począwszy od czasów Biblioteki Aleksandryjskiej i Pinakes Kallimacha z Cyreny katalog był podstawowym źródłem informacji tworzonym przez bibliotekę. Każdy z rodzajów znanych nam obecnie katalogów bibliotecznych, a więc: katalog kartkowy, katalog komputerowy biblioteki (OPAC⁸), wspólny katalog konsorcjum, katalog centralny, to wciąż podstawowe dla bibliotekarza narzędzia informacji. Różnią się one między sobą sposobem i łatwością dostępu do informacji o zasobach biblioteki oraz zasięgiem. Katalogi kartkowe, o ograniczonym dostępie, zdecydowanie ustępują tu katalogom komputerowym, oferującym wieloaspektowe wyszukiwanie, dostępnym w trybie online, a więc wychodzącym poza mury gmachu biblioteki. Świadomość tego faktu jest źródłem podejmowania przez niektóre biblioteki decyzji o digitalizacji katalogów kartkowych, co w pewnym stopniu ułatwia do nich dostęp, ale nie zapewnia spójności i standaryzacji zawartych w nich danych. Im szerszy zasięg katalogu tym większe jego znaczenie jako źródła informacji. NUKAT, jako katalog centralny skupiający informacje o dokumentach przechowywanych w kilkudziesięciu

⁷ M. Junknik: *Współpraca z NUKAT z punktu widzenia biblioteki pracującej w systemie Horizon*. W: Internet w bibliotekach II. Łączność, współpraca, digitalizacja. Wrocław, 23-26 września 2003 roku. „EBIB Materiały Konferencyjne” [online] 2003 nr 6. Dostęp: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/junknik.php>

⁸ OPAC- Online Public Access Catalogue – publiczny dostęp do katalogu biblioteki przez internet.

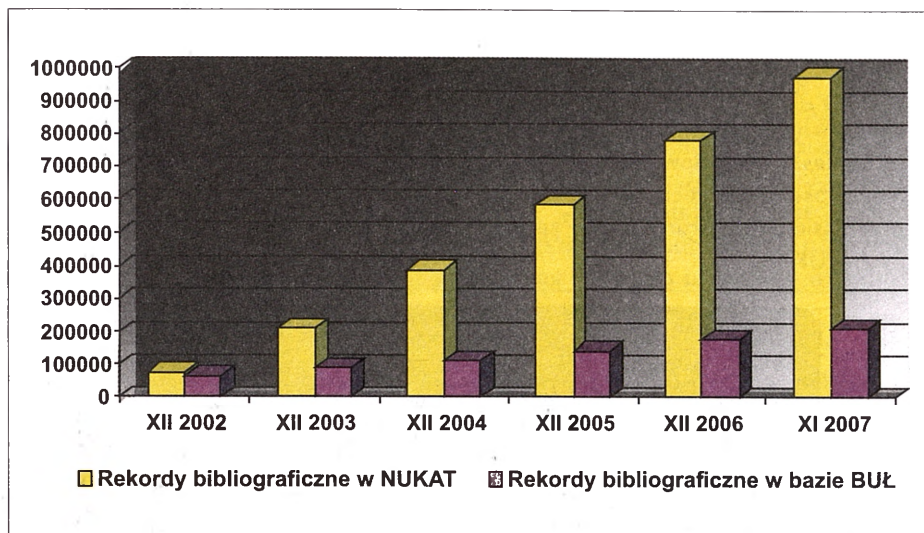
polskich bibliotekach, zajmuje czołowe miejsce wśród tego typu źródeł informacji w kraju. Poprzez współpracę z OCLC⁹ uzupełnia informację dotyczącą polskich kolekcji w największym katalogu centralnym świata WorldCat. Źródło informacji, użytkownik informacji i organizowanie komunikacji między nimi to trzy komponenty procesu bibliotecznego wymienione przez S. Kurek-Kokocińską¹⁰.

Dzięki temu, że w katalogu NUKAT przy opisie dokumentów jest umieszczona informacja o miejscu ich przechowywania, wszystkie biblioteki współpracujące mają pełniejszy udział w szeroko rozumianym procesie wymiany informacji. Szczególnie istotne jest zapewnienie możliwości bezpośredniego przejścia od wyszukanej w NUKAT pozycji do jego opisu w katalogu lokalnym, poprzez odpowiednie linki. Pozwala to, w zależności od potrzeb użytkownika, na dalsze przeszukiwanie bazy biblioteki lub powrót do NUKAT-u i stanowi rodzaj upowszechnienia nie tylko zbiorów bibliotecznych, ale w szerszym i ogólniejszym zakresie, biblioteki i jej działalności.

Dynamicznie rozbudowywana centralna informacja w katalogu NUKAT jest podstawą rozwoju wypożyczania międzybibliotecznego. Sama realizacja wypożyczania międzybibliotecznego i stworzenie mechanizmów jego obsługi zależy od współdziałania bibliotek i wypracowania przez nie odpowiednich metod obsługi użytkownika. Z obserwacji BUŁ wynika, że wypożyczaniem międzybibliotecznym objęte są przede wszystkim wydawnictwa ujęte w katalogu komputerowym, a więc łatwe do wyszukania i w większości, przynajmniej w przypadku BUŁ, znajdujące się w NUKAT. W 2005 r. pierwszy raz od kilku lat zarejestrowano zwiększenie liczby bibliotek będących partnerami BUŁ w wypożyczeniach międzybibliotecznych z 24 do 31, co przy ogólnej tendencji spadkowej w zakresie czytelnictwa jest faktem bardzo zadowalającym i świadczy o zapotrzebowaniu na tego typu działalność biblioteczną. NUKAT oferuje użytkownikom najszybciej rosnący, w porównaniu z katalogami lokalnymi bibliotek, zasób informacji o skatalogowanych dokumentach i miejscu ich przechowywania (Wykres 1). Możliwość wieloaspektowego wyszukiwania i łatwe przejście do katalogów lokalnych, zawierających dokładną informację o lokalizacji i możliwości udostępnienia poszukiwanego dzieła powoduje, że znaczenie NUKAT-u dla procesu wypożyczania międzybibliotecznego rośnie proporcjonalnie do liczby prezentowanych w nim opisów bibliograficznych i wzrostu liczby bibliotek współpracujących.

⁹ OCLC – Online Computer Library Center to największa na świecie baza danych bibliotecznych udostępniona w USA, Australii i Europie.

¹⁰ S. Kurek-Kokocińska: *Spółczesność biblioteczna jako społeczeństwo informacyjne*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2001 nr 2 s. 55.

Wykres 1. Intensywność wzrostu liczby rekordów bibliograficznych w NUKAT w zestawieniu ze wzrostem liczby rekordów bibliograficznych w bazie lokalnej BUŁ¹¹

Istotnym uzupełnieniem informacji oferowanej w NUKAT jest katalog rozproszony KaRo¹². Zapewnia on równoczesny dostęp do wielu katalogów bibliotecznych, także tych nie objętych informacją centralną w katalogu NUKAT. KaRo stanowi ważne uzupełnienie NUKAT-u jako zaplecze wypożyczania międzybibliotecznego¹³.

NUKAT jako narzędzie dla bibliotekarza

Problemy i trudności, jakie trzeba było pokonać w początkowym okresie współpracy z NUKAT-em nie pozwalały na realną ocenę płynących z tego tytułu korzyści dla BUŁ. Postrzegano współpracę raczej jako konieczność, a nie ułatwienie codziennej pracy. Jednak przekonanie o nieodwracalności podjętej decyzji powodowało, że wszystkie wysiłki zespołu pracowników miały na celu doskonalenie zarówno narzędzi obsługujących współpracę z NUKAT-em, jak i organizacji pracy w BUŁ, a nie podważanie celowości kontynuowania współpracy.

W miarę upływu czasu praca włożona w rozwój narzędzi i procedur związanych ze współkatalogowaniem zaczęła przynosić wymierne efekty. Rosło doświadczenie i wprawa katalogujących, sprawdzały się w praktyce procedury stosowane w BUŁ służące wewnętrznej kontroli poprawności rekordów, szczególnie w zakresie współpracy z bibliotekami zakładowymi. Zauważalne pozytywne rezultaty współkatalogowania stanowiły motywację do dalszych wysiłków w tym kierunku. Osiągnięte rezultaty są

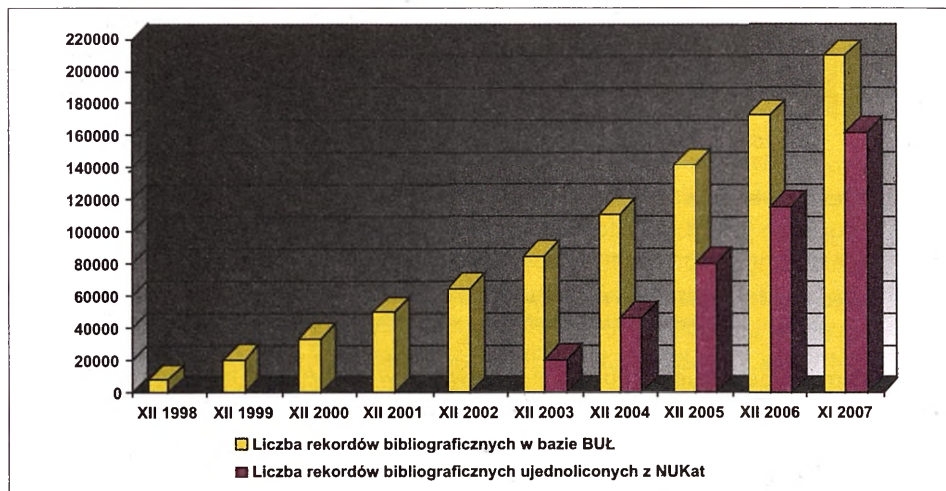
¹¹ Opracowanie na podstawie statystyk NUKAT i statystyk BUŁ.

¹² KARO - Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich w Uczelnianym Centrum Informatycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dostęp: <http://karo.umk.pl/Karo/>

¹³ T. Wolniewicz: *Rola katalogów KaRo i NUKAT jako źródeł informacji*, „Przegląd Biblioteczny” 2004, nr 3/4 s. 149.

dla całego zespołu pracowników BUŁ i bibliotek zakładowych źródłem satysfakcji i zadowolenia, a korzyści płynące dla biblioteki z uczestnictwa w NUKAT to:

- rosnący stopień ujednolicenia bazy lokalnej z NUKAT, a co za tym idzie większa wartość informacyjna katalogu BUŁ,
- przyspieszenie budowania katalogu lokalnego,
- możliwość rozpoczęcia planowego procesu retrokonwersji,
- przeniesienie na grunt lokalny sprawdzonych w praktyce rozwiązań organizacyjnych NUKAT.

Wykres 2. Słonecnie zgodnienia katalogu lokalnego BUŁ z NUKAT-em – rekordy bibliograficzne¹⁴

Prawie od początku współpracy z NUKAT-em prowadzi się w BUŁ konsekwentne meliorowanie opisów utworzonych w katalogu komputerowym przed rozpoczęciem współkatalogowania. Dzięki temu systematycznie wzrasta stopień zgodnienia katalogu BUŁ z katalogiem NUKAT. Melioracja dotyczy zarówno rekordów bibliograficznych (Wykres 2) jak i rekordów khw.

W grudniu 2003 r., po upływie prawie półtora roku od rozpoczęcia współkatalogowania, baza lokalna BUŁ zaledwie w 24,1% była zgodna z NUKAT-em. W listopadzie 2007 r. osiągnięto 77,3% zgodności. Ten ponad 53% wzrost uważamy za duży sukces. Był on możliwy dzięki systematycznej pracy bibliotekarzy oraz możliwości korzystania z dorobku innych bibliotek poprzez kopiowanie gotowych opisów bibliograficznych z coraz bogatszej oferty NUKAT-u. Przyczynił się do tego także wzrost liczby bibliotek zakładowych uczestniczących we współkatalogowaniu¹⁵. Komputeryzacja bibliotek zakładowych od początku była przewidziana w planie wdrażania systemu bibliotecznego Horizon¹⁶.

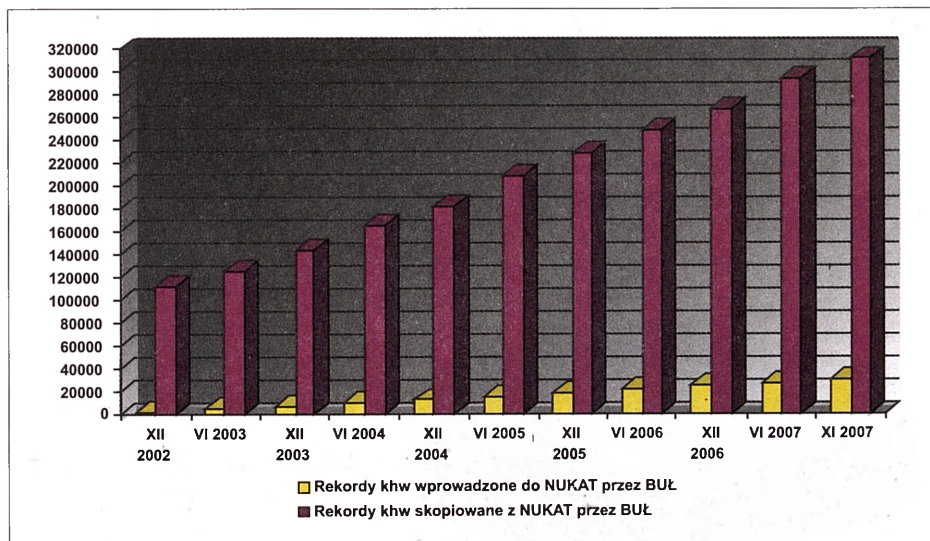
¹⁴ Opracowanie własne autora.

¹⁵ Obecnie sieć bibliotek współpracujących obejmuje, poza Biblioteką Główną, 13 bibliotek zakładowych oraz bibliotekę American Corner, mającą swoją siedzibę na terenie nowej części gmachu BUŁ.

¹⁶ M. Wroclawska: *Współpraca Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego z bibliotekami zakładowymi w sieci komputerowej Uniwersytetu Łódzkiego nad budową wspólnej bazy katalogowej – dotychczasowe osiągnięcia, prace bieżące, planowane działania*, W: *Internet w bibliotekach II. Łączność, współpraca, digitalizacja*. Wrocław, 23-26 września 2003 roku, „EBIB Materiały Konferencyjne” [online], 2003 nr 6. Dostęp: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/wroclawska.php>

Obecnie wszystkie współpracujące biblioteki tworzą wraz z BUŁ coraz sprawniej działający organizm i osiągnane wyniki są wspólnym dziełem. Szkolenie pracowników, nadzór nad zachowaniem przyjętego trybu współpracy, korekta wprowadzanych rekordów, dodawanie symbolu instytucji w rekordach bibliograficznych oraz, w znacznym stopniu, ich charakterystyka przedmiotowa należą do obowiązków pracowników BUŁ zatrudnionych w Oddziałach: Bibliotek Zakładowych, Opracowania Zbiorów i Wydawnictw Ciągłych. BUŁ zapewnia także tym bibliotekom opiekę informacyjną w zakresie wdrażania i eksploatacji systemu bibliotecznego oraz dodatkowego oprogramowania niezbędnego dla prawidłowego przebiegu współpracy z NUKAT-em¹⁷.

Od 2002 r. do katalogu lokalnego BUŁ wprowadza się niemal wyłącznie rekordy bibliograficzne kopiowane z katalogu centralnego powiązane z rekordami khw pochodzącymi z CKHW NUKAT i uzupełnione systematycznie charakterystyką przedmiotową w JHP KABA. Odstępstwa od tej reguły dotyczą zbiorów specjalnych, takich jak druki muzyczne, wydawnictwa kartograficzne – od niedawna objęte formatem MARC, i stare druki, co wynika z ograniczeń natury organizacyjnej. Na koniec 2002 r., pięć lat po wdrożeniu systemu bibliotecznego Horizon, katalog BUŁ liczył 63 863 rekordy bibliograficzne. W listopadzie 2007 r., po dziesięciu latach od rozpoczęcia komputeryzacji i po pięciu latach współpracy z NUKAT-em liczba ta wzrosła ponad trzykrotnie i wynosi 209 794. Równie korzystnie przedstawiają się proporcje w zakresie wprowadzania i stosowania gotowych rekordów khw (Wykres 3).

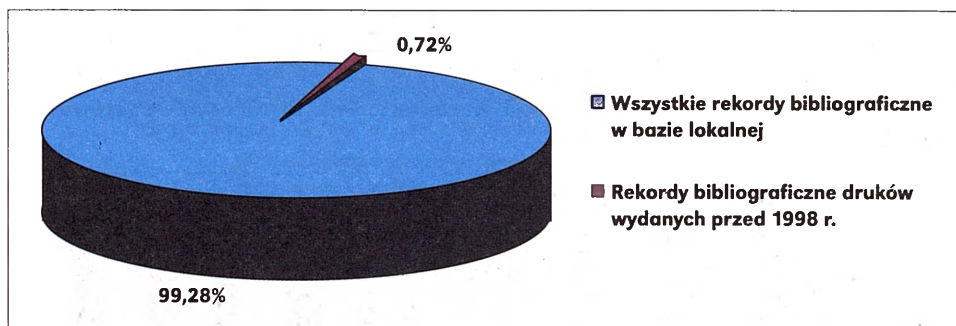

Wykres 3. Wzrost liczby rekordów haseł wzorcowych wprowadzonych do CKHW NUKAT przez BUŁ i skopiowanych z NUKAT-u do katalogu lokalnego¹⁸

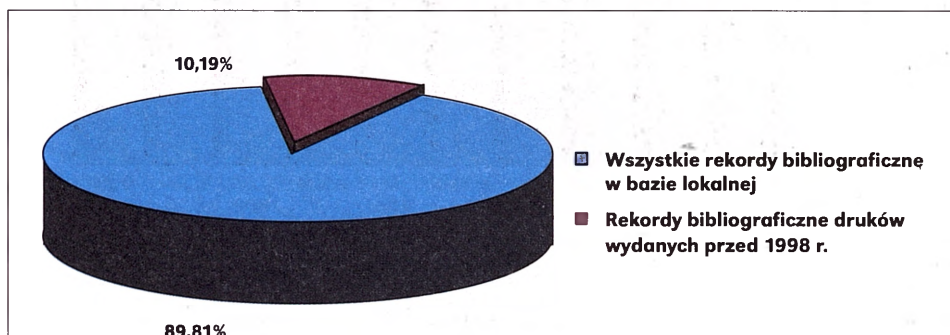
¹⁷ Dodatkowe oprogramowanie obejmuje program konwersji rekordów bibliograficznych przystosowany do potrzeb bibliotek zakładowych. Program ten pozwala na kopiowanie rekordów bibliograficznych zarówno za pośrednictwem katalogu KARO, jak i bezpośrednio ze strony katalogu NUKAT przez MARC Repository.

¹⁸ Opracowanie na podstawie statystyk BUŁ i statystyk NUKAT.

Na 311 194 rekordy khw skopiowane z CKHW NUKAT do końca listopada 2007 r. przypada tylko 29 947 wprowadzonych tam przez bibliotekarzy BUŁ. Możliwość korzystania w tym zakresie z pracy wszystkich bibliotek aktywnie współkatalogujących w NUKAT zapewnia szybki wzrost katalogów lokalnych, a opisom w tych katalogach ujednoczone punkty dostępu oraz poprawną charakterystykę przedmiotową przy znacznie zmniejszonym nakładzie pracy i czasu. Pozwoliło to na rozpoczęcie retrokonwersji w zaoszczędzonym czasie. Zmieniono przyjętą pierwotnie zasadę wprowadzania do katalogu komputerowego jedynie opisów dla druków wydanych po 1998 r. Przyczyniły się do tego biblioteki zakładowe, które, dysponując znacznie mniej liczebnym księgozbiorem, podjęły katalogowanie całości swoich zasobów. Tendencja ta stopniowo rozszerzana jest na zbiory BUŁ. Rozpoczęto więc katalogowanie wszystkich bibliotecznych nabytków niezależnie od ich daty wydania, a po otwarciu dla czytelników nowej części gmachu BUŁ, także planowe uzupełnianie wolnego dostępu ze zbiorów magazynowych, a katalogu komputerowego opisami książek najbardziej potrzebnych czytelnikom. Wiele z tych opisów kopiowanych jest z NUKAT-u, a znikomy (0,72%) udział opisów dla druków sprzed 1998 r. w katalogu komputerowym w 2002 r. przekroczył 10% w listopadzie 2007 r. osiągając liczbę 23 540 rekordów (Wykres 4, 5).

Wykres 4. Udział rekordów bibliograficznych dla druków wydanych przed 1998 r. w katalogu komputerowym BUŁ w 2002 r.¹⁹

Wykres 5. Udział rekordów bibliograficznych dla druków wydanych przed 1998 r. w katalogu komputerowym BUŁ po pięciu latach od rozpoczęcia współpracy z NUKAT-em²⁰

¹⁹ Opracowanie własne autorki.

²⁰ Opracowanie własne autorki.

Przyspieszenie i ułatwienie katalogowania dzięki możliwości pozyskiwania gotowych opisów z NUKAT-u pozwala na dalsze planowanie retrokonwersji. Ze względu na wielkość księgozbioru, który nie jest ujęty w katalogu komputerowym, dużą liczbę dziennych wypożyczeń i zwrotów uniemożliwiająca katalogowanie na bieżąco wypożyczanych materiałów, podjęto decyzję o planowym katalogowaniu określonych kolekcji, np. Cimeliów.

Należy na koniec wspomnieć jeszcze o jednej korzyści, wyniesionej przez BUŁ ze współpracy z NUKAT-em. Począwszy od 2003 r. systematycznie rozszerza się sieć bibliotek zakładowych uczestniczących w budowaniu wspólnego katalogu komputerowego BUŁ. Zastosowano tu metodę współkatalogowania, podobnie jak w katalogu NUKAT, chociaż na mniejszą skalę. Zdecydowano się wzorować na katalogu NUKAT również w zakresie organizacji współpracy z bibliotekami zakładowymi. Rekordy wprowadzane są przez nie do bazy buforowej, skąd, po zatwierdzeniu przez korektorów, trafiają do bazy głównej. Dzięki temu nie tylko zachowano możliwość kontroli prawidłowości wprowadzanych opisów pod względem formalnym i merytorycznym, ale także zapewniono osobom rozpoczynającym pracę w systemie opiekę i pomoc bardziej doświadczonych bibliotekarzy BUŁ. Nakłada to dodatkowe obowiązki na Oddział Bibliotek Zakładowych i Oddział Opracowania Zbiorów BUŁ, ale za to ogranicza możliwość wprowadzania do głównej bazy rekordów nie spełniających wymagań NUKAT-u.

Podsumowanie

Pokonanie trudności pojawiających się w pierwszym etapie współpracy z NUKAT-em możliwe było przede wszystkim dzięki determinacji i konsekwentnej realizacji podjętych decyzji. Zaczynano od przysłowiowego „zera”. Słaby sprzęt komputerowy, różne systemy biblioteczne, brak programu konwersji rekordów i wieloletnie tradycje zupełnie różne od narzuconych zasad i procedur, których trzeba było konsekwentnie przestrzegać, to mało optymistyczny obraz sytuacji BUŁ w chwili rozpoczęcia współpracy z CKHW i później z NUKAT-em. Udało się, bo znaleźli się ludzie, którzy wierzyli w sens tego, co robią. Odpowiednie rozwiązania techniczne i odnowienie w ciągu ostatnich dwóch lat sprzętu komputerowego to czynniki, które ułatwiły pracę i znacznie poprawiły jej komfort. Dzięki dobrym kontaktom z Centrum NUKAT, wykorzystano wszystkie możliwości automatycznej aktualizacji bazy plikami rekordów nowych i poprawionych. Przede wszystkim jednak zdawano sobie sprawę z tego, że NUKAT będzie taki, jakim go stworzymy i świadomość tego faktu była bardzo mobilizująca. Oczywiście jest dużo prawdy w stwierdzeniu, że NUKAT jest w tej chwili głównie narzędziem dla bibliotekarzy ale to, czy jego funkcja informacyjna będzie coraz lepiej realizowana zależy od aktywności bibliotek współpracujących²¹. Satysfakcja z dotychczasowych osiągnięć nie oznacza, że nie zdajemy sobie sprawy ze stojących jeszcze przed nami zadań i problemów. Naszym celem jest ujednoczenie bazy lokalnej z katalogiem centralnym i zwiększenie liczby opisów autorstwa bibliotekarzy BUŁ i bibliotek zakładowych w NUKAT, co wiąże się z koniecznością dalszej, intensywnej pracy w tym kierunku.

²¹ B. Feret, M. Lont: *Uczestnictwo bibliotek Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej w katalogu centralnym NUKAT*, „Przegląd Biblioteczny” 2004, nr 3/4 s. 254.

Bibliografia

1. Burchard Maria: *Kompromis w sprawie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT*. „Bibliotekarz” 2000, nr 10 s. 4-5.
2. Feret Błażej, Lont Mirosława: *Uczestnictwo bibliotek Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej w katalogu centralnym NUKAT*, „Przegląd Biblioteczny” 2004, nr 3/4 s. 254.
3. Janiak Jan, Wrocławska Maria: *„Filozofia codzienności”: tradycyjne i nowoczesne formy pracy i zarządzania biblioteką (na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego): rozważania poważne i niepoważne*, W: Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność, materiały konferencyjne, t. I, Poznań, 15-17 czerwca 2005, pod red. H. Gańskiej, Poznań 2005, s. 102-110.
4. Junknikiel Mariola: *Współpraca z NUKAT z punktu widzenia biblioteki pracującej w systemie Horizon*. W: Internet w bibliotekach II. Łączność, współpraca, digitalizacja. Wrocław, 23-26 września 2003 roku. „EBIB Materiały Konferencyjne” [online] 2003 nr 6. Dostęp: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/junknikiel.php>
5. Kurek-Kokocińska Stanisława: *Spółczesność biblioteczna jako społeczeństwo informacyjne*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2001 nr 2 s. 43-63.
6. Wolniewicz Tomasz: *Rola katalogów Karo i NUKAT jako źródeł informacji*, „Przegląd Biblioteczny” 2004, nr 3/4 s. 149.
7. Wrocławska Maria: *Współpraca Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego z bibliotekami zakładowymi w sieci komputerowej Uniwersytetu Łódzkiego nad budową wspólnej bazy katalogowej – dotychczasowe osiągnięcia, prace bieżące, planowane działania*. W: Internet w bibliotekach II. Łączność, współpraca, digitalizacja. Wrocław, 23-26 września 2003 roku, „EBIB Materiały Konferencyjne” [online], 2003 nr 6. Dostęp: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/wroclawska.php>

NUKAT importance for librarians – five years of Łódź University Library experience

Shared cataloging in NUKAT has been understood from the very start as participation in the implementation of an important project and, at least, during its preliminary stage, it did not result in precise planning and evaluation of possible benefits to Łódź University Library. Today, after five years, the time is ripe to summarize all gains and losses. Advantages of entering into shared cataloging in NUKAT involve:

- Increase in the visibility of the Library holdings (library symbols added to NUKAT records displayed as hyperlinked library names show users libraries which hold documents) i.e. better contribution to the process of information exchange,
- Building solid base for future development of interlibrary loan services,
- Provision of unambiguous and full information on documents with the possibility of multi-facet search,

- Acceleration of cataloging with access to ready records collectively built by all NUKAT libraries,
- Opportunity to develop systematic retroconversion.

Some of these advantages cannot be measured and statistically proven, other translate to quantities that fully justify decisions made five years ago. Drawbacks of shared cataloging mainly result from differences in library systems employed and do not influence the evaluation of the whole project. Łódź University Library finds shared cataloging in NUKAT satisfactory and feels both encouraged to continue on the collaboration within the union catalog and expand it as regards cataloging new types of library documents.

Zasady i standardy budowania systemu informacji o zasobie archiwalnym

Zgodnie z ustawą o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach różne podmioty publiczne i prywatne powinny lub mogą przechowywać materiały archiwalne². Zasady gromadzenia zasobu państwowego zostały określone, ale zasób niepaństwowy nie podlega takim uregulowaniom. Wynika stąd zróżnicowanie zarówno warunków przechowywania i udostępniania materiałów, jak i sposobów ich opracowywania i inwentaryzowania. Najbardziej spójną strukturę stanowią archiwa państwowe podlegające Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych (dalej: NDAP). Obecnie sieć ta liczy 3 archiwa centralne: Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), Archiwum Akt Nowych (AAN) i Archiwum Dokumentacji Mechanicznej (ADM), 31 archiwów terenowych oraz 48 oddziałów zamiejscowych. W archiwach tych obowiązują jednokowe zasady gromadzenia i opracowania zasobu. Szczegółowe wskazówki metodyczne, dotyczące ewidencji, opisywania i udostępniania wprowadzane są zarządzeniami NDAP³.

Ewidencja zasobu archiwów państwowych prowadzona jest w kilku środkach ewidencyjnych. Należą do nich księga nabytków, ubytków i przesunięć międzypołowych, które obrazują kształtowanie zasobu w danym archiwum i zawierają opisy na poziomie zespołu, serii, a nawet jednostki archiwalnej lub dokumentu. Inne środki ewidencyjne, jak spis i kartoteka zespołów przedstawiają aktualny stan zasobu na poziomie zespołu/zbioru, czyli dokumentacji wytworzonej lub zebranej przez jednego twórcę. Sporządzany na karcie opis zespołu, zgodnie z nowym wzorem z 2004 r., zawiera się w 17 rubrykach: symbol karty, numer zespołu, nazwa zespołu, nazwa archiwum przechowującego, daty krańcowe z zaznaczeniem priorów i posteriorów, rozmiar w jednostkach archiwalnych i metrach bieżących z wyróżnieniem części opracowanej, niezewidencjonowanej i dokumentacji niearchiwalnej wytworzonej przez twórcę zespołu, numery księgi nabytków i ubytków, stan zachowania, pomoce archiwalne, bibliografia, informacje dodatkowe, data sporządzenia, autor, dzieje/

¹ Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.

² Tekst jednolity – Dz.U.06.97.673 z późn. zm.

³ *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych*, wybór i opracowanie M. Tarakanowska i E. Rosowska, Warszawa 2001. Przepisy metodyczne wydawane po 2001 r. dostępne są w serwisie www.archiwa.gov.pl

biografia twórcy, zawartość, udostępnianie, język materiałów archiwalnych. Można więc zauważyć, że środki ewidencyjne pełnią także ważną rolę informacyjną, a niektóre zawarte w nich elementy stanowią punkty dostępu używane jako kryteria wyszukiwania. Od 2004 r. wszystkie te środki ewidencyjne sporządza się w bazie danych *System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM*, a podręcznik użytkownika tej bazy, wprowadzony decyzją NDAP, obowiązuje na równi z przepisami dotyczącymi ewidencji. SEZAM jest więc podstawą informatycznego systemu informacji o zasobie, jako że zawiera opisy podstawowego obiektu archiwalnego – zespołu, ale można go zarówno rozwijać w dół, jak i uzupełniać o wyższe poziomy.

Od dawna ważną funkcję, ułatwiającą poruszanie się po zasobie archiwów, pełnią publikacje – przewodniki po zasobie archiwum lub informatory⁴. Na ogół publikacje te zawierają indeksy umożliwiające sprawniejsze dotarcie do informacji. Zasady przygotowania wydawnictw informacyjnych zostały ustalone przez NDAP, a bazę danych SEZAM zaprojektowano tak, aby była podstawą do gromadzenia odpowiednich danych. Uzupełniono ją także o elementy języka informacyjno-wyszukiwawczego – klasyfikację ustrojowo-rzeczową aktotwórców. Została ona uznana za najbardziej odpowiednią na poziomie informacji o zespołach i możliwą do zastosowania w miarę szybko. Oparto ją na stosowanych wcześniej w przewodnikach i informatorach podziałach zespołów. Składa się obecnie z 22 działów, a niektóre z nich dzielą się dodatkowo na kategorie.

Od 2003 r. archiwa państwowe przejmują także, do czasowego przechowania, dokumentację niearchiwalną. Została też przygotowana baza danych DOKUMENTACJA, która od 2006 r. służy do prowadzenia ewidencji dokumentacji czasowo przechowywanej w archiwach, a podręcznik użytkownika bazy jest zarazem jedyną formą wytycznych w sprawie jej opisywania.

Szczegółowa ewidencja na poziomie jednostki archiwalnej lub dokumentu zawarta jest w inwentarzach archiwalnych sporządzanych w trakcie opracowania zasobu.

⁴ Przewodniki mogą dotyczyć wielu archiwów, np. *Archiwa państwowe w Polsce. Przewodnik po zasobach*. Opracowanie zbiorowe pod redakcją A. Biernata i A. Laszuk, Warszawa 1998 (istotną jego część stanowi bibliografia); *Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*, oprac. M. Dębowska, Kielce 2002; *Polskie instytucje za granicą. Przewodnik po zbiorach archiwalnych*, oprac. A. Krochmal, Warszawa 2004. Opracowywane są też informatory tematyczne i przewodniki po zasobie jednego archiwum – por. literatura podana przy artykule A. Laszuk, *Informacja o zasobie archiwów – stan obecny i perspektywy*. W: *Informacja, wiedza, gospodarka*, pod red. W. Pindlowej i D. Pietruch-Reizes, Warszawa 2001, s. 79-81, a także najnowsze publikacje: *Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, oprac. zbiorowe R. Gaziński, P. Gut, M. Szukała, Warszawa – Szczecin 2002; *Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, oprac. zbiorowe pod red. D. A. Rymara, Warszawa 2002; *Między Sekwaną a Wisłą. Źródła do dziejów Francji i stosunków polsko-francuskich w archiwach polskich*, oprac. zbiorowe pod red. A. Laszuk, Warszawa 2002; *Wofyn – Galicja Wschodnia 1943-1944: przewodnik po polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych*, t. 1 pod red. D. Nałęcz i H. Boriaka, Warszawa – Kijów 2003; *Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku: informator o zasobie archiwalnym*, oprac. A. Wełniak, Warszawa 2003; *Archiwum Państwowe w Koszalinie. Informator o zasobie archiwalnym*, oprac. W. Chlistowski, Warszawa 2005; *Archiwum Państwowe w Przemyślu. Informator o zasobie archiwalnym*, oprac. E. Łaska, Warszawa 2007; *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim. Informator o zasobie archiwalnym*, oprac. P. Glowacki, A. Piasta, P. Zawilski, Warszawa 2007; *Archiwum Państwowe w Olsztynie. Informator o zasobie archiwalnym*, oprac. M. T. Korejwo, Warszawa 2007; *Archiwum Państwowe w Katowicach. Informator o zasobie archiwalnym*, opracowanie zbiorowe pod red. P. Matuszka, Warszawa 2007; *Miasta Morza Bałtyckiego. Informator o źródłach z archiwów i bibliotek polskich do dziejów stosunków miast bałtyckich i żeglugi na Bałtyku (1450-1800)*, praca zbiorowa pod red. S. Flisa, Warszawa 2007; *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie archiwalnym*, opracowanie zbiorowe pod red. D. Lewandowskiej, Warszawa 2008; *Informator o zasobie Centralnego Archiwum Wojskowego*, praca zbiorowa pod red. N. Bujnowicz, Warszawa 2008.

W archiwach państwowych obowiązują szczegółowe wskazówki metodyczne odnoszące się do różnych rodzajów dokumentacji (np. akt spraw, materiałów ulotnych, fotografii czy pieczęci). Ich opisy umieszczane są w inwentarzach, których wzór wprowadzono w 1960 r. Na podstawowy opis jednostki archiwalnej składa się kilka elementów: sygnatura, tytuł, daty krańcowe, rozmiar/wymiary, opis fizyczny, opis zewnętrzny, język, uwagi. Inwentarz powinien posiadać opisowy wstęp oraz może być uzupełniony załącznikami i indeksami. Wprowadzona do stosowania baza danych *Inwentarze Zespołów Archiwalnych IZA* umożliwia gromadzenie danych w postaci elektronicznej, drukowanie inwentarzy oraz innych zestawień, a przede wszystkim sprawne wyszukiwanie. Baza ulegała zmianom, a opracowana w 2007 r. wersja IZA 6.0 łączy moduły do opisu dokumentacji aktowej, technicznej (poprzednio baza danych KITA), kartograficznej (poprzednio baza danych MAPY) oraz materiałów ulotnych. Zawiera więc kilkanaście elementów opisu wspólnych dla wszystkich rodzajów dokumentacji, a moduły umożliwiają umieszczenie elementów wyróżniających.

IZA stanowi drugą istotną część systemu informacji, uszczegóławiającą opis podany na poziomie zespołu. W skład systemu wchodzi obecnie jeszcze kilka baz danych zawierających informacje o zasobie (SCRINIUM do inwentaryzowania dokumentów wytworzonych do końca XVIII w., PRADZIAD – wykaz ksiąg metrykalnych i stanu cywilnego⁵), ELA – wykaz spisów ludności, AFISZ – plakaty dotyczące Holocaustu i o kopiach dokumentów (FILMIK – mikrofilmy poloników, MIKROFILM – mikrofilmy zasobu własnego, SKAN – kopie cyfrowe), a także bazy wspomagające funkcje archiwów (SUMA – udostępnianie w archiwach, PUZZLE – wypożyczanie na zewnątrz, RAP – odpowiedzi na zapytania pisemne, TOPOGRAF – inwentarz rozstawienniczy). Niektóre bazy zostały przekazane do stosowania zainteresowanym instytucjom nie podlegającym NDAP, a przechowującym narodowy zasób archiwalny. Otrzymywane od nich dane scalane są w Centralnym Ośrodku Informacji Archiwalnej (dalej: COIA) i wzbogacają dostępny spójny zbiór informacji o narodowym zasobie archiwalnym⁶.

Najwyższy poziom opisu stanowi archiwum. Co dwa lata Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych wydaje informator adresowy „Archiwa w Polsce”, zawierający informacje nie tylko adresowe, ale także wykaz podstawowych publikacji o zasobie konkretnego archiwum. Od 2005 r. dane te są gromadzone w bazie ADRESY, aktualizowanej na bieżąco, ale na razie dostępnej offline. Uznać więc można, że działania podejmowane przez NDAP i przepisy metodyczne wprowadzane do stosowania w archiwach państwowych, nienazwane formalnie standardami, stworzyły faktyczne podstawy jednolitego opisu na poziomie archiwum, zespołu oraz jednostki archiwalnej. Pozwoliło to na rozpoczęcie budowania spójnego systemu informatycznego.

Działania na szerszą skalę podjęła Międzynarodowa Rada Archiwów (dalej: MRA). W latach dziewięćdziesiątych XX w. opracowany został Międzynarodowy standard

⁵ Dane z tej bazy opublikowane zostały w postaci książkowej *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. Informator*, oprac. A. Laszuk, Warszawa 1998 oraz w postaci prezentacji na CD-ROM „Po mieczu i po kądzieli” Warszawa 2005, razem z bazami danych: ELA, USC – niemieckie akta stanu cywilnego, NOBILITACJE – Nobilitacje i indygenaty w zbiorach AGAD i EWANGELICY – wykaz ewangelików mieszkających w Warszawie w końcu XVIII w. oraz PODLASIE – wykaz właścicieli ziemskich na Podlasiu w II połowie XVII w.

⁶ A. Laszuk: *Stan informatyzacji archiwów państwowych. „Archeion” t. CVII:2004*, s. 171-204.

opisu archiwalnego ISAD (G), którego druga wersja opublikowana została w 2000 r.⁷ Składa się ona z 7 bloków – w sumie 26 elementów opisu. Większość z nich można podawać na każdym poziomie opisu (zespół, podzespół, seria, podseria, jednostka archiwalna i dokument), ale niektóre – podane na wyższym poziomie – nie powinny być powtarzane przy niższych poziomach. Na blok identyfikacyjny składają się: Kod(y)/sygnatura(y), Tytuł, Data/Daty wytworzenia opisywanego obiektu, Poziom opisu oraz Rozmiary i nośnik opisywanego obiektu (liczba, wielkość, rozmiary). Blok proveniencji i archiwizacji zawiera: Nazwę twórcy(ów), Historię ustroju/biografię twórcy, Dzieje zespołu i Bezpośrednie źródło pochodzenia – przejęcia lub przekazania do archiwum, a blok opis zawartości (treści) i układu – Przedstawienie zakresu i zawartości (treści), Informacje o selekcji, brakowaniu i przekazywaniu do archiwów, Dopyty materiałow archiwalnych oraz Sposób uporządkowania. W polskiej metodyce stanowią one stałe elementy podawane we wstępie do inwentarza. Czwarty blok – warunków udostępniania/wykorzystania – zawiera: Warunki decydujące o udostępnianiu, Warunki decydujące o reprodukowaniu opisywanego obiektu, Język/pismo, Charakterystykę stanu fizycznego i wymagań technicznych i Archiwalne pomoce informacyjne. Blok materiałów uzupełniających dostarcza informacji o: Istnieniu oryginałów i miejscu ich przechowywania, Istnieniu kopii i miejscu ich przechowywania, Powiązaniu z innymi materiałami archiwalnymi i Publikacjach. Dodatkowe Uwagi można umieścić w kolejnym bloku, a ostatni, kontrolny, grupuje informacje formalne: Uwagi archiwisty, Reguły i zwyczaje, zgodnie z którymi formułowano elementy opisu oraz Datę(y) sporządzenia opisu.

Z punktu widzenia międzynarodowej wymiany informacji za zasadnicze uznano 6 elementów ISAD (G): sygnatura, tytuł (nazwa), twórca, data(y), rozmiary i poziom opisu. Wszystkie te elementy są już uwzględnione w polskich modułach opisujących zarówno zespoły, jak i jednostki archiwalne. Warto przypomnieć, że w 2001 r. na konferencji „Komputeryzacja archiwów, bibliotek i muzeów. Stan obecny i perspektywy” za minimum wystarczające do wymiany informacji o zbiorach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych, możliwe do określenia w systemach wszystkich tych placówek przechowujących dobra kultury uznano: nazwę instytucji i kod/numer, numer identyfikujący obiekt, autora/twórcę, nazwę/tytuł, chronologię/datowanie i rodzaj obiektu⁸.

Środowisko polskich archiwistów podejmuje dyskusje nad opracowaniem narzędzi służących lepszemu opisywaniu zawartości dokumentów a zarazem ich wyszukiwaniu⁹. Temat ten podejmowany jest w trakcie zjazdów archiwistów, na spotkaniach roboczych, sympozjach organizowanych przez uczelnie, zwłaszcza Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu¹⁰. Do chwili obecnej opracowano zasady tworzenia indeksów,

⁷ ISAD (G) – międzynarodowy standard opisu archiwalnego. Część ogólna. Wersja 2, Warszawa 2005.

⁸ A. Jaskanis, A. Laszuk, M. Wrede: *Gromadzenie, wymiana i udostępnianie informacji o dobrach kultury przechowywanych w archiwach, bibliotekach i muzeach*. „Teki Archiwalne” nr 8 (30), Warszawa 2004, s. 145-156.

⁹ J. Adamus: *Problematyka języków informacyjno-wyszukiwawczych w komputerowym systemie informacji archiwalnej w Polsce*. „Archeion” t. CVII: 2004, s. 259-286.

¹⁰ Seria Komputeryzacja archiwów, m.in. t. 5. *Problemy opisu archiwaliów w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych: materiały sympozjum*, Toruń, 5 i 6 grudnia 1997 r., pod red. H. Robótki, Toruń 1999; t. 6, *Problemy opracowania kartoteki haseł wzorcowych dla opisów archiwaliów w skomputeryzowanych systemach informacyjnych: materiały sympozjum*, Toruń 11 i 12 grudnia 1998 r., pod red. H. Robótki, Toruń 1999.

które zostały wprowadzone zarządzeniem NDAP¹¹. Tworzenie indeksów w trakcie opracowywania zespołów nigdy nie było obowiązkowe. Informatyzacja prac i stosowanie komputerowych baz danych sprawiły, że indeksowanie stało się łatwiejsze i mogło być wykonywane nie tylko, jak przewiduje zarządzenie, w stosunku do inwentarzy, będących już pochodnym źródłem informacji, lecz także do treści opisywanych w nich dokumentów. W bazie danych IZA, która jest najczęściej stosowana w archiwach państwowych do sporządzania inwentarzy, przewidziano moduł do gromadzenia haseł osobowych, geograficznych i rzeczowych. Na razie jest to jednak swobodne indeksowanie, bez ustalonych słowników. W wersji ogólnopolskiej bazy IZA, utworzonej w 2007 r., znalazło się ok. 2,5 mln haseł indeksowych przy ponad 2 mln opisanych jednostek archiwalnych. Indeksowanie wykonują osoby opracowujące zespoły. Przyspieszeniu prac mógłby służyć moduł dla użytkowników, którzy dodawaliby hasła w trakcie korzystania z pomocy informacyjnych. W tym kierunku poszło francuskie Archiwum Departamentalne Yvelines w Montigny-les-Bretonneux, podkreślić jednak należy, że wcześniej zeskanowano tam księgi stanu cywilnego, akta katastralne, spisy ludności i karty poborowych, których cyfrowe kopie dostępne w pracowni naukowej, są podstawą, na której opierają się użytkownicy wspomagający pracę archiwistów.

Indeksy nie były jednak przedmiotem prac MRA, nie stały się nawet częścią standardu ISAD (G). Uznając jednak, że opis materiałów archiwalnych stanowi jedynie podstawę systemu, jeszcze przed ukończeniem ISAD (G) rozpoczęto prace nad Międzynarodowym standardem archiwalnych haseł wzorcowych ciał zbiorowych, osób i rodzin ISAAR (CPF). Jego druga wersja została opublikowana w 2004 r.¹². Zawiera ona 27 elementów pogrupowanych w 4 bloki. Blok identyfikacji obejmuje: Typ jednostki, Formę wzorcową nazwy, Warianty nazwy, Formy nazwy znormalizowane zgodnie z innymi zasadami, Inne formy nazwy oraz Numer rejestracyjny ciała zbiorowego. Blok opisu zawiera dane składające się na zasadniczą treść rekordu hasła wzorcowego: Daty istnienia, Historię, Miejsca, Status prawny, Funkcje i działalność, Źródła prawne, Organizację wewnętrzną/genealogię i Warunki ogólne. Najczęściej dane te są podawane w polskich wstępach do inwentarzy, a warto zauważyć, że ISAAR (CPF) nie narzuca formy ich gromadzenia, dopuszczając zarówno postać tekstową, jak i strukturę bazy danych.

Blok powiązań służy łączeniu w systemie informacyjnym haseł wzorcowych. Zawiera on: Nazwy/numer rejestracyjny ciał zbiorowych, osób i rodzin skojarzonych, Typ powiązania, Opis powiązania i Daty powiązania. Ostatni blok, kontrolny, podobnie jak w ISAD (G) grupuje elementy formalne: Kod identyfikacyjny rekordu hasła wzorcowego, Kod(y) identyfikacyjny(e) instytucji, Faza opracowania, Kompletność (do uznania hasła podstawowego wystarczą 4 zasadnicze elementy: typ jednostki, forma wzorcowa nazwy, daty i kod identyfikacyjny rekordu hasła wzorcowego), Data(y) utworzenia, modyfikacji lub usunięcia, Język(i) i alfabet(y), w jakim je sformułowano, Źródła oraz Uwagi.

Artykuły hasłowe, tworzone na podstawie ISAAR (CPF), mają wzbogacać opisy samych dokumentów. Druga wersja tego standardu została wzbogacona o elementy,

¹¹ Zarządzenie nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 26 stycznia 1974 r. w sprawie sporządzania indeksów do inwentarzy archiwalnych. W: Zbiór przepisów..., op. cit., s. 400-406.

¹² Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin ISAAR (CPF). Wersja druga, Warszawa 2006.

które – nie stanowiąc faktycznie opisu ciała zbiorowego, osoby lub rodziny – są ważną częścią systemu informacyjnego. Powiązania między ciałami zbiorowymi, osobami i rodzinami a materiałami archiwalnymi i innymi zbiorami, np. bibliotecznymi lub muzealnymi, opisują: Identyfikatory i tytuły zbiorów skojarzonych, Rodzaj skojarzonego zbioru, Rodzaj powiązania, Daty zbiorów skojarzonych i/lub powiązań, i wydają się niezwykle istotne. Nie ma wątpliwości, że użytkownicy poszukujący informacji będą wdzięczni za opracowanie systemu wedle tych reguł.

W przeciwieństwie jednak do standardu opisu materiałów archiwalnych, który w wielu miejscach zbieżny jest ze strukturą i zawartością opracowanych pomocy archiwalnych i który jest już wdrażany w niektórych krajach, co wymaga nieraz uzupełniania i przekształcania zawartości tych pomocy przy przenoszeniu jej z nośników papierowych do systemu informatycznego, standard tworzenia archiwalnych haseł wzorcowych nie doczekał się jeszcze wielu implementacji. Dotyczy on bowiem zagadnień, które wcześniej nie były szeroko rozpowszechnione. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że archiwa w Polsce i świecie nie opracowywały na ogół kartotek haseł wzorcowych, które pomocne byłyby na przykład przy tworzeniu indeksów, zwanych w teorii archiwistyki pomocami archiwalnymi wyższego rzędu (w domyśle – do późniejszego opracowania w wyjątkowych przypadkach?).

Komputery wspomagają jednak i ułatwiają wiele prac, przynosząc naszym działaniom nową jakość. Szybko przebiegają też zmiany technologiczne. Początkowo karty zespołu i inwentarzowe wypełniano ręcznie, inwentarze książkowe sporządzano za pomocą maszyny do pisania. Na początku lat 90. XX w., kiedy zaczęto wyposażać archiwa państwowe w komputery, pierwsze bazy danych powstawały w programach ISIS i dBase, kolejne w FoxPro i MS Access. Dane scalane raz w roku w COIA są udostępniane w serwisie www.archiwa.gov.pl (oprogramowanie Open Source – MySQL i php). Na częstszą aktualizację danych nie pozwalają szczupłe zasoby kadrowe – scalaniem i weryfikacją danych oraz koordynowaniem opracowania nowych wersji baz zajmuje się kilka osób, ale czas poświęcony na te prace odpowiada wymiarowi jednego etatu. Baza danych DOKUMENTACJA opracowana została z wykorzystaniem MySQL i php. Ze względu na duże zapotrzebowanie na aktualną informację o aktach pracowniczych, jest ona uzupełniana online przy użyciu przeglądarki internetowej, a wpisane do niej dane są natychmiast dostępne w Internecie. Nie trzeba jej instalować lokalnie, co jest dodatkową zaletą, wymaga ona jednak posiadania dostępu do sieci rozległej (<http://ewidencja.archiwa.gov.pl/miejsca.php>).

Międzynarodowa społeczność archiwistów stopniowo wdraża narzędzia informacyjne służące do stosowania standardów. Są one oparte na formacie XML i mają postać szczegółowych DTD (Document Type Definition). Standardowi ISAD (G) odpowiada EAD (Encoded Archival Description), zaś standardowi ISAAR (CPF) towarzyszy EAC (Encoded Archival Context). W Polsce na razie tylko AGAD wykorzystuje EAD do prezentowania inwentarzy w Internecie (www.agad.archiwa.gov.pl).

Od kilku lat rozważana jest natomiast możliwość zastosowania analogicznych do przyjętych w przypadku bazy DOKUMENTACJA rozwiązań do prowadzenia systemu informacji o materiałach archiwalnych. W 2007 r. NDAP powołał zespół ds. opracowania zintegrowanego systemu informacji archiwalnej. Należy mieć nadzieję, że opracowany system, oprócz opisu zasobu zawartego w stosowanych obecnie bazach

danych, umożliwi realizację założeń ISAD (G) – opisu wielopoziomowego oraz będzie zawierał dodatkowe moduły, na razie niestosowane z uwagi na rozproszenie danych. Powinien też dać możliwość tworzenia dodatkowych narzędzi informacyjnych, w tym kartoteki haseł wzorcowych, wykorzystywanej w przyszłości zarówno do opisu twórców materiałów archiwalnych, jak i podmiotów, których dokumenty dotyczą. Tworząc założenia systemu należy przewidzieć zgodność kartoteki ze standardem ISAAR (CPF) oraz kompatybilność z jej odpowiednikami bibliotecznymi. Warto bowiem, aby system informacji archiwalnej mógł korzystać z dorobku bibliotek polskich, jednocześnie go wzbogacając. Należy wypełnić też lukę, jaką jest brak unormowania indeksowania w standardach międzynarodowych. Archiwa francuskie, zaawansowane w stosowaniu EAD, dodają do niego osobne aplikacje, służące do gromadzenia haseł indeksowych, które wielokrotnie sprawdzają się w trakcie wyszukiwania szczegółowych informacji i dokumentów. Warto też przewidzieć eksport danych do EAD i EAC, co umożliwi ujednoczenie narzędzi, wymianę i wspólne przeszukiwanie danych opracowanych w wielu krajach. Może to stać się przydatne w momencie uruchomienia archiwalnego portalu europejskiego, którego koncepcja przygotowywana jest od 2005 r.

Na zakończenie należy zauważyć, że Komitet ds. standaryzacji opisu MRA opracowuje obecnie dwa kolejne standardy – ISAF (ISDF – dotyczący funkcji pełnionych przez twórców dokumentów) i ISIAH (dotyczący instytucji przechowujących dokumenty)¹³. Prace są na etapie zbierania opinii dotyczących udostępnionych wersji roboczych. Przy tej okazji zwrócono uwagę, że ISIAH podaje zasady opisywania ciała zbiorowego, które pełni funkcje przechowywania zasobu. Rozważane jest więc obecnie zaniechanie dalszych prac nad tym standardem i zmiana ISAAR (CPF) – poszerzenie go o elementy proponowane przez ISIAH. Trudno jest więc obecnie prognozować, jak długo ISAAR (CPF) będzie stosowany w obecnej wersji.

Principles and standards of developing an information system on archival resources

The speaker intends to discuss valid regulations employed in Polish state archives for the registration and description of archival resources and changes introduced to those regulations within last several years. She will follow with the presentation of currently developed system of information on archival resources and standards published by the International Council on Archives and finish with the evaluation of chances for future cooperation of archives with NUKAT Center on the development and exchange of data on the cultural resources stored by archives, libraries and museums.

¹³ <http://www.ica.org>

UDOSTĘPNIANIE I WYKORZYSTANIE DANYCH Z NUKAT-U

Rola Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w udostępnianiu zasobów CKHW NUKAT bibliotekom użytkujących system biblioteczny Prolib

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ) od początku z zainteresowaniem obserwowała prace związane z powstaniem Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT. Rozpoczęcie w sierpniu 1998 r. opracowania zbiorów z wykorzystaniem zintegrowanego systemu bibliotecznego Prolib stało się początkiem przygotowań do podjęcia bezpośredniej współpracy z Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych (CFiKHW) Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, przekształconego w styczniu 2002 r. w Centrum NUKAT. Gdy BUŚ zdecydowała się na opracowanie zbiorów z wykorzystaniem danych z Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW), możliwość wiązania rekordów bibliograficznych z rekordami khw w systemie Prolib była dopiero w opracowaniu. Ponadto wraz z wdrożeniem nowego systemu bibliotecznego podjęto decyzję o zmianie języka informacyjno-wyszukiwawczego. Stosowany do tej pory do charakterystyki przedmiotowej Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHPBN) zastąpiono Językiem Haseł Przedmiotowych KABA.

W okresie przygotowań do współtworzenia CKHW autorzy systemu przy współudziale pracowników BUŚ zdecydowali, że optymalnym rozwiązaniem dla bibliotek stosujących system Prolib będzie utworzenie kopii CKHW, z której biblioteki stosujące to oprogramowanie będą mogły pobierać gotowe rekordy haseł do baz lokalnych. Szybka realizacja tego pomysłu była uwarunkowana pewnymi działaniami. Z jednej strony należało przygotować oprogramowanie obsługujące kopię kartoteki, a z drugiej podjąć działania formalne związane z utworzeniem i utrzymywaniem kopii CKHW. Zadanie pierwsze w całości zostało wykonane przez producenta zintegrowanego systemu – firmę Max Elektronik, jednak konieczne było zaakceptowanie pewnych ograniczeń, które w tamtych czasach posiadał system zarządzania bazą danych Progress, użyty do przygotowania systemu Prolib. Oprogramowanie miało służyć do obsługi kopii CKHW oraz do importu i utrzymania zgodności lokalnych zbiorów kartotek haseł wzorcowych (lkhw) z kopią CKHW. Zadanie drugie wykonali

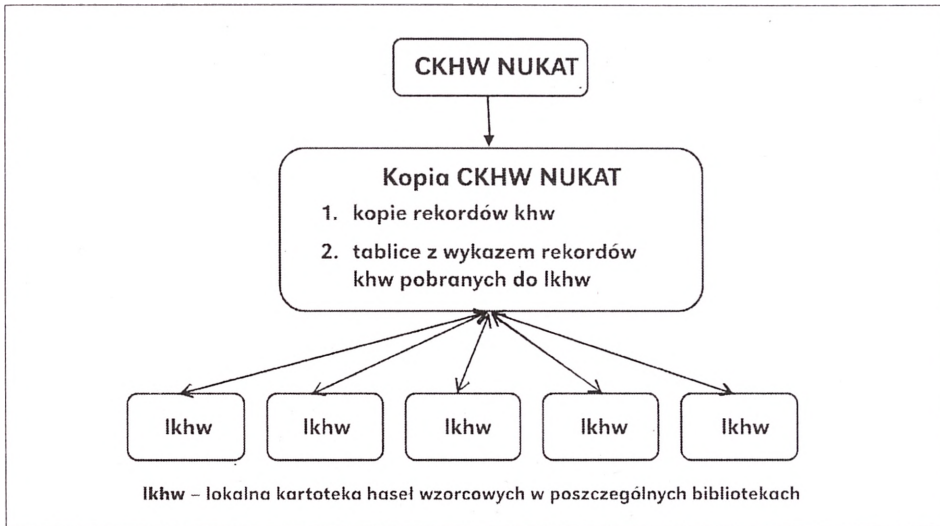
¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego.

kluczowi w tamtych czasach użytkownicy systemu – Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego i Biblioteka Śląska. Z inicjatywy tych bibliotek w październiku 1998 r. powołano „Forum Bibliotek Użytkujących System Prolib”. Powierzyło ono BUŚ zadanie utworzenia zaplecza merytorycznego i technologicznego do prowadzenia kopii CKHW dla bibliotek użytkujących system biblioteczny Prolib. Biblioteka ta posiadała wówczas odpowiednio przygotowaną kadrę merytoryczną i techniczną, dysponowała odpowiednim zapleczem sprzętowym oraz, co było chyba najbardziej istotne, była żywo zainteresowana jak najszybszym wykorzystaniem rekordów haseł z CKHW do katalogowania własnych zbiorów.

W 2001 r. w wyniku porozumienia z CFiKHW Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie posadowiono na serwerze BUŚ pełną kopię CKHW jako źródło gotowych rekordów haseł formalnych i przedmiotowych dla bibliotek stosujących system Prolib. Wszystkie zainteresowane biblioteki mogły kopiować do swoich baz lokalnych potrzebne hasła khw i stosować je w przygotowywanych lokalnie rekordach bibliograficznych. Niestety, ze względu na ograniczenia systemu Prolib, zwłaszcza te dotyczące obsługi pełnego repertuaru znaków UNICODE, użytkowanie informacji zawartych w kopii dalekie było od doskonałości. Kopia zapewniała co prawda dostęp do danych za pomocą odsyłaczy całkowitych i uzupełniających, ale, poza alfabetem łacińskim, polskimi znakami diakrytycznymi i niektórymi znakami wybranymi z tzw. tablicy kodowania Mazovia, nie obsługiwała pełnego repertuaru znaków zgodnego ze standardem UNICODE (UTF8). Wynikało to z faktu, że cały ówczesny system Prolib (oprócz modułu gromadzenia i modułu obsługi haseł wzorcowych) pracował w trybie znakowym, co wymuszało stosowanie 8-bitowego systemu kodowania znaków. Nie satysfakcjonowało to bibliotekarzy, zwłaszcza tych, którzy tworzyli hasła wzorcowe w bazie centralnej, a potem w kopii CKHW i katalogach lokalnych widzieli zniekształcony efekt swojej pracy. Na szczęście to już historia – od stycznia 2007 r. biblioteki, które zaimplementowały najnowszą wersję Proliba obsługującego format MARC 21 mają do swojej dyspozycji kopię CKHW z pełnym repertuarem znaków UNICODE. Stało się to możliwe, gdy system Progress w wersji 10 dopuścił stosowanie UTF 8, podstawowego systemu kodowania znaków dla standardu UNICODE, co umożliwiło obsługę tego standardu przez system Prolib.

Jak już sygnalizowaliśmy, BUŚ jako pierwsza spośród użytkowników systemu Prolib zaczęła stosować w opisach bibliograficznych rekordy khw pochodzące z CKHW. Początkowo, ze względu na ograniczone możliwości, dotyczyło to tylko nowych rekordów bibliograficznych. Dopiero po uzyskaniu przez wszystkich katalogujących w BUŚ uprawnień do tworzenia rekordów khw w katalogu centralnym NUKAT rozpoczęto uzupełnianie „starych” opisów bibliograficznych hasłami pochodzącymi z CKHW, udostępnianymi do pobrania w utrzymywanej w systemie Prolib kopii CKHW. Proces uzupełniania liczącej ok. 100 tys. rekordów bibliograficznych bazy lokalnej trwał dwa lata. Obecnie wszystkie rekordy bibliograficzne w komputerowym katalogu BUŚ są związane z rekordami haseł wzorcowych pochodzącymi z CKHW.

Obsługa kopii CKHW w systemie Prolib została tak zaprojektowana, by maksymalnie wspomagać utrzymanie spójności danych pomiędzy bazą centralną i kopią, a następnie rekordami khw zastosowanymi w katalogu lokalnym BUŚ oraz w katalogach lokalnych innych bibliotek czerpiących hasła z kopii CKHW.

Rys. 1. Schemat powiązań między CKHW NUKAT – kopią CKHW NUKAT i lkhw

Prowadzenie kopii CKHW ulokowanej na serwerze BUŚ związane jest z licznymi obowiązkami jakie spoczęły na pracownikach biblioteki. Kopia jest dostępna dla wszystkich bibliotek użytkujących system Prolib i stosujących hasła wzorcowe do tworzenia opisów bibliograficznych. Dbanie o kompletność i spójność danych między obiema bazami jest jednym z podstawowych obowiązków zespołu obsługującego w BUŚ kopię CKHW. Jest ona na bieżąco aktualizowana danymi pochodzącymi z plików z rekordami nowymi i modyfikowanymi, przygotowywanymi przez Centrum NUKAT. Przynajmniej raz na tydzień przeprowadza się kontrolę kompletności danych w kopii na podstawie udostępnianego przez Centrum NUKAT pliku kontrolnego. Wynikiem kontroli są odpowiednie raporty zawierające wykazy rekordów brakujących lub niezaktualizowanych. Na ich podstawie aktualizuje się rekordy codziennie wybrane, zastosowane w katalogach lokalnych. Raz na kilka miesięcy przeprowadza się kontrolę zgodności kopii CKHW z zawartością bazy macierzystej. Rekordy wycofane z bazy CKHW są usuwane z kopii na podstawie codziennych komunikatów z Centrum NUKAT. Pracujemy również nad systemem identyfikacji rekordów niepotrzebnych, pominiętych podczas wspomnianych wyżej prac melioracyjnych. Do tej pory stosowano, wydaje się bezpieczny, mechanizm polegający na tym, że brak rekordu w kolejnych pięciu plikach kontrolnych jest wystarczający, by dany rekord typować do usunięcia. Liczymy na to, że Centrum NUKAT, analogicznie jak w przypadku pliku kontrolnego, będzie przygotowywać i publikować aktualizowany plik zawierający wykaz rekordów usuniętych z CKHW, a więc do usunięcia także z kopii CKHW. Kopia CKHW wyposażona jest w mechanizm kontrolujący i zapamiętujący pobieranie rekordów hasel do katalogów lokalnych bibliotek użytkujących system Prolib, a także zabezpieczający usuwanie tych rekordów z kopii. Jeśli w następstwie komunikatu z Centrum NUKAT dany rekord khw należy usunąć z kopii CKHW, bibliotekarz BUŚ odpowiedzialny za spójność danych kopii z oryginałem wysyła komunikat do odpowiedniej biblioteki. Dopóki biblioteka nie usunie hasła z lkhw, system nie pozwala usunąć hasła z kopii CKHW.

Podczas aktualizacji zawartości kopii CKHW tworzone są, osobne dla każdej biblioteki, tablice zawierające wykaz rekordów zaktualizowanych i wcześniej pobranych do lkhw. Na ich podstawie system półautomatycznie² aktualizuje dane zawarte w bazach lokalnych. Możliwa jest również całkowita synchronizacja zawartości lkhw z kopią CKHW – proces ten jest jednak długotrwały i celowy tylko w przypadku wystąpienia awarii bibliograficznej bazy danych i konieczności odtwarzania jej z archiwów. Ważną funkcjonalnością oprogramowania obsługującego kopię CKHW jest również to, że w czasie aktualizacji i synchronizacji baz lkhw – kopia CKHW, aktualizowane są również odpowiednie zapisy w rekordach bibliograficznych. Mechanizmy te zapobiegają wielokrotnemu występowaniu rekordów khw w kolejno aktualizowanych formach, jak również kontrolują poprawność, odnoszących się do haseł wpisów w rekordach bibliograficznych. Dla zachowania pełnej spójności i integralności lkhw przygotowano procedurę czyszczenia kartoteki z haseł niepowiązanych z żadnym opisem bibliograficznym. Podczas jej działania administrator systemu ma możliwość wyszukiwania tych haseł w poszczególnych grupach, może również podejmować decyzje o selektywnym lub globalnym ich usuwaniu. Wszystkie te narzędzia służą dbałości o jakość danych zawartych w katalogach lokalnych bibliotek stosujących system Prolib i wykorzystujących w swoich katalogach hasła z kopii CKHW. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego świadomie wykonuje to zadanie.

Biblioteki wykorzystujące rekordy z kartoteki haseł wzorcowych przyjęły różne modele pracy. Należy pamiętać, że wśród bibliotek stosujących system Prolib jest bardzo duża różnorodność jeżeli chodzi o typ i wielkość biblioteki. Są wśród nich zarówno duże biblioteki akademickie wraz z siecią bibliotek wydziałowych, biblioteki publiczne z rozbudowaną siatką filii, jak też niewielkie biblioteki gminne i biblioteki prywatnych szkół wyższych o jednorodnej strukturze. Różne zatem są potrzeby i różna świadomość roli kartoteki haseł wzorcowych w komputerowym katalogu bibliotecznym. Obecnie w procesie opracowania zbiorów hasła CKHW wykorzystuje siedem ośrodków. Należą do nich: biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu, Biblioteka Akademii Muzycznej we Wrocławiu, Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu, Biblioteka Akademii Medycznej w Lublinie, Książnica Kopernikańska w Toruniu i Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu (Tab. 1).

Tabela 1

Rodzaje haseł stosowanych przez biblioteki wykorzystujące kopię CKHW w procesie opracowania

Biblioteka	Hasła formalne	Język haseł przedmiotowych
Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego	tak	KABA
Biblioteka Akademii Muzycznej we Wrocławiu	tak	KABA
Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu	tak	KABA
Biblioteka Akademii Medycznej w Lublinie	tak	MeSH
Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu	tak	MeSH
Książnica Kopernikańska	tak	JHP BN
Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu	tak	JHP BN

² Konieczne jest uruchamianie procesu z Graphics User Interface lub z pomocą procedur wpisanych do dziennika zadań.

Z wymienionych w tabeli bibliotek tylko dwie mają zawartą umowę o współkatalogowaniu w NUKAT – Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego i Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu. W praktyce jednak tylko Biblioteka Główna Uniwersytetu Śląskiego wraz z siecią bibliotek wydziałowych wprowadza opisy do katalogu centralnego. Pozostałe biblioteki głównie kopiują dane. Sytuacja jednak zmienia się z miesiąca na miesiąc. Widząc korzyści, jakie współkatalogowanie przynosi bibliotekom współpracującym z NUKAT, coraz więcej bibliotek wdrażających system Prolib M21 stara się wykorzystać dane oferowane przez NUKAT. W ostatnim czasie sześć bibliotek stosujących system Prolib – cztery naukowe i dwie publiczne – rozpoczęły pobieranie danych z NUKAT za pomocą udostępnianego przez Centrum NUKAT oprogramowania MARC Repository³. Nie uczestniczą one jednak w budowaniu centralnej informacji w NUKAT.

Biblioteki, które zdecydowały się na stosowanie haseł CKHW w swoich katalogach lokalnych rozpoczęły ten proces kilka lat po implementacji systemu komputerowego, mając już dość duże bazy danych. W związku z tym tylko część rekordów bibliograficznych w ich katalogach ma powiązania z rekordami khw. W przypadku bibliotek, które pracowały w starej wersji systemu Prolib czynnikiem mobilizującym do stosowania khw stało się wdrażanie najnowszej wersji Prolib obsługującej format MARC 21. Widać w niej bowiem jakie korzyści daje bibliotekarzom i czytelnikom stosowanie haseł wzorcowych, oraz jak ich wykorzystywanie przyspiesza proces opracowania. Łatwiej bowiem pobrać gotowe hasło z kopii CKHW niż stworzyć je samemu. System Prolib M21 wyposażony jest w mechanizm umożliwiający automatyczne pobieranie haseł wzorcowych z kopii CKHW w trakcie tworzenia lub kopiowania rekordów bibliograficznych. Dla bibliotek, które zdecydowały się na zakup systemu Prolib w ostatnim czasie, funkcjonalność narzędzia „Hasła Wzorcowe” umożliwiająca pobieranie danych z kopii CKHW jest integralną częścią systemu i korzystanie z niej staje się rzeczą naturalną. Hasła wzorcowe możemy stosować zarówno w rekordach bibliograficznych, które sami opracowujemy, jak i w tych, które importujemy. W pierwszym przypadku system wspomaga opracowanie na dwóch poziomach. Pierwszy związany jest z importem haseł z kopii CKHW do lkhw. Podczas wyszukiwania haseł przy użyciu „Klienta Prolibowej Kopii CKHW” wybiera się rodzaj hasła, co pozwala na wstępną selekcję rekordów, które potencjalnie można zastosować podczas procesu opracowania. Na wstępie wybiera się rodzaj rekordu poprzez wskazanie czy rekord ma zawierać hasło formalne, czy przedmiotowe. W przypadku wybrania hasła formalnego wskazuje się również dokładniej jego rodzaj, wybierając: nazwę osobową, nazwę ciała zbiorowego, nazwę imprezy lub tytuł. Przy wyborze hasła przedmiotowego system automatycznie wyszukuje hasła wskazane w ustawieniach systemowych jako preferowane do opracowania przedmiotowego: KABA, JHP BN lub MeSH. Tak przygotowane, zaimportowane do lkhw rekordy wykorzystuje się do tworzenia rekordów w lokalnej bazie bibliograficznej. W drugim przypadku, gdy import dotyczy rekordów bibliograficznych (w przypadku BUŚ z plików) system automatycznie wiąże je z odpowiednimi rekordami wzorcowymi z lkhw lub jeśli odpowied-

³ W 2009 r. zamknięto działanie MARC Repository, w jego miejsce uruchomiono dostępną powszechnie, bez potrzeby rejestracji, możliwość kopiowania danych do własnego katalogu. (Przyp. red.)

niego rekordu jeszcze nie ma w lkhw pobiera go z kopii CKHW i wykonuje operację powiązania z rekordem bibliograficznym.

Grono bibliotek stosujących Prolib i korzystających z kopii CKHW jest jeszcze stosunkowo niewielkie, podobnie jak grono bibliotek współpracujących z katalogiem centralnym NUKAT. Biblioteki jednak coraz lepiej pojmują korzyści wynikające ze współkatalogowania. CKHW NUKAT jest narzędziem kontroli jakości danych w katalogu oraz zbiorem gotowych do wykorzystania punktów dostępu do rekordów bibliograficznych. Bibliotekarz katalogujący dokument zwolniony jest z podejmowania trudnych decyzji wyboru najwłaściwszej formy hasła – stosuje tę, na którą wskazuje odpowiedni rekord khw.

Prowadzenie przez BUŚ kopii CKHW oraz udostępnienie jej zawartości bibliotekom stosującym system Prolib jest przykładem zerwania z polityką dbania wyłącznie o własny interes. Umożliwia to usprawnienie pracy bibliotekarzy, a także poprzez poprawę jakości katalogów lokalnych, przyczynia się do zwiększenia efektywności wyszukiwania informacji.

The role of Silesia University Library in making NUKAT resources available to libraries using Prolib integrated library system

The speaker discusses the role of Silesia University Library in making NUKAT resources available to libraries using PROLIB integrated library system and presents basic features of local catalogs development with authority and bibliographic records from the union database. He continues with the discussion of organizational and quality requirements related to the use of NUKAT resources, in particular the copy of Union Authority File maintained by Silesia University Library for libraries using PROLIB ILS. The attempt is made to present the influence of union database on the content of local catalogs and technical solutions which allow for the automated synchronization of Union Authority File copy with NUKAT mother file and local authority files content with the content of Union Authority File. Finally, the speaker discusses the project of automated synchronization of the bibliographic content of local databases with the content of NUKAT database.

NUKAT – drzemiące możliwości

Stan obecny

Pięć lat istnienia bazy NUKAT tworzonej metodą współkatalogowania⁵ przyniosło rezultaty w postaci zbioru prawie miliona opisów dokumentów w zbiorach polskich bibliotek, ponad 2,7 miliona wskazań na lokalizację tych dokumentów poprzez symbole bibliotek dopisywane przy kopiowaniu opisów do baz lokalnych, a także liczącej prawie 2 miliony jednostek kartoteki haseł wzorcowych, służącej ujednoczeniu danych bibliograficznych i podniesieniu jakości informacji o zbiorach bibliotek⁶. Biblioteki nauczyły się współpracować i korzystać z owoców tej współpracy. Użytkownicy bibliotek uzyskali dostęp do scentralizowanej informacji o dokumentach udostępnianych przez różne biblioteki (symbole bibliotek w opisach w bazie NUKAT są przekształcane na nazwy bibliotek i w większości przypadków stanowią bezpośrednie linki do katalogów lokalnych, gdzie dodatkowo można sprawdzić dostępność wybranego dokumentu oraz warunki jego udostępniania).

Ukończono w ten sposób konstruowanie solidnych fundamentów współpracy bieżącej, skupionej przede wszystkim na redukcji kosztów katalogowania i budowaniu centralnej informacji o zbiorach bibliotek współtworzących NUKAT. Fundamenty te mogą obecnie posłużyć stworzeniu efektywnej nadbudowy, zacieśniającej i usprawniającej współpracę bibliotek, a także odpowiadającej potrzebom coraz w większym stopniu zróżnicowanej i wymagającej klienteli ośrodków udostępniających zasoby informacyjne⁷. Przy odpowiedniej dbałości o jakość fundamentów, której będą towarzyszyć racjonalnie rozwijane usługi i projekty, polskie biblioteki mają szansę na umocnienie swojej roli twórców polskiego społeczeństwa wiedzy epoki Internetu.

⁴ Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

⁵ M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT a przemiany w bibliotekach*. W: Materiały z konferencji „Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji”, Poznań 2005.

⁶ Aktualizowane dane statystyczne są dostępne pod adresem <http://www.nukat.edu.pl>

⁷ Jedną z wizji rozwoju współpracy bibliotek w Sieci przedstawia np. Tom Storey w artykule *Moving to the network level* w biuletynie OCLC pt. NextSpace (no. 4, 2006, dostępny pod adresem http://www.oclc.org/nextspace/004/download/nextspace_004.pdf [16.12.2007]).

Cel minimalny

Utrzymanie dotychczasowych osiągnięć w zakresie współkatalogowania i budowania centralnej informacji powinno stanowić cel minimalny polskich bibliotek naukowych. Należy dążyć do dalszej racjonalizacji działań w tym zakresie poprzez ściśle współdziałanie, reorganizację struktur i procesów bibliotecznych, podnoszenie skuteczności komunikacji, wspólne rozwijanie możliwości technicznych i ustawiczne kształcenie zawodowe.

Kompletność i przydatność danych gromadzonych w katalogu NUKAT zależy od liczby i typu bibliotek współpracujących, liczebności ich obsady personalnej i aktualnych możliwości sprzętowych. Nie bez znaczenia pozostają tu takie czynniki jak tempo i zakres realizowanego katalogowania, umiejętność przystosowania procedur lokalnych do wymogów współkatalogowania oraz wykorzystania jego rezultatów, a także wiedza pracowników działających na styku baz lokalnych z bazą centralną, warunkująca skuteczność komunikacji i efektywność działań w obrębie całej sieci. Wszelkie dodatnie działania na każdym z wymienionych pól przekładają się na wzmożony rozwój bazy NUKAT oraz poszerzanie korzyści czerpanych przez biblioteki polskie i ich użytkowników.

Cel optymalny

Trudniejszym, lecz równie istotnym krokiem jest dążenie przez biblioteki skupione wokół NUKAT do realizacji celu optymalnego, którego rdzeń stanowi osiągnięcie i utrzymanie celu minimalnego, uzupełniane stopniowo i rozsądnie o kolejne etapy rozwoju współpracy zarówno międzybibliotecznej, jak i wychodzącej poza ramy bibliotek.

Retrokonwersja

Podstawowym warunkiem skuteczności rozbudowy usług informacyjnych bibliotek współkatalogujących w NUKAT są nieprzerwane starania o jak najszybsze scalenie danych o całości ich zbiorów w bazie centralnej. Z uwagi na długotrwałość i kosztowność tego procesu należy z dużą ostrożnością podejmować decyzje dotyczące rozwiązań tymczasowych i gorszych jakościowo (udostępnianie do przeglądania online skanowanych kart katalogowych, przenoszenie danych do postaci elektronicznej bez konfrontacji z odpowiednimi dokumentami)⁸. Wskazane jest także rozważenie równoległego prowadzenia selekcji zbiorów⁹.

⁸ O problemach związanych z prowadzoną w ten sposób retrokonwersją i stopniu jej skuteczności można przeczytać m. in. w artykule Grzegorza Płoszajskiego *Dygitalizacja katalogu kartkowego jako metoda wspomagania retrokonwersji*. W: Materiały z konferencji „Internet w bibliotekach II – łączność, współpraca, digitalizacja. Wrocław 23-26 września 2003, <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/ploszajski.php> [13.12.2007].

⁹ O selekcji zbiorów służącej zracjonalizowaniu procesu retrokonwersji można przeczytać m. in. w artykule Olgi Giwer *Selekcja zasobów w bibliotekach akademickich jako element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów* (dostępny pod adresem http://www.bg.pw.edu.pl/prezentacje/Selekcja_Rzeszow.pdf [28.12.2007] oraz artykule Małgorzaty Jaworowskiej *Rozwój katalogu komputerowego Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej* (dostępny pod adresem http://www.ml.put.poznan.pl/2005/pdf/konf_2005_1.pdf#page=231 [28.12.2007]).

Przenoszenie danych z katalogów kartkowych powinno odbywać się na dwa sposoby. Jednym z nich jest katalogowanie w bazie centralnej dokumentów znajdujących się w polu zainteresowania użytkowników biblioteki (dokumenty wypożyczone bądź zamawiane do czytelni, również te, które znajdują się w wydzielonych podzbiorach określanych mianem zbiorów specjalnych). Drugą zalecaną metodą jest systematyczne przeglądanie katalogu kartkowego i porównywanie jego zawartości z danymi już istniejącymi w bazie centralnej w celu pobrania znalezionych opisów do katalogu lokalnego i wycofania zastąpionych przez nie kart katalogowych.

Zapisane elektronicznie obrazy kart katalogowych nie zapewniają możliwości przeszukiwania danych o zbiorach za pomocą tego samego zestawu narzędzi co katalogi komputerowe (np. wyszukiwanie przez słowa z opisów) i nie wspomagają wymiany danych bibliograficznych w zapisie czytelnym dla maszyn. Ponadto jedynie część zawartości katalogów kartkowych można po zeskanowaniu poddać procesowi automatycznego przetworzenia obrazu na tekst (Optical Character Recognition, OCR) z uwagi na zróżnicowaną czytelność i tryb wprowadzania zapisu (stan zachowania kart i zapisanych na nich danych, karty wypełniane odręcznie bądź pismem maszynowym bądź kombinacją obydwóch sposobów). Oznacza to, że uzyskany rezultat stanowi zaledwie półprodukt, który wymaga rozlicznych korekt i uzupełnień (m.in. o niezbędny element w postaci związanych rekordów kartoteki hasel wzorcowych), jeśli ma zostać wprowadzony do użytku w takiej bazie jak NUKAT.

Równolegle należy jednak dążyć do kontrolowanego scalenia zawartości lokalnych zautomatyzowanych baz katalogowych tworzonych przez kilkanaście lat przed powstaniem bazy NUKAT i rozpoczęciem współkatalogowania przez biblioteki naukowe. Z uwagi na fakt, iż nie wszystkie z tych baz w pełni i konsekwentnie wykorzystywały zawartość tworzonej od 1993 r. Centralnej Kartoteki Hasel Wzorcowych i nie były tworzone w sposób scentralizowany, według ujednoliconych zasad katalogowania, warto prowadzić starania o nadzorowane, stopniowe przejście do bazy NUKAT danych z kilku lokalnych baz, których zawartość można określić jako reprezentatywną dla większości zbiorów bibliotecznych w Polsce. Proces ten powinien doprowadzić do znacznego uzgodnienia zawartości tych baz z bazą NUKAT i udostępnić pozostałym bibliotekom poszerzone możliwości konwersji i retrokonwersji danych o własnych zbiorach, a jego kontrolowany charakter powinien także umożliwić zachowanie wysokiej jakości danych gromadzonych w bazie centralnej.

W realizacji prawidłowego i efektywnego budowania centralnego zasobu informacji bibliograficznej możliwym do uwzględnienia elementem jest również wspomaganie osób katalogujących przez wolontariuszy, np. w procesie przeglądania zawartości katalogów kartkowych bądź weryfikowania z autopsji danych pozyskanych z optycznego przetworzenia obrazów kart katalogowych na tekst.

Współkatalogowanie pozwala na zaoszczędzenie czasu i środków budżetowych, często jednak zdarza się, iż oszczędności te służą realizacji zadań innych niż uzupełnianie danych o zbiorach. Tymczasem podejmowanie decyzji o realizowaniu innych zadań byłoby wskazane dopiero w momencie, gdy zostanie scalona większość informacji o dokumentach udostępnianych przez polskie biblioteki naukowe.

Dostarczanie dokumentów

Relatywnie kompletna i jednolita baza danych o zbiorach polskich bibliotek naukowych może stanowić idealną podstawę rozbudowania scentralizowanych usług wypożyczeń międzybibliotecznych i dostarczania dokumentów za pomocą elektronicznych środków przekazu.

Użytkownicy coraz częściej bywają przyzwyczajeni do posługiwania się jednym punktem dostępu do realizacji nieraz bardzo zróżnicowanych zapotrzebowań. Oczekiwaniom tym muszą sprostać również biblioteki (kompleksowa obsługa czytelnika przy jednym i tym samym stanowisku wypożyczalni bądź czytelnika, katalogi biblioteczne i serwisy informacyjne zawierające heterogeniczne dane itp.). Ponadto coraz częściej pojawiają się zapytania o udostępnienie dokumentów pochodzących z innych krajów, od dawna nawykłych do centralnych systemów obsługi klienta. Należy zatem spodziewać się konieczności scentralizowania usług dostarczania dokumentów tradycyjnych, w ślad za znacznie łatwiejszą we wdrożeniu centralizacją dostarczania dokumentów w postaci elektronicznej.

Jedną z prób centralizacji usług dostarczania dokumentów w postaci elektronicznej na terenie Polski jest płatny serwis doc@med skierowany do klienta instytucjonalnego i służący dostarczaniu drogą elektroniczną kopii dokumentów ze zbiorów polskich bibliotek medycznych¹⁰. Serwis ten jest prowadzony przez Bibliotekę Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu i wykorzystuje m.in. dane pozyskiwane z Katalogu Rozproszonego Bibliotek Polskich KaRo. Należy tu przypomnieć, iż skuteczność działania takich narzędzi jak KaRo zależy nie tylko od technicznej dostępności poszczególnych baz katalogowych, ale również ich kompletności oraz spójności zawartych w nich danych, a te z kolei ściśle wiążą się z istnieniem i rozwojem katalogu centralnego.

Podobnej centralizacji mogą i powinny ulec usługi wypożyczalni międzybibliotecznych, szczególnie w zakresie wypracowania wspólnych zasad postępowania oraz zunifikowanego systemu komunikacji pomiędzy użytkownikiem/klientem a biblioteką realizującą zamówienie. Nie znajdując potrzebnych mu materiałów w zbiorach macierzystej biblioteki, użytkownik mógłby kierować w dalszej kolejności kroki do bazy centralnej NUKAT i po odszukaniu stosownych dokumentów korzystać z opcji „Dostarcz oryginał bądź kopię do mojej biblioteki”, stanowiącej swoiste udoskonalenie usług oferowanych dotychczas przez wypożyczalnie międzybiblioteczne. W pierwszej kolejności użytkownik powinien jednak w sposób intuicyjny trafić do katalogu centralnego – wskazane są tu odpowiednie modyfikacje interfejsów katalogów lokalnych. W przypadku, gdy użytkownik otrzymuje odpowiedź, że poszukiwanej pozycji nie ma w zbiorach danej biblioteki, odpowiedzi tej powinien towarzyszyć link do katalogu centralnego uzupełniony o informację na temat możliwości oferowanych przez to narzędzie. Oczywiście, rozbudowanie i scentralizowanie usług dostarczania dokumentów wymagałoby również opracowania odpowiednich rozwiązań technicznych pozwalających na identyfikację i uwierzytelnienie użytkownika¹¹. Wprowadzenie takiej

¹⁰ E. Piotrowska, R. M. Zajac: *Systemy elektronicznego dostarczania dokumentów*. „Konspekt” 1/2005 (21) <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/21/sysele.html> [21.12.2007].

¹¹ Więcej na temat wykorzystania katalogów centralnych w usługach dostarczania dokumentów można przeczytać np. w artykule Janifer Gatensby *Interlibrary loans and document delivery via EUCAT*. W: *Interlending & Document Supply* 2003, 31(2), s. 123-129.

usługi ma jednak szansę usprawnić działanie sieci wypożyczeń międzybibliotecznych na terenie kraju oraz realizację zamówień nadchodzących z zagranicy. Ponadto, warto rozważyć wzbogacenie usług dostarczania dokumentów o regularne świadczenie opcji takich jak zakup nowego bądź używanego dokumentu na życzenie użytkownika albo dostarczanie zamówień do domu użytkownikom niepełnosprawnym.

Zawartość NUKAT i jego odbiorcy

Biblioteki współtworzące NUKAT powinny współpracować również w zakresie opiniowania i wdrażania projektów rozbudowywania typów danych gromadzonych w bazie centralnej.

Wskazane byłoby dokonanie rozpoznania przydatności i opracowania, w zgodzie ze stosowanymi standardami, sposobów wykorzystywania danych bibliograficznych udostępnianych przez zagraniczne bazy dostępne online. Na minimalnym poziomie mogą one stanowić rodzaj półfabrykatów, które po odpowiednim przystosowaniu ich do wymogów bazy NUKAT posłużą jako jej dodatkowy budulec. Więcej pracy z całą pewnością wymagać będzie określenie, czy i na jakich warunkach można przejmować takie dane bez zmian lub wyłącznie po korektach technicznych, wykonywanych automatycznie.

Ścisłej i intensywniejszej współpracy bibliotek wymagają również procedury i realizacja opracowania dokumentów udostępnianych w masowo powstających bibliotekach cyfrowych. Warto określić, w jakim zakresie dane dla tych dokumentów powinny pojawiać się w bazie centralnej, aby zapewnić uzyskanie efektu maksymalnych wzajemnych korzyści przy minimalnym nakładzie sił i środków.

Zarówno w przypadku bibliotek cyfrowych, jak i innych instytucji udostępniających dokumenty i opisujące je zestawy danych, elementem, który bezdyskusyjnie może i powinien być współtworzony w bazie centralnej, są kartoteki haseł wzorcowych, przynajmniej dla haseł opisu formalnego dokumentów (nazw i tytułów). Współtworzone kartoteki mogą następnie przy zastosowaniu odpowiedniego oprogramowania stanowić fundament zintegrowanych, wielozakresowych portali informacyjnych zbiorczo prezentujących informacje o zasobach udostępnianych przez różne instytucje, takie jak biblioteki, archiwa i muzea¹².

Wart nieco energiczniejszych działań, przede wszystkim zaś odpowiedniej reklamy i metody realizacji, jest program Cataloging in Publication (CiP)¹³, prowadzony w Polsce przez Bibliotekę Narodową. Oryginalnie wywodzący się ze Stanów Zjednoczonych pomysł katalogowania publikacji przed ich ukazaniem się na rynku nie cieszy się w Polsce zbytnią popularnością¹⁴, podczas gdy wdrożenie go przy zastosowaniu

¹² O integracji tego typu danych pisze np. Chris Batt w artykule *Investing in Knowledge: Museums, Libraries and Archives in the 21st Century* (tekst artykułu dostępny pod adresem http://www.inforum.cz/pdf/2005/Batt_Chris.pdf [21.12.2007]), a także Agnieszka Jaskanis, Anna Laszuk i Maria Wrede w artykule *Gromadzenie, wymiana i udostępnianie informacji i dobrach kultury przechowywanych w archiwach, bibliotekach i muzeach* w materiałach z konferencji „Internet w bibliotekach II – łączność, współpraca, digitalizacja”, Wrocław 23-26 września 2003, <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/jaskanis.php> [02.10.2007].

¹³ J. Cello, B. Wiggins, *Survey of National CIP Programs: Results and Analysis. Prepared by Library of Congress for the 70th IFLA World Library and Information Congress, Buenos Aires, 2004*. Dostępny pod adresem <http://www.ifla.org/VII/s12/pubs/s12-Survey-National-CIP-Programs.pdf> [23.12.2007].

¹⁴ W ramach programu Biblioteka Narodowa sporządziła w 2006 r. 251 opisów, zaś w 2005 – 238 (dane ze „Sprawozdania Biblioteki Narodowej za rok 2006” dostępnego na stronie <http://www.bn.org.pl>).

skutecznej promocji, ściśle określonych zasad i nowoczesnych technik telekomunikacyjnych (e-CIP) mogłoby zapewnić obu stronom (bibliotekom i wydawnictwom), a być może również innym zainteresowanym (np. księgarniom internetowym) znaczne korzyści w postaci wcześniejszego pozyskiwania informacji bibliograficznej wysokiej jakości.

Wszystkie wymienione powyżej przedsięwzięcia mogą przyczynić się do wzmocnienia trzech funkcji katalogu centralnego: skupiającej, łączącej i porządkująco-filtrującej. NUKAT może stanowić soczewkę ogniskującą różne typy informacji i stanowiącą ujednoczony punkt dostępu do nich. Może także funkcjonować jako węzeł większej całości, element szerszej struktury informacyjno-komunikacyjnej wpleciony w światową Sieć np. poprzez projekt Google Scholar¹⁵ lub katalog WorldCat. Ponadto spełnia rolę sita oddzielającego udostępniane online informacje o zasobach bibliotek naukowych od również dostępnych online informacji o innych zasobach, podlegającej słabszej kontroli jakościowej lub w ogóle niekontrolowanej pod tym względem. W tym ostatnim przypadku katalog centralny można uważać za jeden z elementów globalnej infrastruktury informacyjnej, wspomagający walkę ze smogiem informacyjnym lub potopem informacyjnym¹⁶.

Dodatkowe usługi bibliograficzne

Podstawowe informacje o dokumentach gromadzone w katalogu centralnym mogą być uzupełniane o wachlarz dodatkowych usług bibliograficznych (prezentacje wyglądu okładek, spisy treści, streszczenia, fragmenty tekstu, recenzje, biografie autorów, narzędzia wyszukiwania dokumentów związanych). Usługi te, w większości niezwykle przydatne użytkownikom katalogów, powinny stanowić rezultat współpracy bibliotek podobnej do współtworzenia bazy NUKAT, podnosząc wartość informacyjną i handlową danych wytwarzanych w procesie współkatalogowania (dane takie cieszą się dużym zainteresowaniem firm, których działalność bazuje na dokumentach lub informacji o dokumentach udostępnianych przez biblioteki, np. księgarnie internetowych lub porównywarek cen).

NUKAT 2.0

Ciekawym zagadnieniem, stanowiącym duże wyzwanie dla bibliotek współkatalogujących w NUKAT, jest wprowadzenie do tworzenia bazy centralnej filozofii Web 2.0 (i jej pochodnej określanej jako Biblioteka 2.0)¹⁷. Zakłada ona aktywny udział użytkowników w tworzeniu wykorzystywanych przez nich zasobów informacyjnych. Zastosowanie tej zasady we współkatalogowaniu mogłoby znacznie wzbogacić wa-

¹⁵ <http://scholar.google.com>

¹⁶ O „zanieczyszczeniu” współczesnego świata informacją można przeczytać m.in. w artykule Marioli Szydy *Data smog - wyzwaniem dla bibliotekarzy*. W: Materiały z konferencji „Wrocławskie spotkania bibliotekarzy polonijnych”, Wrocław 4-6 lipca 2007, <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat17/szyda.php> [21.12.2007] lub artykule Wiesława Babika *Ekologia informacji - wyzwanie XXI wieku*. W: „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2002 nr 1(37), s. 20-25.

¹⁷ M. E. Casey, L. C. Savastinuk: *Library 2.0*. „Library Journal” 9/1/2006 <http://www.libraryjournal.com> [09.10.2007].

lor informacyjny bazy NUKAT, powodując uzupełnianie przez jej odbiorców podstawowych danych bibliograficznych o recenzje, swobodnie tworzone słowa kluczowe, korygowanie błędów popełnionych podczas katalogowania czy budowanie na bazie danych NUKAT serwisów umożliwiających tworzenie się wirtualnych społeczności dzielących się dodatkową wiedzą, na przykład na tematy związane z wybranymi dokumentami lub informacją o dokumentach, którymi dysponują prywatnie jej członkowie (serwisy takie jak LibraryThing lub WorldCat.org).

Działalność edukacyjna i badawcza

Ważnym aspektem działania współczesnych bibliotek jest współpraca z jednostkami edukacyjnymi. NUKAT i związane z nim projekty powinny stanowić jeden z elementów edukacji użytkowników informacji na wszystkich szczeblach nauczania oraz poza nim (zgodnie z koncepcją *lifelong learning* – kształcenia ustawicznego¹⁸), służąc podnoszeniu poziomu *information literacy*, czyli kompetencji informacyjnej współczesnego społeczeństwa polskiego. Edukacja w zakresie technologii i zasobów informacyjnych może być realizowana przez biblioteki działające samodzielnie bądź we współpracy ze szkołami i uczelniami, zarówno na terenie samych bibliotek, jak i w jednostkach edukacyjnych w ramach programów nauczania, a także zdalnie za pośrednictwem sieci komputerowych.

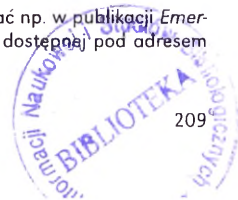
Pole do działania we współpracy z bibliotekami współtworzącymi NUKAT mogą znaleźć również jednostki badawcze – instytuty informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz firmy prowadzące badania nad nowymi zastosowaniami technologii i zasobów informacyjnych. Warto tu pójść w ślady innych krajów, gdzie coraz częściej biblioteki, szczególnie akademickie i naukowe, stają się partnerami centrów komputerowych i ośrodków obliczeniowych. Badania potrzeb użytkowników, organizacja informacji, zarządzanie informacją, reprezentacja wiedzy, zarządzanie wiedzą, techniki wyszukiwania, systemy informacyjne, sieci społeczne i społeczności wirtualne, edukacja użytkowników, rozwój technologii telekomunikacyjnych – we wszystkich tych dziedzinach warto dążyć do ścisłej współpracy pomiędzy bibliotekami oraz współdziałania bibliotek z innymi, pokrewnymi instytucjami, a także wplecenia w ten szerszy kontekst tak udanego produktu, jakim jest NUKAT.

Środki do osiągnięcia celu

Wszystkie proponowane powyżej rozwinięcia podstawowej działalności bibliotek skupionych wokół NUKAT wymagają inwestycji w postaci środków finansowych, wkładu pracy własnej bądź pomysłów. Najistotniejszym czynnikiem warunkującym powodzenie takich działań jest jednak współpraca¹⁹. Odpowiednio zaprojektowa-

¹⁸ D. Konieczna: *Usługi bibliotek akademickich ukierunkowane na potrzeby zdalnego i ustawicznego kształcenia*. W: Materiały z konferencji „Nowoczesna biblioteka akademicka” Olsztyn 20-21 maja 2004, <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/nba/konieczna.danuta.php> [21.12.2007].

¹⁹ Więcej o konieczności współpracy i pożytkach z niej płynących można przeczytać np. w publikacji *Emerging Visions for Access in the Twenty-first Century Library* (CLIR, Washington 2003) dostępnej pod adresem <http://www.clir.org/PUBS/reports/pub119/pub119.pdf> [23.12.2007].

na i zorganizowana, prowadzona w sposób świadomy, z reguły skutkuje znacznym zwiększeniem odnoszonych korzyści przy stosunkowo niewielkim zaangażowaniu. Samotnie idzie się bowiem szybciej, ale razem można dojść dalej.

NUKAT – dormant potential

NUKAT as a database and NUKAT as a network of cooperating people are a dormant potential. NUKAT content and related services may be developed to a considerable extent provided that three basic conditions are met, i.e. effective communication and cooperation, implementation of valuable projects following appropriate standards, stable budget allowing for uninhibited growth and operation.

The following issues related to NUKAT should be approached and decided on in the near future:

- transformation and development of document delivery services based on the centralized information on library holdings,
- full migration of information on library holdings to an electronic form which can be effectively searched and reused,
- multi-way expansion of the union database (download of data for foreign publications from foreign databases, input of CIP data, input of data for digital library collections, sharing the authority file by various types of institutions), which may result in the implementation in shared information portals and retrieval tools and provision of data to business users, e.g. net bookstores,
- cooperative development of extended (commercial or non-commercial) bibliographic services (cover images, tables of contents, document excerpts, reviews, authors' biographies, summaries, "find similar" tools),
- admission of users' contribution to the development of database according to Web 2.0 philosophy,
- R&D and educational activities in the field of information and information services run in cooperation with other organizations of similar nature.

NOWOŚĆ wydawnictwa SBP z serii
Nauka - Dydaktyka - Praktyka

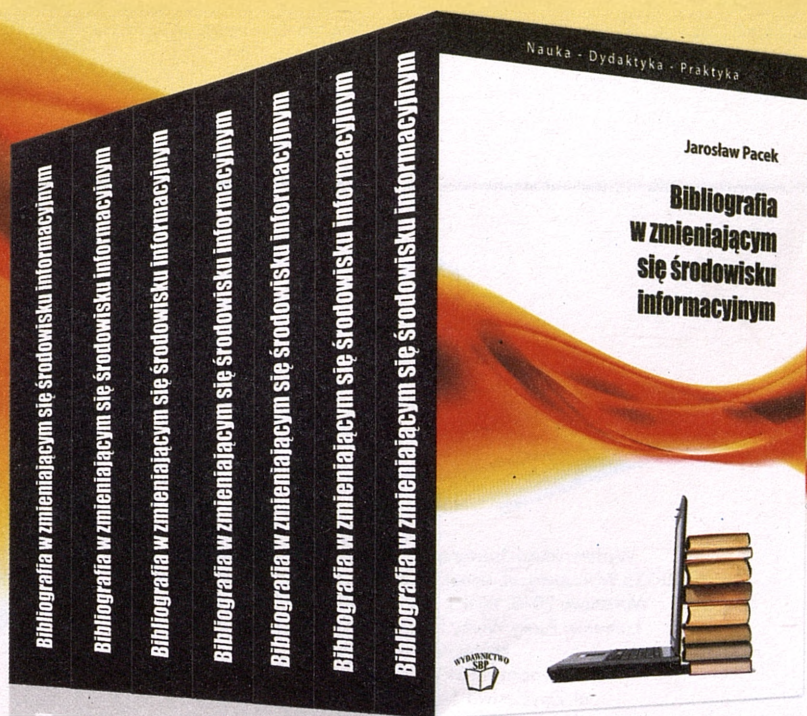
Bibliografia w zmieniającym się środowisku informacyjnym"

Książka Jarosława Pacea przynosi pierwsze, nie tylko w piśmiennictwie polskim, naukowe rozpoznanie zakrojonego na szeroką skalę procesu dostosowania bibliografii jako podstawowego narzędzia do potrzeb środowiska cyfrowego. Autor sformułował w sposób oryginalny problem istotny dla dokonującego się właśnie – pod wpływem rewolucji informacyjnej – przełomu w rozwoju bibliografii jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej. Wszechstronna i dociekliwa, oparta na rzetelnej erudycji charakterystyka tego procesu, jego konsekwencji dla kierunku, w którym badania bibliograficzne będą zmierzały w najbliższych latach – wyznaczają miarę znaczenia tej książki.

Cena 45 zł, stron 244

Każdą książkę naszego Wydawnictwa można kupić i zamówić w Dziale Promocji i Kolportażu SBP

02-086 Warszawa, Al. Niepodległości 213, telefonicznie: (22) 825-50-24, faksem: (22) 825-53-49, e-mail: sprzedaz@sbp.pl

Wszelkie informacje o wydawnictwach SBP
na nowym portalu Stowarzyszenia:
www.sbp.pl

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7, tel. (22) 827-52-96
Warszawa 2010. Wyd 1. Ark. wyd 10,5 Ark. druk. 13,25
Łamanie: Funky Worky Studio Składu Komputerowego
kontakt@funkyworky.pl
Druk i oprawa: MKJ druk, 15-703 Białystok,
ul. Zwycięstwa 3A, tel./faks 85 652-52-30
biuro@mkjdruk.com.pl

27785

Powstaniu w końcu lat 90. idei narodowego katalogu centralnego w Polsce towarzyszyło wiele wątpliwości i niekiedy nawet nazbyt zażartych dyskusji. Dzisiaj po upływie 13 lat od podjęcia prac projektowych oraz ponad 8 lat od oficjalnego otwarcia katalogu NUKAT w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, trudno byłoby zaprzeczyć tezie, że jest to jedno z najważniejszych przedsięwzięć polskiego bibliotekarstwa w ostatnich latach. Wywarło ono wielki wpływ na przyspieszenie modernizacji przede wszystkim bibliotek akademickich oraz wdrożenie w nich nowoczesnych wzorców i metod pracy, zgodnych ze światowymi tendencjami. U podstaw tego przedsięwzięcia leży [...] założenie, że komputeryzacja bibliotek przyczynia się do bardziej ekonomicznej i skutecznej ich działalności wtedy, gdy wraz z nią następuje reorganizacja ich pracy ukierunkowana na współpracę międzybiblioteczną: współdzielenie zasobów, zadań i przyjętych zasad postępowania między wieloma sprawnie współpracującymi bibliotekami.

Zbiór referatów z konferencji zorganizowanej przez Centrum NUKAT w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie w dniach 23-25 stycznia 2008 r. opublikowanych w tym tomie stanowi bardzo ciekawy i wartościowy materiał poznawczy i informacyjny. W przemyślany sposób dobrane zostały tu wypowiedzi ukazujące dotychczasowe osiągnięcia twórców najważniejszego obecnie źródła informacji o zasobach polskich bibliotek [...]. Z całą pewnością publikacja ta jest potrzebna, zarówno jako ważny materiał wspierający dydaktykę na studiach bibliotekoznawczych i informacyjnych oraz permanentne kształcenie czynnych bibliotekarzy, jak też źródło umożliwiające zrozumienie wagi takich narzędzi jak NUKAT dla rozwoju i upowszechniania w Polsce nauki, edukacji i kultury.

z recenzji prof. Barbary Sosińskiej-Kalaty

Seria wydawana przez

WYDAWNICTWO
STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

we współpracy

Z INSTYTUTEM INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersytetu WARSZAWSKIEGO